ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

די אינטערנאַציאָנאַלע ביבליאָטהעק.

THE WORKS OF MORRIS ROSENFELD VOL. V

ספרית עממית בטורונטו
יידישע פאלקס ביבליאטעק טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY TORONTO

שריפטען

פון

מאררים ראזענפעלד

פינפטער באנד

(פּראָזא)

ארויסגעגעבען פון
די אינטערנאציאָנאלע ביבליאָטהעק פערלאג קאָמפּ.
ניו־יאָרק.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/worksofmorrisros0005morr

אינהאַלטס-פערצייכניס

בעזונדערע שריפטען

איינבּרעתעם לינקאָלן 5
פאנטאַזיע (נביא׳יש) 13
דעם סטאָליאַר׳ס אינגעלע (סקיצע) 21
צוים-פערטרייב 30
שרייבען בריעף 37
אויף די אלטע יאהרען 42
אבגעגנאַרט 48
א סטרייק 52
וועמעס בלוט? 58
פון מהאָל צו׳ם באַרג 64

ליטעראטור

קונסט און לעבען 73
קהלת און דער פאָרטשריט 82
דער גאָלדענער רענדעל 90
„אמעריקאניזמוס“ 97
דער גייסטיגער הונגער 103
אויסגעשריעבענע שרייבער 108

Copyright, 1910.
By The International Library Publishing Co.

ערפינדונגען און מענשען 278
בילדער און הגדה 283
קנעפלעך 289

בערל דער פיסקאַטער

ערשטער קאפיטעל 297
צווייטער „ 304
דריטער „ 311
פיערטער „ 317
פינפטער „ 325
זעקסטער „ 333
זיעבטער „ 341

ביי די ברעגען פון ים 113
איבער פרוג׳ס ליעדער 137

גלויבען

אבגעשמיסענע געטער 145
אמונה מיט גלעקלאך 151
תורה־געדאנקען 157
פאסטען 169
משומדים און פרייע דענקער 174

פאמיליע

רייד מיט א אידענע 183
מיט יעקעל שפרינצעס 189
פרויען וואס ווילען „אויסגעפינען“ 195
דארפען זיך פרויען פארבען ? 201
גט און קדושן 205

ארטיקלען און פעליעטאנען

די אינדיקעס און די רויטע 213
פארק־טראגעדיעס 221
א פערשפעטיגטער „אשמנו“ 227
סוכות און דער האדסאן־פולטאן פאראד 233
די יונגע טערקען 245
גיט מיר שונאים (פאלעמישעס) 252
אין די יאגדעס־בערג 258
דער מלמד און איך 266
אין אידישען גארטען 272

בעזונדערע שריפטען

אייבּרעהעם לינקאָלן

צו זיין הונדערט יעהריגען געבורטסטאג.

ז יפצענד האָט דער אָר'מער נעגער
זיין פערלאָרענקייט געמיינט,
און האָט אויף זיין וויסטען ג'לעגער
דורך די שטילע נעכט געוויינט.

מיט די ווייסע צייהנער בייסען
פלעגט ער אָפט זיין שווארצען לייב,
פלעגט אויף זיך די הויט צורייסען
און דעם סוד פערטרויט זיין ווייב...

נאָר דעם יאָך האָט ער געטראָגען
שטיל און רוהיג, ווי א לאם.
פלעגט קיין הויכען וואָרט ניט זאָגען,
שטיל געשטיקט אין זיך די פלאם.

אפריקא האָט איהם נעצויגען,
נאָך זיין היים האָט ער נעגארט,

געסט קיינמאָל דעם אויסערוועהלטען, וואָס האָט איהם צוגויפגעפיהרט מיט דיעזער הימלישער פרינצעסין.

איינער פון יענע אויסערוועהלטע, פון יענע אייביגע גייסטער איז אייברעהעם לינקאָלן, וועמעס הונדערט יעה־ריגער געבורטסטאָג עס איז יעצט דער יום טוב פון אַ מעכטיגע נאַציאָן.

אַ קינד פון די אָפענע פעלדער איז ער געווען. צווי־שען די גרינע לאָנקעס פון דער זוניגער קענטאָקי האָט ער זיינע אויגען געעפענט.

ער האָט טויזענד פערשיעדענע פויגעל זינגען גע־הערט און האָט זיי אַפּלאָדירט מיט דער נשמה; ער האָט זיך פון אַלע בעגייסטערט.

ער האָט געזעהן ווי בוימער פון אַלערהאַנדיגע קאָ־לירען און געשטאַלטען בילדען אַ גאַנצען וואַלד און ער האָט דעם וואַלד בעוואונדערט און זיך געקוויקט מיט זיין פּראַכט.

מיליאָנען בלימעלאך, קוויטלאך און גראָזען האָבען געשמייכעלט צו איהם, ער האָט זיי אַלעמען געבענשט. זיי זיינען אַלע שען אויף זייער שטייגער און נאַטור האָט זיי אַלע בעשאַפען און געלאָזט פריי בליהען און וואַקסען.

טייכלאך, טייכען, שטראָמען, קרעניצעס, וואַסער־פאַלען האָבען גערוישט, געלאַכט, געמורמעלט און ער האָט פון אַלץ פערנומען איין גאַנצע, מעכטיגע ערהאַ־בענע מעלאָדיע.

אין דער הויך האָט ער זיינע בליקען אויפגעהויבען און בעטראַכט די פּנים'ער פון די וואָלקען: ווייסע,

דורך די מירע זעהנזוכטס אויגען
האָט דער וועה זיך דורכגעשפּארט.

דאָך דער הימעל האָט פערנומען
דעם פערלאָרענעם'ס געבעט.
און א מלאך איז געקומען
און האָט פריי דאָס וואָרט גערעדט.

אויף קענטאָקי'ס גרינע וויזען,
אין א שטיבעל אויפ'ן פעלד,
איז דער ריעז פון פרייהייטס ריעזען
אָנגעקומען אויף דער וועלט.

„לאָזט איהם לויז!" האָט ער געליארמט,
„ווערט דורך זיין פערגעהן ניט רייך!
„גאָט האָט זיך אויף איהם דערבארמט,
„שווארץ צי וייס, מיר זיינען גלייך!"

און ער האָט די קייט צוריסען,
און געלאָזען געהן דעם קנעכט,
און בעפרייט א פאָלקס־געוויסען,
און געקרוינט דאָס מענשען־רעכט.

ניט נאָר איז די פרייהייט אַליין פערעהרט און פער־הייליגט, נאָר אַפילו איהרע פריינד. יעדער מיטגליעד פון איהר נאָבעלער משפחה לעבט אייביג. א פאָלק פער־

טראָגט רזשאָרדזש וואַשינגטאָן. לינקאָלן איז געווען זיין פאָטערלאנד'ס צווייטער ערלייזער.

וואַשינגטאָן איז גרויס, ער האָט געפיהרט צו די אונאבהענגיגקייט פון אַ מדינה. דאָך דיעזע מדינה, וואָס האָט צובראָכען די אייזערנע רוט פון איהרע פייניגער, האָט אַליין געפייניגט מענשען, זיי געקויפט און פערקויפט אויפ'ן מאַרק ווי בהמות.

ביי דער נאַציאָנאַלער לויה פון וואַשינגטאָן איז נאָכגעגאַנגען די פרייהייט מיט אַ בייטש אין דער האַנד, ביי לינקאָלן'ס אָרון האָט זי געטראָגען אַ לאָרבער־קראַנץ.

וואַשינגטאָן האָט געטאָן דאָס, וואָס זיין מיסיאָן האָט פון איהם געפאָדערט. ער איז געווען אַ העלד, אַ טאַפּפּערער בעל־מלחמה, אַן ערליכער מענש. קעמפּפענדיג מיט ענגלאַנד פאר די גאולה פון זיינע מיט־מענשען, האָט ער ניט געקענט פעראיינם קעמפּפען געגען זיי. זיין צייט האָט דאָס פון איהם ניט פערלאנגט.

ער האָט געלאָזט דעם שוואַרצען שקלאַוו אויף זיין טרויעריגען אָרט, ביי זיין ברוטאַלען בעזיצער. ער האָט אַליין געקויפט אַפריקאַנער קנעכט צו בעאַרבייטען זיינע גיטער. ער האָט בעלאַנגט צו דעם שבט לוי פון דער געזעלשאַפט און איז געווען דער משה רבינו פון דער נייער וועלט, וועלכער האָט בעפרייט אַ פערשקלאַפּט פאָלק און האָט אַליין אַנגעשריעבען דעם דין ווי צו האַנדלען מיט שקלאַפען...

די הייליגע אַרבייט אַבצוואווישען פון דער יונגער מדינה דעם אַלטען פלעק פון קנעכטשאַפט איז געבליעבען

שוואַרצע, ברוינע און געלע, אַלע האָבען זיי זיך געטראָגען אונטער איין הימעל; אַלע האָבען זיי געטהאָן די שליחות פון דער נאַטור און געגאַנגען דאָרט, וואו איין געזעץ האָט זיי געהייסען.

דער פעך־שוואַרצער זשוק, דער געשפרינקעלטער שמעטערלינג, די גרין־זיידענע טומעל־פליעג, די גאָלדענע ביהן און די פייער־גליהערין האָבען געטאַנצט אין איינעם דעם צויבער־קאַדריל פון זומער, און ער, דער פראָפעט פון אחדות, האָט געקוקט און געקוואָלען.

דער שוואַרצער בוהאַי האָט זיך געפיטערט אויף די וויזען פונקט ווי דער ווייסער און דער רויטער. זיי האָבען געגעסען די זעלביגע פאַשע, געטרונקען די זעלביגע וואַסער, געאָטהעמט די זעלביגע לופט.

ער האָט די ערד פראָבירט: דער שוואַרצער באָדען האָט געטראָגען רייכערע פרוכט ווען מען האָט איהם גוט אַרומגעזעהען...

מיט קלאָרע, ליכטיגע אויגען, מיט אַ ריינעם געוויסען און אַ שכל גלייך ווי אַן אָנגעצויגענע סטרונע, — האָט ער אין אַלע טהיילען פון דער בריאה געפיהלט איין דופק, איין נשמה, איין גרויסען, מעכטיגען פערבאַנד.

ער האָט ניט געזעהן קיין יחסנים אין דער נאַטור און האָט זיי ניט געליעבט ביי די מענשען. ער האָט בעגריפען זיין לעקציאָן, פערשטאַנען זיין בערוף און אַ גאַנצע אומה פייערט זיין אַנדיינקען.

לינקאָלן איז ניט געווען אַמעריקא׳ס ערשטער פאָליטישער בעפרייער, די מעדאַל פאַר דיעזען נצחון

אַ קרוין וואָלט איהם מיאוס געמאַכט.

גאָלדענע עפּאָלעטען פון אַ פעלד־מאַרשאַל וואָלטען איבערגעפּיהרט זיינע סטאַטוען.

שטעלט זיך פאָר לינקאָלן מיט אַ שווערד ביי דער זייט!

דאָס האָט געפּאסט אַמעריקאַ'ס ע ר ש ט ע ן פּרעזי־דענט אָבער ניט דעם זעכצעהנטען.

ער איז געווען אַ גליקס־קינד, דער גרויסער קאַפּיטאַן אונזערער: זיין מזל האָט איהם אויסגעוועהלט אַ טויט, וואָס פערגרעסערט נאָך זיין קבר.

אין פאָרד'ס טהעאַטער פון דער הויפּט־שטאָדט וואַ־שינגטאָן איז דאָס געווען, אין דעם ערשטען מאָמענט פון פריהלינג ווען די ערשטע גרעזער שפּראָצען—יאָ, ד אָ ר ט און ד אַ ן האָט דאָס פּאַסירט ווען אַ קויל איז הייליג געוואָרען אין זיין קערפּער.

ד אָ ר ט און ד אַ ן איז דאָס געשעהן, ווען אַ רע־וואָלווער האָט אַרויפגעשאָסען אַ נשמה אין הימעל אַרויף, אין זיעבעטען הימעל.

דזשאָהן ווילקס בוטה, דער מערדער, איז געווען אַ בעסערער אַקטיאָר ווי זיין געניאַלער ברודער, ער האָט געשפּיעלט אַ ראָלע וואָס די מענשהייט וועט ניט פערגע־סען: זיין ט מ א האַנד האָט בעשאַפען אַ ק ד ו ש.

אַ דאַנק דיר, בעזער שיקזאַל, וואָס דו האָסט איהם געשיינקט דאָס מאַרטירערטהום! זיין פ ע ר ג ע ה ן איז דער לעצטער, פאָלענדעטער שטריך אין זיין ב ל י י ב ע ן.

פאר דעם זוהן פון אַן אָרימען בויער. קומענדיג פון אונ־בעמיטעלטע עלטערען איז ער געווען געהענטער צו די געדריקטע. ער האָט זיי טיעפער געפיהלט און בעסער אָבגעשאַצט. זיין וויעג איז געשטאַנען אין אַ שטיבעלע פון קלעצער, וואו מען זויגט איין דעם רחמנות מיט די מוטער־מילך.

די געשיכטע האָט אויסגעקליבען דעם ריכטיגען מאַן פאַר די ריכטיגע אַרבייט.

אין לינקאָלן ווערט ניט נאָר פערעהרט דער פריי־הייטס קעמפפער, דער גוואַלדיגער רעדנער, דער שאַרפער פאָליטיקער און דער גוטמוטהיגער וויצלינג, נאָר אויך דער אמת'ער שונא פון גאוה, דער מאַן, וועמען די פראָסט־קייט, די ניט־געמאַכטע איינפאַכקייט האָט געציערט ווי אַ קרוינונגס־מאַנטעל.

לינקאָלן וואָלט אפשר ניט געמאַכט קיין גוטען איינ־דרוק אין פירסטליכע פאַלאַצען, מען האָט איהם אָבער געמאַכט קייזערליכע אָוואַציעס אין די הערצער פון די געטרעטענע. דער גרויסער פאַרמער פון הארדין קאונטי, קענטאַקי, איז ניט געווען קיין „קאַוואַליער“ ווי זיין אונ־שטערבליכער פאָרגעהער פון מאונט ווערנאָן, ווירדזשי־ניא, ער האָט ניט געטראָגען דעם זילבער־וויסען פאַריק פון די אַדעליגע, די אַריסטאָקראטען, דערפאַר אָבער זיי־נען זיינע מאָנומענטען די שענסטע.

ווי הערליך ער זעהט אויס אין זיין געוועהנליכען פאָלקס־ראָק! ווי שען זיין קאָפּ איז פערקאָמט אויפ'ן עולם'שען אופן!

פאַנטאַזיע

(נביא׳יש).

דאָס איז געוועזן אין דעם יאָהר נײַנצעהן הונדערט און פינף, אויף קאָלומבוס׳עס ערד, צו דער צייט, וואָס מיין פאָלק האָט פערלאָרען זיין וועג און געלייקענט אין אַלץ, וואָס איז רעכט און אין אַלץ וואָס איז הייליג.

און אַ האַנד האָט פון די וואָלקען זיך אַראָבגעלאָזט און האָט מיך אָנגעגריפען און אַוועקגעשטעלט אויפ׳ן קאָפּ פון דער סטאַטוע דער פרייהייט, ביי דעם אָפענעם פאָרט פון דער מוטער־שטאָדט פון די פעראייניגטע שטאַאַטען.

און מיינע אויגען האָבען זיך געעפענט ווייט און איך האָב געזעהן ביידע וועלטען: די אַלטע וועלט און די נייע.

איך האָב געזעהן דעם גאַנצען אַטלאַנטישען מעער פון ברעג צו ברעג, האָב געזעהן די מיליאָנען שיפען, וואָס שניידען דורך זיין רוישענדען בוזים, און געפיהלט דעם בייטש פון שטורם, וואָס מאַכט שפּרינגען זיינע וועלען.

אין אַכצעהן הונדערט ניין האָט ער דערזעהען די וועלט און אין נײנצעהן הונדערט ניין הויבט שוין אָן די וועלט איהם צו זעהן.

און אַלע זעהען איהם.

אַזוי ווי ער האָט אַנערקענט דאָס גלייכע רעכט פאַר אַלע קאָלירטע מענשען, אַזוי אַנערקענען די מענשען פון אַלע קאָלירען זיין אייביגען נאָמען.

מעל, און זיין שווארצער שאל האט אבגעטונקט די פינ־
סטערע ברעגען אין אטלאנטיק.

און ווייט, ווייט פון אן אונבעשטימטען ארט הינ־
טער דעם שלייער האט זיך געזעהן א מאטע ליכט און
איהר פלאם האט זיך געוויעגט און געצאנקט ווי א גוסס...

און די פליגלען איבער מיין קאפ האבען גענומען
מעכטיגער רוישען.

און פלוצלונג איז ערשיענען א געפליגעלטע פיגור,
דאכט זיך אין דער געשטאלט פון א פרוי, מיט א גליהענ־
דען פאקעל אין האנד. און זי איז געבליבען שוועבען
צווישען מיר און צווישען דעם שווארצען שלייער, און א
שטימע האט פון ערגעץ געזאגט צו מיר:

— פרעג!

און מיינע ליפען האבען געציטערט ווי אין פיעבער
און איך האב געפרעגט:

— פארוואס איז דער הימעל פערצויגען מיט
שווארצען?

און א שטימע האט מיר געענטפערט:

— ווייל דאס איז דער אידישער הימעל.

דער ענטפער האט דורכגעלעכערט מיין נשמה און א
דיקע שווארצקייט האט זיך אויסגעצויגען פאר מיינע
בליקען, אז איך האב קוים געזעהן די פיגור.

— און פארוואס איז דער אידישער הימעל שווארץ?
האב איך ווייטער געפרעגט.

און די שטימע האט געזאגט:

— זעה!

און די שוואַרצע פלוטען האָבען געלויכטען פאַר מיר ווי קריסטאַל, און איך האָב דורכגעקוקט דעם ים'ס האַרץ ביז'ן תהום און האָב דאָרט געזעהן זיינע סודות.

און דער הימעל איבער מיין קאָפּ איז געווען אָפען און איך האָב געזעהן די גערעכטיגקייט טהראָנענדיג אויף אַ וואָלקען פון פייער.

און איך האָב געזעהן די צייט זיצענדיג ביי איהר וועב־שטוהל, וועבענדיג דעם שטאָלץ פון די קומענדע דורות.

און מיין ברוסט איז געוואָרען שטאַרק ווי אַ פּאַנציר, מיין בליק — ריין און פלאַמענד.

און מיין ערנסטער פּנים האָט זיך אָבגעשפּיגעלט אין די קלאָרע יריעות פון די אויבערשטע וועלטען.

איך האָב בעטראַכט דעם שנעלען גאַנג פון די פּלאַנעטען.

מיינע אויערען האָבען פערנומען דעם געזאַנג פון מאָרגענשטערן...

איך האָב געהערט דעם הייליגען כאָר פון די כרובים, וואָס בעגלייטען די זון.

און איך האָב געזעהן די געבורט פון די אינגסטע שטראַהלען, וואָס ברעכען דורך די געצעלטען פון די הימ־לען צו בעלייכטען די וועלט.

און באַלד האָב איך דערהערט אַ מעכטיגען רוישען פון פליגלען איבער מיין קאָפּ.

און עס האָט זיך געעפענט פאַר מיר נאָך אַ עפענונג אין דער הויך. און איך האָב דערזעהן אַ שוואַרצען הי־

גאנץ גוט, ליעבע ברידער!
נו, וויעדער און וויעדער!
מיט חשק, מיט טעם!

מיר קומען פון אונטען,
פון פינסטערע גרונטען,
דאָרט וואקסען מיר, קוועלען,
פון מארטערען זעעלען
אין פייער און פלאם.

מיר קומען אייך בענשען,
איהר טייפעלשע מענשען,
אייך ברייננגען געשאנקען
און לויבען און דאנקען
אים נאָמען פון סם".

און אַזוי ווי די מלאכי חבלה האָבען געענדיגט זייער ליעד, האָבען זיי זיך פאַנאַנדערגעלאַכט מיט אַ ווילדען געלעכטער, וואָס האָט אָבגעקלונגען אין דער לופטען.

און די גערעכטיגקייט האָט זיך איינגעהילט אין אַ מאַנטעל פון פלאַמען און דער שוואַרצער הימעל איז שוואַרצער געוואָרען, און די באָרוועסע, צובלוטיגטע פרויי מיט'ן דערנער קראַנץ איז געפאַלען מיט'ן פנים צו דער ערד. און די מאַטע ליכט אונטער'ן שוואַרצען שלייער האָט זיך אָנגעהויבען צו לעשען...

און די שטימע האָט געזאָגט:

— זעה און הער!

און איך האָב דערזעהן ווי הינטער דער שוואַרצער שייקע זיינען ערשיענען גרופּעס, גרופּעס פערזעהענישען מיט לאַנגע אויערען, דיגע עקען און פערדישע פּנים'ער. און יעדע גרופּע איז נאָכגעלאָפען מיט אַ הירזשעריי נאָך איינעם פון די דונקעלע געשטאַלטען.

אָט האָבען זיי זיך געבריקעט, געשלאָגען מיט די פיס, מיט די קעפּ און מיט די ווידלען און אָט זיינען זיי געשפּרונגען צוזאַמען און געקיכערט: „קדוש, קדוש, קדוש".

און די גרופּעס פערזעהענישען האָבען געטראָגען אויף אַ געדרייטען שנור פון שלאַנגענפעל אַ בינטעל שוואַרצע הערצער... און שפּרינגענדיג און טומלענדיג און גרילצענדיג האָבען זיי זיך געדרייט אַרום די דונקעלע געשטאַלטען... און פון גרונד ים האָבען האַסטיג אויפגע־טויכט אַ מחנה ברואים מיט היהנערשע פיסלאך און שפּי־ציגע בערדלאך מיט הערנערלאך און האָבען געזונגען:

„מיר זיינען צופריעדען
מיט אייך, ליעבע אידען,
ישראל'ס רעגיערער,
און אידישע פיהרער
פון דיעזער זייט ים.

איהר זייט אונז אַ ברכה,
פערשפּאָרט אונז מלאכה,

דעם סטאָליאר׳ס אינגעלע

(סקיצע).

פריי נאָכ׳ן דייטשען.

מיט עטליכע יאָהר צוריק האָב איך געוואוינט אין אַ סטאָליאר׳ס הויז, אין יענעם טהייל פון שטאָדט, וואו עס פערבלאָנדזשען זעהר זעלטען גרויסאַרטיגע עקיפּאַזשען און אויסגעפּוצטע ליידיג־געהער.

דורכ׳ן פענסטער פון מיין צימער פלעג איך שטענדיג אַרויסקוקען אין אַ קליינעם גערטעל, וואָס זיין גאַנץ פערמעגען זיינען געווען צוויי גרינע גראָז־פלעקען, צייכענס פון צוויי אויסגעהאַקטע בוימער.

געגען איבער איז געשטאַנען אַ הינטער הויז. זיין ערשטער שטאָק האָט געדיענט פאר אַ סטאָליארניע, וואו מיין ווירטה פלעגט אַרבייטען, און אַ טרעפּ העכער האָט ער געוואוינט מיט זיין פרוי און קינד.

זי איז געווען אַ שטילע, אָרענטליכע, טהעטיגע פרוי און זייער קינד, אַ אינגעלע פון אַ יאָהר פיער־פינף, איז געווען אַ קליין מלאך׳יל אָהן פליגעלאך, מיט אַ פּאָר

און איך האָב געפּיהלט ווי מיין האַרץ צובּרעכט זיך ווי אַ ליימענער שאַרבּען און מיט די לעצטע קרעפּטען האָב איך געפרעגט:

— ווען דאָס נאָך לאַנג אַזוי דויערען?

און איך האָב געהערט אַ לאַנגען זיפץ וואָס האָט זיך געצויגען דורך די וועלטען...

און די סטאַטוע דער פריהייט האָט מיך אַראָבגעוואָרפען פון זיך...

אין איינזאַמקייט און אָט די איינזאַמקייט איז געווען וויסט און ניט פרוכטבאַר... איך האָב געקעמפפט, אָבער נאָר מיט שאַטען, מיט ווינד־מיהלען האָב איך זיך געשלאָגען, געאַרבייט, אָהן ערפאָלג...

נאָר אָט דער פּראָסטער בירגערליכער מאַן, מיין ווירטה, האָט מיך אין יענע טעג אַרויסגעריסען פון מיין ווינד־מלחמה. פון זיין ביישפּיעל האָב איך מיך געפונען געשטאַרקט און איך האָב דעמאָלט געלערנט די גרעסטע קונסט פון לעבען, „צופריעדען זיין“...

מיין אויער האָט זיך אַזוי צוגעוואוינט צום ביינאַכטיגען פאַמעלאַכדיגען רוישען און מיין אויג איז שוין געווען אַזוי פער׳חבר׳ט מיט מאטען שיין פון דעם לאָמפּ געגען איבער, אַז אַ געוויסע יוני נאַכט, ווען די סטאָליארנע איז אַ מאָל געבליבען שטיל און פינסטער, האָט אויפגעוועקט אין מיר אַ זעלטענעם שמערץ, וואָס האָט ניט געהאַט קיין פּירוש.

נאָך יענע יוני נאַכט אויף מאָרגען, האָבען די געזעלען געאַרבייט אַליין. זיי האָבען דאָס מאָל בעצייטענס אַוועקגעלעגט די אַרבייט און די ווארשטאַטען זיינען געבליבען שאַ און פער׳יתום׳ט.

אויף מאָרגען האָט דאָס נאָך אַ לאַנגע היץ און טרוקענעם וועטער גערעגענט, מיט זון אונטערגאנג האָט דער רעגען אויפגעהערט, אָבער דער הימעל איז געבליבען פערוואָלקענט...

איך האָב דעמאָלט מעהר מיין שטוב ניט פערלאָזען, האָב געשריבען און צוריסען, וואָס איך האָב אָנגעשרי־

ג־רויסע, בלויע אויגען, וואָס האָבען שטענדיג טיעף און צושראָקען אַריינגעקוקט אין דער וועלט...

מיין ווירטהה איז געוועזן אַ שווערער, פלייסיגער אַר־בייטער. יעדען טאָג האָב איך איהם געזעהען דורך מיין פענסטער אין דער סטאָליארנע, מיט דריי געזעלען, הוב־לען, זעגען און האַמערען.

אָבער אויך ביי נאַכט, ווען די שטימען פון די מייד־לאך, בחורים און קינדער פלעגען פערשטומען אין די הויפען, ווען דער אונרוה, דער הוהאַ און דער קאָך פון אַט דער קליינער וועלטעל פלעגט אויפהערען און אַ טיעפע, מעלאַנכאָלישע שטילקייט האָט זיך אויסגעשפרייט אַר־מעטום; ווען דאָס זשומען פון דער גרויסער שטאָדט האָט געקלונגען ווי דער ווייטער גערויש פון ים; ווען אין די קיכען און קאַמערען פון מיינע שכנים פלעגען אָנגע־צונדען ווערען די ליכט און שפעטער זיך פערלעשען, — יאָ, אויך ביי נאַכט האָב איך געזעהען מיין פלייסיגען ווירטה אין סטאָליארנע צווישען די ווערקשטעלען הוב־לען, האַמערען און זעגען.

דער גערויש פון זיינע געצייג פלעגט אַריבערדירינ־גען צו מיר און די שטראַהלען פון זיין לאָמפ האָבען זיך פערייניגט מיט דעם שימער, וואָס איז געפאַלען פון מיין פענסטער און האָבען געוועבט אַ בריק פאַר מיינע גע־דאנקען.

איך האָב אין אַזעלכע מינוטען מקנא געוועזן דעם בעל מלאכה דאָרט געגענאיבער, זיין זעלטענע ענערגיע און טהעטיגקייט! וואָרום איך — אַ, איך האָב געלעבט

שלאָפער, זיינען געשטאַנען צונויפגערוקט איינע צו די אַנדערע און האָבען געשיינט אונטער דעם אויסגעשטע־רענטען הימעל ווי מצבות...

די וואָרשטאָטען אין מיין ווירטה'ס סטאָלארנע זיינען געשטאַנען שטום, דאָך ביי איהם אין הויז האָט גע־ברענט פייער.

„אָ, נעהם אַוועק דאָס פייער... נעהם אַוועק דאָס פייער, טאַטעניו, איך וועל שוין גוט און פרום זיין... אָה, מיין קאָפּ, מיין קאָפּ — פייער... היים... טאַטוניו, טהייע־רער טאַטוניו"...

אָט די יללות, פון אַ קראַנק, גוסס'דיג קינד, זיינען געקומען פון מיין ווירטה'ס הויז...

אַ רגע איז געווען שטיל און באַלד האָט זיך דערהערט דעם פאָטער'ס קול. ער האָט גערעדט אַזוי ווייך, אַזוי האַרצעדיג!

מיט זיין גאַטירליכען, רויהען קול, פון אַ מאַסנע וואָס וויינט אין אַ הערבסט־נאַכט, האָט ער געטרייסט דאָס אָרעם, קראַנק קינד און האָט איהם צוגעזאָגט צו ברייננגען אַלע צאַצקעס און גוטע זאַכען פון דער וועלט...

ער האָט איהם פערזיכערט אַ גיכע און גאַנצע רפואה און אַ באַלדיגען, לוסטיגען יום טוב... און באַלד האָב איך איהם געהערט זינגען:

מיין טייערס, דו זאָלסט לוסטיג זיין,
זאָלסט טאַנצען און זאָלסט לאַכען,

בען. — קורץ, מיר איז עפּעס געוועזן אויפ'ן האַרצען ער־גער ווי אַלע מאָל. איך האָב, ווי ניט וויסענדיג וואָס איך טהו, אַראָבגעדרעהט מיין לאָמפּ, צוגערוקט מיין וויעג־שטול צום אָפענעם פענסטער, און אַראָבלאָזענדיג מיין קאָפּ אויף דער רעכטער האַנד בין איך, האַלב אין שלאָף האַלב אין וואַכען, פערזונקען אין אַלערהאַנדיגע חלומות.

אין אָט דעם דומפּפען צושטאַנד האָב איך געהערט אין די שטילקייט פון דער נאַכט אַלע טהורם־זייגערס שלאָגען צוועלף. אַפילו די מעלאָדיע פון דעם גלאָקען־שפּיעל אין דער ווייטער תיפלה גאס האָט די לופט אויך איבער די דעכער אַריבערגעטראָגען צו מיר. אין אַ פּאָר מינוט שפּעטער האָט מיך איבערגעשראָקען און אויפגע־וועקט דאס רחמנות'דיגע געבעט פון אַ קראַנקעס קינד. איך האָב אויסגעריבען די אויגען, האָב זיך זעהר אנגע־שטרענגט און געהערט.

„טאַטוניו, טאַטוניו, ראַטעווע מיך! העלף מיר, העלף מיר, טהייערער טאַטעניו מיינער!"

אָט אַזוי האָט דאָס געקלונגען צוויי דריי מאָל.

פערשלאָפען און אין ספקות פון וואַנען אָט דער האַרצענס וועה איז געקומען, האָב איך זיך אַרויסגעבוי־גען דורכ'ן פענסטער.

די דופטיגע, קוויקענדע לופט האָט מיך אַרומגעגאָ־סען און ערפרישט. דער רעגען האָט, ווי ס'האָט געשיינט, אַוועקגעוואַשען יעדע פּיצעלע שטויב. די הויפען זיינען געלעגען שטיל און ריין ווי נאָך אַ טהרה... און די שטומע ווענט וואָס האָבען פערבאָרגען הינטער זיך די שטילע

זיינען דאָס געווען די „זינגענדיגע פויגעלאך", וועל־
כע האָבען מיר דעם שלאָף אַזוי דומפּף און אונרוהיג גע־
מאַכט? הער איך דאָס אונבעוואוסט דאָס ריידען פון דעם
פיבער־קראַנקען קינד, אָדער הער איך נאָך דעם פרעהלי־
כען ליאַרם פון די וואָרשטאַטען? איך האָב זיך אויפגע־
כאַפּט צוויי, דריי מאָל און בין ווידער געזונקען אין פער־
געסענהייט. ווען איך בין ענדליך אויפגעשטאַנען, האָב
זיך אָנגעטאָן און בין מיט האַלבע פערמאַכטע אויגען צו־
געגאַנגען צום פענסטער, — האָט שוין לאַנג די זון מיט
איהר גנעדיג ליכט אָנגעטרונקען דעם הימעל. אפילו אויף
די אָרעמע, פערוואָרפענע און רויכיגע הייזלעך פון מיינע
שכנים האָט זי אויסגעגאָסען איהר הייליגען שימער.

דאָך כאָטש עס איז שוין געווען אַ שטיק אויפ'ן טאָג
האָט זיך פון דער הינטער־הויז ניט געהערט דער הערלי־
כער גערויש פון דער ארבייט. אין דער סטאָליארנע זיי־
נען געווען אָפען די פענסטער. צוויי געזעלען זיינען גע־
זעסען אויף אַ הובעל־באַנק און האָבען געשפּיעלט אין
קאָרטען. דער דריטער איז געזעסען רייטענדיג אויף אַ
שטוהל, און צוגעקוקט ווי זיינע חברים שפּיעלען, אַלע
ווייל אַ רויכער טהוענדיג זיין לולקע און אַרויסבלאָזענ־
דיג פון מויל אַ שוואַרצען רויך. דערביי האָט אויך ניט
געפעהלט דער ביער־קרוג, וועלכער האָט אַלע מינוט גע־
וואַנדערט פון מויל צו מויל.

און דאָך איז דאָס ניט געווען קיין יום טוב. אין די
ווערקשטעלען האָט מען אומעטום געאַרבייט; אין די

דאָס וועט די בעקלאָך רויט ווי ווײַן
און העל די אויגען מאַכען!...

אַ ווײַלע איז דאָס געבליבען שטיל און גלייך האָט זיך ווידער אָנגעהויבען דאָס קלאָגען פון דעם קינד. עס האָט געזעדט פון רויטע פײַער'ן און ווילדע מענער, פון שטורם ווינדען און פויגעלעך, וואָס פלאַטערען אין דער לופטען. אָט די שמערצליכע יללות און ריידען, און בעטען, און וויינען, און קלאָגען האָבען מיר צוריסען דאָס הארץ. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז איך הער יאָמערן, דורך די דונקעלע שטומקייט, די נשמה פון דער וועלט.

און ווידער האָט זיך אָנגעהויבען דעם פּאָטער'ס געזאַנג וויעגענדיג אין שלאָף זיין קראַנקען זוהן, כמעט ווי פערגעסענדיג זיינע שמערצען:

„און ווען דו מאַכסט א טיש, א טיש,
געזעל, זיי פרעהליך, מונטער, פריש!
דען אָט דער טיש פערגליווערט, קאַלט
ס'געוועזן אַ מאָל אַ בוים אין וואַלד,
וואו ס'האָבען פויגעלעך אין גוס
געזונגען דיר דעם לעבענס־גרוס"...

איך האָב ניט געקענט לייגער הערען דעם יאָמער. כ'האָב האַסטיג פערמאַכט דעם פענסטער און האָב זיך אַ וואָרף געטאָן אויף מיין געלעגער...

— — — — — — — — — — — — — — — —

ניט זעלטען בין איך יעצט אַליין געזעסען ווי דער קליינער יוסף'על אויף אַ האַלב־פּאַרטיגען קאַסטען אָדער שלאָף־באַנק און פלעג צוקוקען ווי מיין ווירטה שטעהט אָפּט טרויעריג און פערטראַכט, און לאָזט אַלץ טיעפער און טיעפער אַריין דעם שאַרפען, אייזערנעם עקבער אין דאָס שטומע, קאַלטע האַרץ פון דעם צושניטענעם בוים...

הויפען האָבען מיידלאך און ווייבער געהאנגען וועש און אויסגעקלאפּט די קאָלדרעס. אויך מיין שכן, אַן אַלטער, איינגעהויקערטער שניידער איז געזעסען ביים פענסטער און געוואָרפען מיט דער נאָדעל... ס'איז ניט קיין יום טוב.

„מאַמע, טאָר איך ניט אַרויפגעהן צו יוסף'לען?“ האָט אַ קליינע, בלאָנדע מיידעלע געפרעגט ביי איהר מו־טער, וועלכע איז געשטאַנען ביי אונז אויפ'ן הויף. יוסף'ל האָט געהייסען מיין ווירטה'ס קראַנקער זוהן.

„אָ, גאָט!“ האָט די מוטער געענטפערט. „צו יוסף־לען, מיין קינד, וואָלסטו געדאַרפט געהען הויך, זעהר הויך אַרויף“...

איך האָב יעצט אַ קוק געטאָן אין דער הויך, אָבער ביים סטאָלער אין הויז זיינען געוועזן פערהאַנגען די פענ־סטער, איך האָב דאָרט קיינעם ניט געזעהען.

ערשט יעצט האָב איך פערשטאַנען וואָס די פרוי האָט געמיינט ווען זי האָט געזאָגט „הויך אַרויף“.

דער קליינער יוסף'ל האָט צוגעמאַכט זיינע צושראָ־קענע, גרויסע אויגען אויף אייביג, דער קליינער זיסער יוסף'ל איז געוועזן טויט.

אין אָבענד האָב איך געזעהן דעם פאָטער זיצענדיג אין געדטיל און וויינען. איך בין צוגעגאַנגען צו איהם, האָב אָנגענומען זיין רויהע, וואַרעמע ארבייטס־האַנד און האָב גערעדט, וואָס איך האָב נאָר געהאַט אויף דער נשמה און מיינע טרערען האָבען אויך ניט געשוויגען...

פון יענער צייט אָן זיינען מיר געוועזן פריינד.

וואסער... ער האָט זיך מיט זיי מישב געווען וועגען זיין ארבייט און האָט זיי דערצעהלט, וואָס ער האָט געהערט ביים נביא און וואָס דער שופט האָט געזאָגט ביי דער אַסיפה פון גוט־בעזיצער. דער איד האָט דאַן ניט גע־קענט בעשטעהן צו „פערטרייבען די צייט", פערקעהרט, ער האָט איהר געזוכט מיט אַלע כחות אָנצוהאַלטען, ווייל זי איז איהם זעהר ניצליך געווען.

לאנגווייליג און שלעפעריג איז דעם אידען געוואָרען די צייט ערשט דאַן, ווען ער האָט גענומען אַבריכטען גלות. די שטונדען האָבען זיך איהם געצויגען ווי יאָה־רען, ער האָט אין זיי קיין אינטערעס ניט געפונען. ער האָט געזוכט זיך אין עפּעס וואָס פערטיעפען, אום צו פארגעסען אַ ווײלע אָן די שרעקען פון זיין בעשטאַנד.

די פאַנטאַזיע האָט געאַרבייט.

די האַנד האָט זיך אויסגעשטרעקט צום אַקער־אייזען, אָבער ער איז געלעגען אַ פערזשאַווערטער טויזענדער מייל'ען ווייט; דעם אויער האָט זיך געדאכט, אַז ער הערט דעם געטליכען געזאַנג פון די לווים, אָבער דאָס האָט געשפּיעלט דער אָרגעל צו פרעמדע תפילות און דער כאָר פון גלחים האָט גערוישט אַ טויטען־געזאַנג פאר אידישע קהלות; דאָס אויג האָט געמיינט, אַז עס זעהט פון דער ווייטענס דעם הייליגען מזבח, וואו דער כהן גדול איז מקריב דעם קרבן תמיד, אָבער דאָס איז גאָר געווען דער פלאַם פון שייטער־הויפען...

דעם אידען איז דאַן נמאס געוואָרען דאָס לעבען און ניט וועלענדיג זיך אומברייגגען... האָט ער אָנגעהויבען

צייט=פערטרייב

צו „פערטרייבען די צייט“ האָבען זיך אידען אויסגעלערענט אין גלות.

ווען ישראל איז געזעסען אויף זיין באָדען און האָט געזויגען די פולע, פעטע ברוסט פון זיין אייגענער ערד, האָט ער ניט געהאַט קיין איבעריגע צייט צו „פערטרייבען“.

אַ פאַרמער אין ארץ ישראל האָט געהאַט צוויי מאָל אין יאָהר צו בעאַרבייטען זיינע פעלדער. בייטאָג פלעגט ער אַקערען, זייען, שניידען און דרעשען, און ביינאַכט פלעגט ער ארויסרייטען מיט זיינע קעמלען אויף די לאַנקעס פאזע ירדן, ביים לבנון און אַרום די קלאָרע וואַסער פון „שלוח“, וואָס האָט זיך געגראָבען מיט אַ פער׳חלוםטען גערויש דורך די גרינע וויזען.

דער איד האָט דאַן געלעבט און געהאַט לעבעדיגע אינטערעסען. ווען ער האָט בעזאָרגט זיין הויז און זיין פעלד, האָט ער געטראַכט וועגען זיין לאַנד און זיין פאָלק. אין די שטילע, רוהיגע אבענדען איז דער איד געזעסען ביי זיין טיש מיט זיין פרוי און קינדער, וואָס האָבען געבליהט ווי עלבערט-בוימער געפלאַנצט נעבען בעכען

זע שעדליכע און שענדליכע „פלעזשורס“ איז דער קאָר טענשפיעל.

עס איז ניט געזאָגט, דאָס אידען האָבען אין פאַלעס־טינא גאָר ניט געהאַט מיט וואָס זיך צו אַמוזירען, אז זיי האָבען גאָר קיינמאָל ניט געזוכט קיין צערשטרייאונג. איין זאַך איז אָבער זיכער, „גענעמבעלט“ האָבען זיי ניט. זייערע שפּיעלערייען זיינען מעהרסטענס בעשטאַנען אין פיזישע איבונגען, לויט די זיטען און דעם גייסט פון יע־נער צייט. אין ירושלים גופא זיינען שפּעטער געווען הולטאַיעס אויך, וועלכע זיינען געווען, פּונקט ווי זייערע שכנים די געצען־דיענער, פערקאָכט אין פערשיעדענע אונ־נוציגע און אויסגעלאַסענע שפּיעלעריי, אָבער דאָס איז טאַקע געווען איינע פון די סיבות פון חורבן.

דאָ ליעגט אונזער גרויסער אונגליק! מיר זוכען צער־שטרייאונגען און פערגעניגענס, וואָס זיינען ניט אידיש און ניט לייטיש. מיר נעהמען זיך שנעל אָן די מאָראַלישע צרעת פון די אומות, מיר אַדאָפּטירען זייערע מיאוסע מידות.

אין דער אַלטער וועלט, אין אייראָפּאַ, וואו דעם אי־דענ'ס צייט־פערטרייב פלעגט זיין די קלויז און דער בית־המדרש, פלעגט מען קענען בעשטעהן צו האָבען אַזעלכע „אידעלאַך“, וואָס „מאַכען אַ קערטעל“ אויך אַ מאָל אין אַ שמיטה „צו פערטרייבען די צייט“. דאָרט האָט דער איד ניט געקענט „צו ווייט אַוועק“. ער האָט געמוזט זיין אָדער אַ לייטישער איד און לעבען מיט אידען צוזאַ־מען, אָדער ווערען אַ „כל בו“ און אָבטרעטען פון אונז.

זוכען אַ מיטעל ווי „צו פערטרייבען די צייט“, ווי זיך צו בערוישען, צו בעטרינקען און צו פערטומלען, און זיך אויף אַ ווײלע פערלירען אין אַן אנדער וועלט.

ווען די אידען האָבען זיך געפונען אין דיעזער שרעק־ליכער לאַגע זיינען זיי מעהר ניט געווען די „שכרי אפרים“, וועלכע דער פּראָפעט האָט אַזוי שטאַרק גע־מוסר'ט, דאָס זיינען ניט געווען די „הלומי יין“, די פער־טומעלטע פון וויין, ווי ישעיה האָט זיי גערופען, אָ, ניין! אין גלות איז דער איד געוואָרען וואָס דער מקונן זאָגט אין קנות „שכרת ולא מיין“, פער'שכר'ט פון פיין, אָבער ניט פון וויין.

און ישראל האָט אָנגעהויבען צו „פערטרייבען די צייט“.

אָ, נישט איין מיטעל האָט אונזער פאָלק אָנגעווענ־דעט זיין צייט צו פערטרייבען! עס זיינען געבאָרען גע־וואָרען מעשיות פון שדים, רוחות, גלגולים, לצים און ל"ו'ניקעס, דער „קב הישר“, דער „נופת צופים“ מיט זיי־נע צויבערהאַפטע מעשה'לעך און סטראַשונקעס, דער „חיי אדם“ מיט זיין פערביסענקייט, דער „מנורת המאור“ מיט זיינע זיסע פאַנטאַזיעס און דער „זוהר“ מיט זיינע מיסטישע און סימבאָליסטישע וועלטען א. ז. וו.

דאָך אַ חוץ אין דיעזע אַלע גייסטיגע פערדולעניש־ען און פערטומלענישען האָט זיך דער איד אויך איינגעביר־גערט אין אַן אַטמאָספערע פון אַנדער'ע, ניט־נוציגע, פער־פיהרערישע און גראָבע פערגעניגענס, און איינע פון דיע־

מען שוין דאָס קינד אין וויעג זיך שפּיעלען מיט'ן טאַ־טענ'ס פּעקיל קאָרטען, און די נאַרישע מאַמעס קוועלען אַן ווי „בייבי“ פערשטעהט שוין וואָס אַ קאָרט איז.

אידישע „פּול רומס“, אידישע „געמבלערס“, אידישע אַפּיאום רויכערער, אידישע מעסער און רעוואָלווער־העל־דען, — דאָס איז יעצט אַ גאַנץ געוועהנליכע ערשיינונג אין די אידישע קוואַרטאַלען פון די גרויסע שטעדט אין אַמעריקאַ, און דער קאָרטען־שפּיעל איז דאָ כמעט געוואָ־רען דער נאַציאָנאַלער אידישער פערגעניגען. דא ווערט „אָוועקגעגעמבעלט“ קהלות וויים, גאַנצע אידישע גע־מיינדעס טרינקען זיך אין דיעזען שענדליכען צייט־פערטרייב.

צייט־פערטרייב, קאָרטען און קאָרטען־שפּיעל! אַט וואָס עס לאָזט זיך זאָגען וועגען דעם:

דער, וואָס זוכט פערגעניגען אין אַ טאוז איז קיין „שיפּע זיעבעטיל“ ניט ווערטה, און דער וואָס טראָמפּפּט אָוועק זיין צייט מיט גוטע ברידער, פערשפּיעלט מעהר ווי ער קען געווינען.

דער קאָרט האָט אַ „הארץ“, וואָס פיהלט דיך ניט, און אויף זיין „קרייץ“ קענסטו פערלירען דעם לעבען.

ווען דו ווערסט צוקאָכט ביים קאָרטען־שפּיעל, ביס־טו „אַלץ וואָס אין קאָרט“. ווער קען דיך דאַן האַלטען פאר אַ מענשען?

ווען דו שטעלסט איין אַ סענט אויף אַ קאָרט, ביזטו אַ שוטה, און ווען דו שטעלסט אַ דאָלאר — ביסטו אַ געמבלער.

דאָ אין אַמעריקאַ אָבער, וואו עס זיינען קיין גדר און קיין אידישע ספערע ניט פאַראַן און דער הפקר איז בעל־הבית, דאָ מהומ דאָס זעהר וועה, ווען מען זעהט ווי טויזענדע אידישע פאַמיליעס „פערטרייבען די צייט“ נעבען אַ קאָר־טען־טיש, וואו זייערע קינדער און קינדס־קינדער לערנען זיך „געמבלען“. און אונזערע קלאָגעדיגע אַמעריקאַני־זירטע פרויען און מיידלאך שטייגען נאָך כמעט איבער אין דעם פרט די מענער.

עס וועט זיין אַרויסגעוואָרפענע אַרבייט צו ריידען מיט פראָפעסיאָנעלע „געמבלערס“, וועלכע דער שד פון די קאָרטען האַלט שוין ביי דער טשופּרינע. דיעזע פער־לאָרענע קען מען נאר בעדויערן אבער ניט בעלעהרען. זייער פינסטערער סוף איז פערזיגעלט. זיי וועלען אויסצי־הען ערגעץ־וואו זייערע פיס אין אַ קאָרטעוונע מיט אַ קויל אָדער אַ מעסער אין האַרצען. די פראַגע שטעלט זיך נאָר ביי בעל־הבית׳ישע מענשען, ווי קומען זיי ביי זיך אין דער היים, אין געגענוואַרט פון זייערע קינדער שפּי־לען אין קאָרטען?

ווייסען די לייט ווי ווייט אונגליקליך זיי מאַכען זיי־ער יונגוואַרג מיט זייער טרויעריגען ביישפּיעל? ווייסען דיעזע צייט־פערטרייבער אַז דערמיט מאַכען זיי זייערע קינדער פאַר געמבלערס? דען ווי זאָלען די קינדער ניט שפּיעלען אין קאָרטען, אַז דער טאַטע און די מאַמע שפּי־לען? די קינדער געהען נאַטירליך ווייטער פון די עלטע־רען, זיי זוכען זיך שפּעטער אויס אַ „פּול רום“, אַ „רייס טרעק“ און געמבלען דאָרטען. אין מאַנכע הייזער גיט

שרייבען בריעף

איבערהויפּט צו די מאמע.

האָט איהר אימיצען פון דער אַנדער זייט ים, וואָס האָט אייך ליעב, וואָס אינטערעסירט זיך מיט אייך מיט'ן גאַנצען האַרצען און וואָס וויל וויסען ווי אייך געהט און וואָס איהר מאַכט? אויב יאָ, טאָ זייט ניט פויל און שיקט אַ בריעף!

בריעף פון אַ ווייטען לאַנד זיינען די טהייערסטע מתנות. זיי קומען ווי אַ הייליגער ברכה־רעגען אויף פערשמאַכטע פעלדער און ערוועקען נייע געפיהלען און געדאַנקען. ניט אַלעמען האָט דער מזל בעשערט אויס־צודריקען די צייכענס פון פריינדשאַפט דורך מאַטעריעלע פּרעזענטען, אין אַ בויגעלע פּאַפּיער אָבער איז יעדערער אַ נגיד.

האָט עס אייך געגליקט און אייך איז גוט, טאָ שיקט אַ בריעף און דערפרעהט אייערע פריינד! האָט אייך חלילה דער שיקזאַל אָבגענאַרט און איהר זייט אַ קרעכ־צער — טאָ שיקט אַ בריעף און פערלייכטערט אייערע ליידען. אייער אמת'ער פריינד איז שטענדיג גרייט צו

ווען דו בלעטערסט א בוך ווערסטו רעספעקטירט, און ווען דו בלעטערסט קאָרטען ביסטו פערדעכטיגט.

דער „פויער" פון די קאָרטען איז מעהר יחסן פון דיר ווען דו זעצט זיך שפּיעלען מיט איהם.

דער קאָרט איז דין, אָבער דו ווערסט נעבען איהם פערגרעבט.

אַ נאָבעלער מענש שפּיעלט ניט קאָרטען, און מיט א שלעכטען דארפסטו זיך ניט חבר'ן.

ווען דו שפּיעלסט אין קאָרטען ביי טאָג, ביסטו א פוילענצער, און ווען דו שפּיעלסט ביי נאכט — ביסטו א פערברעכער.

„פערטרייבען די צייט"! דאָס ביסטו ניט אימשטאַנד.

די צייט איז עלטער ווי גאָט. ניט דו האָסט איהר געשאַפען, ניט דו קאָנטראָלירסט איהר און ניט דו ווערסט איהר פערטרייבען.

עס איז געווען אַ צייט ווען דו ביסט ניט געווען און עס וועט קומען אַ צייט ווען דו ווערסט ניט זיין, דו קענסט אָבער לאָזען דיין שפּור דורך אַלע צייטען, ווען דו זאָלסט וויסען ווי די צייט צו געברויכען.

מיט'ן פערטרייבען די צייט פערטרייבסטו זיך אליין. דען ווען דו פערשפּיעלסט זיך, עקזיסטירסטו ניט, און אַז דו עקזיסטירסט ניט, שאפסטו ניט, און ווען דו שאפסט ניט מעקסטו זיך אַליין אוים פון ספר החיים.

דער עדעלסטער „צייט פערטרייב" איז די צייט ריכ־טיג צו געברויפען.

בען ביי זייער פערלאָזען די היים געשוואָרען ביי אַלע הייליגקייטען צו שרייבען אַזוי אָפט ווי מעגליך און ניט אונטערצוברעכען זייער קאָרעספּאָנדענץ אויף אַ לאַנגע צייט. די גרעסטע פערברעכער אין דעם פּרט זיינען די וועלכע פערגעסען צו שרייבען צו זייער מוטער.

די וועלט זאָגט: „אַוועק פון די אויגען איז אַוועק פון האַרצען". דאָס איז ביז אַ געוויסען גראַד אמת אויף אַזוי ווייט ווי געוועהנליכע גוטע פריינדשאַפט אנבעטרעפט, אַנדערש איז דאָס אָבער מיט בלוט־פערוואַנדשאַפט, מיט א י י ג ע ן בלוט. אַ מאַמע פערגעסט ניט. אַ מאַמעס א ו י ג ע ן און אַ מאַמעס ה אַ ר ץ זיינען שטענדיג מיט איהרע קינדער. זיי מעגען אַפילו זיין אין עק וועלט. לעבען איהרע קינדער, איז דער מאַמעס גייסט מיט זיי און זיינען זיי טוידט — דאַן שוועבט דער מאַמע'ס יאָמער איבער די געליעבטע קברים. זי פערליערט זיי קיינמאָל ניט פון האַרצען. די מענשליכקייט איז דערפאַר ניט מוחל אַזעלכע קינדער, וואָס שרייבען קיין בריעף צו דער מאַמען.

דער מענש, וואָס שרייבט ניט צו פריינד, וועלכע ערוואַרטען דאָס פון איהם, איז ניט ווערטה צו האָבען אַ פריינד און ער האָט טאַקע ניט. דער בריעף־וועקסעל צווישען גוטע פריינד בלייבט אַן אייביגער דאָקומענט פון איניגסטע פערבינדליכקייט. דאָס האַלט אויף די התקרבות צווישען פאַמיליעס דורך לאַנגע דורות.

דער כאַראַקטער פון מענשען דריקט זיך צום בעס־טען אויס אין בריעף צו זייערע פריינד. אַ מענשענס

טהיילען אייער שמערץ ווי זיך צו פרעהען מיט אייער גליק.

פערנאכלעסיגט ניט אייערע בריעף ווען איהר זייט זיכער, דאס מען ווארט אויף זיי און מען איז זיי גערן צו לעזען, דען איהר ווייסט ווי איהר אליין פיהלט אויסקו־קענדיג די אויגען נאכ׳ן פאסטמאן און ער קומט און לייגט אריין בריעף אין אלע קעסטלאך און אייער קעסטיל בלייבט ליידיג.

עס איז שרעקליך צו דיינקען ווי מאנכע מענשען פערנאכלעסיגען זייער קארעספאנדענץ מיט עלטערען, שוועסטער און ברידער, מיט קרובים און טהייערע חברים, וועלכע מען איז פערפפליכטעט צו שרייבען.

ווען איהר שרייבט א בריעף צו א געליעבטען חבר אדער א גינציגען קרוב פיהלט איהר א זעלטענעם גענוס; איהר פיהלט די טיעפע נשמה־הנאה פון פריינדשאפט, וועלכע איז איינע פון די גרעסטע פריווילעגיעס אין לע־בען. איהר זיצט אריבערגעבויגען איבער דעם שטומען שטיקעל פאפיער און הערט ווי אייער זעלע רעדט, אייע־רע ליפען ריהרען זיך ווי פון א זיסען טרוים בעוועגט און אייער גייסטיגער בליק זעהט דעם ליעבען פנים פון די פערזאן, פאר וועלכע די פען שליסט אויף אייער הארץ. איהר קוקט נאכאמאל דורך אייערע טיעף־דורכגעלעבטע ווערטער און זייט איבערגליקליך.

איהר טרעפט אפטמאל אן אזעלכע מענשען, וואס האבען שוין ניט געשיקט א בריעף „אהיים“ צייט חדשים און אפשר יאהרען, דאך אט די נאכלעסיגע מענשען הא־

די נאַכלעסיגקייט צו שרייבען בריעף איז ניט מעהר ווי אַ געוואָהנהייט. פון אָנפאַנג פיהלט מען זיך עפּעס ניט היימליך, עס רופּעט, סטייטש מען דאַרף שרייבען אַ בריעף, שוין אַזוי לאַנג ניט געשריעבען; שפּעטער אָבער געוואָהנט מען זיך אַזוי איין און מען שרייבט ניט מעהר. כאַראַקטערנע מענשען אָבער האָבען זייער צייט אַזוי איינגעטהיילט פּונקט ווי זייערע מאָלצייטען און זיי ווייסען ווען צו צאָהלען זייער שריפטליכען חוב צו זייערע פריינד און פאמיליאנטען.

די איינציגע מענשען, אויף וועלכע מען וואָלט געקענט געפינען אַ זכות פאַר'ן ניט שרייבען קיין בריעף, זיינען די אונגעשולטע, וואָס קענען נעבאַך אַליין ניט פיהרען קיין פעדער און מוזען אָנקומען צו אַ צווייטען ער זאָל שרייבען פאַר זיי. ניט אַלע מאָל איז אַנגענעהם יענעם צו פערטרויען מיט שטריינג־פּריוואַטע פאמיליען־אַנגעלעגענהייטען. דאָך, מערקווירדיג, דאָס אָט דיעזע מענשען זיינען דוקא פּינקטליך מיט זייערע בריעף און די, אויף וועמעס ערציהונג די עלטערען האָבען זיך געבלוטיגט, יאָ, די פערגעסען גראָד צו שיקען דעם טאַטען צי די מאַמען אַ שטיקעל פערשריעבענעם פּאַפּיער.

ווי ווייט בריעף זייגען ניצליך און דאַרפען ניט פערנאַכלעסיגט ווערען, קענען מיר זעהן דערפון, וואָס פּראַקטישע לעהרער לערנען אַ קינד די ערשטע זאַך שרייבען אין אַ בריעפליכער פאָרמע. שרייבען בריעף איז אַ טוגענד. דער, וואָס היט דאָס ניט, זינדיגט געגען זיטליכקייט און עס פעהלט איהם איינע פון די שענסטע מידות.

בריעף איז דער וויכטיגסטער טהייל פון זיין ביאגראפיע, אבער ניט געשעפטס־בריעף, זאנדערן פאמיליען־בריעף און בריעף צו נאהענטע פריינד און חברים.

ווען ניט היינע'ס בריעף צו זיין מוטער, צו זיין שוועסטער און צו זיינע פריינד און צייט־גענאסען, וואל־טען מיר נאר געוואוסט א העלפט פון זיין גרויסער, ליכ־טיגער זעעלע. ערשט יעצט זעהט מען אז נאר א מענש וואס האט געקענט אזוי שטארק ליעבען א מאמען און א שוועסטער, האט געקענט דיכטען אזעלכע געטליכע ליע־דער. היינע'ס בריעף צו זיין מאמען זיינען א פירוש אויף זיין „בוך דער ליעדער". היינע האט זעהר ליעב געהאט יונגע קעצעלאך. אין א בריעף צו זיין מאמען שרייבט ער, אז ער האט איהר מעהר ליעב ווי צעהן קעצעלאך. וואס פאר א טיעפקייט פון ליעבע, וואס פאר א רייכער היינישער איינפאל! ווען ניט זיינע בריעף וואלט דאס אונז געפעהלט.

מאלטקע וואלט געבליעבען פאר דער וועלט בלויז דער פערקערפערטער מיליטעריזם און ביסמארק — די פערקערפערטע פאליטיק, מענשען פון בלוט און אייזען, ווען ניט זייערע בריעף צו פריינד און חברים. ערשט פון זיינע בריעף דערוויסט מען זיך דאס דער בעזיעגער פון עלזאס לאטערינגען, וועלכער האט גענומען נאפאלעאן דעם דריטען אין פלען, האט געשריעבען בריעף מיט לי־רישע ליעבע־ליעדער, אין וועלכע ער צוגיסט זיין הארץ אין די צארטעסטע געפיהלען. דאס זעלבע געפינט מען אויך ביי ביסמארק'ן.

צום ערגסטען איז דעם אַלטען טאַטען און די אַלטע מאַמען, וואָס מוזען אויסקוקען אויף די הילף פון זייערע קינדער. משלי דערצעהלט אונז, אַז „עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם", דאָס הייסט, די קרוין פון אַלטע לייט זיינען זייערע אייניקלאַך און די ציערונג פון קינדער — זייערע עלטערן. ווי שען, ווי רייך דאָס קלינגט! דאָך ווען די אייניקלאַך מאַכען חוזק פון דעם זיידען און די באָבען, ווייל די עלטערן קוקען אויף די זקנים מיט'ן רוקען, דאַן ווערט פערפינסטערט די קרוין פון דער על־טער און קינדער ווערען אַ שווערע קללה.

עס ליעגט אין דער נאַטור פון יעדען עהרליכען מענ־שען צו זיין שטאָלץ אויף דעם פערדיענסט פון זיינע איי־גענע הענד; אַן אייגענער גראָשען האָט מעהר ווערטה, מעהר מזל ברכה ווי אַ געשייינקטער רענדעל; ניט אָנ־צוקומען צו דער „מתנה" פון אַ „בשר ודם" איז דער וואונש פון יעדער זעעלע, טאָ ווי טרויעריג און ווי שרעק־ליך איז דער עלענד ווען מען דאַרף אָנקומען אויף דער עלטער צו פרעמדע מענשען, אָדער צו אונדאַנקבאַרע, שלעכטע קינדער!

עס איז גוט צו זיין אַלט ווען מען האָט מיטעל צו מילדערן די רשעות פון די ענטזאַגענדע יאָהרען און די געלעגענהייט צו בעפריעדיגען די נערוועזע קאַפריזען פון דער עלטער, אָבער ווען די דינע, ביינערנע הענד ציהען זיך נאָך ערקוויקונג און דאָס איז ניטאָ; ווען דאָס שוואַכע האַרץ חלש'ט נאָך אַ קרעפטיגונג און קען דאָס ניט קריי־גען, און די מידע, מאַטע בליקען בלאַנדזשען אום נאָך אַ

אויף די אַלטע יאָהרען

די געזעלשאַפט און איהרע אַלטע לייט.

ווען איהר בענשט אימעצען ער זאָל דערלעבען אַלט ווערען, זאָלט איהר ניט פערגעסען די אַנדער האַל־בע ברכה, אַז די עלטער זאָל זיין אַ רוהיגע און בעזאָרגטע, עס זאָל אומוועניגסטענס ניט פעהלען דאָס נויטיגסטע, דען וועה דעם יונגען אָרעמאַן, דעם אַל־טען איז אָך און וועה.

דער געטליכער זינגער פון די פסאַלמען זאָגט, „וואויל איז דעם מענשען, וואָס איז איינגעוואָהנט צו ליידען פון קינדהייט אָן", דאָס איז אָבער נאָר אַ פּאָעטישער געפיהל, דען וואויל איז טאקע דעם, וואָס האָט אַ גליקליכע יוגענד און נאָך אַ גליקליכערע על־טער. מען גלויבט, אַז דער פּאָעט האָט געמיינט דאָס ווען מען הויבט זיך אָן פלאַגען באַלד אין וויעגעלע, געפאַלט דאָס שפּעטער ניט אַזוי שווער. ליידער אָבער איז דאָס ניט אזוי! ווי געוואהנט מען זאל זיין מיט צרות, ווי מורגל מען זאל זיין מיט זייערע פינסטערע געזיכטער און ווי געאיבט מען זאל זיין, זיי צוטראגען אויף זיך, זיינען זיי דאך א צו שווערע משא אויף די אלטע יאהרען.

אין גאנצען אליין!

דער ערשטער זיווג, מיט וועלכען מען איז דורכגע־גאנגען די ווילדעסטע מדבריות פון שיקזאַל, געהט זיין אייביגען וועג און פון די שענסטע חלומות ווערט אַ בער־געלע זאַמד...

ביי אַזאַ פערפעהלטען ציעל ווערט מען נאָר אַלט אום צו קענען לייגגער ליידען אַלס גע ונד'ניק.

עס איז ניטאָ קיין ערגערע זאַך אויף דער וועלט ווי ווען אַן אַלטער מענש געהט זוכען אַרבייט צו פערדיע־נען אויף ברויט.

ער זעהט ווי אַלץ בעוועגט זיך, אַרבעט, שאַפט, רוישט און טומעלט, ער איז אמאָל אויך געווען אַן אר־בייטער, אַ שאַפער, אַ טוער און אַ מאַכער, ער האָט זיך אויך אזוי געטומעלט, אָבער איצט איז ער „אויסגע־שפּיעלט" און מען דאַרף איהם ניט מעהר...

מען דאַרף איהם ניט, אָבער ער איז נאָך דאָ... ער איז דאָ אויף זיין אייגענע צופּוקענים...

עס איז אַ גרויסע ערפאַהרונג דורכצוגעהן אַ „מושב זקנים", אַ „היים" פון אַלטינקע און הערען זייערע נאַ־איווע, ריהרענדע לעבענס־געשיכטען, וועלכע דרינגען דורך אַלע אברים.

דער האָט קיין היים צוליעב אַ שלעכטע ש נ ו ר און יענער — צוליעב אַ שלעכטען א י י ד י ם. איינער האָט ארימע קינדער, וואָס קענען זיך אליין ניט העלפען און דער צווייטער האָט רייכע „בנים סוררים", וואָס ווילען איהם ניט האַלטען און ניט שטיצען. דער איז אַן אָבגעקומענער

זיסען שמייכעל און זיי געפינען דאָס ניט, דאַן — דאַן נייגט זיך דער ווייסער קאָפּ צו דר'ערד, וואו אַלץ איז געענדיגט און מען ברויכט מעהר קיין זאַך ניט האָבען.

ווי גרויזאַם איז די זאַוויערוכע פון דער עלטער ווען זי פערוואַליעט די וועגען פון לעבען מיט איהר דיקען שנעע, וועלכער שמעלצט ניט מעהר!

דאַן איז גוט ווען מען איז פערזאָרגט מיט חיוגה און וואַרימקייט.

וועה אָבער ווען מען בלייבט שטעהן אין מיטען פון דעם לעצטען פראָסטיגען שטורם מיט באָרוועסע פיס און אַ נאַקעטען רוקען, ווען אונטען גליווערען די טריט און אויבען צוקט דאָס הוילע לייב!

ווי שוידערהאפט, ווי געוואלד־שרייענד, ווי אונדער־באַרעמדיג איז אַזאַ עלטער!

און ווען געלינגט דאָס צו פערזאָרגען זיך אַ רו־היגע און בעקוועמע היים אויף די עלטערע יאהרען?

אפשר איינעם פון טויזענד.

די בעסטע צייט פון זיין לעבען איז דער מענש מקריב פאַר זיינע קינדער. ער האָט קיין צייט אַ טראַכט צו טאָן וואָס עס וועט זיין מיט א י ה ם, ווען ער וועט בלייבען אויסגעאַרבייט און אליין, און זיינע קינדער וועלען דאַרפען זאָרגען פאר ז י י ע ר ע קינדער.

ווי בעיאַמערען דאַרף מען אַ עלטער, וואָס איז ניט געראַטען.

אין אַ בעטראַגענעם, אָבגענאַרטען לעבען בלייבט מען אָפט באַלד אין אַנהויב פון די עלטערע טעג אליין.

די גראָהע האָר זיינען דער סימבאָל פון ערפאַהרונג און אין די טיעפע קנייטשען פון דער עלטער, וועלכע די צייט האָט דורכגעאַקערט, ליעגט די לעקציאָן פון לעבען, וואָס מיר מוזען שטודירען...

דאָך די געזעלשאַפט איז נאָך ניט געקומען צו אַזאַ הויכע מדרגה פון גערעכטיגקייט, זי זאָל פערגעלטען די, וואָס האָבען פאַר איהר אַ מ אָ ל געאַרבייט. דערוייל מוז מען זיך מיט איהר שלאָגען, זי זאָל בעלוינען די, וועלכע ארבייטען אַ י צ ט און די עלטער איז דערפאַר אַ שווערע, ביטערע אָפּקומענים.

אלטער עושר און געשעפּטס מאַן, און יענער האָט נאָך קיינמאָל קיין גוטען טאָג ניט געהאַט. אָפּט זעהט איהר דאָרט אַ פּעראַרעמטען אַלטען, שטאָלצען בעל הבית און זיין אַמאָליגען ארבייטער; ביידע זיצען זיי אין דער אור־מעטיגער, מעלאַנכאָלישער צדקה־היים און טענה׳ן פון אַמאָליגע צייטען...

אַזעלכע זאַכען טרעפען זעלטען, אָבער זיי טרעפען.

עס איז דערפאַר קיין וואונדער וואָס די, וועלכע ווי־לען שאַפען אַ בעסערע געזעלשאַפט, זוכען דורכצופיהרען דאָס מענשליכע געזעץ צו פערזאָרגען אַלטע אָרימע־לייט, וועלכע האָבען פערבראַכט אַ ניצליכען לעבען.

עס איז אַ פערברעכען צו בעטראַכטען אַלטע לייט פאַר אַ משא אויף דער געזעלשאַפט. יעדער עהרליכער מענש האָט זיך געווים פערדיענט געמאַכט ביי זיינע מיט־בירגער זיי זאָלען איהם פערגעלטען אויף דער עלטער, ווען די קרעפטען דיענען איהם ניט מעהר.

אַן אַלטער מענש איז ניט אַן אַלטער וואַש־קעסעל, וואָס דאַרף ארויסגעוואָרפען ווערען אין מיסט און ער איז אויך ניט אַזאַ מין אַלטע כלי, וואָס זאָל אריינגענומען ווע־רען מיט רחמנות אין אַ „דזשאַנק־יארד“ פון פילאַנ־טראָפּיע.

די געזעלשאַפט איז שולדיג איהרע אַלטע ארבייטער אַ חוב און זי דאַרף דאָס זיי בעצאָהלען, אָהן אַ מינע פון צדקה און ניט אין אַנשטאַלטען, וואו מען גיט זיי ניט עסען און מען קוקט אויף זיי ווי אויף אַן איבעריגע זאַך.

טרויערטער פרוי און איך האָב איהר געפרעגט וואָס זי וויינט.

זי האָט מיר דערצעהלט, אַז איהר מאַן איז ערשט נים לאַנג געשטאָרבען, אַז זי מיט איהרע קינדער שטאַרבען פשוט פון הונגער און קעלט און היינט וואַרפט מען איהר אַרויס אין גאַס פאַר דירה־געלד.

איהר ערצעהלונג האָט מיך געריהרט. ווען איך בין אַראָב פון קאַר איז זי צופעליג אויך אַראָב, די קעלט האָט איהר געמאַכט ציטערען.

— מיסטער! — האָט זי געזאָגט מיט טרערען, קלאַפענדיג אַ צאָהן אָן אַ צאָהן, מיסטער! מיר איז שרעקליך קאַלט. ענטשולדיגט, וואָס איך וואָג אַזוי פיעל, אָבער איך בעט אייך האָט רחמנות, אָט איז אַ סאַלון, קויפט מיר אַ גלעזעל הייסען פּאָנטש איך זאָל מיך אַ ביסעל דערוואַרעמען.

איך בין געוואָרען איבעררא שט פון איהר פּלעצליכען פערלאַנג און האָב אַ רגע נאָכגעדאַכט.

— קומט, האָב איך ענדליך געזאָגט, קומט, איהר פערלאַנגט אַ קלײניגקייט, אָבער אַ נויטיגקייט, און איהר זאָלט דאָס האָבען.

אַריינקומענדיג אין סאַלון איז זי אַזוי ווי פרייליכער געוואָרען... דער קעלנער האָט אַ קוק געטאָן אויף איהרע פערוויינטע אויגען און אויף מיר און האָט אַ שמייכעל געטאָן אונטער די געדיכטע וואָנצעס.

„אַ רויער יונגאָטש, וואָס קימערט איהם דער עלענד פון אַן אָרעמע האַלב דערפראָרענע פרוי!" האָב איך גע־

אָבּגענאַרט

דאָס איז געווען אין אַ פראָסטיגען ווינטער טאָג, האָט מיין פריינד אָנגעהויבען צו דערצעהלען, בין איך געפאָהרען אויף אַ ברוקלין־בריק קאַר נאָך ברוקלין. ד'האָב געהאַט אין קעשענע עטליכע צענדליג דאָלאר, וואָס איך האָב געפיהרט צו געבען האנד־געלד אויף אגעשעפט. איך בין אַריין אין קאַר אַ פערטראכטער און האָב גאָר ניט בעמערקט נעבען וועמען איך האָב מיך אַוועקגעזעצט, מיין געדאנק איז געווען פערנומען מיט מיין געשעפט.

פלוצלונג האָב איך דערהערט אַ כליפע.

איך האָב מיך אַ קעהר געטאָן און דערזעהען מיין קאַר־שכנה. אַ יונגע, שענע פרוי איז נעבען מיר געזעסען און געוויינט, ווישענדיג די אויגען מיט אַ טרויער־פאטשיילקע מיט אַ שוואַרצען פאַס ארום.

איך האָב אָנגעקוקט די פרוי, איהרע לייכטע, איינפאַכע קליידער, איהר אונשולדיגען פערוויינטען פנים און האָב געקלערט: די אָרעמע האָט געווים אַ טוידטען־פאַל אין דער פאַמיליע, עס פעהלען ניט קיין צרות אין אונזער וועלט. דאָס הארץ האָט מיר פערקלעמט אויף דער פער־

זיך קלעפּען צו מיר... דער הייסער פּאָנטש האָט איהר געמאַכט ווילד, משוגע, זי האָט געלאכט ווי אַ טייוועל, אָבער זי איז טייוועלש שען און פערפיהרעריש געווען, שען און קאָכעדיג...

— — — — — — — — — — — — — — — —

ווען איך בין אַרויס פון סאַלון האָב איך אויסגעפונען אַז מיין געלד און מיין זייגער זיינען פערשוואונדען.

טראַכט, אָבער אײדער איך האָב נאָך צייט געהאַט צו בעשטעלען, האָט זי שוין גערעדט.

— וואָס טרינקט איהר? האָט זי מיך געפרעגט און איהר פראַגע איז מיר עפּעס ניט געפעלען געוואָרען.

— אַ ברענדי, האָב איך איהר געענטפערט, ווערענדיג אונרוהיג.

— אַ הייסען פּאָנטש און אַ ברענדי! האָט זי בעשטעלט, זיך אַוועקזעצענדיג מיט מיר ביי אַ טישעל, צורוקענדיג איהר שטוהל נעבען מיינעם מיט דער בעמערקונג, אַז עס איז שלעכט צו זיין אַן אלמנה... אַז עס איז אומעדיג אַליין...

טרינקענדיג דעם הייסען פּאָנטש האָט זי אויפגעפלאַמט. איהרע באַקען האָבען זיך אָנגעצונדען, איהר בוזים איז העכער געוואָרען... זי איז פּלוצלונג געוואָרען אַן אַנדערע, אַ שענער, אַ העסליכער...

— נאָך אַ פּאָנטש! האָט זי בעשטעלט מיט אַ לייַדענשאַפט — צוויי פּאָנטשעס, פאַר מיר און פאַר דעם מיסטער.

אין אַ מינוט זיינען די פּאָנטשעס שוין געשטאַנען ביי אונז אויפ׳ן טישעל. זי האָט איהר פּאָנטש אריינגעקעהרט ווי אַ געאיבטער שכור מיט איין שלונג, איך האָב מיך דערשראָקען, אָבער זי האָט זיך אַ וואָרף געטאָן צו מיר.

— איהר האָט גראָד געטראָפען וואו אראָבצוגעהן, האָט זי געזאָגט, פיבערענדיג, דאָ אויבען איז מיין צימער... דאָ וואוין איך... און זי האָט גענומען לאַכען און

לאָזען, דאָס איז געווען אַ קאַר־סטרייק, האָבען די סטרייק־ברעכער זיך גע'עקשנ'ט, האָט מען זיי צובלוטיגט...

די רעלסען זיינען געלעגען אויסגעצויגען ווי טוידטע אָדערען איבער די אומעדיגע גאַסען. עס האָט ניט גע־קאָכט אין זיי דער עלעקטרישער שטראָם פון לעבען וואָס מאַכט פריילאך אַ שטאָדט... די דראָטען אין דער הויך זיינען געהאַנגען ווי אַן ערוב איבער אַ בית עולם; קיין פונק, קיין שטראַהל. די טעלעגראַף־סלופּעס האָבען אויס־געזעהען איבעריג, אָהן אַ נוטץ און משונה־ווילד, פּונקט ווי אַ משוגענער וואָלט זיי אריינגעהאַקט אין דר'ערד, סתם אַזוי, גלאַט אין דער וועלט אַריין.

די בעפעלקערונג האָט שוין פערגעסען דעם קלונג פון אַ קאַר־גלעקעל און דעם קול פון די לעבעדיגע וואַגענס אָהן אַ נשמה. די פערד האָבען ווידער אויפגעהויבען די גרויסע קעפּ מיט גאוה גלויבענדיג, אַז זיי האָבען שוין אויסגעפיהרט... זיי האָבען ניט פערשטאַנען וואָס דאָ געהט פאָר. פערד סטרייקען ניט, פערד האָבען קיין פער־לאַנגען, האָבען זיי געמיינט אַז דער פאָרטשריט שטאַרבט, די וועלט געהט צוריק, די פערדישע צייט איז געקומען...

שבת נאָך האַלבען טאָג. די פאַבריקען האָבען גע־רוהט, קיין פייף, קיין הוזשעריי פון רעדער, קיין גערויש פון מאַשינען אין ערגעץ, ווי די ציוויליזאַציע וואָלט קראַ־פירט, ווי דער פּראָגרעס וואָלט פלוצלונג בענומען געוואָ־רען. ווען־ניט־ווען נאָר איז פאַרבייגעלאָפען אַ בייסיקעל, אָדער אַן אויטאָמאָביל, אָבער זיי האָבען אויסגעזעהען ווי פערבלאָנדזשעטע פון אַן אַנדער וועלט. ווי רוחות פון

אַ סטרייק

(אַ בילד)

א קליינע שטעדטעל, קליינע מענשעלאך, אַ קליינער פערלאנג און דאָך...

אַזאַ גרויסער מוסר השכל!

זיי קריגען צוואַנציג סענט אַ שעה פאַר צוועלף שעה ארבייט אַ טאָג, האָבען זיי געוואָלט נאָך אַ „ניקעל" אַ שעה, האָט מען זיי געסטראַשעט מיט הונגער, האָבען זיי אוועקגעלייגט די אַרבייט, האָט מען געשיקט נאָך אַנדערע אַרבייטער, האָבען די פערלאַנגער זיך געשטעלט אַנטקעגען, האָט מען אַרויסגערופען די פּאָליציי, האָט זיך דאָס שטעדטעל אָנגענומען פאר די סטרייקער, האָט מען בעשטעלט די מיליץ — און...

הערט וואָס ווייטער האָט פּאַסירט!

שבת נאָך האַלבען טאג איז דאס געוועזן, ווען די פאַבריקען ווערען געשלאָסען. דאָס שטעדטעל האָט אַ סך פאַבריקען. אין גאס איז געווען שטיל ווי זעלטען ווען. די קאָרס זיינען שוין ניט געלאָפען זייט עטליכע טעג, זיי האָבען פּראָבירט לויפען, האָבען די סטרייקערס ניט גע־

טראָקס, וואַגענס געלעגען אויף די ליניעס, דער ברוק איז צוריסען געוואָרען ווי אַ פּאַטשיילקע. די רעלסען זיינען אַרויסגענומען פון זייערע ערטער און אַוועקגעוואָרפען געוואָרען ווי שפענדלאך. קינדער, פרויען, אַלטע לייט, אַלע, אַלע האָבען געהאָלפען פערשטעלען דעם וועג — מאַכען באַריקאַדען...

„פּאָליציי! פּאָליציי“!

די מאַסע האָט זיך אַ ביסעל אָבגערוקט און בעריטענע פּאָליציי זיינען ערשיענען.

„הורריי! הורריי, ברידער, רייט געזונטערהייט ווייטער“!

דאָס האָט געשריען דאָס פאָלק צו די פּאָליציסטען, וועלכע זיינען שמייכלענדיג אונטער די וואַנצעס, פאַרביי־געריטען, פונקט ווי ניט זעהענדיג וואָס דאָ געהט פאָר. די סטרייקערס, די בעפעלקערונג, די פּאָליציי אַלע זיינען געווען פעראייניגט געגען אַן אַלגעמיינעם שונא, געגען דער מערדערישער, בלוט־זויפענדער קאַר־קאָמפּאַניע, וואָס האָט געמאַכט אַ פערצווייפעלטע לעצטע פּראָבע אַרויס־צושיקען איהרע קאַרס מיט סטרייק־ברעכער.

„אַ קאַר! אַ קאַר! טוידט צו די סקעבס“!

די גאַנצע אויפגערעגטע מאַסע האָט זיך אַ לאָז גע־טאָן מיט שטיינער, העלצער, אייזענס, רידעלס, שטעקענס, און בעזימער. אין עטליכע מינוט אַרום איז געלאָפען אַן אַמבולאַנס מיט פערוואונדעטע סטרייק־ברעכער. אַ פּאָ־ליציסט, וואָס האָט געוואָלט בעשיצען אַ קאַר, איז אַראָב־געפאַלען פון זיין פערד אין אַ טייך בלוט.

עולם התהו, ווי שדים, וואָס קומען זיך רייצען מיט מענ־
שען, מיט אונגבעהאָלפענע מענשען, וואָס מוזען געהן
צופוס...
מען איז געוועזן אין כעס אויף זיי...
אָבער פלוצלונג האָט זיך דערהערט אַ מעכטיגער
ליארעם ווי פון שטאַרקע וואסערען. מענשען זיינען דאָס
געווען, מענשען־כוואַליעס, ווי פון תהום האָבען זיי זיך
דורכגעשפּאַרט, ווי פון הימעל אַראָבגעפאַלען, ווי צובראָ־
כענע וואָלקען האָבען זיי זיך אַ פליוך געטאָן איבער'ן
שטאָדט פלייצענדיג אין פערשיעדענע ריכטונגען, וואו די
רעלסען זיינען געלעגען.
איך האָב אַ קוק געטאָן דורכ'ן פענסטער. די גאַס
איז שוואַרץ, דער טומעל וואַקסט, דער געשריי ווערט
גרעסער מיט דער מאַסע. איך האָב זיך דערשראָקען...
און זעה! עס שוועבט אין דער לופטען אַ געביידע,
אַ הילצערנע געביידע, דאָס טראָגט מען זי אין דער הויך,
לייכט ווי אַ פעדער טראָגט מען זי, אויף די שפּיץ פינגער
פון דער גרומאַדע שטעהט זי ווי אַ פּאַפּירענע קעסטעל,
זי שוועבט!
„אויף די רעלסען! אויף די רעלסען"!
און די געביידע איז פלוצלונג געשטאַנען אין מיטען
גאַס פארשטעלענדיג די ליניעס, די קארס זאָלען ניט קע־
נען געהן. דאָס האָט מען פארבלאָקירט דעם וועג פאר
די סטרייק־ברעכער.
אָבער דאָס איז בלויז געווען דער אָנפאַנג.
באַלד זיינען גרויסע, שטאַרקע אייזען־געשמידטע

יוניאָן איז ניט אַנערקנעט, אָדער דאָס וועט זיין אַ גאַנ־צער „ניקעל“ אָדער מען וועט איהם שפּאַלטען...

אַ קאַמפּף פאר אַ ניקעל!

דאָך איז דאָס געווען אַ רעוואָלוציע אין מיניאטור. אַ שטיקעל פּראָבע אויף דער גרויסער וועלט־דראמא, וואָס די צייט האַלט נאָך איצט אין פערפאַסען און גלויבט דאָס אונגעזוימט אויפצופיהרען אויף דער גרויסער ביהנע פון דער וועלט. די אַקטיאָרען שטודירען נאָך איצט, זיי קענען נאָך ניט, פערשטעהען נאָך ניט זייערע ראָלען; אָהן סופלאָר נאָך ניט פון פלעק און דער סופלאָר גופא איז נאָך אויך ניטאָ... מען מאַכט דערווייל רעפּעטיציע אויף אַ קליין ביהנע'לע, אויף אַ „לאָקשען־ברעט“, אָבער אַ רעפּעטיציע איז עס דאָך.

דאָס האַרץ האָט מיר געקלאַפּט קוקענדיג אויף דעם דאָזיגען מאָמענט. איך בין געווען בעגייסטערט, האָב זיך געפרייט ניט וויסענדיג מיט וואָס, איך האָב זיך געשעמט פאר זיך אַליין. וואָס פאר אַ שאָד דאָס איז, האָב איך געטראַכט, צו קעמפּפען פאר אַ „ניקעל“ ווען מען קען געווינען אַ וועלט!...

די קאַרס זיינען צובראָכען, די שויבען צושמעטערט, די „סקעבס“ צו׳הרג׳עט און דער עולם לאַכט... פון ביידע זייטען גאַסען שטעהען פרויען אין די פענסטער און אָפּ־לאָדירען. אַנדערע וואַרפען פון די פענסטער פּלעשער, טעפּ, סקאַווראָדעס, פענדלאַך, שטיקער קוילען, „פּויקערס“ אין די איבערגעקעהרטע קאַרס, דער עולם אין גאַס אָפּ־לאָדירט, די פּאָליציי סטראַשעט כלומר׳שט, הויבט די קלאָבס אין דער הויך, אָבער זי טשעפּעט נים.

מען וואָלט אפשר געהייסען די פּאָליציי זי זאָל שי־סען, איז דאָס פאַר די וואַהלען, פאַר עלעקשאָן און דער סיטי מעיאָר מיט די גאַנצע באַנדע שטאָדט־גנבים לויפען וויעדער פאַר די זעלבע עמטער. די שטאָדט דאַרף שטי־מען, מען קען ניט צופיעל איינרייסען. איינינגקייט איז מאַכט... מען האָט געסטראַשעט מיט מיליטער, מען האָט זיי אָבער ניט אַרויסגעפאָדערט. אַ שלעכטע צייט. וואָלט דאָס כאָטש געווען אַ שעה נאָך די וואַהלען, וואָלט מען געשוואומען אין בלוט, פריילאַך וואָלט געווען, ווארם...

ביינאַכט האָט מען געשיקט אַבראַמען די ליניעס, אָבער די קאַר איז זונטאָג ניט געלאָפען, דער עולם איז געווען גרייט צו אַ אָפענע מלחמה. אַ „סקעב“, וואָס האָט זיך געשטעלט אין גאַס מיט אַ רעוואָלווער, האָט געקריגען אַ האַלב יאָהר תפיסה, אַן אַנדערס מאָל וואָלט מען איהם בעפרייט, יעצט אָבער ניט, — די וואַהלען!

דינסטאַג בעגינען האָב איך דערהערט דעם ערשטען קלונג פון אַ קאַר־גלעקעל. דער סטרייק האָט זיך געענ־דיגט מיט, — מיט גאָר ניט דערוויל, מיט אַ צוזאָג. די

טעט אידיש לעבען דורך די אָפענע רינעס און דער יונגער פריה־יאָהרס הימעל שפּיגעלט זיך אין דעם, פּונקט ווי דער איד וואָלט געדאַרפט אויסקויפען מיט זיין נשמה די ער־וואַכענדע נאַטור פון דעם ווינטער'ס שרעקליכע אכזריות.

מיט דעם שלוקערץ פון דער קוקאַווקע קלינגט אויף דער אידישער קרעכץ און די צוריקקומענדע שוואלב באַגעגענט די לויות פון די יונגע אידישע „שוועלבעלאך" געמערדערט פון קריסטען לכבוד יום־טוב.

די פּיעל־בעזונגענע שטערען פון דער פסח־נאַכט זייַנען מלאך המות אויגען. ווי זאָל עס דען אַנדערש זיין, ווען דער פריהלינג פאָהרט אַן אין אַ קאַרעטע פון אידישע סקעלעטען אָנגעטריעבען פון פּאָגראָמשטשיקעס?

פריהלינג און טויט זיינען ביי אונז געוואָרען שמות הנרדפים, חברים־ווערטער. פון נאַטור'ס יונגע פולע ברוסט זויגען מיר נאָר גיפט און קברים און די בלייכע דארע צולעכערטע מצה איז דער טרויעריגער פּנים פון דעם גלות־איד.

„מצה שמורה" גרייטען מיר אָן. מיר היטען די ווייץ אויפ'ן פעלד, מיר ציטערען און פלאַטערען איבער יעדען זאַנג ער זאָל חלילה ניט פערנעצט ווערען, מיר כשר'ען די מיהלען און רייניגען די שטיינער, מיר היטען דאָס הייליגע ביסעל מעהל, — גאָט'ס גאָב און אונזער פּראצע, מיר היטען דאָס טייג, מיר היטען דעם אויווען, מיר היטען דעם בעקער, אָבער מיר קענען ניט היטען דעם פּאָגראָמ־שטשיק...

זאָגט! רבנים, דיינים, אידען לומדים, בני תורה!

וועמעס בלוט?

נ
יט מיט גוי'איש בלוט בעשמירען די אידען זייערע מצה, נאָר מיט אידיש בלוט בעשמירען דאָס די גוים.

די קריסטען דאַרפען בלוט אויף פסח, אָבער ניט די אידען.

אומעטום דאַרפען זיי דאָס:

וואו עס איז נאָר פאַראַן אַ שאטען פון אַ צלם און א שאָטען פון א מזוזה מוזען גוים האָבען בלוט אויף פסח, בלוט אויף פריה־יאָהר.

ווען דער שיר השירים קושט זיך מיט'ן פריהלינג, מוז קומען דער שפוך חמתך. דער ווידער־קול פון אונזער הלל און דער טשוויטשער פון די פויגלאך מוזען דער־טרונקען ווערען אין דעם מורא'דיגען בראזג פון אונזערע צובראָכענע כוסות אויף דעם צושמעטערטען סדר־טיש.

ניט אַ שעפס איז דער קריסטליכער קרבן־פסח, נאָר אַ געקוילעטער איד. ניט דעם „ביישטידעל" פון טהיר בעשפריצען זיי מיט אידיש בלוט, זאָנדערן אַלע גאַסען און הויפען פריי, אונגעשטערט גיסט זיך דאָס פערניכ־

טויט וויל מען פערטומלען די פרייהייט און מיט אונזער פערניכטונג אָבהאַלטען דעם פּאָרטשריט!

אין רוסלאַנד מאַכט מען אַ וואַנד פון אונזערע אָב־געהאַקטע קעפּ, צו פערשטעלען די גאולה פון אַ נאַקעט פאָלק; אין רומעניען מאַכט מען אַ טייך פון אונזערע טרערען, כדי די בערויבטע, אונגליקליכע, פינסטערע, ווילדע פּויערים זאָלען ניט קענען צוקומען צו זייער ערד.

מען שכור'ט זיי אָן מיט יודענהאַס און לײַנקט זיי אָב פון גלייכען וועג, וועלכער פיהרט צו דער קרוין און צום געלד־זאַק.

ווי לאַנג וועט דאָס נאָך אָנהאַלטען? ווי לאַנג וועט אונז די געשיכטע אַלץ ארונטערוואַרפען פון באַרג אין אָבגרונד אַלס דעם „שעיר המשתלח“ פון דער זינדיגער וועלט? ווי לאַנג וועלען מיר זיין די פּראָפּעטען פון דער פרייהייט און איהר שטרויכעל־שטיין?

ווי לאַנג וועלען מיר ליידען?

פרעגט דעם מעסער!

אַ הילפּס־פעראיין, אַ סך הילפס־פעראיינען האָבען מיר געמאַכט צו שטיצען די בערויבטע און צושלאָגענע אידען אין רומעניען. וויעדער אויפצובויען זייער היים אויף אַ וואולקאַן, אַוועקשטעלען זייער בעט אויף אַ כוואַ־ליע און אָנשפּאַרען זייער זיכערהייט אָן אַן איבערגע־ברענטען שטרוי. דען עס וועט קומען אַן אַנדער פסח און פערניכטען די מותרות פון איצטער מיט אונזער צדקה, מיט אונזער יעצטיגע רחמנות מיט אַלעמען.

וואָס קענען מיר אָבער אַנדערש טאָן?

איז אונזער מצה כאָטש כשר? אונזער מצה מיט בלוט, מיט דאָס בלוט פון אונזערע פרויען און קינדער.

זאָגט! איז בלוט כשר אָדער טרפה, זאָגט! איז בלוט ניט חמץ, ווערען טרערען ניט המצ'דיג?... אָ, אונגליקליך גליקליכער אידישער פסח!

אַ געקרייציגטער איד איז דער קריסטליכער גאָט און געקרייציגטע אידען זיינען זיינע קרבנות.

שוין זייט טויזענדע יאָהרען ווי די קריסטליכע „ליע־בע" פערוואַנדעלט אונז די הגדה אין אַ קינה; דעם קיטעל אין תכריכים; דעם קידוש־כוס אין סאַקראַמענט'עם לעצ־טען בעכער, און די „ליל שמורים" אין אַ גיהנום פאַנ־טאַזיע געטרוימט פון אַ קרושעוואַן, אַ קאַרל דעם ערשטען פון רומעניען.

פאַר וואָס קוילעט מען אונז? וואָס איז אונזער פער־ברעכען? זיינען מיר דען ערגער ווי אַנדערע? האָבען שוין אונזערע עופה'לעך געזינדיגט מיט זייער מוטערס מילך? זינדיגען אונזערע טעכטער מיט זייער אונשולד; אונזערע זקנים מיט זייערע גראָהע האָר; אונזערע פרויען מיט די ליעבע צו זייער הויז־געזינד און אונזערע פאָטער'ס מיט זייער קאַמפף פאַר חיונה?

פאַרוואָס מערדערט מען אונז?

פרעגט די האַק!

פאַר טויזענד עבירות פערגיסט מען אונזער בלוט, און די גרעסטע עבירה איז וואָס מיר לעבען. און ווי דאפעלט שרעקליך איז אונזער לאגע, ווען מיט אונזער־

זערע אויסגעקרימטע רוקענס. עס גיסען זיך די בייזע כוואליעס, גיסען און פלייצען און פאטשען אונז אַרונטער צום תהום.

פסח!

איך קוק אויף די בלוטיגע מצה געמישט מיט אונזער אייגען בלוט, געמישט פון די שונאים; איך קוק אויף דאָס טוידטע ברויט; דאָס ארעם־ברויט; דאָס העלדען־ברויט און אַ געפיהל פון יאוש און בטחון ברעכט מיר דורך די ברוסט.

וואָס קענען מיר מאַכען אום זיך ניט צו בעהאַלטען אין אַ שלאַנגען־נעסט? וואו זאָלען מיר פיהרען די צו־שראָקענע, נאָך וועלכע די קברים יאָגען זיך נאָך און דער אונטערגאַנג געגעצט זיי אנטקעגען?

וואו זאָלען מיר זיך רעטען?

פרעגט דעם ים!

דער ים און די אידען! ווי מערקווירדיג זיי בייטען זיך מיט זייערע ראָלען!

אַמאָל האָט זיך דער ים פאַר אונז געשפּאָלטען און מיר זיינען געוועזן פעראייניגט, יעצט זיינען מיר צושפּאָל־טען און צוריסען אין טויזענד קלייזלאך און דעם ים איז גאַנץ...

אַמאָל האָט מען געשלאָגען דעם ים און מיר האָבען געזונגען אַ שירה, יעצט רוישט דער ים און מיר זיינען די געשלאָגענע...

אַמאָל איז דער רויטער ים פאַר אונז אנטלאָפען און מיר זיינען געגאַנגען שטאָלץ און זיכער אויף אַ פרייען, פעסטען באָדען, יעצט אנטלויפען מיר, מיר לויפען פאַר אונזער אייגענעם שאַטען, לויפען אָהן אַן אָרדנונג, אָהן אַ סדר ווי אַ געשלאָגענע מחנה, און דער בלוט־ים שטעהט אויף אַן אָרט און גלאָצט אונז אין די צושראָקענע אויגען...

אַמאָל האָט זיך דער ים אויסגעטריקענט און מיר זיינען איבער איהם אַריבערגעגאַנגען, יעצט זיינען מיר אויסגעדאַרט און אויסגעטריקענט ווי די לאָפּעטעס, אויף וועלכע מען „שיבט“ אונזערע מצות און דער ים געהט איבער אונז אַריבער, איבער אונזערע קעפּ, איבער אונ־

אפילו אַ פרייע מענשהייט קען אויך ניט לעבען אָהן אַ סדר, אָהן מענשליכע געזעצען, אָהן אַן אָרדנונג. און דער העלד האָט זיך פערוואַנדעלט אין אַ געזעץ־געבער. ער האָט געגעבען אַ תורה. אָהן אַ תורה, אָהן אַ פּראָגראַם, אָהן אַ ריכטיגען בעגריף וועגען רעכט און אונרעכט, טוגענדען און עולות, אָהן עטהיקס, אָהן אַ פונדאַמענטאַלע מאָראַל זיינען מענשען נאָר חיות. פעלקער, וואָס בעפרייען זיך ניט אַליין, נור זיי ווערען בעפרייט, זיינען געווים חיות און אַ נייע תורה איז די הויפּטזאַך, וואָס קען זיי דאַן האַלטען צוזאַמען.

אָבער ניט אַזוי קורץ און שאַרף איז יענע בעפרייאונג געשעהען. עס איז געווען „וואונדער איבער וואונדער". גאָט און מענש האָבען געאַרבייט צוזאַמען. דאָך, פיעל וואונדערבאַרער איז געווען די געזעץ־געבונג, איבערהויפּט די ענטפּלעקונגס סצענע אויפ'ן באַרג סני, ווי זי ווערט געשילדערט אין דער ביבעל.

אַ פּראָסט פּובליקום, האָט דאָס געדאַרפט האָבען שטאַרקע טהעאַטער עפעקטען. די האַנדלונג אַליין וואָלט עס ניט געקענט געווינען און מען האָט געמוזט געברויכען שופרות, טרומייטערס און פייער־ווערק... דער העלד און נביא, וואָס האָט אויסגעקנעטען זיין פאָלק'ס נשמה אויס דעם אַלטען מצרים־ליים, האָט געניצט די קונץ פון די הרטומים דעם ליים צו בעלעבען...

דאָס איז ניט געווען קיין בלויזע פאַסירונג, וואָס משה האָט געגעבען אידען די תורה אויף אַ באַרג. ניט אומזיסט האָט ער געהאַלטען די שקלאַווען־מחנה אין

פון טהאָל צום באַרג

מתן תורה אמאָל און היינט.

געשעהן אדער אויסגעטראכט, די געשיכטע איז אינ־טערעסאנט

אַ טיראן האָט געהערשט און געבושעוועט. נוגשים האָבען געדריקט און געשלאָגען אַן אָרים פאָלק. ששים רבוא שקלאַווען האָבען געקרעכצט און געליטען. מיט קאָרג צייט און ווינציג מאַטעריאל האָט מען געמוזט ציעל־אַרבייט שאַפען. דער עלענד האָט דערגרייכט דעם הימעל. אַ העלד האָט ערוואַכט. עס איז געבאָרען גע־וואָרען אַ בעוועגונג.

אַ שטילע פּאָליטיק האָט זיך געפיהרט, אָבער צום סוף זיינען געקומען מכות און איידער דאָס ליכט פון בע־פרייאונג איז אויפגעגאַנגען איז געוואָרען פינסטער... די הושך'נים פאַר זונען־אויפגאנג. די מאַסע איז געווען רוי, דער פיינד — צושראָקען און צוטומעלט. דער שטעקען איז ערשיענען אויף דער סצענע. דער ים האָט זיך גע־שפּאָלטען. אַ שירה האָט גערוישט. אַ נ אַ צ י אָ ן האָט אויפגעשפּראָצט און עס איז געקומען דאָס וויכטיגסטע — דער מאָמענט פון „מתן תורה“.

בערג נאָך געזעצען, נאָר טיעף אין יאָמערטהאָל פון די אָרימע ווערט זייער הייליגע לעהרע געבאָרען. געטליך איז יעצט ניט די הימעלשע אָפענבאַרונג, נאָר די עפענט־ליכע מיינונג. די „התגלות אלקות“ איז דאָס אויפטרע־טען פון געקנעכטעטען אויף דער וועלט־אַרענאַ און זיין נייע בעדייטונג אין דער געשיכטע.

די נייע תורה איז אין גאַנצען אַנדערש ווי די אַלטע. ביי דער מתן תורה פון באַרג האָט מען געהייסען די פרויען בלייבען פון ווייטען און נאָר די מענער זאָלען מקבל זיין די לעהרע; זיי זאָלען זיין די אויבער־הארען און די יחסנים, די הערשער איבער דעם שוואַכען גע־שלעכט; די תורה פון טהאָל אָבער זיינען מקבל די פרויען און מענער צוגלייך.

מיט דער נייער תורה געהען די פרויען הקפות אַרום דעם באַלעמער פון דער געזעלשאַפט. די טאָכטער און די מוטער פאָדערען זייער בערויבטע מענשען־רעכט.

יאָ, אַנדערש ווערט די נייע תורה גענעבען.

אַמאָל האָט מען געשריען „לא תגנוב“ און „לא תרצח“ צו די אָרימע, אויסגעמאַטערטע שלקאַווען אין טהאָל. מען האָט די בע'גנב'עטע און בערויבטע געהיי־סען גוט און פרום זיין. די מוסר איז געגאַנגען פון מזרח־וואַנד צום פאַליש. יעצט אָבער הילכען די „עשרת הדברות“ פון טהאָל צום באַרג. צו די שטאָלצע און ער־האַבענע געטער אויף די מעכטיגע פעלזען־בערג פון די שקלאַווען־לענדער.

„אנכי, איך“ — דונערט דער גאָט פון די אירדישע

טהאַל און ער איז אַרויף אין דער חויך. אַנדערש האָט דאָס ניט געקענט זיין. גראַבע מענשען האָבען דורך ארץ פאַר אלץ, וואָס קומט פון אויבען אַראָב... זיי פערשטעהען ניט ווי אַזוי גרויסע זאַכען קענען ווערען אויף דער זעל־ביגער ערד, וואָס זיי טרעטען, אויף אַן איינפאַכען, ער־קלערליכען אופן.

און די אידישע „מתן תורה“ איז ניט געוועזן די איינ־ציגע, וואָס איז פאָרגעקומען אויף אַ באַרג. כריסטענ־טהום איז אויך געבאָרען געוואָרען אויף אַ באַרג. דער באַרג־סני האָט אַ חבר־באַרג אין גליל. ווען כריסטוס האָט געזעהען דעם גוואַלדיגען המון, וואָס האָט זיך אַרום איהם פערזאַמעלט, איז ער אַרויף אויף אַ באַרג און האָט פון דאָרט אַראָבגערעדט זיינע „גאָלדענע תקנות“...

דער פראָפעט פון די אַראַבער האָט זיך אויך געפּאָ־רעט מיט בערג. „ווען דער באַרג געהט ניט צו מחמד’ן, געהט מחמד צום באַרג“, האָט אויסגעשריען דער מחוקק פון איסלאַם, ווען דער איינגע’עקשנ’טער באַרג האָט ניט געפאָלגט...

יעצט אָבער קענען מעהר אַזעלכע זאַכען ניט פּאַסי־רען. און די נייע תורה פון דער קומענדער מענשהייט ווערט געגעבען אין טהאָל, אין רעכטען מיטען פון די מאַסען. „פון פאָלק פאַר’ן פאָלק“ קומט די נייעסטע לעה־רע פאַר די יונגע דורות.

אָט דאָס איז דער גרויסער אונטערשיעד פון דעם היינטיגען שבועות און דעם „שבועות“ פון די צוקונפט. די נביאים פון דער נייער צייט קלעטערען ניט אויף די

לעבען. אַן אַנדער תורה און אַן אַנדער קבלה. די שקלאַ־ ווען שרייען ניט מעהר „נעשה ונשמע“. יעצט איז פון „נעשה“ ביז „נשמע“ אַ רעכטער תחום שבת. די נייע תורה ווערט ניט געגעבען איבער געוואַלד, זי ווערט אויך קיינעם ניט אַרויפגעצוואונגען. זי וואַקסט אַרויס ווי אַ בלום אין דעם גן עדן פון פאָלקס־בעוואוסטזיין. אונזערע נייע „לוחות“ זיינען ניט פון שטיין, נאָר פון הערצער, און ניט געשריעבען פון אַ גאָט, נאָר פון מענשען. אין דער נייער תורה איז ניטאָ קיין „סתרי תורה“, קיין סודות, קיין קניפּלאַך, קיין „רזי דרזין“, קיין בעהאַלטענע רמזים און קיין צוויי־דייטיגקייט. עס איז פרייהייט און לעבען פאַר אַלע לעבעדיגע.

*   *   *

אָה, זינגט מיר דאָס ליעד פון דעם „שפּעטער“,
דעם שיר פון דעם נייעם „שבועות“,
ווען פריי וועלען וואַקסען די תבואות
און ליעב וועלען שמייכלען די בלעטער,

ווען אַלץ וועט גענוג זיין פאַר אַלע
און קוויקען אַ יעדער מסיבה,
עס וועט די נאַטור ווי אַ כלה
פערשיינקען דעם לעבען איהר ליעבע!

אָ, זינגט אונז דעם נייעם „אקדמות“
לכבוד דער בעסערער תורה,
וואָס הייליגט דעם מענש אין דעם „בורא“
און פיהרט איהם דורך אייב'גע נחמות.

וועלטען פון אונטען ארויף — „איך בין גאָט, דיין גאָט, וואָס האָט דיך ארויפגעזעצט אין דער הויך און איך בין דער, וואָס קען דיך פון דאָרט ארונטער־ווארפען... איך בין דער איין־און־איינציגער, דער יחיד ומיוחד, וואָס האָט געשאַפען און שאפט אלץ וואָס דו זעהסט און הערסט און האָסט. אלץ, וואָס איז דאָ און וואָס עס וועט זיין איז דער סך הכל פון בעוועגונג, פון ענטוויקלונג, פון אַרבייט. ניטאָ קיין אַנדער גאָט חוץ איך, דער אַר־בייטער, דער שאַפער, דער טהוער, דער בעוועגער און די בעוועגונגס־קראפט, די טרייב־פעדער פון די „גלגלים“, דאָס ליכט, דער שטראַהל, דער פייער, דער אָנהויב פון אלע אָנהויבען און די סיבה פון אלע סיבות...“

ביי דער אַמאָליגער קבלת התורה האָט מען אָנגע־זאָגט דעם פאָלק אין דער נידער, ער זאָל זיך אָברוקען, ער זאָל ניט וואַגען צו בעריהרען דעם באַרג, ווייל דער באַרג איז הייליג צוליעב דעם גאָט, וואָס טהראָנט אויף איהם... מען האָט איינגעשראָקען די מאַסען, אַז דער באַרג וועט נכפה׳ן, ווארפען, שליידערען און אומברייגגען אין די טויזענדער...

ביי די יעצטיגע „קבלת התורה“ אָבער מוז מען פריי־הער בעריהרען דעם באַרג... די מחנה פון טהאָל דאַרף זיך אויסלערנען צו וואַגען און אונשעדליך מאַכען דעם טהראָן פון דעם אלמעכטיגען, וואָס דונערט און בליצט, און וואַרפט מיט טויט און פערדאַרבען...

אַן אַנדער צייט, אַן אַנדער מענשהייט, אַנדערע נביאים, אַן אַנדער סצענע אין דעם ווילדען מדבר פון

ליטעראַטור

קונסט און לעבען

דער סוד פון ליעבע.

איך קען צוויי שענע מיידלאך,
איך האָב — ווער וויים די סיבה?
פאר איינע נאָר בעוואונדערונג,
פאר ד'אנד'רע — הייסע ליעבע.

און די, וואָס איך בעוואונדער,
בעזיצט פיער שענ'רע פארבען,
ווי יענע, וואָס בעהערשט מיך
מיט ליעבע ביז צו שטארבען.

די ערשטע מיט ענטציקונג
בעטראכט איך, דאָך פערזיסען
מיין וועלט קען נאָר די צווייטע
איהר ליעבשאפט צו געניסען.

פיעל חן שוועבט אויף די ערשטע,
עס לייכטען איהרע אויגען

טייכען, פעלדער און וועלדער, מיט איין וואָרט, די אַר־כיטעקטור, סקולפּטור און מאַהלעריי פון דער נאַטור — אזוי האָט יעדער בשר ודם א געוויסען זינן פאר א קונסט־בילד.

נו, האָט דאס שוין ווען עס איז געטראָפען, אז אימי־צער זאָל זיך פערליעבען אין אַ סטאַטוע אָדער אַ געמעלדע פון א שענעם מענשען?

שולמית, ווי דער דיכטער בעזינגט איהר, איז געוועזן די גרעסטע פּארשוין פון מזרח־לאַנד.

יהודית, וועלכע האָט געפאַנגען דעם אַסירישען טי־ראַן אלפורנוס מיט איהרע בליקען, האָט געשיינט ווי די זונן אין הימעל.

די אידישע קעניגין מרים, די פרוי פון הורדוס המלך, איז געוועזן די גרעסטע שענהייט פון איהר צייט.

די עגיפּטישע הערשערין קלעאָפּאטרא, האָט בע־זיעגט די גבורים פון רוים מיט איהר שמייכעל, און די שענע מאַגדאַלענאַ האָט געוואונען די ליבע פון קריסטוס.

די געמעלדען און סטאַטוען פון דיעזע אַלע היסטאָ־רישע שענהייטען געפינען זיך אין אַלע גרויסע מוזעאומס פון דער וועלט. האָט דאָס שוין אָבער ווען עס איז פּאַ־סירט מען זאָל זיך אין זיי פערליעבען?

קיינמאָל ניט.

פאר וואָס?

דאכט זיך, אַז דיעזע אַלע דערמאַהנטע בילדער און פיגורען זיינען די אַרבייט פון גרויסע, אונשטערבליכע

און דאָך האָט מיך איהר צויבער
צו נאָה'נט ניט צוגעצויגען...

איך וואָלט איהר קיינמאָל קושען,
קיינמאָל צו זיך ניט דריקען,
עס קען איהר ערלע שענהייט
מיך גענצליך ניט ערקוויקען...

און ניט נאָר איז זי פּרעכטיג,
וואָס קען ניט פּרעכט'גער געבען,
נאָר אויך די ריינסטע אונשולד,
אין הימעל נאָר צו שוועבען.

דאָך ליעב איך ניט שולמית
און ליעב מיין זיסע זעלדע,
ווייל זעלדע איז ל ע ב ע ד י ג,
שולמית — א ג ע מ ע ל ד ע.

וועלכער ציוויליזירטער מענש איז דאָס ניט געוועזן אַם וועניגסטענס איין מאָל אין זיין לעבען אין אַ מוזעאום פון קונסט?

וועלכער מענש מיט אַ עסטעטישען געשמאַק האָט דאָרט ניט בעטראַכט מיט ענטציקונג די געמעלדען און סטאַטוען, די שעפּפונגען פון גרויסע מייסטערס?

אַזוי ווי יעדער שטערבליכער האָט מעהר אדער ווע־ניגער אַ גענוס בעטראַכטענדיג די הויכע בערג, פעלזען,

פון זייער ליעבלינג. זיי פיהלען אַ מורא'דיגען וועהטאַג אין זייער טיעפסטען אינערען.

דאָך, דאָס קינד איז טויט. עס האָט ניט אין זיך מעהר קיין בעוועגונג, קיין ריהרונג, קיין לעבען און זיי צאַרטע עלטערען בעטראכטען דאָס פּאַר אַן איבעריגע זאַך.

דער גאַנצער מענש איז דאַ, אָבער די נשמה פעהלט...

ווי לאַנג צוריק האָט מען דאָס געליעבט און מען איילט זיך שוין וואָס צום גיכסטען דאָס אַרויסצוטראָגען פון הויז.

וואָס קונסט אַנבעטרעפט איז געוויס אמת, דאָס יע־דער קינסטלער גיט אַריין אַ נשמה אין זיין קונסט־ווערק; עס איז וואָהר, אז די פערזאנען, וואס בעגאבטע ארטיס־טען מאַכען פון שטיין און פאַרב, האָבען אין זיך גייסט, נשמה, אָבער זיי האָבען דאָס נאָר ביז אַזאַ מדרגה, וואָס איז נויטיג אַרויסצורופען אונזער בעוואונדערונג, אָבער ניט אונזער ליעבע.

ווען היינריך היינע שטעלט פאָר די פאַלשטענדיגע שענהייט, דעם אידעאַל אין וועלכען מען פערליעבט זיך ביז צום קבר, שטעלט ער זי פאָר לעבעדיג און ניט געמאהלעוועט, אָדער געשניצט. איהר זעהט די אַרבייט פון גאָט'ס אייגענע האנד און ניט פון אַ מענשליכען פינ־זעל, אָדער דלאָט. איהר זעהט ווי די שענהייט בעוועגט זיך, ווי זי קאַמט איהרע „גאָלדענע האָאר“ מיט אַ גאָל־דענעם קאָם און איהר הערט ווי זי „זינגט אַ ליעד דער־ביי“, יאַ א ליעד, וואס קומט פון אינוועניג, פון ־ער

קינסטלער, וואָס האָבען געשאַפען זייערע ווערק נאָך אַלע רעגעלען פון קונסט און עסטהעטיק.

נו, טאָ פאר וואָס זשע פערליעבט מען זיך ניט אין געמאהלעוועטע אָדער געשניצטע מענשען?

ווייל זיי האָבען ניט קיין נשמה.

כדי איינעם צו ליעבען, מוז ער לעבען.

ער מוז זיך בעוועגען. ער מוז האָבען בלוט און פלייש, בלוט, וואָס זאָל פליסען, צירקולירען, און פלייש, וואָס זאָל זיך ריהרען, בעוועגען, ווייל די לעבעדיגקייט שפּיעלט אין ליעבע די ערשטע פידעל.

מען קען זיך ניט פערליעבען אין געקינסטעלטע בע־שעפעניסען, ווייל די ליעבע אַליין איז נאַטירליך און ניט געקינסטעלט.

מען קען זיך נאר פערליעבען אין די נאַטור און ניט אין די קונסט; אין די אמת'ע נאַטור, ניט אין די נאָכ־געמאַכטע.

ליעבע און לעבען איז אַלץ איינס.

עלטערען האָבען אַ ליעבעס, איין איינציגעס קינד, וואָס איז זיי טהייער ווי דאָס אויג אין קאָפּ; זיי קענען אָהן דעם קינד קיין מינוט ניט זיין, זייערע בליקען זיינען צוגעקניפּט צו די בליקען פון דאָס קינד.

פּלוצלונג שטאַרבט דאָס קינד און זיי זוכען עס וואָס גיכער אַרויסצונעהמען פון זייער הויז.

דאָס הארץ איז צובראָכען. זיי דעקען אָב די טויטען־טוך און קוקען מיט שרעק אויף די אויסגעלאָשענע אויגען

מיר בעוואונדערען די לבנה, אָבער מיר פערליעבען זיך נים אין איהר.

דאָך אום די קונסט זאָל ארויסרופען אונזער בעוואונדערונג מוז זי אויך זיין פערפיהרעריש און עכט ווי די נאַטור. די פּלאַסטישע קונסט (די מאַהלעריי און די סקולפּטור) דארפען זיין אַזוי נאַטור־טריי, אַז זיי זאָלען קענען אָבנאַרען אונזער אויג פונקט ווי די טאָן־קונסט (די מוזיק און די דיכט־קונסט) דארפען קענען אָבנאַרען אונזער פאַנטאַזיע.

נאָר די אמת'ע קונסט קען אונז פעראינטערעסירען און פערבלענדען מיר זאָלען מיינען, אַז וואָס מיר זעהען און הערען זיינען כמעט לעבעדיג.

מיר זעהען, צום ביישפּיעל, ווי אַ לומפּ מאַטערט אַן אונשולדיגען מענשען, ווי ער מאַכט זיך פאַר יענעם'ס אַ גוטען פריינד, בענוצט זיך מיט יענעם'ס צוטרויען און איז אין גרונד געגומען יענעם'ס פעררעטהער און דם שונאַ. אַט אין אַ רגע אַרום, ווי ער האָט דעם אונשולדיגען פעררהאטהען און פערקויפט צו דער תליה, קומט ער צו איהם און חנפ'עט איהם און מאַכט זיך ווידער פאַר זיין בוזים־פריינד.

מיר ווערען אויפגעבראכט, כעס און נקמה ברענט אויף אין אונז, מיר קענען אַזאַ לומפּיגע ניעדערטרעכטיגקייט נים פערטראָגען, דאָס איז צו שרעקליך, צו שווידערליך גלייכגילטיג צו צוזעהן און מיר ווילען אַ שפּרונג טאָן צו דעם אונמענש און איהם צורייסען אין שטיקער.

נשמה, דאָס ליעד, זאָגט היינע, האָט אַ „געוואַלדיגע זעלט־זאַמע מעלאָדיע".

„איך גלויבע די וועלען פערשלינגען
דעם שיפער און דעם קאַן,
און דאַס האָט מיט איהרעם זינגען
די לאָרעליי געטהאָן".

בכן האָט דאָס „די לאָרעליי געטהאָן", אָבער ווי האָט זי דאָס געטאָן?

ניט מיט איהר בלויזע שענהייט, ניט אַליין מיט איהרע גאָלדענע האָאָר, איהר גאָלדענעם קאַם און איהרע גאָלדענע קליידער, וואָס זי האָט אויף זיך געטראָגען גע־ווים ניט. זי וואָלט מיט איהר גאַנצען צויבער־פּראַכט דעם שיפער, אין זיין שיפעלע אויף דעם רהיין, ניט גע־וואונען ער זאָל זיך צוליעב איהר דערטרינקען; ער זאָל קוקען אַזוי לאַנג אויף דעם הויכען פעלז, וואו זי זיצט, ביז זיין לאָדקע זאָל צוקלאַפּט ווערען אָן אַ שטיין...

„די שענסטע יונגפרוי", ווי היינע רופט זיין „לאָרע־ליי", וואָלט געבליעבען נאָר אַ שענער, ערהאַבענער געץ ווען זי וואָלט ניט געקאָנט איהרע האָר און ניט גע־זונגען אַ נשמה־ליעד, אַ ליעד, וואָס קוועלט פון איהר אייגענער ברוסט און ניט וואָס אימיצער האָט אין איהר אַריינגעזונגען, אַ ליעד מיט אַ געוואַלדיגען אינערליכען כח.

די גרעסטע קונסט־ווערק קען העכסטענס אַרויסרו־פען אונזער בעוואונדערונג, אָבער ניט אונזער ליעבע. און דער אונטערשייד צווישען בעוואונדערונג און ליעבע איז זעהר גרויס.

פון שענהייט, געמאַכט אפילו פון דעם גרעסטען מייסטער.

עס איז אמת, אַז עס געפינט זיך ערגעץ וואו אַ לע־גענדע, דאָס איינער האָט זיך אַ מאָל פערליעבט אין אַ סטאַטוע און איז פאַר גרויס ליעבשאַפט געשטאָרבען.

עס איז אויך אמת, דאָס יעדער קינסטלער איז „פערליעבט אין זיין קונסט". דאָך איך רייד פון ליעבע ווי די וועלט פערשטעהט זי.

עס איז אויך ווייטער צו זעהן, דאָס די קונסט, וועל־כע זאָל אונז געווינען, מוז זיין אַזוי נאָהענט צו די נאַטור, אַז מען זאָל קוים, קוים דערקענען וואו איינע פאַנגט זיך אָן און די צווייטע ענדיגט זיך.

אמת'ע, לעבעדיגע שענהייט ליעבען מיר און אמת'ע קונסט בעוואונדערען מיר.

„לומפּ“! שרייען מיר אוים און ווילען זיך אַ לאָז טאָן אויף איהם.

דאָך אין דער מינוט דערפיהלען מיר ווי אימיצער כאַפּט אונז אָן פון הינטען מיט אַ וואָרנונג: „וואו לויפט איהר? איהר וועט דאָך גע׳הרג׳עט ווערען“!

און מיר וואָלטען זיך ווירקליך צו׳ממית׳ט, דען די גאַנצע מעשה איז דאָך ניט מעהר ווי אַ טהעאַטער־שטיק און מיר זיצען אויף דער אויבערשטער גאַלערעע...

דאָס האָט אונז די קונסט, די אמת׳ע קונסט גענאַרט, געוואונען. די שוישפּיעלער האָבען דאָס אַזוי גוט גע־שפּיעלט.

די אונטערשטע שורה איז, דאָס קונסט איז נאָכ־געמאַכטע נאַטור און לעבען איז נאַטור אַליין. עס איז אויך ווייטער צו זעהן, אַז ליעבע איז ניט קיין הימעל־שע זאַך, נאָר זי ליעגט איינפאַך אין בלוט און פליישׁ, אָהן קונצען און אָהן חכמות, דען ווען דאָס וואָלט אַנ־דערש זיין, וואָלט מען זיך אויך פערליעבט אין אַ שענעם בילד אָדער אין אַ שענע סטאַטוע. יאָ, מיר ליעבען נאָר לעבעדיגע מענשען, וועלכע האָבען קאָכעדיג בלוט אין די אָדערען און האָבען נאָך דערצו אַ נשמה־יתירה, וואָס קען זינגען, שפּיעלען, אָדער טאַנצען, דאָס מאַכט נאָך דעם לעבען לעבעדיגער און די ליעבע הייסער, ברע־נעדיגער...

ווי ווייט לעבען איז שטאַרקער ווי קונסט קענען מיר זעהן דערפון, דאָס מיר פערליעבען זיך גיכער אין אַ לע־בעדיגע דיענסט־מיידעל איידער אין אַ ווענוס, די געטין

דערוויסען זיך דאס ערשט סוכות אין שוהל, ווען זיי הערען ליי־
ענען קהלת, וועלכער האָט דאס גוט פערשטאנען.

ווי ריכטיג ירושלים'ס גרויסער דיינקער דריקט זיך אויס!
„כי ברב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב".

דאס הייסט אין פשוט'ען מאמע־לשון: „וואס מעהר קלוג־
שאפט מעהר ערגערניס און וואס מעהר וויסען מעהר וועהטאָג".

דער פארעווער מענשיל, אדער דער פאָלקס־פערפיהרער,
בעשולדיגט און טאדעלט דעם פערשטענדליכען און דיינקענדען
מענשען, וועלכער געהט אָפּט ארויס פון געדולד און געטריבען
פון אמת און יושר הויבט ער אויף זיין שטים און זיין פויסט
נעגען עולות.

„שאַ! זאגט דער „קאלטער לונג און לעבער", שאַ! שריי
ניט, ערגער זיך ניט, מאך קיין געוואלדען! מאלע וואס עס
טרעפט! מען קען די וועלט ניט איבערמאכען! נאָר א נאר נעהמט
זיך צום הארצען, א קלוגער לאָזט דאס געהן מיט די נאטור"...

„רעוואלוציאנער! אנארכיסט! צושטערער!" שרייט דער
דעמאגאג, וואס לעבט פון פאלשקייט און בעטרוג, צו דעם אויפ־
גערעגטען חכם און דיינקער, וועמעס שיקזאל קהלת בעדויערט.

דעם לומפּ, דעם אויסוואורף בעצאָהלט זיך בעסער צו ווע־
רען עולה'ס פריינד, שאנדע'ס חבר און ליגען'ס געזעלען. ווייל
דאן פערשפּאָרט ער כעס און וועהטאג און פילט אן זיין בייטעל
מיט זאק־רויב.

דער פרינצליכער צווייפלער פון מזרח־לאנד האָט געוואוסט
אט דעם סוד און האָט מאקע אויף דעם א טיעפען זיפץ געטאן.
נאָר דער, וואס איז געקומען צו דער פערצווייפעלטער שטר־

קהלת און דער פארטשריט

די גוצען און שאדען פון „וועך ווייס“

זיי נים קיין שוטה און ערגער זיך נים!“

אט די ווערטער קלינגען אונז אפט אין די אויערען אין טעגליכען לעבען און מיר מיינען, אז מיר הערען א חכמה, ווערהענד דאס איז פאלש ווי די עבודה זרה.

ריכטיג וואלט געווען צו זאגען „זיי נים קיין ח כ ם און ערגער זיך נים!“

„ שוטה אינו מרגיש“; א שוטה פיהלט נים, ממילא ער־גערט ער זיך שוין נים.

ערגערנים און וועהטאג זיינען די רעזולטאטען פון דיינקען און פיהלען; פון בעגרייפען און פערשטעהן; פון ווילען און פערלאנגען.

פאר׳ן שוטה, וואס האט א פאמפערניק אנשטאט א קאפ אויף די פלייצעס, איז אלעס גוט און וואויל, שען און אנשטענ־דיג, קלוג און מאראליש...

דער נאר האט זיך נים וואס צו קלעהמען.

מאנכע מענשען ווייסען דאס שוין פון לאנג און מאנכע

און גוטסקייט. ער זוכט דאס ניט, ניין! ניט אויף דער און ניט אויף י ע נ ער וועלט.

אין קהלת'עס צייטען האָט מען דאס נאָך ניט פערשטאנען. דער גרויסער סקעפּטיקער האָט נאך געלעבט מיט דעם ביבלישען גייסט, וועלכער האָט ביי יעדער מצוה אוועקגעשטעלט דעם שכר ביי דער זייט. אין די ביבעל־צייט האָט מען נאָך געמוזט די מענשען אונטערקויפען; מען האָט זיי געמוזט ווייזען די „מזומן אויפ'ן טיש", אז עס „בעצאהלט זיך". „טו דאס, כדי עס זאל דיר גוט זיין". מען האָט צוגעזאגט „לאנג לעבען" און אנדערע גוטע זאכען. דאן האָט נאָך דער „יצר טוב" געמוזט געבען כא־באר. דער מענש האָט נאך דאן געהאלטען ביי'ם „אלף בית", ביי זיין ערשטען געהן אין „חדר", וואו „דער מלאך האָט געווארפען א גראשען"...

אָט ווי אונפּראקטיש דער צוויי־פיסיגער איז נאָך דאן גע־וועזן, האָט ער דאך געפרעגט „האו מאָטש" — „וויפיעל?" און מען האָט זיך געמוזט מיט איהם בעדינגען. א קינד, מען האָט איהם געמוזט געבען א צוקערקע ער זאל פאָלגען... צו דער הוי־כער מדרגה פון טאָן גוטעס צוליעב די גוטעס גופא, איז ערשט דער מענש שפּעטער געקומען.

פון אנפאנג האָבען זיך די חכמים דערשראקען פאר קהלת'עס „ווער ווייס", זיי האָבען מורא געהאט, דיעזער ביטע־רער ספק זאל ניט אראָבפיהרען די מענשען פון וועג, דען ווער וועט דאס וועלען „גוט און פרום" זיין סתם אין דער וועלט פאר אומזיסט?

אבער די שרעקעדיגע „חכמים" זיינען נאך ניט געוועזן די ריכטיגע חכמים, דען, ניט האָבענדיג קיין תירוץ פאר דעם

פע פון צווייפלען, וויים דעם טהייערען פרייז. וואס א נשמה צאהלט פאר איהר דיינקען און פיהלען.

נאר די, וואס שטעהען אין אייביגען קאמפף מיט רשעות און האלטען א שווערד איבער נארישקייט און פערברעכען, יא, נאר די בעגרייפען שלמה'ס ביטערען קרעכץ אויף די דיינקענדע און וויסענדע, און פערשטעהען ווי אזוי דער „ויחכם" איז גע־קומען צו דער טרויריגער פילאָזאָפיע פון „אויך מיין דאגה"; צו דעם ביטערען ענטשלוס פון „א נעכטיגער טאָג", פון „הבל הבלים", וועלכער איז זעהר קיין געוויינשטער בירגער אין דער טהעטיגער רעפובליק פון לעבעדיגע אינטערעסען.

קהלת האָט געזוכט דעם פערגניגען פון לערנען און וויסען און, געפינענדיג איהם אין ערגערנים און וועהטאג, האָט ער אויסגעשריען מיט ביטערנים „א נעכטיגער טאָג!" און א מאך געטאָן מיט דער האנד „אויך מיין דאגה!"

דאס איז די פילאָזאָפיע פון יאוש, פון פעסימיזמוס, מיט וועלכע די פילאָזאָפיע פון לעבען איז ניט איינפערשטאנען.

די חקירות פון קהלת זיינען נאר טיילווייז אמת, אבער ניט אין גאנצען. איבערהויפט איז זיין אויסגעשריי „ווער וויים?" „ומי יודע", דאס הייסט: ווער וויים סיי ווי סיי אויב עס לוינט זיך גאר צו זיין קלוג, גוט, עהרליך און אנשטענדיג אויף דער וועלט; אויב עס איז גאר דאָ א „יענע וועלט" מיט טויזענד גליקען פאר'ן צדיק און אייזערנע ריטער פאר'ן רשע, — יא, איבערהויפט איז דיזער „ווער וויים" זעהר א קראנ־קער, אבוואהל ניט קיין שעדליכער, דען מען וויים יא, און אויב מען וויים ניט, איז אויך קיין סכנות. דער קלוגער און ערענטליכער זוכט ניט קיין געהאלט פאר זיין חכמה

גוטע טהאט שטיינער אנשטאט בלומען. זיי האָבען דערפאַר דורכגעמישט קהלת און געענטפערט מיט א קלוגען שמייכעל: „קיין אחריות ניט“!

זיי האָבען זיך פאר זיין סקעפּטיציזמוס ניט דערשראַקען און געענטפערט דעם אייביגען, גרויסען און געזונדען אמת: „שכר מצוה מצוה“.

דער לוין פון א גוטע טהאט איז די טהאט גופא. דער אמת, די וויסענשאפט און די עהרליכקייט גיבען ניט קיין כּאבאר... לעהרען חכמה, קעמפּפען פאר'ן וויסען, פאר אויפקלערונג, דו ווייסט טאקע דערגעהן א סך אונאנגענעהמע וואהרהייטען, זיי וועלען דיר וועה טאָן, אבער דער וויסען, אז דו ווייסט וועט זיין דיין בעלוינונג.

עס איז אמת, אז „וואס מעהר קלוגשאפט אלץ מעהר ערגערנים און וואס מעהר וויסען, מעהר וועהטאג“, אבער וועלכען בעטרעף האָבען די ערגערנים און דער וועהטאג אין פערגלייך מיט די נוצען, וואס דער חכם און בר דעת קענען ברייגנען? וועלכער מענש, אפילו וויסענדיג פאראויס פון די ערגערנים און וועהטאגען, וועט זיך צוליעב זיי בעסער בעשליסען צו בלייבען אן עזעל אום צו זיין געזונד און צופריעדען, איידער זיין א חכם, א דיינקער און א קעמפּפער?

וועלכען געוואגטען וואהרהייטס־העלד וועט דאס ארען, וואס ניט די און ניט „יענע וועלט“ וועלען איהם בעלוינען פאר זיין קאמפּף? וועלכער פון דער וועלט'ס גרויסע לייט, קעמפּפער, דיינקער, פארשער און מארטירער, רעליגיעזע אדער פרייע, — יא, וועלכער פון זיי האָט זיך אבגעשטעלט

מייעסטעטישען אפיקורס, האָבען זיי גאָר געוואָלט זיין ספר אין גאַנצען בעהאַלטען, איהם אבראַמען פון וועג...

זיי האָבען זיך געשראָקען פאַר דעם פרייען געדאַנק. אָבער זייער פערלאַנג איז זיי ניט געלונגען...

עס זיינען שפּעטער געקומען די ר י כ ט י ג ע ח כ מ י ם און האָבען זיך גאַרניט אַרומגעקוקט אויף דעם קהלת מיט זיין „ווער ווייס", זיי האָבען געזעהן, אַז ער איז ניט שעדליך צו־ליעב פערשיעדענע אורזאַכען: ערשטענס, האָבען זיי משמעות פערשטאַנען, אַז מען ו ו י י ס י אָ. אַז מען לייגט אַריין אין דר'ערד ליעגט מען טאַקע...

אי איז דאָך די קשיא: אויב אַזוי, טאָ ווער וועט דאָס ווע־לען לעהרנען חכמה און קעמפּפען פאַר'ן אמת?

איז דער תירוץ: קיין סכנות ניט!

דאָס קומט פון אי נ ג ו ו ע נ י ג און ניט פון ד ע־ר ו י ס ע ן: די וואָס ווען האָבען חשק צו זיין „גוט און פרום", וועלען דאָס טאָן אויף זייער אייגענעם חשבון, טאַקע נאָר ווייל זיי ווילען דאָס און ניט ווייל מען וועט זיי דערפאַר בעצאָהלען. זיי זיינען געקומען צום בעשלוס, די שפּעטערע חכמים, אַז דער מענש טוט אפּט אַ סך גוטע אָדער שלעכטע זאַכען, ווייל ער אַליין וויל זיי טאָן, ער טוט זיי פון זיין אייגענע הנאה וועגען און ניט ווייל ער ריכט זיך אימעצען צו גע־פעלען. איהם אַרט ניט, אַז ער וועט קיינעם ניט געפעלען; אפילו גאָט אַליין אויך ניט.

נאָכמעהר: דער מענש טוט מאַנכעס מאָל גוטעס, וויסענ־דיג, אַז ער וועט אויפרייצען נעגען זיך אַלע נאַרען און לומפּען, דאָס הייסט כמעט די גאַנצע וועלט, און וועט קריעגען פאַר זיין

איין פוס, באלד אויף דער אנדערער, און באלד קריכט ער גאר אויפ'ן בויך. ער איז ווי יענער, וואס האָט געהאלטען אין איין שרייען „טאמער פערקעהרט"...

ער איז אבער א וואָרים, וואס קריכט פאוואָליע אין די ביינער אריין, אין דער נשמה און „טאָטשעט", „נאָיעט" און נודעט און לאָזט ניט צורוה... ער איז דער ווארים פון פראגרעס.

פאר דעם צווייפעל פון קהלת? ווער האָט זיך דערשראָקען פאר דער סטראשידלע „ווער ווייס" און ווער פון דער מענשהייט'ס גרויסע גייסטער האָט זיך געקימערט פאר דעם זויערען „אויף מיין דאגה"? אדער פאר דעם „א נעכטיגער טאָג"? דעם „הבל הבלים"?

זיי האָבען געטהאָן דאס, וואס חכמה און וויסען האָבען זיי דיקטירט און האָבען געפונען זייער לוין אין זייערע אייגענע מעשים.

דער „ווער ווייס" וואלט קיינמאָל ניט געקענט בעשאפען קיין יהודא המכבי; קיין בר כוכבא; קיין ר' עקיבה, א. ז. וו.

פון דעסטוועגען האָט דער קהלת זיינע גרויסע פערדיענס־טען פאר דעם פראָגרעס. דען ער האָט געלעהרענט דער וועלט צווייפלען און ניט אננעהמען אין גוט־געלד אפילו דעם וועק־סעל אויף עולם הבא, ווייל „ווער ווייס" אויב מען וועט איהם גאר קענען אויסבייטען? „ווער ווייס" אויב עס איז גאר דאָ א גאָט? „ווער ווייס" אויב די טוידטע בהמה איז ניט די זעלביגע יחסן'טע ווי דער טוידטער מענש? „ווער ווייס", „ווער ווייס" און „ווער ווייס"...

אט דיעזער „ווער ווייס" איז אליין ניט קיין גרויסער העלד, ער קען זיך ניט בעשליסען וואס צו טהאָן; ער איילט זיך ניט געהן שלאָגען פאר עפעס, „ווער ווייס" אויב עס איז כדאי? „ווער ווייס" אויב ער וועט אויספיהרען? „ווער ווייס" אויב יענער איז ניט שטארקער? „ווער ווייס" אויב יענער איז אויך ניט גע־רעכט? ער איז א קאליקע דער „ווער ווייס", ער קען ניט שטעהן פעסט אויף די פיס, ווי געהעריג איז, ער שפרינגט באלד אויף

— איך וועל אייך זאגען, — האָט דער מאַן געענטפערט, — ווען איך וואלט דעם רענדיל אויסגעביטען פאר איין מאָל, וואלט איך דאס באלד די מינוט פערלארען, יעצט אבער איז דאָס נאך מיין. איך מעג אפילו האָבען אין דעם נאר איין איינ־ציגען גראשען, האָב איך דאס נאָך אלץ ניט אנגעווארען. איך ווייס, אז ערגעץ־וואו ליעגט מיינער א רענדעל און ווען איך וויל קען איך עס ווייעדער אויסלייזען.

אט די מעשה האָט דערצעהלט א נישט־פרומער איד, אן אפיקורס, ווען מען האָט איהם געפרעגט פארוואס ער האָט זיך בעסער נישט גע'שמד'ט איידער צו זינדיגען אזוי פיעל אלס איד. און אט די זעלביגע מעשה איז מיר איינגעפאלען, טראכטענדיג וועגען די אידישע קולטור אין אמעריקא, וועגען אונזער גייסטיגען רענדעל, וואס מיר האָבען פער'משכן'ט ביי הפקר און חאפ־לאפ.

איך וויל וויסען צו האָבען מיר שוין אבגענומען אויף אונ־זער טייערען משכן דעם לעצטען קופערנעם פיעטאק, אדער מיר האָבען נאך אין דעם אומוועניגסטענס איין זעקסעריל און קענען נאך האָפען דאס גאלד־שטיק אויסצולייזען, און ווייעדער צו בעזיצען.

מעגליך, אז די „קינדער ישראל" פון קאלאמבוסעס מדינה ווייסען גאר אליין נישט, אז זייער בעסערער „איך" איז פער־זעצט ביי דעם טייפעל, און זיי פערצעהרען איהם לאנגזאם און זיכער ביז זיי וועלען אין איין „שעהנעם טאג" ווערען גייסטיג באנקראט.

קיין וואונדער וואלט דאס ניט זיין.

דער גאלדערנער רענדעל

(אומעטיגע בעטראכטונגען).

פון גלות מיעד און אויסגעדראשען
האָסטו דיין גייסטיג גאָלד פערזעצט,
געבארגט אויף דעם צו איינצ'גע גראָשען...
מיין ארמעס פאלק! וואו האלט דאס יעצט?
בעזיצטו נאך דיין אלטען ווערטה?
מיר שיינט דאס איז שוין גאנץ פערצעהרט.

איינער האָט אמאָל פער'משכנ'ט א גאלדענעם רענדעל אין צוויי גראָשען. אין א וואך ארום האָט ער געבארגט אויף דעם נאך צוויי גראשען, אין צוויי וואָכען ארום — נאך צוויי גראשען א. ז. וו.

ווען עס האָט שוין געהאלטען ביי דעם לעצטען זעקסעריל, האָט מען איהם געפרעגט די ערנסטע פראגע, צו וואס ער האָט דעם רענדעל פערזעצט און האָט דאס באלד ניט אויסגעביטען אויף קליינגעלד.

צומאל אין חלום נים געזעהען. אנשטאט זיינע „בייבי קלאוז“, זיינע קינדערשע בגדים, טראגט ער א נארענ־מיצקע מיט גלעק־לאך, א קלאונ־קאסטיום און קנאקט מיט פוסטע לצנות. אמ שטעקט ער ארויס א צונג און אמ מאכט ער א נאָז, אמ דריגעט ער מיט די פיס און אמ שניידט ער קאָמישע געזיכטער ווי אן אבעזיאנע. דער ערנסט און דאס נאיווע איז פערשוואונדען און דער עקעלהאפטער „קיבעץ“ האָט פערנומען דעם אויבען־אָן.

איך דערקען נישט דעם קווארטאל.

די פריהערדיגע אידישע צייטונגס־טישלאך אויף די עקען גאסען זיינען געווארען אנגעפוישט, אנגעשוואלען ווי א פויק מיט אלערליי פאפירענע ממזרים און פערזעהנישען, שקצים ורמשים פון פערשיעדענע כאראקטערע. אנשטאט א אידיש טהעאטער האָבען מיר באלאגאנעס, און סטערעאָפטישע ביל־דער, וואס ווייזען פון א לאָך פון א בייגעל ביז „די אידישע נשמה“... דער ציוניזמוס האָט זיך אריבערגעקרויזשקעט פון די טענעמענט הייזער צו די דייטשע „יאהודים“; אנשטאט צו שפייען איהם אין פנים, זידלען איהם אין זייערע בלעטער און רופען זיין באשעפער „לומפ“, „שארלאטאן“ און „דעמאגאג“, האָבען זיי איהם אויפגענומען פאר א ראבינער... זיך אויפגע־הערט פאר איהם צו שרעקען, קוים האָט מען זיין טאטען בע־גראבען, איז ער געווארען „גוט געגוג“ אלס א חלום, אלס א נעכטיגער טאג, אלס א אויסגעדראשענער בארג שטרוי איז ער א געווינשטער בירגער. מען האָט איהם צוגענומען אפיציעל פון די קבצנים און מען לאָזט איהם שטויסען וואסער אין א גאל־דענעם שטויסעל פון א רעפארם טעמפעל... עס גרילצט זיי אפילו אין די אויערען, עס נודעט זיי ארויס די רעפארמירטע

צומישט און צוטומעלט אויף דער בערזע פון זייערע נייע לעבענס־בעדינגונגען; ביימענדיג זייער אלטען עקזיסטענץ אויף א נייעם, פערבייטענדיג אפט א שוך אויף א לאפטשע, און ביי־טענדיג זיך אליין פון „גרין“ אויף געל, פון געל אויף שווארץ און פון שווארץ אויף פאפיליאטע — זעהען זיי זיך גאר נישט ארום ווי זיי פערשאכערען זיך מיט היזק...

דער וואס קוקט אבער אויף זיי מיט א ניכטערען, רוהיגען בליק, דערזעהט גלייך, דאס זיי זיינען „נישט מיט אלעמען“, נישט אין גאנצען. איבערהויפט דערזעהט דאס דער, וואס וואהנט נישט אין דעם אידישען קווארטאל און קומט דארט בלויז אלס גאסט. דער דערזעהט דאס אידיש וועלטעל אין איהר ריכטיגע ליכט, אדער פינסטערניש און זיין שטערען פער־קנייטשט זיך אין פראגע צייכענס.

זייענדיג אוועק פון דער „איסט סייד“ עטליכע יאהר, האָבענדיג פערווײלט אין די צענטערס פון אידישקייט, קונסט און בילדונג אין איראפא, איז מיר אונזער אייגענער קוואר־טאל געווארען פיעל אינטערעסאנטער ווי פריהער און איך האָב איהם בעטראכט מיט מעהר אויפמערקזאמקייט. — וועל איך איהם דערקענען? — האָב איך זיך אליין געפרעגט די הארבע שאלה — איז נאך די אידישע גאס דאס וואס אמאָל, אדער זי איז שוין אויסגעוואקסען פון די קינדערשע מייטקעס, אראפ־געווארפען פון זיך דעם גאווער־פארטוכעל און געווארען סטאל־נע, לייטיש, ווי עס געהער צו זיין?

און דער אידישער קווארטאל איז טאקע געווארען גאנץ וואס אנדערש, א נייע בריאה, א בעשעפענים וואס איך האָב

צופארטאטשעטע, פערפושטע נשמות אין די מוטנע טהעע פון פעררויכערטע קאפע־הייזער און דאָמינאָ־פּרינציפּען, האָבען זיי פארגעסען א קוק צו טאָן אין שפיגעל, וואס פאר א פּנים זיי האָבען און ווי זייער אומגעבונג זעהט אוים.

יא, נאר אן דער נויט אליין האָב איך דערקענט די אידישע נאָס. אן דער עקאנאמישער נויט. דען די גייסטיגע נויט איז פיעל גרעסער ווי געוועזן. מיר געהען צוריק. שונד און הפקר זיינען בעלי בתים. מען האָט זיך אויפגעהערט צו שעהמען. קיי־נער איז מעהר קיינעם ניט פעראנטווארטליך.

הפקר פּעטרישקע!

וואס מיך האָט אם שטארקסטען אויפגערעגט, געהענדיג דורך די איסט סייד, איז געוועזן א טהעאטער־פּלאקאטע מיט א רויטע ספר תורה אויף א מיסט־פּעסעל.

דאס האָבען נישט ארויפגעקלעפּט מיסיאנערען, אדער שכור'ע פּאָגראָמשטשיקעס, דאס האָט מען אנאנסירט אויף א פּעסעל שמוץ די „אידישע נשמה"... דאס האָט א אידיש טהע־אטער ארויפגעשטעלט דעם פרומען אידענס הייליגקייט, די ספר תורה זיינע, אויף אן אפּישע, צו רעקלאמירען א שונד־שטיק פון דעם ביליגסטען זאָרט.

איך האָב אנגעקוקט דאס פּעסעל מיסט און האָב אנגע־קוקט די פּלאקאטע און האָב ניט געוואוסט, וואס עס איז שמו־ציגער אין אמעריקא: דאס אידישע טהעאטער, די אידישקייט, די „אידישע נשמה" אדער דער איינפּאכער, ניט פערפּוצטער, מיסטקאסטען?..

האָבען מיר שוין ווירקליך אפּגענומען דעם לעצטען גראַ־

איסטער־נשמה, עס איז דאך אבער ניט אזוי געפעהרליך, ווי דער סאציאליזמוס...

אנשטאט איינצעלנע משכילים, דאקטוירים, אדוואקאטען, וואס מיר פלעגען דא בעקומען אמאל, האט אונז רוסלאנד ארייננעשליידערט א חוואליע מיט קיין־קאטאוועסדיגע פילא־זאפען, נייע גנזעץ־געבער, רעליגיאנס־גרינדער, קענער, דיכטער און הימעלשרייענדע קריטיקער...

איך האב דעם אידישען קווארטאל קוים דערקענט.

דעם איינציגען ריכטיגען סימן, וואס איך האב אויף איהם געפונען, זיינען די בלייכע פנים׳ער פון די טויזענדע ארימע אר־בייטער, וואס זיינען נאך געבליבען אזוי בלייך ווי אמאל אויף להכעיס פון די „דעקאדענטען“, וועלכע זעהען נאר דעם בלויען גענעץ און זילבערנעם שלוקערץ פון טרילענדע פימפערנאטערס.

די נייע ליטעראטארען און משוררים האט זיך שוין צונע־געסען די „אלטע“ שרייבערייי פון ארבייטער־נויט און אידישע צרות. „אוים מיט פראלעטאריער ליטעראטור“! — האבען זיי אויסגעשריען, זיך פלאנטערענדיג אין א קנויל פון קבצנות; זיך קוועטשענדיג מיט די עהלענבויגענס דורך מחנות פערהונגערטע ארימע לייט.

שטעהענדיג מיט די פים אין מיטען פון א דאפעלטען גלות האבען זיי פעררימען די פערזשמורעטע אויגען צום דאך צו בעזינגען דעם נעגרייזעלטען רויך מיט די פימסען־האלצערנע וואלקען. לעבענדיג צווישען מיסטקאסטענס, זיך שטיקענדיג אין דער שמוציגער אטמאספערע פון שקלאפעריי, חוצפה, ה־פאקריטססטווא, און באדענדיג זייערע יאלעוועס פאנטאזיעס און

„אמעריקאניזמוס“

אידישע ליטעראטור אין רוסלאנד און אמעריקא

אויב דער מארק זאל אונז דיקטירען
ווי די ליט'ראטור צו פיהרען,
גיעב איך אייך קיין האלבען גראשען
פאר דעם גאנצען מאמע־לשון.

„מען גיט די אמעריקאנער אידישע שרייבער ניט גענוג אנערקענונג, מען שטעלט זיי ניט אוועק אויף זייער פערדיענטען עהרענפלאץ. נישט קשה! מיר האבען דא אויך א אידישע ליטעראטור. אונזערע ליטעראטען זיינען פונקט אזוי ערנסט אין זייער ארבייט ווי זייערע קאללעגען אין רוסלאנד“.

אט אזעלכע טענות האבען מיר שוין דערלעבט צו הערען די לעצטע צייט פון א סך בעלי פרעטענסיעס. די ראזיגע בעריה־מער געהען נאך ווייטער אין זייער פוריע: זיי מאכען א פאר־ווארף די שרייבער פון דער אנדער זייט ים, וואס זיי ערלויבען זיך צו רופען געפעלשטע שרייבעריי מיט דעם שימפף־נאמען „אמעריקאניזמוס“. סטייטש אזא חוצפה!

שען אויף אונזער רענדעל? איז שוין קיין האָפנונג מעהר אונזער גייסטיגעס גאָלדשטיק אויסצולייזען? מיינט דער דאזיגער הפקר א פאָלשטענדיגער גייסטיגער באנקראָט, אדער איז דאס בלויז אן איבערגאנג און עס וועט פערבייגעהן פונקט ווי א סך פון אונזערע צרות?

לאָמיר האָפען אויף דאס בעסטע.

דעם דארטיגען אידיש פיהלען דער לשון פון דער מדינה. די דארטיגע אידישע שרייבער ווילען ניט דערטרינקען דעם גייסט פון זייער מוטער־שפראך אין דעם ים פון רוסיש, ווייל דאן וואלט געמוזט דאס אידיש פערליערען זיין זעלבסטשטענדיגען כאראקטער און ממילא זיין רעספעקט. זיי ווילען, דאס אום צו קענען אידיש, זאל מען געברויכען א אידישען ווערטערבוך אבער ניט א רוסישען סלאָוואר, זיי ווילען ניט מאכען זייער לשון פאר א רוסישען דיאלעקט, נאר פאר א גאנץ בעזונדערע פריץ־טע ביי דעם אויבען־אָן פון די לעבעדיגע שפראכען.

אנדערש איז אבער מיט א סך פון די אידישע שרייבער אין אמעריקא, ביי וועלכע די שפראך איז א הפקר־זאך. אויף דעם וועלען עדות זאגען די היגע אידישע צייטונגען. דער איינ־ציגער ארט, וואו דאס רוב אידישע שרייבער זיינען בעשעפ־טיגט. מען דארף נאָר לייענען די היגע צייטונגען אום צו זעהן ווי ביליג, ווי פרעך, יא, ווי אונפערגעבליך געמיין די היגע שרייבער פערטראגען זיך צו זייער שפראך. מען זעהט בע־שיינבארליך דאס ניט נאָר זוכען זיי ניט אויפצוהאלטען דעם כבוד פון דעם אייגענעם לשון, נאָר זיי שטרייגען זיך אן איהם צו פעראונרייניגען, פערשמוצען מיט די בלאָטע פון ענגלישען מארק.

די אמעריקאנער אידישע בלעטער דרוקען זעהר אָפט זיי־ערע נייאיגקייטען און לייט־ארטיקלען (עדיטאריעלס), וועלכע האָבען אין זיך מעהר ענגלישע פסולת ווי געזונטע, גאלדענע קערנער פון זייער אייגענעם אידיש.

ווען די אידען אין רוסלאנד וואלטען אזוי הפקר'דיג בע־האנדעלט זייער מוטער־שפראך, דורך די הונדערטע יאהרען,

נו, פרעגט זיך די קשיא: זיינען אונזערע היגע פּערטהייר־ דיגער נערעכט אדער ניט?

לאָמיר אדרבא זעהן!

די הויפּט בעדינגונג פון א ניט־געפעלשטען שרייבער, וועל־כער מיינט ערנסט מיט זיין ארבייט און אכטעט דעם פאלק, פאר וועלכען ער שאפט, איז די ליעבע צו זיין פאלקס־שפּראך. אהן אן אויפריכטיגע ליעבשאפט צו דעם אייגענעם נאציאנאלען צונג קען מען ניט בעשאפען קיין פאלקס־ליטעראטור. א גרוי־סער שרייבער איז ניט נאָר א בעשעפער פון א געהויבענעם ווערק, נאָר אויך גלייכצייטיג א מייסטער פון זיין שפּראך.

דאָרט, וואו דער בעגאבטער ליטעראט אדער דיכטער וועט געפינען דעם ריכטיגען ווארט אין זיין אייגענעם ווערטער־בוך, וועט ער איהם ניט געהן בארגען ביי זיינע שכנים. ביי דעם גאָט־געבענשטען מחבר איז דאס א גרויסער יחוס צו ווייזען דער וועלט, אז זיין מוטער־ שפּראך איז רייך גענוג אויסצודריקען די פערשיעדענארטיגסטע שאטירונגען פון געדאנקען און געפיה־לען. ער איז גליקליך מיט יעדען נייעם אויסדרוק, וואס ער גע־פינט אין דעם אוצר פון זיין פאלקס־שפּראך. עס מאכט איהם פרייד אויפצומישען פאר זיינע ברידער און שוועסטער די גע־היימע בלעטער פון זיין נשמה כדי זיי זאלען דאס קענען לייע־נען און הנאה האָבען.

און די אידישע שרייבער אין רוסלאנד שריבען טאקע ריין אידיש; אידישע אידיש. זיי רידען צום אידישען הארצען, צום אידישען מח, צו דער אידישער פאנטאזיע, אין דער שפּראך פון זייערע עלטערען. כמעט יעדעס ווארט האָט זיין שורש אין אידיש־דייטש אדער לשון קודש. צום קאנפּסטען לאזט זיך אין

אזוי צוגעוואוינט איז ער שוין צו זעהן ווי מען שטעקט איהם ארויס א צונג.

קוקט אדרבא און לייענט!

דער „באָי“ יאָסעל שעשקעס, וואס ארבייט ביי „לייַדיס ווייסטס“ אין וואָקער „סטריט“ האָט פּלוצלונג אנגעטאן זיין „קאוט“ און זיין „העט“, האָט גענומען דעם „אמברעלא“ און זיך געשטעלט קוקען אין „ווינדאו“. די „מיסעס“ האָט דערפאר געמאכט א „פייט“, עס האָט זיך פערזאמעלט א „קראוד“ אין „מאקעט“ און אויפ'ן „סייד וואָק“. די זאך איז געקומען אין „קאורט“ און דער „דזשאדזש“ האָט „דיסמיסט די קיים“.

ווער ווערט דא טאדלען אדער קריטיקירען אזא לשון? אבזאלוט קיינער ניט, סיידען אפשר אן אמעריקאנער, דערפאר וואס מען מישט איהם אריין אנדערע, אונפערשטענדליכע ווערטער אין זיין ענגליש... די עמי הארצים פון די אידען אין רוסלאנד וואלטען פון דער ע ר ש ט ע ר שטיקעל נייעס אויך ניט געלאכט. דער מארק רעדט אזוי, דאס איז דער בולבע־לשון, די פיש־מאק שפראך. אבער יענע אידישע שרייבער האלטען ניט דעם מארק אלס מאסשטאב פאר זייערע ליטעראַרישע ארבייטען. זיי לייגען צופיעל כבוד אויף דעם געשריעבענעם און געדרוקטען ווארט. זיי נעהמען נאָר אויף אין זייער אידיש הויכע, טעכנישע ווערטער, אין וועלכע אונזער לשון איז צו ארעם, זאנסט שטאלצירען זיי מיט זייער אייגענער וואָקאבולאר.

ווי לעבערליך, ווי סקאנדאליעז דאס איז צו שרייבען „באָי“ אנשטאט אינגעל, „בוטשער“ אנשטאט קצב, „טרייען“ אנשטאט פרובירען, „ווידזשעס“ אנשטאט שכירות, אדער לוין,

וואס זיי געפינען זיך דאָרט, וואָלטען מיר קיינמאָל ניט געהאט קיין מענדעלע מוכר ספרים, קיין שלום עליכם, קיין פרוג, קיין שלום אש און נאך פיעל אנדערע.

שטעלט זיך נאר פאר א אידישע צייטונג אין ווארשוי, אין ווילנא, אדער פעטערבורג זאל שרייבען אט אזא מין שטיקעל נייעס:

דער מאלטשיק יאָסעל שעשקעס, וואס ארבייט ביי זשענסקי רובאשקעס אין דער גענשע אוליצא, האָט פלוצלונג אנגעטאן זיין שובא מיט דער שאפקא, האָט גענומען אין האנד דעם זאנטיק און האָט זיך געשטעלט איינקוקען אין אָקנאָ. די כאָזיאיקא האָט דערפאר געמאכט א דראקע, עס האָט זיך פערזאמעלט א טאָלפּא, דער גאנצער פערעאולאָק האָט געקאָכט, די זאך איז געבראכט געווארען אין אוטשאס־טאָק און דער סודיא האָט זיי ביידען פּאָסילאיעט דאמאָי.

איהר קענט זיך פארשטעלען דעם געלעכטער, וואס היגע צייטונג שרייבער וואלטען געמאכט, לעזענדיג די דאזיגע זשור־נאליסטישע פּאסקודסטוואָ? ביי אונז אבער ווייס מען גאר אנ־דערש ניט צו שרייבען, אדער בעסער געזאגט, ש מ י ר ע ן, און עס איז שאָ, א האָהן גיט ניט א קריי. די היגע „אידיש“ איז בלויז א פּאראָדי אויף די אמת׳ע אידישע אידיש. דאָ פּייפט מען אויף דער שפּראך, אויף אלץ און אלעמען אויסער אויף געלד, עזות און הפקר.

אט וועלען מיר איבערגעבען די אויבערשטע שטיק לצנות אין אמעריקאנישע אידישע אידיש און קיינער וועט ניט לאכען, אזוי פערדארבען איז שוין דער געשמאק פון דעם היגען לעזער;

דער גייסטיגער הונגער

ביכער, טהעאטער און פובליקום.

עס איז שוין פיעל געשריעבען און גערעדט געווארען וועגען די גייסטיגע ערציהונג פון אונזערע קינדער אין אמעריקא. אונצעהליגע ארטיקלען, אבהאנדלונגען און רעדעס זיינען געווידמעט געווארען צו די פערבעסערונג פון אונזערע תלמוד תורה'ס, חדרים, ישיבות און פערשיעדענע בילדונגס־אנשטאלטען פאר די יונגע.

אויב דאס אלעס האט עפעס געהאָלפען אדער ניט איז א פראגע, שרייבער און רעדנער אבער האבען געטאן זייער פפליכט.

דאך וואס הערט זיך עפעס מיט די ערציהונג פון די קינ־דער'ס עלטערען — די גרויסע קינדער, די אידישע קינדער", וועלכע זיינען שוין בה"ש גאנצע מענשען? זיינען די אידישע „טאטעס" און „מאמעס" אונזערע, די נייע איינגעוואנדערטע „מיסטערס" און „מיסעסען" שוין גענוג געבילדעט און ערצויגען ווי עס געהערט צו זיין? דארפען מיר טאקע נאר רעדען וועגען די יונגוואַרג און ניט וועגען די עלטערע, אדער עס וואלט ניט געשאדט צו ווארפען א בליק אויף אונזערע „בעלי בתים" אום צו זעהען, וואו זיי האלטען ערגעץ אין דער וועלט?

אדער געהאלט; „קאום“ אנשטאט „ראק“. „ווינדא“ אנשטאט פענסטער, „סייד־וואָק“ אנשטאט טראָטואר, „רוף“ אנשטאט דאך, „קראוד“ אנשטאט אָנגעלאָף, „דזשאדזש“ אנשטאט ריכ־טער, „פריזאָן“ אנשטאט תפיסה, אדער פעסטונג א. ז. וו., א. ז. וו., א. ז. וו.

איך בין זיך מודה ומתודה אז איך בין אויך ניט אין גאנצען ריין פון די דאזיגע חטאים; דאס האָב איך איבער־הויפט געזינדיגט אין די ערשטע צייטען פון מיין שאפען, יעצט היט איך מיך דערפאר ווי פאר פייער, איך האלט פאר אן עבירה צו שטעקען די הענד אין די קעשענעס פון א פרעמדע שפראך, האָבענדיג אייגענע עשירות.

דאס איז בנוגע די שפראך, די ערשטע און גרעסטע בעדינ־גונג פון א ליטעראטור; היינט ווער רעדט שוין פון די שריי־בעריי גופא, אין וועלכע יעדער פאמשקון און חצוף שפרינגט אריין מיט זיינע שמוציגע לאפמשעס.

איך וויל ניט זאגען, אז רוסלאנד שוויבעלט און גריבעלט מיט אידישע גאונים; אז יעדער שרייבער, וואס קראצט אָן א 5 קאָפּיקענעם ביכעל איז שוין ווערטה מען זאל וועגען איהם ריידען און שרייבען און זיך גראבלען אין זיין צופראכנעטע נשמה, אפשר איז דארט „עפּעס דאָ“, איך קען אבער ניט אוועקגעהן פון דעם גרויסען אמת, אז די ליטעראַרישע אטמאס־פערע איז דארט גאר ניט דער ערך זויבערער און געזינדער. עס פאדערט וואגנים צו פערגלייכען ז י י מיט א ו נ ז. און דער בעסטער נאמען פאר הפקר־שרייבעריי איז „אמעריקאניז־מוס“.

שול און אוניווערזיטעט־בעזוכער, זאנדערן פון די אידישע אר־בייטער, פעדלער און סוחרים, וואס קענען נאר „אידיש“. עס איז א שרעק צו זעהען מיט וואס פאר א מין שטאָף די גרויסע אידישע מאסע, קיין בעזע אויג זאל איהר ניט שאדען, פער־טרייבט איהר גייסטיגען חלשות.

פון די טעגליכע בלעטער, וואס זיינען געשאפען געווארען בלויז פאר ידיעות און אויגענבליקליכע פאסירונגען, איז שווער צו פערלאנגען א הויכע קלאסע ליטעראטור. די ארטיקלען, די ראָמאנען און אלעס וואס קומט אריין אין דער טעגליכער פרע־סע איז צוגעמאסטען און צוגעפאסט ריכטיג צו די לעזער, עס איז ניט געלאזען דארט קיין ברעקעלע אויף אויסצואוואקסען... אלעס איז צוגעפיקסט „פאס מאָאָס“. ווען דאָרט פערוואלגערט זיך מאנכעסמאָל עפעס א העכערע זאך, א טיעפערער געדאנק, א עדעלערער רעיון, א רייכערער אויסדרוק, — איז דאס אוי־סער אָרדנונג און א גרויסען חסרון.

די ענגלישע טעגליכע פרעסע איז נאך ערגער. א אידישע צייטונג איז דאך געצוואונגען פון צייט צו צייט צו געבען א ה ע כ ע ר ע זאך פיר איהרע ב ע ס ע ר ע לעזער, וועלכע זוכען אין דער צייטונג אלעס, ווייל מיר האָבען ניט אין מאמע לשון קיין בעזונדערע ליטעראַרישע מאגאזינען אדער צייטשריפ־טען פון בעדייטונג און די, וואס מיר האָבען, זיינען אדער קלייזעלדיגע, אדער דעמאגאָגישע... ווערענד די ענגלישע טעג־ליכע פרעסע איז א איינפאכע „קוויק לאָונטש קאנטער“, מען גיט א ביס, א שלונג, און מען פליהט ווייטער. ווער עס וויל א ריכטיגען ליטעראטורישען מאָלצייט זוכט ער דאס אין בע־ריהמטע צייטשריפטען און ביכער.

דאס איז אבער ניט אזא לייכטע שטיקעל ארבייט ווי מאנכע דענקען. ביי אזא מין איבערבליק שטעהט א שרייבער אין גרויס סכנות צו האָבען א „פסק“ פון זיינע לעזער. די אמע־ריקאנער אידישע שרייבער, אפילו די „ביהנע־דיכטער“, האָבען איינגעוואוינט דעם עולם צו חנופה, צו גלעטען איהם איבער׳ן בעקעל און איהם דערצעהלען, אז ער איז א „צאצקע פון זיין ליעבען נאמען“, ריין פון דעם קלענסטען פעהלעריל, ווי א מלאך, אז דער „פאלק ישראל“ איז „כולו קודש“, אז ער איז אן „עם הספר“ און א „אתה בחרתנו“ טאקע ווי אין פסוק שטעהט. מילא די אידישע ביהנע מיט איהרע מענשען האָבען פיעלייכט גענוג אורזאכע צו שמייכלען דעם „ווערטהען פובלי־קום“, דען די אידישע בעפעלקערונג פון ניו־יארק און פון אנ־דערע גרויסע שטעדט עפענען פאר זיי די בייטעל און זשאלע־ווען ניט קיין הונדערטע טויזענדער דאָלארס, א אידישער שריי־בער אבער, א צייטונגס שרייבער, אדער דיכטער האָט קיין שום גרונד צו חנפ׳ענען די „בני משה“... דאס איז אין גרונט געגומען א שטיקעל גליק, דען זאנסט וואלטען אונזערע „איד־לאך“ קיינמאָל ניט געהערט קיין אמת ווארט און וואלטען גע־מיינט, אז זיי זיינען טאקע דאס, וואס די פאלקס פערפיהרער און שמייכלער זאגען.

יאָ, דענקענדיג וועגען די ערציהונג פון אונזערע ג ר ו י־ס ע, וועגען זייערע גייסטיגע שפייז, מיט וועלכע זיי ערנעה־רען זייער העכערען „איך“ אין פרייערע מינוטען, מוז מען ווירק־ליך פערצווייפלען. דא איז ניט די רייד פון די, וואס קענען גוט די לאנדעס שפראכע און בעזיטצען א געוויסע פארציע אינטע־ליגענץ, דאָ איז אויך ניט די רייד פון אונזערע אידישע האָכ־

פשוט ניט קיין דירה־געלד, קאָסט א דאלאר א חודש טהעאטער, צום ווענינגסטענס, אבער א בוך וועט ער נעהמען אויף „איבער־צולייענען" און וועט געבען א „ניקעל". דא ליעגט דער גרויסער סוד פאר וואס די שרייבער זיינען אזוי אונגליקליך און די פער־לעגער גיעבען ארוים „היי מיט שטרוי" פאר א „ניקעל" א בינ־טעל... דעם טעאטער קען מען ניט נעהמען אויף „אי־ערצוקוקען", אבער א בוך נעהמט מען אויף „איבערצולעזען" און די שריי־בעריי איז אויף צרות און דער עולם איז — איך בעט איבער אייער כבוד — ניט אויפגעקלערט און קייט אימער און איי־ביג די זעלבע „שעצקע".

עס וואלט קיין עולה ניט געווען ווען די מאסע וואלט גע־קריעגען איהר ערציהונג אין טהעאטער, אבער דארטען גע־פינט זי אויך די זעלבע יאכנע נאָר אנדערש פערשלייערט. דאס זיינען די זעלבע שונד ראָמאנען, די זעלבע טענדענץ בראָשור־קעס נאָר בלומרשט איינגעטהיילט אין אקטען. די פיעסען שוין זאָגאר די בעסטע פון די עשרה מכות זיינען לעער פון ליטערא־טור און קונסט, און פול מיט דרשות און צוגעפאסטע קיצלענעס פאר „משה'ן".

דאָס איז ווי עס שטעהט דאָ יעצט מיט אונזער אידישער „ליטעראטור" און אונזער „ווערטהען פובליקום". עס איז מעהר קיין פראגע, אז מיר דארפען און מ ו ז ע ן נעהמען זארגען פאר די ערציהונג פון אונזערע „בעלי בתים", כדי זיי זאלען קע־נען פערשטעהן די נויטינקייט פון א גוטע ערציהונג פיר זייערע קינדער.

די אידישע טעגליכע פרעסע טהוט איהר פפליכט אויף ווי ווט עס איז איהר מעגליך, דאָך וואס הערט זיך ווייטער? וועלכע ביכער, אויסער שונד־ראמאנען, שמוציגע טהעאטער קופלעטען, סאציאליסטישע, אנארכיסטישע און ציוניסטישע בראשורקעס, דאָס הייסט, פראפאגאנדא ליטעראטור, זיינען ארויס פון דער היגער פרעסס?

מען קען דעם גאנצען מארק ב ע ס ע ר ע ביכלאָך — וואס זיינען דא ערשיענען זייט די ערשטע אידישע איינוואנדע־רונג ביז היינט — איבערצעהלען אויף די פינגער פון איין האנד. אבער דא קומט דער גרויסער אונגליק. ווי קען א פערלע־גער ארויסגעבען אָרענטליכע ווערק, געשריעבען פון ערנסטע און בעגאבטע מענשען, געדרוקט און געבונדען אויף אן ארענטליכען אופן, ווען דעם העכסטען פרייז, וואס א איד וויל שוין כלומרשט יאָ צאָהלען פאר א בוך איז 25 אדער 30 סענט. א זשארגאן איד קען ממש „אויסגעהן" פאר א בוך, וועט ער זיך קוים „אָטוואזשען" ארויסצונעהמען 50, 75 סענט אדער א דאלאר און בעצאהלען. אין בעסטען פאל,ווארט ער ביז א צייטונג וועט געבען א פרעמיע א בוך, דאן וועט ער כאפען א מציאה. ער וועט קריעגען א יאהר צייטונג און א בוך א צולייג. אָט די פרעמיע־מגפה האָט בוכשטעבליך רואינירט דעם אידי־שען ביכער מארק, דער עולם קויפט נים קיין נייעם בוך און ווארט ביז עפעס א טעגליכע, וועכענטליכע, אדער מאָנאטליכע בלאט וועט מאכען פון דעם נייעם בוך א פרעמיע. די פרעמיע־ביזנעס איז שוין אזוי לעברליך איבערטריבען, אז עס האלט ממש דערביי, מען זאל צו א לוח צולייגען גאנץ שס"...

דעם אָרעמסטען פעדלער אדער בעל מלאכה, וועלכער האָט

עפעס „ניט דאס“. דער שרייבער שטעלט אַן זיין ליטעראַרישען בויגען, אבער ער שיסט אַן א זייט. ער וויל זיין טיעף און פלויש־קעט זיך פון אויבען; ער וויל זיין שטארק און פאלט פון די פיס; ער וויל זיין וויציג און איז לעכערליך—ער איז אויסגעשריבען.

ער שרייבט, אבער ווען דאס ערשיינט פון דרוק פרעגט דעם עולם „וואס וויל ער?“ מען קוועטשט מיט די פּלייצעס — „וואס דרייט ער א מח“? און אין אלגעמיין איז אויף איהם א נאַט׳ס רחמנות. ער איז אן אויסגעשריעבענער שרייבער, ער האָט זיך ארויסגעגליטשט פון די לאָגיקע, זיין סטיל האָט פער־לאָרען דעם חן, זיינע געדאנקען זיינען מילביג און דאס ערגסטע פון אלץ — ער האָט ניט וואס צו זאגען.

ביי דעם שרייבער, וואס איז ניט אויסגעשריעבען, איז א שוואכע ראיה, אדער די אונמעגליכקייט צו האלטען אליין א פעדער אויף קיין פאלשטענדיגער אונגליק; ער קען זיינע גע־דאנקען און געפיהלען דיקטירען צו א צווייטען, יענער זאל זיי פאר איהם פערצייכענען. א דיכטער אדער א שריפטשטעלער, וואס ווערט אונפעהיג צו בענוצען זיין שרייב־געצייג, איז ניט ווי א מוזיקאנט, וואס קען ניט מעהר שפּיעלען אויף זיין אינ־סטרומענט, אדער א זינגער, ביי וועלכען די האלז ווערט קאליע. די לעצטע בלייבען טאקע אונבעהאלפען אויף אייביג, וועהרענד דער ערשטער קען זיך העלפען.

די בעריהמטע פּיעדעל שפּיעלער פּאגאניני, יאָהאכים אדער סאראזאטא האָבען ניט געקענט דיקטירען זייערע גע־פיהלען אדער טעכניק צו אן אנדער וויאליניסט, פּונקט ווי דער „ווילנער בעל הבית׳ל“ אדער דער „גאלדענער פלאָקען“ האָבען ניט געקענט דיקטירען זייערע א „זאָגאכטס“, וואס פלעגט ביי

אויסגעשריבענע שרייבער

אויב עס איז פאראן אויף דער וועלט א מענש, וואס פער־דיענט מיטלייד, איז דאס דער „אויסגעשריבענער" שרייבער. און מיטלייד קומט איהם ניט אזוי פיעל דערפאר, וואס ער איז „א ו י ס ג ע ש ר י ע ב ע ן", נאר דער־פאר, וואס ער ש ר י י ב ט נ א ך און צייכענט נאך אונטער זיין אויסגעוועבטען נאמען.

א בעל מלאכה, למשל, א שוהסטער, א שניידער אדער א סטאָליאר אויף דער עלטער, ווען די אויגען דיענען ניט מעהר אזוי גוט, די הענד ציטערען און דער גאנצער מענש ריהרט זיך ניט אזוי פלינק און קאָכעדיג, — ארבייט ער ביי אלטווארג, ער מאכט נאפראווקעס, ער „פיקסט", פעררי̇כט, ליטעראטור אבער דארף ניט קיין לאטניק, זי האָט ניט קיין „אלטווארג" און דער אויסגעשריעבענער מאכט כלומרשט „נייע" זאכען מיט אלטע לעבער.

דאכט זיך א בלאנקע טינט־פאס, א פולע מיט טינט, א נייע פעדער, נייע פאפיער און דער שרייבער אליין איז נאך אויך ניט בלינד און ניט פאראליזירט און ניט צו אלט, ער עסט נאָך אפטמאָל מיט מעהר אפעטיט ווי פריהער, דאָך שעפט ער פון טינטער ניט מעהר ארוים קיין חדושים, און די קליינע, שטאָהלענע ממזרת מיט די שווארצע ליפּעלאך — די פען, רעדט

זיי גורען און אויב מען האָט אמאָל געמיינט, אז מען דאַרף זיי לעזען, איז געלעגען די שולד אין די אונוויסענהייט פון עולם. יענע שרייבער זיינען געבליבען די זעלביגע, אבער די לעזער האָבען פּראָגרעסירט, נייע, פעהיגע ליטעראַטען האָבען אויסגעבילדעט דעם געשמאַק און בעשאַפען א מבינות, און דער זעלביגער לעזער קוקט יעצט דורך אנדערע שפּאַקולען. נו, פרעגט זיך די גרויסע שאלה, אויב עס איז איבערהויפּט דאָ אזא זאַך ווי זיך אויסשרייבען? צו איז מעגליך אז א פעהיגער, פיהלענעדער, דיינקענדער שרייבער זאָל פּלוצלונג ניט האָבען וואָס צו זאָגען, אדער ניט קענען זאָגען וואָס ער וויל? איז דאָס מעגליך מען זאָל זיך אויסשרייבען?

דער תירוץ איז יאָ און ניין.

עס איז מעגליך א שרייבער זאָל פערפאַסען איין גוטעס ווערק און ניט מעהר, פּונקט ווי עס איז מעגליך א געזונדע פרוי זאָל אבלעבען מיט א מאַן פופציג יאָהר און זאָל נאָר האָבען איין קינד. דאָס קינד איז געראַטהען, שען, קלוג און מיט אלע מעלות, א ברכה פאַר דער מוטער און פאַר די מענשהייט. אבער מעהר האָט זי ניט.

עס זיינען פאַראַן זעלטענע ערשיינונגען אין דער וועלט־ליטעראַטור. עס געפינען זיך אזעלכע פּאָעטען, וואָס האָבען נאָר בעשאַפען איין פּאָעזיע, איין ערצעהלונג אדער איין דראַמא און זיינען געבליבען אונשטערבליך. מעהר האָבען זיי איבערהויפּט ניט געדיכטעט. פון דעם נביא עובדיה איז נאָר פערבליבען איין איינציגער קאַפּיטעל, דאָך וועט דער מחבר לעבען אזוי לאַנג ווי דער תנ״ך.

אָט אזעלכע שרייבער זיינען אויסגעשריעבען אין א גאַנץ

זיי געבארען ווערען, שטעהענדיג ביי'ם עמוד. דאָס האָט נאר גע־מוזט פליסען פון זייער נשמה דורך זייער אייגענע קעהל. זיי האָבען ניט געקענט ארויסזינגען דורך א צוווייטענס האלז, ווי די שכינה האָט געקענט ארויסגערעדט ווערען דורך משה רבינו; ווי דאָניצעטי דורך די שטים־בענדער פון קארוסא און טעטרא־זיני, אדער ווי דער פריהלינג, דער וואלד און די ליעבע דורך די נעגלייזטע האלז פון דער נאכטיגאל.

היינריך היינע, וויקטאר הוגאָ און הונדערטע אנדערע אונ־שטערבליכע דיכטער און דיינקער האָבען דיקטירט זייערע גרעס־טע ווערק צו איבערשרייבער. דאָס זעלביגע טהוט יעצט א טאָל־סטאָי, און נאָך פערשיעדענע גדולים טהוען דאָס אייגענע. דער געניאלער מוזיקאנט, דער זינגער, וועלכער פערלירט די שטי־מע, צו די פינגער, האָט א פולע נשמה מיט הימעלשע טענער, נאר ער קען זיי ניט ארויסגעבען; דער אויסגעשריעבענער שריי־בער אבער האָט ניט וואָס ארויסצוגעבען. זיין נשמה איז טרוקען ווי א ביין.

ווען א שרייבער ווערט א „פלאָקען" מעג ער אפילו זיין א „גאלדענער" טויג ער אויך אויף כפרות. א סך פלעקער האָבען מיר ליידער אין די ניו־יארקער אידישע רעדאקציעס, און דער גרויסער אונגליק איז, וואס זיי זיינען נאר קיינמאָל אפילו נע־בען גאלד ניט געלעגען; נאָר אום צו טאן זיי א טובה זאגט מען, אז זיי זיינען „אויסגעשריבען"; אין אמת'ן האָבען זיי ניט אנ־געהויבען צו קענען. זיי זיינען קאליקעס געווען און קאליקעס פערבליבען. אויסגעשריבענע שרייבער זיינען כאטש עפעס; זיי זיינען אפילו קיין „עפעס" אויך ניט. מען דארף נאר אויס־מישען זייערע אלטע חכמות, אום זיך באלד צו איבערצייגען, אז

ביי די ברעגען פון ים

I

דאָס איז געווען איינער פון די הייסטע זומער טעג אויף וועלכען דער לוח אליין האָט שוין ניט געקענט קלוג ווערען. די זון האָט געוויעזען, אז זי קען ניט נאר לייכטען, נאר ברענען אויך, זי האָט ממש געצונדען די וועלט. פלאמען זיינען געפאלען פון הימעל און האָבען זיך צומישט מיט די פערשטיקטע המימה־לופט פון די ניו־יארקער דומפּפּע, לוימענע וואוין־קאסטענס, און געפּייניגט די מענשען.

אפילו דער שאטען פון מאנכען פער־יתום׳טען, איבעריגען בוים האָט זיך ניט געהאט וואוהין צו טאָן, וואו זיך צו בעהאל־טען פון די אונדערבארמדיגע ליכטיגקייט, וואס האָט געשאסען פון דער לופטען דורך קאנאָנען פון פייער.

אט אין אזא מין גיהנום־טאָג בין איך ארויסגעפאהרען בע־זוכען דעם ברעג ים אין ראקאוויי ביטש, און פון דארט — דעם ברעג פון אוועדען, וואו עס „אויר׳ט“ מיט פארפומירטע גבירים, וואס האָבען נאך מיט עטליכע יאהר צוריק „געשמעקט“ מיט מינסק, קאלוואריע, קאוונא, סובאלק, ווילנא, לעמבערג, יאסי, און שיף...

אנדער זין, זיי זיינען אויסגעשריעבען ווייל זיי שרייבען לחלוטין ניט מעהר. דער רחמנות איז דאן ניט אויף אזעלכע „אויסגע־שריעבענע" שרייבער נאר אויף אונז, וועלכע קענען זיך מעהר מיט זייער גייסט ניט קוויקען. זיי זיינען ווי די זון וואס האָט זיך בעוויעזען און איז פּלוצלונג פערשוואונדען אין די וואלקען. די סיבה פון אזא ליטעראַרישעם ערשיינען און ניט ווערען קען מאנכעס מאָל זיין א פּסיכאָלאָגישע און מאנכעס מאָל — א געזעלשאפטליכע. איך וויל וועגען דעם יעצט ניט ריידען.

א צווייטער זאָרט „אויסגעשריעבענע" זיינען פאראן וועלכע, ווי איך האָב פריהער געזאגט, זיינען קיינמאָל נ י ט ג ו ט געוועזען און ג ר ו י ס געוויס נ י ט. זיי האָבען בלויז אויף א מינוט א ב ל י ש ץ געטאן. יאָ, א בלישץ געטאן, אבער ניט געשאינט. שאינען און בלישצען זיינען צוויי בעזונדערע זאכען. פון וויטען האָבען זיי אויסגעזעהן ווי עפּעס, אבער פון נאָה'נטען זיינען זיי געוועזען איינפאכע שטיקלאך גלאז. מאנכע קענען נאך אבער דער ערשטען אבנארענדען בלישץ ניט פער־געסען און מאנכע ווייסען טאקע ניט דעם אונטערשיעד פון אן עדעלשטיין ביז א גלעזעל; פון א פּערל ביז א פּערל גריץ, און יענע געגארטע, און נארענדע ליטעראַרישע „סריסים" בלאָזען זיך נאך אלץ, מאכען זיך א פּוריע און ציהען זייער דערוויילינע „עהרע" און עקזיסטענץ פון אמאליגע פאלשע, אונבעגרינדעטע, אונגעגרעכטע פּרעטענזיעס. זיי נעהמען פּראצענט פון א קרן, וואס איז בעשטאנען פון פאלשע אסיגנאציעס. אָרעמע שטיק־לאך גלאָז; אויסגעשריבענע שרייבער! עס איז א מיטלייד אויף זיי!

וואגאנען זיינען ניט אזוי געפאקט מיט פאהרער ווי א שבת אדער א זונטאג, ווען מען שפארט זיך און שלאגט זיך פאר א ביינקעל. איך וויל שטענדיג האָבען א פרייען שטוהל פון וועלכען איך זאל קיינעם ניט דארפען אראבווארפען, און וועל־כען קיינער זאל ניט קענען פערנעהמען...

שונאים זיינען מיר אומזיסט חושד, אז איך קען זיך „שטופען", זיי זיינען, במחילה, גרויסע עזעל, פערשטעהן ניט, אדער זיי האָבען סתם א טעות. ווען זיי זעהען מיך אפט אוי־בען־אָן, בין איך דארט ניט ארויף צוליעב מיינע עהלענבוי־גענס, איך בין דארט גיכער ארויפגעפלויגען איידער זיך ארויפ־געשטופט... געפאקטע ערטער, איבערפילט מיט חאַפּטעס זיינען ניט פאר מיר. איך קען ניט פערטראגען קיין ענגשאפט און דריי־קענים אין לעבען, פונקט ווי אין דער ליטעראטור.

דאך ניט שטענדיג פאסירט דאס ווי דער מענש וויל, און די אייזענבאהן איז גראד געווען אזוי פול מיט מענשען, אז איך און מיין בעגלייטער האָבען קוים, קוים געכאפט צו האלבען זיץ. די וואס זיינען געקומען שפעטער האָבען שוין געמוזט שטעהן און זיך אנהאלטען אן דעם טראָסט'ס פסול'ע רצועות...

ניט אלע פאסאזשירען אבער, וואס זיינען געשטאנען, זיי־נען געווען אזעלכע, וואס קענען בעשטעהן דאס צו טאָן. ניט אלע זיינען געפאהרען פאר פלעזשור, מאנכע האָט געטריעבען די נויט און מאנכע זיינען געפאהרען, ווייל זיי האָבען דוקא דאס מאָל געהאט די געלעגענהייט דערצו.

צווישען די רונדיגע, ביער־פעסעלדיגע „בעלי בתים" און אויסגעפוצטע, פערפודערטע בעלי בית'טעס אין טייערע, זיידע־נע קליידער און בריליאנטען, זיינען געזעסען דארע, טויט־בליי־

דער ים איז אפילו ביי מיר ניט קיין נייעס. ניט נאר קען איך זיין ברעג, נאָר אפילו זיין מיטען אויך; זיינע ווילדע, שטיר־מישע כוואליעס ווארפען מיך שטענדיג איינע צו די אנדערע; זיי רווישען אַרוּם מיר און איבער מיר, אבער זיי קיהלען מיך ניט אב... זיי מאכען מיך נאָך הייסער; זיי היצען נאָך מעהר מיין בלוט...

דאס איז דער ים פון צרות.

ביי זיין ברעג איז ניטאָ קיין „סי סייד""; קיין פּלאַץ פאר פּלעזשור זוכער; קיין לוקסעריעזע האָטעלען; קיין לוסטיגע גלבות און קיין אוועקען פאר בעגולטע הולטאיעס.

די בעשרייבונג פון יענעם ים, אויף וועלכען איך געפין זיך שטענדיג, איז ניט אינטערעסאנט פאר יעדען לעזער און איך האָב מיך געלאזען צו דעם ברעג ים, וואו דער עולם געהט, וואו די מאסען באדען זיך...

איך בין ניט געפאהרען זיך באדען, דען כאָטש איך קען זיין א שיפס־קאפּיטאן אויף א׳ן אנדער ים, קען איך ניט זיין קיין איינפאכער מאטראז אויף דעם ים פון וואסער, איך קען דארט ניט שווימען און פערטראָג ניט קיין קעלט.

צו זעהן ווי די מענשען שווימען איז געווען מיין פערלאנג; צו בעטראכטען ווי א וועלט פּליושקעט זיך ביי דעם פלאכען זוים פון אָקעאן. איך קען אין פלאכקייט קיין פּלעזשור ניט געפינען, איך האָב פיינד צו זיין אין ים און שטעהן אויף דר׳ערד זיך האלטענדיג אן א שטריק... איך קען ניט זיין ביז די קניע אין א ים, וואס האָט א קעסעל־גרוב... איך שעהם זיך...

בין איך, הייסט דאס, געפאהרען נאך ראקאוויי ביטש. אין א פּראָסטען פריטאג בין איך געפאהרען, ווען די קארס און די

טעל וועהם, ער שמייסט אין פנים, אבער ער קיהלט ניט. ער איז מעהר פארע ווי ווינד, ער איז היים, ער מאכט נאך ווארע־מער, ער זעצט אומזיסט אין געזיכט, מאטערט אן די באקען, אבער ער ערפרישט זיי ניט. עס דאכט זיך, אז די גרויסע וואַ־סער־שטרעקע איז אויפגעקאכט, אז די פיש, וואס שווימען דארט ארום, זיינען געקאכטע און אפשר געפילטע אויך. עס איז דאך ערב שבת...

די „בעי" שאינט אין גאנצען ווי אנגעגאסען מיט צושמאָל־צענע זילבער. א רעכטע שטיק פון ברעג שטעהן פערזאנקערט קליינע פלעזשור־שיפלאך, און א ביסעל וויטער אויפ'ן וואסער זיינען פישער בעשעפטיגט ביי זייערע נעצען.

— איהר ווייסט, וואס זיי טהוען? — האט מיך געפרעגט דער יונגער מאן, וואס האט מיך בעגלייט.

— זיי כאפען פיש, — האב איך איהם געזאגט.

— ניין, — האט ער געענטפערט, — זיי כאפען איסטערס.

מיר האט דאן אמת פערדראסען, וואס איך בין ניט קיין רעפארמירטער רב און קען זיך מיט די איסטערס ניט „אנ־פרייען"... איך האב מעהר געקוואלען מיט דעם געדאנק פון די געפילטע פיש און עפעס ווי ניט וויסענדיג, וואס איך טהו, האב איך מיר אנגעהויבען שטילערהייד צו זינגען „יה רבון עלם ועלמיה"...

צואווארפען ביי די ברעגעס פון די שטילע, חן־עווודיגע בוכטע זיינען געלעגען אלטע צובראכענע און צופוילטע שיפלאך, וואס האבען אבגעדיענט זייער צייט און ליעגען יעצט עלענד און פערלאזען אויף דעם טרוקענעם זאמדיגען בארטען.

ווי שען זיי האבען זיך אמאל געגליצט איבער די וועלען,

כע אידישע ארבייטער אין דורכגעשוויצטע בלוזעס. זיי האָבען געווים דעם טאג ניט געהאט קיין ארבייט און די „שאפ“ האָט זיי ערלויבט עטליכע שטונדען „פערגעניגען“ אויף דעם חשבון פון זייער ארבייטס־לוין.

אָרעמע, אויסגעמאגערטע פרויען פון די טענעמענט הייזער, מיט פער׳חלש׳טע עופה׳לאך ביי דער ברוסט און ביי דער זייט, זיינען געשטאנען און פשוט געפאלען פון די פיס, אבער די אבגעפרעסענע, רויט־קארקיגע, פרעך־פנים׳דיגע און הויך לאכענדיגע פלעזשורניקעס האָבען זיך ניט אויפגעהויבען, געבען די עלענדע א׳ן אָרט.

די אייזענבאהן, וואס האט אנגעהויבען איהר מארשרוט ביי דעם דרעלענסי סטריט בריק אונטער דר׳ערד, איז באלד געווען פון אויבען. זי האָט זיך געטראגען איבער וויליאמסבורג ווי א „שווארץ יאהר“. אין אמעריקא געהט דאס אבער שנעל ארויף און אראָב. און מיר זיינען ווי דורך א כשוף פלוצלונג ווידער געווען אונטען.

מיר זיינען געקומען אין לאנג איילאנד.

הילצערנע איין־פאמיליע הייזער, גערטנער, בוימער, בלומען; העהנער קרייען, יונגע הינדעלאך געהען ארום צווישען די גראָז און פיקען, א ציעג גריזשעט די קאָרע פון א יונגע בעריאָזקע, און שאָקעלט צופריעדען מיט איהר שפיציג, מלמד׳יש בערדעל, פרויען אין זון־טשעפעקעס בעארבייטען זייערע פעלדער, געזונדע קינדער ווי די „מוציקעס“ קלייבען בלומען, שפּיעלען זיך אין פערדלאך און זינגען.

די באהן פליהט, מיר זיינען שוין ביי „רזשעמייקא בעי“.

די לופט ווערט נאך פרייער. א יונג, פייכט וואסער־ווינ־

דאן ניט פערשטאנען וואס „פלעזשור“ מיינט... און דעם יעצ־טיגען מאָל, ווען איך וויים, וואס דאס מיינט, נאר איך האָב דאס נאָך ניט געגאסען. ווען מיר איז בעסער געווען איז ניט לייכט צו בעשטימען; איך האָב מורא אז דעמאלט...

בעשעהרט געווען אבער, אז מיין נסיעה זאל זיין פערבונ־דען מיט סכנת נפשות; ווען איך דערמאָהן מיך, שוידער איך אזש אויף.

אט וואס עס האָט פאסירט:

אויסשטייגענדיג פון באהן איז מיין בעגלייטער געגאנגען מיט מיר דיענגען א דראָשקע, וואס זאל אונז פיהרען דורך גאנץ ראקאוויי און פון דאָרט, נאָך אווערען, און אונז ווייזען אלץ, וואס איז ווערטה א קוק. אזוי ווי איך וויל ניט פיעל איינ׳־טענה׳ען מיט „בעלי עגלות“, האָב איך איבערגעגעבען דאס שטי־קעל ארבייט צו מיין פריינד, וועלכער איז נאָך יונג און האָט נאָך ניט געהאט קיין אונאנגענעהמע ערפאהרונג מיט „סמאָראָ וואָזעס“...

ער האָט זיך בעדונגען, מיר האָבען זיך אריינגעזעצט און זיינען געפאהרען. דער פוהרמאן האָט אונז געפיהרט דורך דער הויפט גאס, דורך דעם „בולווארד“. די זייטען גאסען בעשטעהן מעהרסטענס פון „לאָזשינג“ הייזער, פריוואט ווילאס און סתם הייזער, וואו מען וואוינט דעם גאנצען יאהר, זומער און ווינ־טער, אבער דער בולווארד אין כ ו ל ו ביזנעס. אזוי ווי דאס איז געווען א וואכענטאג זיינען ניט געווען צופיעל בעזוכער, אבער דאך האָט דער בולווארד געקישעט מיט מענשען, וועלכע די היץ האָט פון ניו יארק און ברוקלין ארויסגעיאגט מיט גוואלד. פלוצלונג האָט זיך די דראָשקע פערקערעוועט אָן א זייט

די ראזיגע שיפלאך, טראגענדיג אין זייער שוים לוסטיגע יונגע לייט, פרייליכע בחורים און זיס־לאכענדע מיידלאך! וויפיעל הייליגע ליעבעס סודות זיי האבען דאס פערנומען פון זייערע טרוימענדע פאסאזשירען! זיי זיינען, דאכט זיך, געווען א טייל פון דעם שמייכלענדען וואסער. ווי קען מען דען פערשטעהן די פולע טיעפקייט און שענקייט פון „דזשמייקא בעי" אהן דיעזע קליינע, שווימענדע, הילצערנע נקודות? דאך זיי האבען זיך אויסגעניצט, די בוכטע האט אויסגעזויגען זייער מארך און האט זיי אויסגעשפייט.

עס האט מיר פערקלעהמט דאס הארץ און איך האב א קוק געטאן אויף די אויסגעצעהרטע, מאגערע ארבייטער אנטקעגען מיר:

וועלען זיי באלד ניט ליעגען ארויסגעווארפען ביים האפען פון לעבען? וועלען זיי זיך נאך קענען לאנג האלטען אויפ'ן „וואר־כער"? וועלען זיי ניט באלד מאכען פלאץ פאר נייע שיפלאך צו פיהרען פלעזשור זוכער? וועלען זיי ניט אין גיכען זיין ארויס־געשפייט אויף א איינזאמען, עלענדען ברעג און זיך וואלגערען אין פערגעסענהייט? וועלען מיר אלע ניט זיין אמאל צובראכע־נע פלעזשור־שיפלאך ביי א שטומען אופער פון א טיעפע בוכטע?..

— ראקאוויי ביטש, — האט מיין פריינד געזאגט.

איך האב פערגעסען אלע אומזיסטע קשיות, און האב אויס־געשטיגען.

דאס איז דאס צווייטע מאל אין מיין לעבען, וואס איך בין געווען אין ראקאווי: איין מאל מיט א זיעבען און צוואנציג יאהר צוריק, באלד ווי איך בין געקומען פון ליטא, איך האב נאך

א ביס געטאן, האָט ער זיך דערשראָקען און גענומען לויפען אויס'ן הויז.

איך האָב אויסגעהערט די ערקלערונג גאנץ אויפמערקזאם און האָב א טראכט געטאָן: מען דארף זיין א פערד זיך צו שרע־קען פאר א פליעג... זעהענדיג ווי ווייניג מען קען זיך פערלאזען אויף א פערד איז מיר אויפגעגאנגען די פראגע, צו וואלט ניט געלוינט בעסער צו פאהרען מיט א'ן אטאָמאָביל? א'ן אטאמא־ביל שרעקט זיך ניט פאר א פליעג. איך האָב זיך אבער באלד דערמאָהנט, אז איך האָב נאָך ניט געשריעבען מיין צוואה...

נאָך דער ערנסטער פאסירונג האָבען מיר זיך ווידער ארויפגעלאזט אויף דעם בולווארד. מיר זיינען פערבייגעפאהרען דעם לאנגער פון די זומער קווארטיראנטען, וועלכע וואוינען אין „סוכות". דאס איז א קליינע לייוועגטענע שטעדטיל; א מין ציי־גיינער־„קעמפ", נאר ניט אזא פרייער. ציגיינער צאָהלען ניט קיין דירה־געלד און האָבען נאָך דעם פערגעניגען אימיצען צו בע'גנב'ענען, דאָ אבער מוז מען צאָהלען רענט פאר'ן ליעגען אין דרויסען.

די געשעפטען אין ראקאווי זיינען א גרויסער פראצענט אידישע. די שילדען זיינען „גאָלד" און „זילבער", „שטיין" און „ביין", „שטאָהל" און „אייזען", „צין" און „קופער", „געל" און „גרין", „זייד" און „סאמעט", „קליין" און „גרויס", „פייער" און „וואסער"...

— זעהט נאר — האָט מיין יונגער בעגלייטער זיך צו מיר געוואונדערט מיט א וואונדער, — אזוי פיעל אידען, קיין עין הרע, און מען זעהט ניט קיין איין פענסטער מיט א „בשר כשר"? ווי קומט דאס?

און דער פערד, וואס איז די גאנצע צייט געגאנגען ווי א סטאַ־טיק, מיט א שטילען בעל הבית'ישען גאנג, האָט מיט איין מאָל געקריגען התפעלות און האָט דערלאנגט, ווי א עכטער דעקאַ־דענט, א פאהר ארויף אויף א גאס־לאנטערנע. די דראָש־קע האָט זיך האסטיג א דרעה געטאָן אן א זייט, איך בין ארויסגעפאלען מיט איין פוס דערוויסען און אויף מיר — מיין פריינד. דער פערד האָט געכומען בריקעווען א צושראָקענער אי־בער דעם טראטואר ווי משוגע. דער טרייבער האָט איהם קוים אבגעשטעלט.

מען האָט גענעהן בעשיינבארליך, אז זכות אבות האָבען אבגעהאלטען דעם פערד, דען זאנסט וואלט ער אונז אפשר פאר גרוים בעגייסטערונג אריינגעפיהרט אין ים אריין, אדער גאָר אין גן עדן...

— וואס איז געשעהן מיט דיין פערד? — האָב איך גע־פרעגט דעם פערמאטערטען, סאָפּעדיגען טרייבער, וועלכער איז געזעסען אויפ'ן קעלנע כמעט אהן א'ן אטהעם — מיר טרעפט עס דאס ערשטע מאָל, האָב איך איהם געזאגט, א פערד זאל מיך אראָבפיהרען פון וועג...

דער גוי האָט זיך איבערגע'צלם'ט און ערקלערט, דאס זיין פערד האָט נאָך חלילה קיינעם פון וועג ניט אראבגעפיהרט, הלואי ווייטער; אז מען קען איהם אין אזא זאך ניט חושד זיין; אז זיין פערד איז א פערד אויף וועלכען מען מעג זיך פערלאזען; אז פון אלע „פערד" וואס געפינען זיך אין ראקאוויי איז ער דער אנשטענדיגסטער... נאר דא האָט סתם געטראפען א סיבה: דער פערד איז א'ן אפפער פון א פליעג: א גרויסע פליעג האָט איהם

II

אין אווערען

אזוי ווי מען זאל איינעם צובינדען די אויגען אין סלא־באָדקע און זיי פּלוצלונג אויפבינדען אין פּאריז, וואָלט ער צו־מישט געווארען פאר איבערראשונג, אזוי בין איך ערשטוינט געווארען ביי מיין האסטיגען אריינקומען פון ראקאוויי נאָך אווערען.

מען פאהרט נאָך, דאכט זיך, אויף דעם זעלביגען בולווארד. די זעלביגע גאס און דאָך א נייע וועלט, א'ן אנדער וועלט, א גאנץ אנדער בולווארד. די קאר־רעלצען זיינען פּלוצלונג אבגע־האקט; דער ברוק פערלירט זיין גראָבען, באכמאטנעם, וואָכעדי־גען אויסזעהן. קיין גרויסע שטיינער מעהר, קיין גערויש, קיין גע־שריי ווי ביי יעקב אבינו צו קאָפּענס...דאָ איז אווערן, דאָ באָדט מען זיך אין צוויי ים'ן: אין דעם ים אוקיאנוס און אין דעם ים פון לוקסוס. דאָ איז מען „נערוועז“, מען קען דעם געשריי פון די גאסען ניט פערטראגען. א סך פון די עלעגאנטע דאמען און הערען פון אווערען האָבען זיך שוין אנגעהערט גענוג געשרייען אין זייער לעבען, ווען זיי האָבן אמאָל געפּעדעלט מיט באָב, רעטאָך, בלעך און אלטע הויזען אין העסטער סטריט און לוד־לאָוו סטריט. איצט ווילען זיי זאל זיין שא. דער בולווארד איז דערפאר געמאכט מיט גרוים דרך ארץ, אויסגעפלאסטערט מיט

איך האָב איהם געוואלט זאגען, אז דער ים האָט דאָס אראבגעוואשען... נאר מיט איין מאָל האָבען זיך בעוויזען דריי „בשר כשר׳ס“ איינע נאָך די אנדערע. איך האָב גלייך דער־זעהן, אז אפילו די מעכטיגסטע כוואליעס פון ראקאווי בימש קענען ניט אבשוויינקען די כשרות ביי אידען... אמת, נעבען דעם „בשר כשר“ איז ניט געשטאנען אויסגעמאלעוועט דער געוואוינליכער געלער אידישער האָהן מיט די קאזאצקע שפאָ־רען. דאס האָט געוויעזען, אז דער „כשר“ איז דאָ ניט אזא „האָהן“ ווי אין העסטער סטריט, למשל, אז אין ראקאווי איז די העהנערשע אידישקייט ניט פון אויבען, כאטש דארט געפינען זיך ביז זעקס טויזענד שטענדיגע אידישע איינוואהנער מיט צוויי פּרעכטיגע שוהלען, אדער ע ר ג ע ר געזאגט, „טעמפּ־לען, — איינער אין ראקאווי און איינער — העט, העט, אין אווערען.

אין אווערען „לעזט" מען ניט אויף די הענד; דארט לעזט מען איבערהויפּט ניט... יענע חברה פערשטעהען נאר ווי צו מא־טערען „הענד" און מאנכער פערשטעהט זיך אויף די פינגער...

גרויס איז אווערען ניט. מיר זיינען דורכגעפאהרען דעם מקום אין א קורצע צייט. איבער די טראטוארען האָבען גערוישט זיידענע ספּאָדניצעס און וואו דער בליק איז געפאלען האָט דאס געבליצט, געשימערט און געלויכטען מיט שרייעדיגע עשירות, וואס איז פּריקרע און פרעך צוזאמען. עס האָט מיר צוגעשלאגען א ניט־גוטקייט צום הארצען, פונקט ווי איך וואלט זיך אנגעגעסען מיט ציראָפּ...

האָבענדיג געזעהן די צוויי וועלטען אויף דער וועלט; האָ־בענדיג בעטראכט דעם אמת'ן פערגעניגען און זיין פּאראָדי, זיינען מיר ווידער צוגעפאהרען ביז ראקאוויי און האָבען פער־לאָזען די דראָשקע. איך האָב נאך אמאָל א קוק געטאן אויף דעם נארישען פערד, וואס האָט געוואלט אויספּראבירען מיין אונ־שטערבליכקייט, און האָב אנגעהויבען געהן צו פוס.

איך האָב זיך געלאזען צום ים, וואו די מענשען באָדען זיך.

די היץ איז שטארקער געווארען פון שעה. איבער די גאסען האָבען זיך געטומעלט באָרוועסע „לצים" און לייכטבעשוהכטע פּרויען און מיידלאך אין באָד־קאָסטיומען, זיי זיינען געגאנגען צ ו ם וואסער און פ ו ן וואסער. אין די זייטען־געסלאך האָט דאס אויסגעזעהן זעהר „היימיש": צושפּילעטע ווייבער אין שייטלאך און אהן שייטלאך זיינען געזעסען אויף די ווע־ראנדעס פון די לאָזשינג־הייזער און געשלונגען די געזאלצענע ים־לופט, וואס האָט זיך געטראגען אין דער הויך.

א אידישער קצב איז געשטאנען אין טהיר פון זיין יאטקע

קליינע שטיינדלאך און פּיטשינקע ציגעלאך, א מין „מאזאאיק“, האר די איבערגעניצעוועטע מאוזעס'ען פון ברעג ים.

די הייזער זיינען פּאלאצען ארומגערינגעלט מיט לוסט־גערטנער. דער האָטעל מאַרזשעסטיק און דער אוועריען האָטעל זיינען טעמפּלען פון פערגעניגען, וואו עס שוימט א ים פון שאמ־פּאניער צווישען א ים פון בלומען און בריליאנטען. קאָטאָמאָבילס און עקיפּאזשען טומלען זיך ווי א כשוף, די שפּראך איז ענגליש און נאר ענגליש, שלעכטע ענגליש, פאר אידיש ווארפט מען דאַרט ארויס פון חברה. דאס איז א'ן אמת, ניט קיין מעשה. מען האָט זיך דערוואוסט, אז א געוועזענער איסט בראדווייער קרע־מער האָט דארט גערעדט מיט איינעם אידיש אויפ'ן גאס, האָט מען אבגעזאגט זיין זוהן דעם שידוך און דער יונגער מאן האָט א וואך נאָכאנאנד ניט געהאט מיט וועמען צו שפּיעלען אין קאָרטען...

אווערען ווערט קיינמאָל ניט בעלעסטיגט פון איינפאכען פאלק, וואס פאהרט „כאפּען לופט“, צו אביסעל ליעבע און האָ־בען „פאַן“ אין ראקאוויי, אדער אין דעם קאכעדיגען קוני איי־לענד. אין אווערען זיינען ניטאָ קיין שפּיעל־קאסטענס, קיין „סטיפּעל טשיים“, קיין ביידלאך מיט „מכשפות“, וואס „לעזען“ אויף די הענד און קיין „מזל'דיגער ראָד“, ארויסצודרייען דעם גליק, אדער אנדערע סאָרטען „צאצקעס“ צו בעשווינדלען נא־איווע מענשען.

אין אווערען זיינען דא אנדערע צאצקעס. דארט האָט מען שוין „אָנגעדרייט“ פון פריה'ער... אדער מען „דרייט“ נאָך ערגעץ אין בראדוויי, וואָקער סטריט, בליקער סטריט, ליספּענארד סטריט און אנדערע סטריטען און סטריטלאך.

בערג, ווי ווייט דאס אויג האָט נאר געקענט אבמעסטען, איז געווען שווארץ פון מענשען, מענער, פרויען און קינדער. אנדע־רע האָבען זיך געבאדען אין וואסער און אנדערע — אין דעם זילבער־קלאָהרען זאמד פון די ברעגען.

איין קאמישע סצענע האָב איך דארט געזעהן, וואס האָט מיך געמאכט לאכען און מיר שיינט, דאס ווען איך וועל מיך נאָר אן דעם דערמאָהנטען, וועל איך מוזען א שמייכעל טאָן. די זאך דערפון איז די: איינער פון די, וואָס האָבען זיך געבאדען, האָט געהאט מיט זיך א פּאר גרויסע הינד. זיי זיינען געשטאנען און געקוקט אויפ׳ן וואסער און יעדעס מאָל, וואס א ריעזיגע כוואליע האָט א פּראסק געטאָן דעם ברעג, האָבען די הינד גע־נומען בילען. זיי האָבען געבולען אויפ׳ן ים. דערפאר, וואס ער טשעפּעט זייער בעל הבית... איין הונד איז געווען אזא חצוף, אז ער האָט גענומען לויפען מיט אויסגעשטעלטע ציין א בים צו טהאָן דעם אָקעאן, ער האָט אבער געקראגען א קלאפּ מיט א וועלל איבער׳ן מוח און איז פערזונקען א צומישטער אין א צומ־שוימטען בארג. באלד האָט דאס איהם דערלאנגט א הויב אין דער הויך און א שמעטער אן ברעג, אז ער האָט זיך דריי מאָל איבערגעקעהרט סקאוואוטשענדיג.

דאך א הונד בלייבט א הונד: קוים האָט ער זיך אביסעל אבגעטריקענט, האָט ער ווידער געבולען...

דאס בילד, וואס האָט מיך צום שטארקסטען פעראינטע־רעסירט איז געווען דאס פּלעצליכע ערשיינען פון א קליין שי־פעל פול בעזעצט מיט יונגע לייט, מענער און פרויען, וואס האט זיך ארויפגעלאזט אויפ׳ן וואסער.

די וועללען, זיך יאָגענדיג מיט א גבורה צום ברעג, האָבען

און געפּליקט אַ הוהן. אויב „שטעהן אין גוטע פעדערן“ איז אַ סימן פון גליק, איז דער קצב פון ראַקאָוויי געווען אַ מיליאַנער, דען ער איז געשטאַנען אין פעדערען פון קאָפּ ביז די פיס, מען האָט קוים אַרויסגעזעהן די יאַרמולקע. די הוהן איז שוין געווען מוטער נאַקעט, אָבער דער קצב האָט איהר ניט פיעל געהאָלפען דערמיט, וואָס ער האָט איהר אויסגעטאָן די העמד אין דער גוואַלדיגער חמימה, זי איז שוין געווען אַ פערקיהלטע סיי ווי סיי.

איך האָב זיך מיט מיין פריינד דורכגעדרייט אַ זייט־געסעל און בין צוגעגאַנגען צום ים. דאָס האַרץ איז מיר אויפגעוואַקסען און די אויגען האָבען אויפגעפלאַמט. איך האָב ליעב דעם ים. איך ליעב אַלץ וואָס איז גרויס, טיעף און אייביג. היינע האָט געבעטען, ווען ער וועט שטאַרבען זאָל מען איהם אַריינוואַרפען אין ים, אַזוי שטאַרק האָט ער איהם געליעבט, געוועהנליך וואָלט אונז דאַן געפעהלט אַ קבר, דערפאַר אָבער וואָלט היינע דעם ים טיעפער געמאַכט; שעהנער און אייביגער... איך קען זיך מיט אַזאַ זאַך ניט בעריהמען. איך וואָלט אין ים מגולגל געוואָרען ביי דעם לויתן אין מאָגען און שפּעטער — אין אַ שלוש־סעודות פאַר צדיקים. דאָס וואָלט נאָך אויך ניט אַזוי שלעכט געווען. איך וואָלט אפשר אויף אַזאַ אופן געקענט גיכער אַריינקומען אין גן־עדן, אָבער דאָס וואָלט ערשט געשעהן ווען משיח וועט קו־מען...

דער ים האָט געבריקעט און געשטופּט דעם ברעג פּונקט ווי ער וואָלט וועלען אוועקשטויסען די ערד, אָבער די שטאַרקע, מעכטיגע כוואַליעס האָבען מיך ניט אוועקגעשטופּט נאָר געצווי־גען. איך בין צוגעגאַנגען ביז צו זיין נאַסען זוים. דער גאַנצער

III

טיעף געננג...

ניט אָפט האָט א אידישער שרייבער די גוטע געלעגענ־היט צו זיצען ביים ברעג ים און בעטראכטען דעם ווילדען שפּיעל פון זיינע וועללען. אזוי זעלטען קומט איהם אויס צו גע־ניסען דעם דאזיגען פערגניגען, דאס ווען ער זעהט און בע־שרייבט שוין יא אמאָל דעם ים, גלויבט מען איהם אויך ניט; מען זאָגט, אז ער האָט דאס אויסגעטראכט, אדער נאכגע־שריעבען.

איך געדיינק, ווי א דייטשער איד, א געבילדעטער און א חכם, פון פילאדעלפיא, האָט אמאָל געלעזען מיין געדיכט „אויפ׳ן בוזים פון ים" און האָט זיך געוואונדערט; געלעזען און געהויבען די אקסעל. מיר איז די זאך „אריין אין נאָז". איך האָב פערשטאנען, אז דאָ מוז דעם „דאטש" זיין עפּעס ניט גלאט.

— וואס וואונדערן זי זיך, העררִ? — האָב איך געפרעגט מיין לעזער אויף צוקאליעטשעטע טייטש?

— יא, האָט ער מיר ערנסט געענטפערט, וואָ האבען זי געזעהען איין מעער? זי זינד דאָך איין ליטוואק! ס׳איז צוואר גוט, יא, זעהר גוט, אבער ווי געזאגט, וואָ האבען זי עס געזעהען? וואָ גיעבט׳ס דען איין מעער אין ליטאו?

דאס שיפעל אליץ צוריק געפּאטשט, אבער די וועסעלס אינגוויניג האָבען גערודערט מיט עקשנות און זיך געריסען ווייטער. איין בייזע וועלל אדער גאר א שטיפערקע, האָט זיך א ווארף געטאָן אין דער לופטען ווי אן אקראָבאט, דערלאנגענדיג א שאָס ארויף די הארטנעקיגע מולטער מיט די לעבעדיגע פּארבּעל א סטאיע אין דער הויך.

עס האָט זיך געדאכט, אט שיטען זיי זיך אויס און ווערען נעלם. דאן האָט זיך דער וואסערדיגער קאמעדיאנט איבערגעקור־ליעט, און וויעדער א כאפּ געטאָהן זיין שפּיעלכעל און עס א ווארף געטאָהן צו א צווייטע וועלל, וואס האָט דאס אוועקגע־ווארפען ווי מען ווארפט אוועק אן אונריינע זאך; זי האָט זיך געברידעט דאס צו האלטען...

— זיי וועלען נאך אומקומען — האָב איך געזאגט צו מיין בעגלייטער.

— זיי קענען מן הסתם גוט שווימען, — האָט ער מיר געענטפערט.

— מיין פריינד, — האָב איך איהם ערקלערט, — דאס זיינען שטענדיג די ג ו ט ע שווימער, וואס ווערען דערטרונ־קען אם מעהרסטען... זיי ריזיקירען א סך, זיי שטעלען איין דעם לעבען. ביים פלאכען ברעג איז קיין סכנה ניט פאראן, ווער עס שווימט ניט איבער די טיעפענים, דער דערטרינקט זיך ניט...

האָט געוועקט מיין פאנטאַזיע צום געבורט, האָב איך פּלוצלונג דערהערט אין פּראָסט אידישען לשון אט די דאָזיגע אונער־ווארטעטע שאלה:

— איז דאס מעגליך, אז א ים זאל זיך פּלוצלונג שפּאַל־טען? היתכן אזא „מאטניא“ מיט וואסער זאל דיר־נים, מיר־ניט אויסטריקענען און גאר ניט?

— דו זעהסט דאך, האָט א צווייטע שטימע געענטפערט, מסתמא האָט זיך דאך אויסגעטריקענט. אלא וואס דען? היתכן מען וועט אויסטראכטען?

איך האָב א קוק געטאָן ארום זיך.

צוויי אידען זיינען געזעסען און זיך מפלפל געווען זעהר שטארק איבער קריעת ים סוף. איך האָב זיי אנגעקוקט און גע־זעהן, אז זיי מוזען זיין ארבייטער, קבצנים דערצו. זיי זיינען אפשר געווען סטרייקער, אדער „סלעק“־מענשען, אדער סתם צו שוואך זיך צו ראנגלען מיט דער מאשין און מיט דער היץ צו־זאמען און זיינען געקומען אין ראקאוויי כאפּען אָטהעם.

אז זיי זיינען נאך מעהר ווי א תחום שבת פון אויפקלערע־רונג האָב איך געזעהן דערפון, וואס זיי זיינען נאך ניט פארטיג מיט׳ן חומש... איך האָב פערשטאנען, דאס קוים איז נאך ביי זיי א סברא, דאס דער רויטער ים האָט זיך געשפּאָלטען, וועלען זיי ניט העלפען אזוי גיך שפּאלטען דעם שווארצען ים, אין וועל־כען זיי טרינקען זיך...

מאָדנע קאָמיש האָט דאס אויסגעזעהן, ווי א דיקע פרוי אין א באד־קאָסטיום איז געזעסען אין די זאמד און געשטריקט א פאטשיילקע. אנטקעגען איהר האָבען געשלאָגען די וועללען, עס האָט גערוישט און געקאכט מיט מענשען, פריילעכע בחורים

איך האָב זיך שיער אויסגעבראכען די צייהנער, הערענדיג דעם דייטשען אידענס וואונדערבארע דייטשע קשיא.

איך האָב איהם אבער ניט געוואלט איבערשפּארען.

מיט א דייטשען אידען מוז מען זיין העפליך. איך האָב איהם צוגעגעבען, אז ער האָט רעכט. „די ליטוואקעס", האָב איך איהם געזאגט, „קומען טאקע נאָך אמעריקא מיט דער יבשה, נאר איך בין צופעליג געפלויגען פון האמבורג נאָך ניו־יארק מיט א לופט באלאָן. דאָרט איז גראד געזעסען מיט מיר א באירישער איד, האָט ער דאָס מיר דערצעהלט, אז עס איז דאָ א ים און ווי ער זעהט אויס".

דער חכם האָט מיך אויסגעהערט און הלאב בייזלאך, האלב שמייכלענדיג געזאגט:

— נון... יא...

וואס דער דאזיגער „נון, יא" האָט בעדייט ווייס איך אויף היינטיגען טאָג ניט, איך ווייס נאָר, אז דער „יאהודי" האָט זיך נאָך מיין ערקלעהרונג מעהר ניט געוואונדערט, און איך האָב זיך ניט געוואונדערט, וואס ער וואונדערט זיך ניט...

עס איז דערפאר קיין חידוש, וואס איך האָב מיך אזוי שטארק געפרייט צו זיין אין ראקאוויי און שטעהן פנים אל פנים מיט'ן ים און הערען דעם פרייען רוף פון זיינע הויכע וואַסערען.

דאָך וואו דער מענש מישט זיך אריין, קען מען, [illegible] ניט אין גאנצען געניסען.

אין מיטען פון מיין געוואלדיגע בעגייסטערונג, ווען איך האָב שוין גענומען שפּירען דעם ווידערקול פון ים ביי מיר אין דער נשמה; ווען דער גערויש פון די צודרוזגעטע אינדען

טראכט צו ווערן. אויסער די גראבע שטריכען פון הונגעריגע לײדענשאפט צווישען מאנכע פון די האלב נאקעטע פרויען און מענער אין זײערע לײכטע צום לײב־געקלעפּטע באָד־מײטקעס און יצר הרע קלײדלאך, און אויסער די קאמישע מינעס פון מאנכע בעל בית׳ישע ווײבער, בײ זײער ערשטען מאָל ארײנ־געהן אין וואסער און בײ זײער ארויסגעהן, איז זעהר אינ־טערעסאנט צו זעהן די ריהרענדע אונשולד פון די קלײנע קינ־דער, וואס באדען זיך צוזאמען מיט זײערע יונגע, אפט שעהנע, פרעהליכע מאמעס, און ווי זײ שפּיעלען בײם ברעג ים.

אט שטעהט א קלײנע, גאלד געלאָקטע מײדעלע אין איהר בלאָהע, חן׳עוודיגע באָד־העמדעלע און שעפּט מיט א בלעכע־נעם עמעריל פון ים און גיסט אויפ׳ן זאמד. דערבײ שטעהט איהר פײן־געבויטע, פולל בריסטיגע, יונגע מאמע אין וואסער און שטיפט מיט יונגע מענער... .

דאס קינד איז שטארק בעשעפטיגט מיט איהר נאאיווע ארבײט: אויסצושעפּען דעם ים, און די מוטער — מיט איהר שטיפעריי און העל קלינגענדען געלעכטער. בײדע ווילען אויס־שעפּען דעם ים, דאָס קינד און די מוטער. די ערשטע מיט א עמעריל פון בלעך, די צווײטע מיט א׳ן עמער פון ליעבע...

א ביסעל ווײטער שטעהט א גראבע, אונגעלומפּערטע נקבה אין באָד־קלײדער, וואס וואָלטען דאכט זי ארויף אויף א׳ן על־פאנט. נעבען איהר שטעהט איהר פרײנדין א דארע ווי א שפּאָן. די נאטור האָט זײ בײדען געקריוודעט: די ערשטע איז צו דיק, די צווײטע — צו דעליקאט.

דער דיקער האָט מען אנגעזאגט צו נעהמען ים־בעדער, אלס א סגולה געגען פעטקײט. זי האָט זיך נאָך קײנמאָל אין ים

און בתולות האָבען געשטיפט אין וואסער אוןביים ברעג; ווייט אויפ'ן ים האָט זיך געוויעגט א זעגעל־שיף און די גרויסע, דונ־קעלע פליסענדע מדבר האָט געוואונקען, בעגייסטערט און גע־סטראשעט, אבער די דיקע פרוי האָט געצעהלט די „אויגלאך“...

נעבען א חברה לוסטיגע יונגען און מיידען, וואס האָבען געניצט זייער פלעזשור־צייט מיט'ן גאנצען הארצען, איז געזע־סען א שוואכע, קריינקליכע מוטער נעבען איהר בלייכען, אויס־געצעהרטען קינד, וואס האָט געליטען פון דער קינדערשער „זומער־קראנקהייט“. דאס קינד איז געלעגען אויפ'ן זאמד ארומ־געוויקעלט מיט א ווייסען ליילאך. די אויגען זיינען ביי איהם געווען גרויסע און ביסטרע. עס האָט געשעפט, געשעפט גע־שווינד דעם פרישען אָטהעם פון ים... די מוטער האָט געקוקט טרויעריג און פערטראכט אויף דער ווייטער זעגעל־שיף, וואָס רוקט זיך אלץ מעהר און מעהר אוועק... און האָט געקוקט אויף איהר ליעבלינג...

וועה וויים, אפשר איז זי דא שוין צו שפעט געקומען מיט איהר קינד? ווען זי וואלט דאָ געקענט זיין מיט איהם מיט צוויי וואָכען צוריק; ווען זי וואלט דאָ ערגעץ געקענט מיט איהם וואוינען איבער זומער, וואלט ער גאר ניט קראנק געווארען. וואס איז די פעולה פון איהר יעצטיגען קומען אהער? איבער נאכט קען זי דאָך דאָ ניט בלייבען. און דער שלאָפצימער איז אזוי פערשטיקט און טוכלע... אך, גאָט, גאָט!

ביי דער מוטער אין הארצען האָט גערוישט א ים, וואס האָט ניט קיין ברעג.

איך בין ניט געבליעבען אויף א'ן אָרט. עס זיינען דא צו־פיעל בילדער און בילדלעך פאזע ים, וועלכע זיינען כדאי בע־

טיץ ביכעל און בין ארומגעגאנגען פאזע וואסער ווי א לעבעדי־
גער לייט־ארטיקעל...

איך זאָג א „לעבעדיגער לייט־ארטיקעל“ און איך מעהן,
וואָס איך זאָג.

איך גלויב, אז א צייטונג איז א לעבעדיגע זאך, דאָס קינד
פון לעבעדיגע ערשיינונגען און פאסירונגען, געבארען צו דיענען
דעם גייסטיגען געברויך פון לעבעדיגע מענשען. וואס מעהר
לעבען א צייטונג האָט, אלץ בעסער איז זי; אלץ מעהר דער־
גרייכט זי איהר ציעל.

א צייטונג איז א ים, איהרע ארטיקלען זיינען איהרע וועל־
לען, געטריעבען דורך די אינערליכע קרעפטען פון שאפענדע גיי־
סטער. זי דארף האָבען איהר פלאכען ברעג, זי מוז אבער אויך
האָבען איהר טיפענים... איך האָב דערפאר געקוקט אויפ׳ן ים
און ארייננעקוקט אין „נאטיץ־ביכעל“, אויב ער איז שוין טיעף
גענוג פאר די טיעפערע ערטער פון א צייטונג.

פיעל נחת האָב איך פון מיין שפאציר ניט געקענט האָבען,
ווייל איך האָב געבליקט מיט איין מאָל אויפ׳ן ים און אויף די
מענשען; אויף די הונדערטע פרייליכע פלעזשור־זוכער און אויף
די מיליאנען פערמאטערטע ברואים אין די פאבריקען און
ווערקשטאטען.

איך האָב פערגליכען דעם קיהלען, ערפרישענדען ים־ווינ־
טעל, ביי דעם אפענעם אקעאן, מיט די ברודיגע פעסט־לופט פון
די טובערקולאָזען־שעפער; די געזונדע און קרעפטיגע יונגע לייט
אין די באָד־קליידער, זייערע אייזערנע מוסקעלען פון די הענד
און די פיס, געברוינט פון דער זונן און געקרעפטיגט פון ים, און
די האלבע־טוידטע צורות, די איסגעטריקענטע הענד ווי די ביי־

ניט געבאדען און האָט מורא אריינצוגעהן אין וואסער, זי ציטערט.

זי קוקט אויפ'ן ים און קרימט זיך.

— נו, סערע, וואָס האָסטו מורא? מען האָט דאך דיר געהייסען זיך באדען, וועסט זעהן ווי דו וועסט ווערען דינער.

— איך ציטער אריינצוגעהן.

— געה! דו נאַר, וואָס האָסטו צו ציטערען? א וועלט מענשען ליעגט אין וואסער, וועסט באלד נעהמען פיהלען גרינגער... הלואי וואלט איך געמעגט, וואלט איך זיך אויך געבאדען!

אט אזוי האָבען די צוויי ווייבער איינגע'טענה'עט. די דינע האָט געזאגט, אז באדען זיך איז א ישועה און די אנדערע האָט דערצו קיין חשק ניט געהאט.

ענדליך האָט די גראָבע גענומען קריכען אין ים ווי א וואסער־בער. זי איז געקראכען און אלץ פערקוקט צום ברעג, וואו איהר פריינדין איז געשטאנען און איהר געוואונקען צו געהן ווייטער. ארומקריכענדיג אין וואסער מיט איהרע עטליכע פונט בשר כשר, האָט זי אויסגעזעהן ווי א היפּאָפּאָטאמוס. זי איז געקראכען און זיך בעטאפּט יעדע רגע אויב זי ווערט דינער...

מענשען האָבען געקוקט אויף איהר און געשמייכעלט.

קיהל, אנגענעהם און אינטערעסאנט איז געווען מיין שפּאַציר ביים ים, אבער אזוי ווי איך בין דארט געקומען פערוואנדלען מיין גייסטיגען גענוס אין פּראזאאישע ווירקליכקייט; יא, אזוי ווי איך בין דאָרט געווען בלויז אלס בעאָבאכטער, צו בעשרייבען, וואס איך זעה, האָב איך געזוכט מעהר צו ז ע ה ן ווי צו פ י ה ל ע ן. איך האָב געטראגען די נשמה אין א נאָ־

איבער פרוג׳ס ליעדער

האָט פּאעזיע א פאטערלאנד, א נאציאנאלע שפּראכע, אדער א גראמאטיקע? גיעבט עס ערגעץ וואו א אוניווערזיטעט, וואו מען זאל קענען לערנען ווי צו זיין א פּאָעט? איז פאראן ערגעץ וואו אזא פּראפעסאר וואס זאל לערנען ווי זיך צו בעגייסטערען, נתפעל צו ווערען און אנפאנגען זינגען אונ־שטערבליכע געזאנגען?

אויף דעם ענטפערען נאטור און מענש מיט איין איינציגען וואָרט — ניין!

דער רוח הקודש, וואָס מען רופט „פּאָעזיע“, הערשט אין די אייביגע פרייע רעפּובליקען פון שענהייט און ליעבע. איהר טהראָן איז די גאנצע נאטור און איהר קדשי קדשים — די מענשליכע הארץ ביי דיעזער הימלישער טאָכטער איז דער כקאָטישער פּאסטוך בוירנעס דער זעלבער יחסן ווי דער דייטשער האָפהער געטהע; דער אידישער טרוימער יהודה הלוי און דער אנטיסעמיטישער מארלאו פון אלט־ענגלאנד.

די וויעג, דער קבר, דער פויגעל, די בלום, די פליעג, דער אדלער, די לבנה, דער ים, דער שלאכטפעלד, דער שמייכעל, די טרער, די פייערדיגע יוגענד, די ערנסטע עלטער, פריהלינג, זומער, הערבסט און ווינטער, מיט איין וואָרט — אלץ און אלץ איז פול מיט פּאָעזיע ווי א מילגרוים מיט קערנער און פון אלץ

טשען פון די, וואס טרייבען די מאשינען אין דיעזען ברענענדי־
גען זומער טאָג, זיך באדענדיג אין שוויים און עלענד.

ווען איך האָב צום לעצטען מאָל א קוק געטאָן אויפ׳ן וואַ־
סער, האָב איך דערזעהן ווי דאָרט, וואו עס ענדיגען זיך די
געצוויגענע שטריק און עס פאנגט אן די סכנה פאר די שווימער,
פאָהרט ארום אויף זיין רעטונגס־שיפעל איינער פון די „לע־
בענס־רעטער“. זיינע אויגען זיינען פולל אומעטום, ער היט אויב
אימיצער טרינקט זיך ניט.

— אַך! האָב איך א קלעהר געטאָן, ווי נויטיג עס איז אזא
שיפעל אויף יענעם ים, וואו אזוי פיעל אונגליקליכע טרינקען
זיך! פיעל מאָל האָב איך אויסגעקוקט די אויסגעווייינטע אויגען
נאָך אזא שיפעלע און ניט געפינענדיג דאס, האָב איך זיך גע־
טרונקען ווייטער...

איך האָב א קוק געטאן אין נאָטיץ ביכעל, דאכט זיך טיעף
גענוג... און מיט אומעטיגע גדאנקען האָב איך אנגעהויבען געהן
צוריק אהיים...

די ריינע מוזען־שפּראַך ווערט פערשטאַנען אפילו אָהן א גראַמאַטיקע, דער דיכטער דאַרף דורכאויס ניט זיין קיין גע־שטודירטער פּעגעל, מען דאַרף ניט האָבען קיין גרעסערען „עם הארץ" ווי די סאָלאָוויי, פון דעסטוועגען פערשטעהט איהר די גאַנצע וועלט... די אידישע מוזע, אויב זי איז נאָר דִי ריכטיגע און קומט ניט מיט א פאַלשען פּאַספּאָרט, איז פּונקט אזא יחסן־טע ווי אַן אַנדערע, אָבוואָהל זי האָט קנאַפּער פערעהרער און וועניגער פריינד... פאַר איהר איז געננוג דער פּאָעט אליין אין וועמעס הארץ זי לעדיגט אויס איהר קוויקעדיגען באַלזאַם.

אָט איז ווי ש. פרוג, וועמעס ביכעל ליעדער עס ליעגט יעצט פאַר מיינע אויגען, בעזינגט די גליקליכע נאַכט, און וועלכע עס קומט צו איהם די הימלישע מוזע:

אין א קראַנץ פון העלע שטערן,
אויסגעציערט אין הימעל פּראַכט,
אויף די פעלדער, אויף די טהאָלען
שוועבט די שענע, בלויע נאַכט.

פּערל שיטען זיך און פאַלען
אויף דאס גרינע גראָז אַראָב
פון די לאַנגע, שווארצע לאָקען,
פון איהר שענעם שטאָלצען קאָפּ.

פּערל שיטען זיך און גלענצען
בלומען פאַלען אָהן א צאָהל
אויף די גערטנער, אויף די פעלדער
און אויף יעדען באַרג און טהאָל.

איז דאָס מענשליכע האַרץ פעהיג זיך צו בעגייסטערען. יעדער מענש איז אַ פּאָעט קיין נפקא מינה אויב ער לייגט ארויף זיינע געפיהלען און פאנטאזיעס אויפ׳ן פּאַפּיער אָדער זיי שוועבען אום אין דער טיעפענים פון זיין נשמה. דער דיכטער האָט בלויז אַ שטאַרקערע פאנטאזיע און אַ פיהלענדערעס האַרץ, וועלכע קענען געריהרט ווערען פון דער קלענסטער בעוועגונג אין נאַטור און לעבען. ער האָט אַ בעזאָנדערען כח דיעזע בעוועגונגען איבערצוגעבען מיט אַ קאָמענטאַר פון זיין אייגענעם גייסט וואָס איז געשאַפען פון דעם „אש אוכלת אש", וועלכען דער פייער פון דער צייט קען ניט פערברענען.

קיין אונטערשיעד אין וועלכער שפּראַכע די נשמה רעדט, קוים איז זי נאָר ניט קיין „כבד פה" און האָט דעם ריכטיגען „מענה לשון" וועט מען איהר פערשטעהן. אין וועלכער שפּראַכע מען זאָל איהרע הייליגע געדאַנקען און געפיהלען איבערזעצען וועלען זיי אַלץ אַפּעלירען צו דער מענשליכער האַרץ און וועלען וועקען עדעלערע און שעהנערע סטרונעס, זיי וועלען שפּיעלען נאַטור׳ס ליעד פון אייביגען לעבען. קיין אונטערשיעד אויב די „בת השירה", די הימלישע טאָכטער פון געזאַנגען — די מוזע, קומט איינגעהילט אין קנאַקעדיגען איטאַליעניש, אין באַכמאַטנעם רוסיש, אין ווייכען דייטש, אין פייערדיגען העב־רעאיש, אין זשאַרגאָנישען ענגליש, אין היציגען פראַנצויזיש, אָדער אין דעם בעליידיגטען אידיש — קיין אונטערשיעד ווי זי קומט געקליידעט. די פראַגע איז נאָר וואָס זי זאָגט, וועלכע סודות זי פערטרויט און ווי שטאַרק איהר ליעבע איז צו דער פּערזאָן, צו וועלכען זי ענטפּלעקט איהר הייליגע שאַינענדיגע צורה.

דערביי די ווירדע און די האַכאַכטונג פון אונזער מאמע־לשון און אונזער פּאָעזיע?

פערגעסענדיג זיך א וויילע אָן זיין זשארגאָן מוזע זינגט פרוג אָט וואָס:

„די גאנצע נאטור איז מיין רבי געווען
זי האָט מיך געלערנט אי זינגען אי שפּילען...

אביסעל ווייטער דערמאָנט ער זיך אָבער אָן זיין שמוציגער, נבזה'דיגער און אָבשטויסענדער מוזע און ריידענדיג וועגען דעם, וואָס ער איז געוואָרען לײדער א „אידישער דיכטער“ זאָגט ער:

„פערשאָלטען איז דער וועמען גאָט האָט בעשערט צו זיין א משורר ביי אידען“...

אז עס איז ניט געשמאק צו זיין א „משורר“ ביי אן ארעם, צובראָכען און פערוואָגעלט פאָלק, וועט קיינער ניט לייקענען, אבער די מוזע האָט דערמיט גאר ניט וואס צו טאָן און זי פערדיענט ניט אזא גרויזאמע בעליידיגונג, פון דעם, וועלכער זינגט אין דעם אָרימען זשארגאָן מאנכע רייכע ליעדער. קוים איז דער דיכטער ווירקליך געווען נאטור'ס א תלמיד און זי האָט איהם „געלערנט אי זינגען, אי שפּיעלען, אי דיינקען, אי פיהלען“, דאן קען זיין מוזע — מעג זי אפילו ריידען צו איהם ציגיינעריש — ניט זיין אזא מיאוסע בעשעפענים, ווי ער שטעלט זי פאָר פאר זיינע לעזער אין דעם אריענץ זאאל פון זיין נייעם חיבור. דער אמת איז, אז פרוג איז אליין קיין מבין ניט אויף זיין „זשארגאָנישע מוזע“, דען זי איז, אין גרונד גענומען, ניט מיאוסער פון זיין רוסישער, אָבוואָהל איך האָב ניט די זכיה איהר צו קענען...

פערל... בלומען...

אך, חלומות... חלומות!

משמעות אז פרוג האָט דאָס געטרוימט פון זיין רוסישע מוזע... פרוג איז אויך אַ גרויסער רוסישער פּאָעט. דען הערט ווי ער שילדערט זיין פארשווינעדיגע זשארגאָן מוזע, וועלכע לויט פרוג'ס אייגענע שילדערונג, קומט צו איהם מיט א פאל־שען פּאספּאָרט...

„בלאס ווי די וואנד מיט בלויע פערטריקענטע ליפּען, מיט קראנקע, קורצזיכטיגע אויגען, מיט געלע אָבגעבליאקירטע באַ־קען, איינגעבויגען דעם רוקען און אָנגעשפּארט מיטביידע דארע, איינגעשרומפּענע הענד אויף א שטעקען, שטעהט פאר מיר א זקנה, א דארע, א קוואָרע, פער'חושך'ט, פעריאָמערט, אָבגעריי־סען, אָבגעשליסען...

„און איהרע בגדים!...

„אַן אלטע צוריסענע, צוביסענע, פערשמאָדערטע וואטופּ־קע, איין ארבעל א געלער, דער אנדערער א בלויער, איין פּאָלע א ווייסע, פערקאפּעט מיט הבדלה־וואקס, מיט טשאָלענט־יאויך און מיט נאָך עפּעס... ווייסט איהר ווער דאָס איז? וועה צו אונז! וועה צו אונזערע יאָהרען! דאָס איז זי, אונזער ליעבע, טהייערע יודישע זשארגאָן־מוזע!"...

אך, וואָס פאר א שאָד דאָס איז פאר אונזער פּאָלקס־פּאָעזיע, ווען איינער פון איהרע זינגער זעהט אין איהר אזא עקעלהאפטע שמוציגע און אָבשטויסענדע אבשייליכקייט! און דיעזע גרויזאמע ווערטער געבראוכט ער אין זיין הקדמה צו זיין נייעם בוך „אלע ליעדער פון ש. פרוג". ווי זאָל מען אזא הקדמה איבערזעצען אין אן אנדער שפּראכע און אויפהאלטען

גלויבען

עס איז נאָך א גרויסע פראגע אויב מען קען אין רוסיש זינגען שענערע ליעדער ווי דאס געדיכט „מיין ליעד“, וועלכען פרוג זינגט טאקע אין דעם דאזיגען בוך.

א כח אויף דער פראוואָסלאוונער מוזע אָדער אויף דער שטאָלצער מוזע פון די גאליער אָדער בריטאנער, אז זי זאָל שע־נער זיין. דיעזער ליעד איז פונקט אזוי הערליך ווי גאָלדפאדען׳ס „שבת יום טוב און ראש חודש“, אָדער ווי טהאָמאס מור׳ס „לעסט ראָוז אָף סאָממער“. ווי קומט אָבער פאָרט דער דיכ־טער אליין אזוי שטארק צו בעליידיגען זיין הימלישע לעבענס־בעגלייטערין? איז דער תירוץ — גלות! איהם דאכט זיך, אז רוסיש איז שענער...

א טעות, הערר פרוג, פאָעזיע האָט ניט קיין ספעציעלע שפראכע, זי איז אזוי ווי קריאת שמע: „שמע בכל לשון אשר אתה שומע“. און אזא יאָהר אויף אונז ביידען, וואָס פאר א פארשוין איער מוזע איז! א פארשוין ממש זיך אין איהר צו פעו ליעבען...

אָפּגעשמיסענע געטער

געדאנקען וועגען מאמינים און אמונות.

אויף אלעם קומט א צייט, אפילו אויף די געטער. דאכט זיך, אזעלכע אויפטהוער, אזעלכע משונה'דיגע בריה'ס און פייערדיגע גיגעלניקעס, וואס טראגען דעם דונער אין בוזים־קעשענע, און דעם בליץ אין ארבעל; וואס רייטען אויף די וואָלקען און שפּאציערען אויפ'ן וויכער, דאָך לייגט זיי די צייט ארויף אויפ'ן ביינקעל און „צימבעלט" אריין, אז עס איז א גאָט'ס רחמנות צו קוקען.

איך וויים ניט אויב זיי האלטען זיך פאר'ן הינטען אזוי ווי מיר, ווען מען שמייסט אונז צלויעב זיי... איך וויים ניט אויב עס טהוט זיי וועה, נאָר איך פערשטעה, אז אן אָבגעשמיסענער גאָט האָט אויך א פּנים פון חוזק און איך וואָלט בעסער געוואָלט זיין א שטאָלצער מענש איידער אן אָבגעריבענער רבונו של עולם.

אין דער בריטיש מוזעאום פון לאָנדאָן איז דאָס געווען. איך בין געשטאַנען און האָב בעטראכט די אלטע אָבגעשמיסענע געטער פון מצרים, אשור, בבל, רוים און יון, און א זעלטענעם איינדרוק האָבען זיי אויף מיר געמאכט. איך האָב זיי אָנגע־

געטער געמאכט געוועזן לויט דעם פּאָרטשריט פון די דורות. איך האָב אויך געזעהן אין מוזעאום די ארט מענשען, וואָס האָבען די געטער בעשאפען און א מערקווירדיגע עהנליכקייט האָט זיי פעראייניגט.

די געטער פון אלט־עגיפּטען, אסיריען און באבילאָניען האָבען אויסגעזעהן פאנטאסטיש־מורא'דיג און משונה־ווילד. אָפּגעשפּיגעלט האָט זיך אין זיי דאָס פינסטערע, אונזיכערע בלאָנדזשען פון דעם מענשליכען גייסט אין די טיעפע געהיימנים פון נאטור און לעבען.

זעהט א מין גאָט!

פערדישע פים, אָדלער־פליגלען, א מענשען־קאָפּ מיט א, שטארקע, גרויסע באָרד אין גרייזלאָך, דער איבעריגער טהייל גוף איז אָקס און דער עק פון א לייב. דאָ האָט איהר פער־קערפּערט הימעל און ערד אויף א מאוים'דיגען אופן, און דאָס איז „ער", יאָ, „ער" טאקע אליין, דער מלך מלכי המלכים. דאָ האָט איהר אויסגעהאקט אין הארטען, טויטען שטיין די אידעע פון די מעכטיגקייט, וואָס איז פול אומעטום, אונטען און אויבען, און איז איבעראל דער מעכטיגסטער, פול מיט רויע, ברוטאלע געוואלד, מיט גראָבע, אונגעהובעלטע פויסט־קראפט.

די גריכישע און רוימישע געטער זיינען כמעט אלע אין די געשטאלט פון מענשען, פרויען און מענער מיט רעגעלמע־סיגע גליעדער און שענע, אינטעליגענטע געזיכטער.

נאקעטע זיינען זיי אלע, מוטער נאקעט, די געשלעכטליכע טהיילען ארויסגעשטעלט פאר דער וועלט גאָר אָהן א ברעקעל חרפה... דאָ האָט איהר פעראייביגט אין ערדישען מאטעריאל די אידעען און פילאָזאָפיען פון די אויפגעקלערטע יונים און

קוקט מיט ערנסטע געדאנקען און אין מיין קאָפּ האָבען זיך גע־מישט עהרפורכט, שפּאָט, כעס און יאוש. פערלאָרענע וועלטען האָבען אויפגעוואכט אין מיר, פערלאָרענע אמונות און ציוויליזאציאָנען. די בראָנזענע געשטאַלטען פון די אסירישע קעניגע און די שווארצע עטיאָפּישע פיגורען פון אלט־עגיפּטען. עס ברענען די מזבחות און עס רויכערען זיך די במה׳ס און די פּריסטער שטעהען מיט פערגלאָצטע אויגען און זיינען מקריב קליינע קינדער, מאכענדיג דערביי פערשיעדענע מיאוסע און ווילדע הויות. נעבען דער געטין השתרתא איז אן אלטער ציגיינער מתפּלל ביחידות: ער פּראוועט נעבען איהר „נקיות" און זאָגט דערצו „מזמורים"... דערביי שטעהט א „רעוורענד" און פּאטשט אין די הענד און פּרעפּעלט. ער פרעהט זיך מיט דעם פרומאק, דעם צדיק, דעם מאמין, וואָס דיענט גאָט מיט׳ן גאנצען... הארצען, ער וועט געוויס האָבען עולם הבא...

איך קוק אויף די אונבעהאָלפענע, קאלטע, אונבעוועגליכע שטיקער גראניט און קלער: אָט ביי זיי האָט מען דאָס א מאָל געבעטען רחמנות, געזונד, פּרנסה, קינדער און אורך ימים. פאר אָט די לעבערליכע, ווילדע פּערזעהענישען האָט מען דאָס געבויט די קונסטפאָלע טעמפּלען, אויף וועלכע דער געניוס פון א מענשהייט האָט זיך ערליידיגט. פאר זיי האָט מען געקוילעט ברוסט־קינדער, געקוילעט גאנצע שבטים, גאנצע נאציאָנען.

איך האָב געפיהלט ווי אויף ז י י א שפּיי צו טאָן, אָבער איך האָב א שפּיי געטאָן אויף דער גאנצער בריאה און אויף דעם פּסוק, אז גאָט האָט בעשאפען דעם מענשען אין זיין געשטאלט, ווערהענד איך זעה דעם ריכטיגען היפּוך.

אזוי ווי די כלי־זיין, עס־געשיר און בגדים זיינען אויך די

אויסשעפּען די עולם הזה ביז'ן דעק, אָבער דיר, דו שטיק זויערע פערקרימעניש, דיר וועט מען קיינמאָל ניט פערצייהען. דו האָסט פערדאמט דאָס לעבען, פערשאָלטען דעם גענוס און פערטריבען די שמחה אין קבר. מיר האָט מען געדיענט מיט ליעבע. ביי מיין אָליכּים פלעגט טאנצען די נאקעטע געלוסטיגקייט און פאר די שענע פיס פון מיינע געטינען פלעגען זיך צונויפשמעלצען די געשלעכטער... ניין, אזא גאָט פערגעסט מען ניט אזוי גיך! דער מענש איז געבאָרען צום לעבען און ביי מיר האָט ער געלעבט. דיך אָבער וועט מען דערמאָנען מיט א שוידער, מיט טויט־שרעק, מיט עקעל. דיר וועט די געשיכטע קיינמאָל ניט פערצייהען. אָבטרייסלען וועט זיך די צוקונפט פון דיינע שווארצע גיהנום פאנטאזיעס, וואָס דו האָסט געזוכט צו פערוויִרקליכען, דו נאַרישער, קארגער, פינסטערער לעקיש"...

אָ, גערעכטער, גוטער גאָט, אייביג וועל איך דיך גדיינקען, אימער טראָגען אין הארצען דיינע קלוגע געטליכע רייד.

איין זאך אָבער טהוט מיר שטארק הנאה, וואָס אונזער אי־דישען גאָט וועט מען קיינמאָל ניט קענען ארײנשטעלען אין א מוזעאום, ווייל עס איז ניטאָ אין איהם וואָס אָנצונעהמען. ער איז א רוח, א גייסט, א גרויסער, שטארקער, אלמעכטיגער און אלהערשענדער „גאָר נישט"... דאָס איז, ווי איך פערשטעה, די איינציגע סיבה פאר וואָס ער האָט איבערגעלעבט אלע געטער.

וואָס אנבעטרעפט ווייטער אונזער גאָט, איז דאָס אויך זיין איינציגע שטיקעל גליק וואָס ער האָט זיך געמאכט פאר א „רואה ואינו נראה"־גאָט, ווען ער וואָלט חלילה געהאט א ממשות, וואָל־טען איהם מאנכע אידעלאך שוין לאנג פערשאכערט אין א מו־זעאום צווישען די אָבגעשמיסענע... דען מה דאָך זיי בייטען

רומים. קיין רויע, אומגעלומפּערטע, באכמאטנע „בורא ברוך הוא׳ס“. דאָ איז פערגעטערט די שענהייט, די קונסט און די ליעבע, וועלכע איז די איינציגע קראַפט, וואָס האלט אויף דאָס לעבען.

איך האָב געזעהן, ווי אַן אלטע, פרומע מויד מיט א ביבעל אין האנד און א צלם אויפ׳ן האלז איז געשטאנען נעבען א גריכישען גאָט און האָט פון איהם די אויגען ניט אראָבגענומען. זי האָט איהם בעקוקט פון קאָפּ ביז די פיס און איז געווען שטארק פעראינטערעסירט... זי האָט אָבער אויסגעדריקט א גרויס אונצופריעדענהייט פארוואָס מען טהוט איהם ניט אָן א פאר־טוך... בעטראכטענדיג זיי ביידען: די בתולה און דעם גאָט, האָב איך געזעהן דעם געוואלטיגען אונטערשיעד פון צוויי ציוויליזאציאָנען און מיר דאכט, ווי דער אָרימער, נאקעטער גאָט האָט געקוקט אויף דער צנועה און געשמייכעלט. איך האָב איהם, דאכט מיר, געהערט זאגען: „ווען איך וואלט געלעבט וואָלט איך דיך אפילו אָהן א פארטוך אויך ניט אָנגעקוקט...“

נאָר אם מעהרסטען האָט ער מיט זיינע קלוגע אויגען גע־קוקט אויף דעם צלם ביי איהר אויפ׳ן האלז און געמאכט אָט די דאָזיגע פּראָפעטישע בעמערקונג:

„ווארט, ווארט, גוטער ברודער, מען וועט דיך אויך אמאָל אָבשמייסען און ברייננגען אהער אלס אויסשטעלונג פאר אלטע מיידען פון אן אנדער אמונה. וואונדערען וועט מען זיך, ווי אזוי מען האָט געקענט בעטראכטען אזא קרומע זאך פאר גלייך... מיר איז מען כאָטש מוחל די אמאָליגע געטליכקייט, ווייל די וועלט האָט פון מיר הנאה געהאט: איך האָב געהייסען לעבען א גוטען טאָג, געניסען מיט׳ן פולען מויל, אויסנוצען די פרייד,

אמונה מיט גלעקלאך

די „נייע“ רחמנא לצלן

אן אונגליק! עס זיינען ניטאָ קיין גוים אין אמעריקאַ. א חורבן! עס זיינען ניטאָ קיין אידען.

דער גוי זאָגט ניט קיין פאטשירעס און דער איד לייענט ניט קיין קריאת שמע. פיץ־פאטריק קושט ניט דעם צלם און טאָדרעס, להבדיל, קושט ניט די מזוזה.

די אמונה הינקט אויף ביידע פיס. עס איז א פאניק אין הימעל. דער עולם וויל דאָרט מעהר ניט דעפּאָנירען זיינע האָפּ־נונגען און ניט אָנטרויען זיין צוקונפט. מען האָט איהם צופיעל גענומען אויף זיכער. די „קאפּיטאנען“ פון דער גלויבען־אינ־דוסטריע האָבען אריינגעגאָסען צופיעל „וואסער“ אין די הימעל־שע אקציעס, זיי האָבען דאָס צופיעל „געבומט“, אין דער צייט וואָס דאָס איז גאָר ניט ווערטה געוועזן...

יעצט האָט אויסגעבראָכען א קריזיס אויף דער עולם הבא־בערזע. די תיפלה און דער בית המדרש, ביידע זיינען באנ־קראָט. די „דעפּאזיטארס“ ווילען „מזומן“, יאָ, „מזומן“ אויף אן אָרט, און — עס איז א נעכטיגע וועטשערע.

אויס מיט צוטרויען! דער בטחון האָט געפלאצט און דער עסק מיט געטליכקייט איז אויסגעשפּיעלט.

איהם יעצט אויס און פערקויפען איהם גאָר בלא ראיה, ניט ווייזענדיג די סחורה, טאָ ווי וואָלטען זיי שוין מיט איהם געהאַנדעלט ווען מען וואָלט איהם געקענט א טאפּ טאָן און זעהן, אז ער איז ווערטה דאָס געלד?

אָבגעשמיסענע געטער!

ווי פיעל דארף דאָס די אָרימע וועלט אויסשטעהן ביז וואַנען זיי געהען ארויס פון דער מאָדע און אנדערע פערנעהמען זייערע ערטער, זייער אויבען־אָן! ווי פרעמד און שרעקליך זייערע יורשים ערשיינען דאָס פאר די כהנים און מאמינים פון די אלטע אמונות און ווי מען ווערט דאָס בילסעכווייז איינגעוואָהנט און פערליעבט אין די נייע ביז וואנען זיי ווערען אויך אלט און אָבגעשמיסען!

דערפאר טהוט זיך דאָס שטענדיג מעשים ווען מען געהט שמייסען אן אויסגעדיענטען גאָט און איהם אריינשטעלען אין א מוזעאום, דערפאר ציטערט דאָס די מענשהייט פאר די נייע גלויבענס, וואָס מען שלאָגט איהר פאָר, און זי מאכט אזעלכע געוואלדען פונקט ווי מען וואָלט איהר בדלות געשטעלט.

איך בין אָבער מיט די געטער קיין מחותן ניט. איך בין ניט קיין געטליכער מאן. איך האָב אויף אן אלטען גאָט קיין רחמנות און פאר א נייעם קיין דרך ארץ. אויף דעם ערשטען וויין איך ניט און מיט'ן צווייטען געה איך ניט קיין „כשר־טאנץ"... איך וויים, אז וואו א גאָט דאָרט זיינען חסידים — און איך האָב פיינט א חסיד, אפילו א חסיד א פריידענקער...

בי׳ס" וואָנסעס, אָבער ניט הערען זיינע דרשות, וועלכע האָבען שוין א באָרד...

היינט געה, האלט זיך פאר זיי אין איין פוצען, אין איין געפעלען ווערען, אין איין שמייכלען און חנפ׳ענען, אין איין גרייזלען די „מאָסטעזש"! דאָס קען דאָך ניט אויסהאלטען. דאָס מוז דאָך אמאָל פלאצען און דאן איז „גוד באי" „רבנות" און עס קומט אויס צו ווערען א קלאָון אין א צירק, אָדער א קאָמיקער אין א וואדעוויל טהעאטער.

די ענגלישע צייטונגען זיינען זיך שטארק מוסר נפש, וואָס דער עולם האָט ניט גאָט אין הארצען און די אמעריקאנער רע־פאָרטערס, וועלכע זיינען די אמת׳ע „חסידי אומות העולם", עסען זיך שטארק אָב דאָס הארץ, וואָס מען גלויבט ניט. כמעט אלע בלעטער קומען צום טרויעריגען בעשלוס, אז די מאסען זיינען אפיקורסיש און זינדיג, און די מענער פרייען זיך, וואָס זייערע ווייבער געהען צום „ראבבי" און צום פריסטער, און זיי קענען זיך דערווייל געהן וואו זיי ווילען...

וואָס פון אזעלכע זאכען קען אמאָל ארויסקומען איז שווער צו זאָגען. איינס איז זיכער, עס ווינקט זעהר אן אומעטיגע צייט צו אונזערע רעפאָרמער, וואָס האָבען דעם גלויבען אזוי לאנג געשליפען און געפולירט, ביז זיי האָבען איהם צוריבען אין שמעק טאבאק און זיי פאנגען אָן דערפון גאנץ שטארק צו ניסען.....

זעהענדיג די גרויסע סכנה, וואָס שטעהט זיי אנטקעגען, פאנגען שוין די גייסטליכע אָן צו זוכען פערשיעדענע צאצקעס און גלעקלאך צו די תפילות, אום צו דערנעהענטערען די מענער צו דער שכינה...

די וועלט האָט אויסגעזויגען די ליידיגע ברוסט פון אמונה, האָט זיך אָנגעזויגען בלאָטערען אויף די יאסלעס און געבליעבען שוואך און הונגעריג, קראנק און אָבגענארט. יעצט האָט זי זיך אליין אנטוואוינט, האָט א שפּאי געטאָן אויף דעם אלטען, דאַ־רען, אויסגעצויגענעם „פּליאַק“ און גענומען זוכען א קרעפטיגע, געזונדע נאהרונג... יאָ, די וועלט זוכט, זי כאפּט... א פערשמאכ־טע און פער'חלש'טע וויים זי נאָך אליין ניט וואָס זי וויל; זי וויים שוין אָבער אזוי פיעל, אז זי מוז דאָס געפינען אויף דר'ערד...

דערפאר שרייען נעבעך דער רב און דער גלח.ביידע ווייי־זען זיי מיט די פינגער אין די וואָלקען און מען ווייזט זיי אנט־געגען א נאָז...

צום שטארקסטען אָבער שרייען די רעפאָרמער. די טאטע־פּאָטערס פון די „יאהודים'שע“ טעמפּלען. דאָרט איז גאָר א חורבן. דאָס גרויסע, פערציערטע געבעט־הויז איז ניט מעהר ווי א ווייבערשע שול. די מענער שמעקען אהין ניט אריין און דער „ראבבי“ פּראוועט דאָרט זיין „גאָטעס־דיענסט“ טאקע נאָר מיט גאָטעסדיענסט אליין...

אָט דאָס איז וואָס עס ערגערט אזוי שטארק די „ראבבים“. זיי ווילען כאָטש עטליכע מענער צו דער עבודה, כדי די רייכע, צולאָזענע און צובאלעוועטע קאָקעטקעס, די „פּרות הבשן“, זאָ־לען ניט האלטען אין איין קוקען אויפ'ן „רב“ אליין... און זאָלען האָבען נאָך אנדערע דזשענטעלליים אויך צום דאוונען...

עס איז מאנכעסמאָל שווער צופריעדען צו שטעלען אן איי־גענעם ווייב, בפרט א קהלה מיט נקבות, מיט אויסטראכטערקעס, מבין'טעס, וואָס קומען נאָר אין טעמפּעל קוקען אויף דעם „רא־

צאצקע די מטבע, וועלען די רעפארם „ראבבים“ מוזען אָנוועג־
דען אן אנדער מיטעל. זיי וועלען איינפיהרען אין טעמפעל א
„טיקער“, וואָס וועט פיהרען גלייך צו דער בערזע...

דער „ראבבי“ וועט דערצעהלען די נסים פון דעם „ראבבי
פון נוצרת“ און דער „טיקער“ וועט דערצעהלען די וואונדער
פון די אקציען; דער „ראבבי וועט ריידען פון פייער און דער
„טיקער“ וועט ריידען פון „וואסער“... דער „ראבבי“ וועט ווייזען
דעם וועג צום הימעל און דער „טיקער“ וועט ווייזען די פאסי־
פישע אייזענבאהן, וואָס פיהרט גלייך אין גן עדן, ווייל זי בע־
לאנגט איצט צו די צדיקים שיף און ראָטהשילד...

דאָס איז נאָך אפשר די איינציגע רפואה צו דער אָבגע־
קירצטער יאהודישקייט, וועלכע מוז אין קורצען אונטערגעהן
און זיך פערוואנדלען אין רעפאָרמירטע ציוניזמוס...

אָט אזוי זוכט מען דאָס צו ראטעווען דעם הימעל אין
דער נייער וועלט מיט אלטע צרות. אָט אזוי ארבייטען דאָס
מעשים די גוי'שע און אידישע גייסטליכע צו שאפען אן אמונה
מיט גלעקלאך.

אונזערע אָרטאָדאָקסען האָבען געמיינט, אז זיי וועט די
צרה ניט טרעפען. זיי האָבען זיך ניט וואָס צו שרעקען... זיי
האָבען גערעכענט, דאָס ביז וואנען די „איסט סייד“ וועט אויפ־
הערען צו דאוונען, וועט שוין די „וועסט סייד“ זיך כאפען צו־
ריק צום סדור... א ברירה וועט זי האָבען? מען וועט איהר
טרייבען דערצו. דען ווי וועניג גוים די גוים זאָלען ניט זיין,
וועלען זיי אלץ זיין גענוג גוים פיינד צו האָבען אידען און איידער
זיי וועלען ווערען מענשען וועלען זיי בלייבען כריסטען...

איין גלח האָט מודיע געווען זיינע נשים צדקניות, אז יעדער פרוי, וואָס וועט מיטברייגנען איהר מאן אין קירכע, וועט קריי־גען א מתנה א קאפעלוש מיט א שטרויס־פעדער און א טוץ „קאבינעטלאך" געמאכט ביי דעם בעסטער פאָטאָגראפער.

א צווייטער פרעדיגער האָט צושיקט בריעף צו זיינע מיט־גליעדער, אז ער וועט טהיילען אייז־קרים נאָך די הללויה'ס און יעדער מאן, וואָס וועט קומען הערען זיין מוסר, וועט קריגען א פאָר שלייקעס און א טוץ מוטער־פערלנע קאָלנער־קנעפלאך.

איין רעווערענד איז געגאנגען אזוי ווייט, אז ער האָט גע־מאכט טאנץ־קלאסען אין תיפלה, וואו מענער מיט פרויען זאָלען געהן א קאָזאצקע ארום באלעמער און פערבייסען דעם דאווענען מיט א מאזורקע אָדער א פאָלקע־גאלאָפּ.

אן אנדער גלח האָט ערקלערט, אז „פייטען" איז א ישועה פאר דער זינדיגער מענשהייט; אז א „פייט" וואָרעמט אויף דאָס בלוט צו עבודת הבורא און ער נעהמט זיך דערפאר אליין אונטער צו ברעכען די ביינער פון זיינע גבאים, אויב זיי וועלען זיך נאָר לאָזען.

אָט דער דאָזיגער אויפטהו, דערצעהלען די בלעטער, האָט געארבייט ווי א כשוף. עס האָט צוגעצויגען מאסען יונגע לייט צו דער קירכע, וואו איין חברה־מאן האָט דעם גלח אזוי צו־ממית'ט, אז מען האָט איהם געמוזט אָבפיהרען מיט אן אמבו־לאנס אין שפיטאָל.

ווען אונזערע „יאהודים" וואָלטען ניט מורא געהאט פאר קלעפּ, וואָלטען זיי דאָס פאָזיטיוו אויך געטאָן. אָבער אזוי ווי ביי א אידישען באנקיר, א קופער מאגנאט, אָדער סתם א בער־זען־שפּעקולאנט איז דער שענסטער גלעקעל און די פיינסטע

תורה-געדאַנקען

קצבים־סטרייק און צער בעלי חיים.

גאָט צו דאנקען, שוין אראבגע׳פטור׳ט מתן תורה אויך!
עס איז שוין דאָ די עשרת הדברות און אידען האָבען שוין אויף וואָס עובר צו זיין.

אוים קולות וברקים, אוים טויט־שרעק.

ניט עס ברענט און ניט עס רויכערט און, אז עס מאכט זיך חלילה א שטיקעל פייער איז אויך ניט קיין אחריות... כל־זמן די פייער אסיקוראציע בלייבט אין גאנצען...

אוים הארץ־קלאפּענים און אוים סכנה! דער בארג סני האָט זיך איבערגעבייזערט און סטראשעט ניט מעהר... איבריגענס האָבען זיך שוין אידען צוגעוואוינט צו דונערען און בליצען... צו שליידערנים און ווארפענים און קימערען זיך שוין גאָר ניט. ווייטער ווי פון ווילנע נאָך אמעריקא, נאָך ארגענטיניען אָדער נאָך ניו־זעעלאנד קען דאָך שוין ניט ווארפען, פון דעסטוועגען לעבט מען...

יאָ, רבותי, עס איז א גליק וואָס מיר האָבען שוין מקבל געווען די תורה און מיר ווייסען וואו מיר האלטען אין דער וועלט. איידער מען האָט דאָס אונז דערלאנגט, האָבען מיר זיך דאָך גאָר ניט געקענט פאָרשטעלען וואָס דאָס איז אזוינס. אמת,

אָבער אפילו די אָרטאָדאָקסען האָבען אויך געהאט א טעות. זיי האָבען פּלוצלונג דערזעהן די אלגעברע אונטער'ן יורה דעה און ווי ישיבה בחורים האָבען זיך אָנגעהויבען וואשען מיט זייף און לערנען דקדוק...

פארפאלען! די אמונה דאָרף גלעקלאָך.

יאָ, איצט, אז מיר האָבען שוין די תורה, זעהען מיר פון דעסטוועגען, אז זי איז גאָר ניט אזא בער, אז מען דאַרף זיך פאר איהר ניט שרעקען. אמת, עס איז אָנגעזאָגט צ ע ה ן מאָל מיט'ן הארבען וואָרט, וואָס מען ז אָ ל און וואָס מען ז אָ ל נ י ט טאָן, דאָך ווען מען פאָלגט ניט איז אויך קיין אחריות; — ווערטער שלאָגען זיך דען? אי וואָס, „מען וועט שפּעטער ווערען אויסגעריסען“? קודם פאָלג איך ניט און טו מיר עפּעס!

א איד זאָגט דאָך נאָר צו, ווען ער מ ו ז, שפּעטער זוכט ער שוין א וועג זיך ארויסצודרעהען. א ברירה האָט ער? געה זיי מקיים זאכען, וואָס זיינען איבער דיין יכולת!...

עס איז אָנגעזאָגט געוואָרען „לא יהיה לך אלהים אחרים על פּני“, האָט מען גראד צוגעלייגט דעם רבונו של עולם אַן ארויסהעלפער: „דער רבי פון נוצרת“... מען זעהט דאָך בחוש, אז עס איז שווער פאר גאָט אליין זיך אָבצוגעבען מיט אזא שלעכטע וועלט, האָט מען איהם אביסעל פערגרינגערט... דו, רבונו של עולם ווילסט דאָס אפילו ניט ליידען, עס פּאסט דיר ניט; וואָס הייסט עפּעס א גאָט זאָל ניט קענען... נאָר מיר פאָלגען ניט; מיר האָבען אויף דיר רחמנות, און אפשר וועט אונז טאקע ארויסקומען דערפון א שטיקעל טובה...

מען האָט אָנגעזאָגט „זכור את יום השבת לקדשו“, זיצט מען גראד שבת און מען נעהט העמדלאך, אז מען מוז, מוז מען...

אָט אזוי געהט זיך עס כסדר ווי א מזמור: מיט פּראָצענט נעהמען, מיט גלויבען אין פאלשע נביאים, וכו' וכו' וכו'. דו שריי און איך טו דאָס מייניגע.

מיינט איהר, אז מען מאכט דאָס מיט דער תורה, עס

אידען האָבען זיך אָנגעכאפּט „נעשה ונשמע“, נאָר פון דעסט־וועגען האָט דאָס געפּיקט אין פּופּיק: געה זיי מקבל א „מתנה“, וועלכע גאָט האָט אָנגעבאָטען אלע אומות און יעדערער האָט זיך ארויסגעדרעהט מיט א תירוץ!

עס איז אפילו פאראן א ויש אומרים, אז אידען האָבען זיך אויך געוואָלט דערפון ארויסדרעהען, נאָר מען האָט אויפ־געהויבען אויף זיי דעם בארג, דעם גיגעלניק און אויסגעשריען מיט גבורה:

— נעהמט עס צו, ווארום דאָ איז אייער קבורה!

דעם איד העלפען ניט קיין תירוצים. אז מען זאָגט איהם „נעהם“, איז פארפאלען, מוז ער נעהמען, ווען דאָס זאָל אפילו זיין א תורה... ווען ניט גיט מען קלעפּ. אגב פלעגען אידען אמאָל טאקע זיין שטיקלאך טרוסען. זיי פלעגען מיינען, אז מען פערמעסט זיך דערלאנגט מען שוין. און זעהענדיג, אז זיי האָבען מורא, האָט מען זיי געגעבען אויף אן אמת.

דאָס איז די אלטע אידישע טבע זיך ניט צו שטעלען אנט־קעגען און מקבל זיין אלץ, וואָס מען גיט זיי, אויסער אין שול, נאטירליך, וואו א איד לאָזט זיך ניט נעהמען אויף זיכער, ווי אונזערע חכמים זאָגען:

„קוקט אן א מין בריאה!
דאך פאר אן עליה, —
א טיגער, א גבור מלחמה!
וואו מאָטקע, וואו מאיר?
א שטיק מאַקקאַבעער,
א העלד, וואס שטעלט איין די נשמה“!

האָט געהאָלפען רוסלאנד כאפען אונטערגעהאקטע זייטען אין מאנדזשוריען?

איך גלויב ניט, אז די גרעָטענע אזיאטען זאָלען זיך זו־כען איינקויפען אין יחוס פון די אייראָפּעאישע אנטיסעמיטען און זיך אויסלערנען ביי דער קירכע מאכען פּאָגראָמען און בלוט־בלבולים אויף אונבעשיצטע אידען און דוקא וועלען ארויסטרע־טען געגען אריפּמעטיקע. דען יאפּאן וואָלט דאן געמוזט רעכע־נען, אז דריי מאָל איינס איז א נעכטיגער טאָג.

יאפּאן וואָלט זיך זעהר מיאוס אָבגענארט, ווען זי זאָל חתונה האָבען מיט'ן צלם און זיך איינקויפען אין טאָרקווע־מאדאָ'ס משפחה.

אין דעם פּרט פון אמונה זיינען מיר אידען שוין פיעל גליק־ליכער. דען אויב יא גלויבען, דאן איז אונזער גאָט דער בעס־טער. יאָ, דער בעסטער נאָך אלע זיעבען זאכען. אונזער גאָט האָט צוגענומען דעם הימעל פאר זיך און האָט אונז איבער־געלאָזט גאנץ עסעקס סטריט און העסטער סטריט... מיט אלע זייערע אוצרות: מיט זייערע בתי מדרשים, זייערע חדרים, זיי־ער פיש־מארק, זייערע אידישע ציטונגען, זייערע סמבאָליקער, און זייערע זויערע אוגערקעס.

אונזער גאָט איז ערהאבען און איז מיט די מענשען קיין שמעלקע ניט, דאָס הייסט — ניט צופיעל שמעלקע. ניט מען טראָגט דאָ ארום פערקויפען זיינע בילדער, ווי די גוים טוען דאָס מיט ז י י ע ר ע ן. ז י י קענען זייער גאָט'ס גאנצע ביאָגראפיע. זיי ווייסען זיין גאנצע משפחה, ווער זיין מאמע'ס מאן איז געווען, ווען זי האָט זיך בענארישט און אין וועלכען שטאל ער איז געבאָרען געוואָרען און וועלכע נקבות ער האָט

סתם אזוי, אין דער וועלט אריין, אויפ׳ן פראַכטען אופן ? חלילה !

מען גיט איהר דוקא אָב גרויס כבוד. מען טוט איהר אָן א גאָלדענעם שפּענצער, א זיידענע רעקלעכע מיט א גארטעל און מען שליסט איהר צו בחדרי חדרים, זי זאָל חלילה ניט כאפּען קיין גוט אויג. שפּעטער, ווען איוואן, סטעפּאן און בולוואן צו־רייסען איהר אין שטיקער, פערגוואלדיגען איהר... מאכט מען א גרויסע לויה, מען בעגראָבט איהר אויפ׳ן קישינעווער בית עולם און מען זאָגט א רבנן קדיש...

עפּעס א קליינינקייט אזא טייערער מת, אזא בר מנן !

אין אמת׳ן אָבער פיהלט זיך די תורה אויפ׳ן בית עולם מעהר אין דער היים ווי אין שול. דען צו זיין בעגראָבען צווי־שען טויטע איז ניט אזוי שרעקליך ווי צו זיין טויט צווישען לעבעדיגע...

אָבער אלץ די אייגענע מעשה. קיין בייז זאָל ניט זיין. צוריסען א ספר תורה, געהט מען אין מקוה און מען שרייבט א נייע און אידען בלייבען אידען...

דריי זאכען וועלען מיר שטענדיג האָבען : קעלבער, וואָס מען וועט שינדען אויף ספרי תורות, אידען וואָס וועלען געהן אין מקוה, און אידען וואָס וועלען קושען...

אונז איז נאָך קיינמאָל ניט איינגעפאלען ווי די יאפּא־נעזער וועלכע, לויט ווי די צייטונגען האָבען געמעלדעט, ווילען בייטען זייער רעליגיאָן אויף דער קריסטליכער.

יאפּאן דארף ווירקליך זיין משוגע צו וועלען אויסטוישען איהרע עבודה זרה׳ם אויף די עבודה זרה פון קריסטענטום. וועל־כע גבורות האָט זי געזעהען פון דעם גוי׳אישען גאָט, וועלכער

גאָס מיט טייערע פלייש און דוקא ערב שבועות, ווען עס איז כדאי צו עסען און זיך משמח צו זיין.

און מערקווירדיג ווי די קצבים, פונקט ווי אַלע אונזערע קעסט־פּערזאָרגער, געפינען באַלד אַ תירוץ אויף זייערע קרימי־נעלע מקחים!

דער פלייש־טראַסט שרייט זיין אַלטע טענה, אַז עס ווע־רען קנאַפּער בהמות אין אמעריקא... די קצבים שרייען, אַז מען רייסט זיי די הויט מוזען זיי „נעהמען די געדערים"... די פי־שער שרייען, אַז עס איז יעצט שווער צו כאַפּען אַ ריכטיגען „העכט" און „סאַקערס" זיינען געוואָרען יחסנים... דער מילך־מאַן שרייט, אַז די קיה פאָדערען גלייכע רעכטע און ווילען זיך ניט לאָזען מעלקען... די גרינס־הענדלער שרייען; אַז די פעל־דער האָבען זיך שוין „אויסגעגרינט", די אייערניצעס שרייען, אַז די „אייער זיינען קליגער ווי די היהנער" און ווילען זיך ניט לאָזען לייגען...

דער כלל, יעדער איינער איז גערעכט און אויסער געדולד און נארישקייט איז אַלצדינג בראַנד־טייער, מען קען זיך צו קיין זאַך ניט דערשלאָגען.

יאָ, אַ קצבים־סטרייק מאַכט שטענדיג גרויסע צרות און אַלס אַ צוליג קומען נאָך די „וועגעטעריאַנער", מענשען וואָס עסען שאָלעכטס, און שיטען נאָך זאַלץ אויף די וואונדען. די וועגעטאַריאַנער האָבען מאָדנע טענות. זיי זאָגען, אַז בהמות זיינען טאַקע נויטיג, ווייל מען דאַרף האָבען וועמען צו מעל־קען, אָבער פלייש דאַרף מען אויף כפרות. זיי שרייען, אַז די נאַטור איז רייך געגוג אין גוטע פּראָדוקטען, וואָס זיינען בעסער ווי פלייש. די ערד, זאָגען זיי, איז פעט און זאַפטיג, און אַנ־

ניט פיינד געהאט. אידען אָבער האָבען שוין לאנג אָן גאָט פער־געסען...

צום בעסטען שילדערט דאָס דער מחבר פון „ברכי נפשי“. ער שטעלט פאָר דעם גוי'אישען „לא לנו“ עכט רעאליסטיש. ער איז מודה, אז דער גוי'אישער גאָט איז ניט טאנדעטנע, נאָר טאקע במחילה האנד ארבייט און טויג דאך ניט.

זייער גאָט איז גאר ניט ווערטה,
ניט ער זעהט און ניט ער הערט.
ניט ער שמעקט און ניט ער טאַפּט.
ניט ער רעדט קיין איינציג וואָרט,
שטעהט א גולם אויף אַן ארט.
שטיין און ביין צונויפגעקלאפּט.
.. האָט א האַפּט ווי זיינע מאכער.
אבער אונזער גאט איז גרויס:
אי אַ בריה, אי אַ זנאַכער,
אי אַ שלאָפער, אי א וואַכער.
און ער טראָגט די וועלט אין שויס.
איהם זאַטשעפּען איז א גרויל
און עס איז אונז טאקע וואויל.

*　*　*

דערפאר בין איך טאקע א איד און וויל ניט ליידען קיין פערשטערטע שבתים און ימים טובים מיט קצבים־סטרייקס, וואָס פערמעסטען זיך מיט'ן יאטקע־קלאָץ איבער'ן טשאָלענט, איבער די יום טוב'דיגע קרעפּלאך. איך וועל די קצבים קיינמאָל ניט מוחל זיין זייער מורא, וואָס זיי האָבען געמאכט די אידישע

דער „ורחמיו על כל מעשיו“ אליין האָט אויך א געטליכע הנאה פון א פרישען קאלבס־בראטען, א געזונדען ביעף־סטייק, אָדער א שענעם געבראָטענעם יונגען באראן...

ווען די אמת׳דיג פרומע, פערברענטע „כנסת ישראל׳ני־קעס“ וועלען מיט דער צייט איה“ש אויספיהרען דאָס זייעריגע, זיי וועלען בעגראָבען די אפיקורסים טיעף אין דר׳ערד און ווע־לען קומען צוריק אין ארץ ישראל אין יארמולקעס און שטעק־שיכלאך — יא, ווען דאָס וועט איה“ש מקוים ווערען, וועלען זיי טאקע אָבגעבען דעם אויבערשטען זיין חלק פאר דער גאנ־צער צייט, וואָס ער האָט נעבאך געשמאכט מיט אידען אין גלות...

אוי, וועט מען זיך דאָס א געהם טאָן צו די קרבן׳קעס, צו די „חטאתים“, די שלמים און די עולות. אוי, וועט דאָכ רינען בלוט און עס וועלען קנאקען ביינער! גאָט וועט אזש אָנקווע־לען פאר תענוג... די וועגעטעריאנער וועלען צופוקעט ווערען קו־קענדיג ווי אידעלאך האָבען א סעודה אין אלהים׳ס שוים... און דער ריח נחוח וועט אויפגעהן אין זיינע הימעלשע נאָז־לעכער.

א פייג וועט דאן דער פלייש־טראָסט א דעה האָבען גע־גען אונזער נאָט, וועלכער איז דער טראָסט פון אלע טראָסטס, צו וועמען עס בעלאנגען טאקע מיט אן אמת אלע בהמות, חיות און עופות, פאר וועמען די פאשע, דער שטאהל, די יאטקע און אפילו די יאטקע־הינט מוזען זינגען שירה... די „כנסת ישראל׳־ניקעס“ וועלען דאן ווערען די איינציגע אקציאָנערען אין דעם גרויסען, געטליכען, כשר׳ן טראָסט און וועלען קוילענען פיעל זייער הארץ געלוסט!...

שטאָט וואָס מענשען גריזשען כאָליאוועס, קענען זיי בעסער קייען די ערד און שפּאָרען א טאָלער...

מעגליך, אז איך בין דערמיט א שטיקעל טיראן, נאָר איך זאָג אייך, דאָס איך בין מיט די וועגעטעריאנער גאָר ניט איינ־פערשטאנדען.

איך בעגרייף ניט זייער פילאָזאָפיע. איך רייד שוין ניט דערפון, וואָס אויפהערען פערצעהרען לעבעדיגע זאכען מיינט פשוט אויפהערען אליין צו לעבען, ווייל די לופט, וואָס מיר אטהעמען און דאָס וואסער, וואָס מיר טרינקען, זיינען פול מיט לעבעדיגע קלייזלאך און ביי יעדער טרונק כליאָבעט מען אריין אין זיך א גאנצע „חברה“, אפשר נאָך מיט א „פּרעזידענט“ מיט אלעמען, — יאָ, איך רייד שוין ניט דערפון, וואָס אייגענטליך דאָס אליין ווייזט גענוג ווי ווייט די וועגעטעריאנער פּלוידערען. איך וואָלט סתם געוואָלט פרעגען די קארטאָפּעל־העלדען וואו זיי וועלען נעהמען שטיפעל?

מילא, עסען קען מען שוין גראָז, בפרט נאָך אום שבועות, דער יום טוב פון גרינס. מען קען עסען „פּאטייטא־סאלאט“, שטשאווי מיט סמעטענע, באָטשווינע מיט אייער, וועלישע נים און טערקישע יאָנדרעס, דאָך ווי מאכט מען שטיפעל פון זויער־קרויט?

איבערהויפּט האלט איך ניט פון די וועגעטעריאנער, טאקע צוליעב אונזער הייליגער תורה, וועלכע הייסט אונז עסען פלייש מיט׳ן פולען מויל. און ניט נאָר מיר, זינדיגע מענשען, וואָס זייי־נען אליין שטיקלאך חיות, מעגען רוקען אין זיך וויענער וואורשטלאך, „פּריקאזי“, געפילטע העלזלאך, פּופּקעס, לעבער־לאך, גענזענע גריוועץ וכדומה, נאָר אפילו דער רבונו של עולם,

מיט גוטען לאָזט זיך אפילו א בהמה אויף ניט קוילענען...
דען וואָס ווייסען בהמות פון תיקון הנפש? וואָס ווייס א שעפּס פון א מצוה און א ציעג פון עליות נשמה? דאָך, ווען די בהמה ווערט געבונדען און זי הערט, אז מען מאכט איבער איהר א ברכה, האָט זי סוף כל סוף אליין אויף הנאה... א קלייניגקייט צו ליגען שפּעטער ביי כלי קודש אויפ'ן טעלער, צו זיין ביי'ם גבאי א „של ראש", ביי א שניידער־באָס א „של־יד", ביי א פּראַצענטניק א מזוזה און ביי א מלמד א קאנטשיק צו שמייסען אידישע קינדער!...

אמת, די אמונה מישט זיך טאקע ניט אריין אין די פלייש־פּרייזען. זי זאָגט דעם קצב ניט קיין דעה און דעם טראַסט ניט קיין מוסר, דערפאר אָבער זעהט זי אז מען זאָל גוט שחט'ן... מען זאָל ניט דערלאנגען סתם מיט א האק איבער'ן מח ווי א פּראָסטער גזלן, נאָר עס זאָל געארבייט ווערען יורה דעה'דיג: מען זאָל ריכטיג איבערשניידען די האלז, ריכטיג ציהען די אָדערען, ריכטיג אויסקוועטשען דאָס בלוט, ריכטיג אָנזאלצען, עס זאָל זיין כשר...

א קצבים־סטרייק איז דערפאר א'ן אונגליק פאר'ן אידישען עולם, דען פלייש מוז מען עסען און דעם פּרייז איז שווער צו צאָהלען און עס וואָלט טאקע געוועזן זעהר ביטער ווען גאָט וואָלט ניט צוגעשיקט די רפואה פאר דער מכה — דאָס איז דער אֶיסטער!

א געזונד אין אֶיסטער און א געזונד אין די רעפאָרמער „רבנים", וואָס האָבען איהם מתיר געמאכט!...

א אֶיסטער איז ניט פליישיג און ניט מילכיג און מען מעג איהם עסען אָהן א ברכה, עסען אום שבועות און אפילו אין די

די גאנצע וועלט וועט פול זיין מיט „בשר כשר“. וואו מען וועט ווארפען אן אויג וועט שטעהן א מזבח צו גאָט אויף וועל־כען מען וועט מקריב זיין קרבנות... מיסטער „קאָהען“ און מיס־טער „ליוויי“ וועלען זיך וויעדער „ארומכאפען“... „ליוויי“ וועט אויפשפיעלען און „קאָהען“ וועט אויפזינגען, עס וועט רויכע־רען און שמעקען און ישראל וועט זיך בעלעקען...

ניין! א איד קען ניט זיין קיין וועגעטעריאנער און ווען א איד זאָגט מיר, אז ער עסט ניט קיין פלייש אוים פרינציפּ, איז ער סתם, זאל ער מיר מוחל זיין, א בהמה. וועגעטעריאניז־מוס איז א בפירוש'ע סתירה צום יודענטום, א דם שונא דאָס גאנצע אידישקייט...

אנו, זאָגט אדרבא: ווען מיר זאָלען זיין וועגעטעריאנער, וואו וואָלטען מיר גענומען א ספר תורה, תפלין, מזוזות און רצועות צו שלאָגען מלקות?... ספרי תורות, תפלין און מזוזות, — מען מוז דאָך שינדען די הויט, אנדערש קען דאָך דאָס ניט ווערען... מיט גוטען וועלען דאָך פון דעסטוועגען די קעלבער ניט געבען זייער פעל... אָט ווי נאריש די קאלב זאָל ניט זיין, וועט זי דאָך ניט בעטען מען זאָל איהר אראָבציהען דאָס לייב אויף א „רייניגקייט“, אז אידען זאָלען זיך האָבען איבער וואָס צו פראסקען, פּאָגראָמשטשיקעס — וואָס צו רייסען און רע־פּארמער ראבבים — וואס ארויסצוווארפען פון טעמפעל.

ביי אידען ווערט דאָס שוין אָבער אלץ רעכט. א איד מאכט א ברכה און שניידט איבער דעם גאָרגעל ווי דער דין איז... ער איז „מתקן“ די בהמה און האָט נאָך דערביי א מצוה. אלס וועגעטעריאנער מיט גריטשענע געפּיהלען, וואָלטען מיר גאָר ניט געקענט קומען דערצו.

פאַסטען

מחזור, דאַרע־קישקע און פויסטען.

מיר אַרט ניט אויב איהר עסט יום כפור,
אויב איהר פאסט לויט דעם געבאָט,
דאָך אנגאַזשירט ניט „דזשעק די ריפּער“
אנצונעהמען זיך פאר גאָט.

די דאַרע־קישקע און דער מחזור
וועלען שוין צום רב ניט געהן...
גאָט איז אויך ניט אזא אכזר,
וואס פערפאָהרט באלד אין די צייהן.

דאָס רייצען זיך און די קולאקעס
שלייפען נאר די שונאים׳ס קעפּ:
זיי זעהען, אז איך גלוסט זיך מכות,
גיעבען זיי איך ערשט די קלעפּ...

טאָ זעהט און לעבט בשלום, אידען!
קיטעל־כת און פרייער דור,
דען וואורשט־פּאָגראָמען מיט מערידען
פאסען ניט צום נייעם יאהר.

עסען אום יום כפור!

אויב איהר מיינט, אז דאָס איז אזא גרויסער אויפטו, האָט

„9 טעג“. מיט א אָיסטער איז סתם א פערגניגען. מען דאַרף איהם ניט קוילענען, ניט בדק׳ענען ,ניט טרייבערען, ניט ווייקען און ניט זאַלצען. ער ווערט געבאָרען כשר און פאַרטיג ווי א רבין׳ס אַן אייניקעל אָדער אַן אַמעריקאַנער יורש׳טע... מען שלינגט אַרונטער א מנין אָיסטערס ווי די עשרת בני המן, בנשימה אחת און מען מעג באַלד עסען קעז און טרינקען מילך. מען דאַרף ניט דערצו קיין רב און קיין רביצין, קיין שולחן ערוך, קיין קשיות און קיין שאלות — עס איז כשר!

דערווייַלע זיינען נאָך פאַראַן איבער אָיסטערס חלוקי דעות, מען איז זיך נאָך מישב, באַלד אָבער וועט מען אַרויסגעבען אויף זיי הכשרים און מען וועט זיי פערקויפען אין אַלע אידישע קראָמען. מען וועט זיי שטעלען אין טשאָלענט, מאַכען פון זיי א קוגעל און זינגען „יום זה מכובד“...

כען א מויל מיט וואורשט גענגען א גלות־איד, וואָס וויינט אין דער יום־כפור׳דיגער שמונה עשרה אויף זיינע גע׳הרג׳עטע פריינד אין די גלות לענדער.

ווי דום, ווי לעבערליך דאָס איז אין צוואנציגסטען יאָהר־הונדערט צו וועלען ווייזען די פרומע, אז כאָטש מען עסט אום יום כפור, פון דעסטוועגען שטארבט מען ניט באלד אויף אן אָרט. דער גרעסטער פאנאטיק וויים שוין יעצט אז מיט נודעל־זופ לעבט מען לייננער ווי מיט סליחות, און אז קאלבם־בראטען זעטיגט מעהר ווי „יעלות“.

עס איז אויך א משוגעת צו קומען אָבזיכטליך נעבען א שול אום יום כפור רויכערען א סיגארעט. דער דאָזיגער מיטעל איז נאָך אלץ ניט קיין בעווייז, אז עס איז קיין גאָט ניטאָ.

אידען גלויבען, אז אמונה מיט רויך זיינען זיך גאָר ניט קיין שונאים... קטורת ר ו י כ ע ר ע ן איז א טייל פון אידיש־קייט. אידעלעך שרעקען זיך איצט ניט אזוי שטארק פאר אן אָנ־געצונדענעם פאפיראָס. עפּעס א קאטאָוועס, מען האָט צו טאָן א רונדען מעת־לעת נאָכאנאנד מיט „ש ר פ י ם“, מיט ב ר ע־נ ע נ ד י ג ע מלאכים, מיט „אש אוכלי אש“. מיט פ י י ע ר־ד י ג ע תפלות און טאקע מיט פייער־לייט אויך...

היינט פרעגט סתם ביי ליאד א דאָקטאָר וואָס פערשטעהט א קרענק, אויב ניקאָטין איז ניט געפעהרליך און אויב רויכערען איז ניט א שעדליכע ליידענשאפט!

פון דעם דאָזיגען שטאנדפּונקט קומט דאָך ממילא אוים, אז עס איז מעהר גבורה צו בעהאלטען די סיגארעטם, איידער אנאָנסירען א פעקלל מאכאָרקע נעבען בית המדרש הגדול. און איז דאָס עסען נופא ניט מעשה בהמה? א פערד עסט דאָך

איהר א טעות, מיר זיינען שוין בה"ש צופיעל צוגעוואוינט צו זעהן ווי דער גרויסער, גלויביגער עולם פאסט, ווען א קליינער טייל לעבט א גוטען טאָג...

די וועלט האָט איהר שטענדיגען יום כפור און יום כפור־באַל: אָט דאָ הונגערט מען און מען פייניגט זיך מיט אלע פינף ענוים, מען שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואנד, מען האקט זיך אין האר־צען, מען רייסט זיך ביי דער „עבודה", מען איז „כורעים ומשתחוים", מען וויינט און מען יאָמערט קהלות־ווייז, מענער, פרויען און קינדער, יונג און אלט, מען ראנגעלט זיך מיט'ן שטן המשחית, מיט דעם פינסטערען, בלוטיגען קטגור... עס איז יום כפור... און אָט באלד דערביי טאקע איז א יום כפור באַל: מען עסט, מען טרינקט, מען טאנצט און מען ווערט משוגע פאר נחת...

א עקסטרא הוליאנקע אום יום כפור און דוקא נעבען א שול!

א קנאפּע חכמה, כ'לעבען, זיך צו רייצען מיט הונגעריגע, פערשמאכטע, צובראָכענע וויינער, וואָס קומען אָבגעבען קאָנ־צערט אין בכיות, א זאך, וואָס דער גלות און די אמונה שטו־דירען שוין איין מיט זיי אזוי פיעל דורות, און האָבען זיי דאָס ענדליך אויסגעלערנט.

עס איז א סך מעהר חריפות צו געווינען די פאסטער מיט גוטען און זעהן, אז מיט דער צייט זאָלען א ל ע עסען און עס זאָלען קיין תעניתים ניט זיין, איידער זיך דערוויל צו ב א ל ע־ו ו ע ן אליין...

אלץ האָט א גרענעץ, אפילו די פרייהייט.

ניין! עס איז ניט עסטהעטיש, ניט מאָראליש אויפצומאַ־

נען איז אויך ניט כדאי, ווייל גאָט דאַרף ניט קיין קאָזאַקען, וואָס זאָלען זיך אָננעהמען פאַר זיין מאָראַל...

די פּאַסטער דאַרפען ניט געהן זוכען די ניט־פּאַסטער אין די קלאָבּס און פעראיינען, ווייל דאָרטען עסט מען ניט אויף להכעיס פּונקט ווי אין שול דאַווענט מען ניט אויף להכעיס, און עסען האָט א רעכט יעדער איינער, וואָס האָט נאָר אַפּעטיט.

זאָל דער יום כפור־מחזור ניט אַרויסרופען דעם יום כפור־פּאַמפּעניק אויף א דועל, דער לעצטער האָט דאָס רעכט און די פרייהייט זיך צו בּרעקלען (אויב ער האָט נאָר א יוניאָן לייבּעל) פּונקט ווי דער ערשטער האָט די חוצפּה זיך צו צושפּרייטען איבּער׳ן סטענדער. זיי זיינען ביידע גלייכע יחסנים. אין א פּאַנ־ראָם איז, גלויבּט מיר, דער „מראה כהן“ פּונקט אזא תקיף ווי די לינקע תפילה זכה, וואָס שרייט „ה“ לא היה ולא נברא“.

זאָל אויך די יאַרמולקע־בּריגאַדע וויסען, עס שאַדט ניט, אז די צוקונפט געהערט דעם קאָך־בּוך און ניט די סליחה. מען האָט זיך שוין גענוג איבּערצייגט אז מיט פּאַסטענים קען מען קיין חובות ניט צאָהלען. איהר מעגט פּ א ל ע ן טויזענד מאָל כ ו ר ע י ם, וועט איהר דאָך מוזען א ו י פ ש ט ע ה ן און לויפען בעגינען צו דער אַרבּייט. אין אמת ערנסטע ענינים העלפט דער יוניאָן־בּיכעל מעהר ווי דער מחזור און דאָס רוב ריכטיגע יוניאָן־לייט האָבּען פיינד צו פּאַסטען הפסקות, דען זאָנסט וואָל־טען זיי זיך ניט פעראייניגט געגען די וואָס צווינגען זי צו הונ־גערען.

אויך, און פאסטען קען נאָר דער מענש, צייטענווייז אויך א סלעק־אפּרייטער. טאָ צו וואָס לוינט זיך דאָך צו שטעלען אין מיטען גאס מיט א שטיק לעבער־וואורשט, ווען א קאַץ און א קאָטער קענען מיר נאָכטאָן?

ווען אלע וואָלטען געווען אזעלכע מאָגען־פריינד ווי איך, וואָלט שוין דער מאָגען, און אפשר דער „מגן אברהם“ אויך לאנג ארוים פון דער מאָדע... אמווייניגסטענס וואָלט איך אָט דעם בעהאלטענעם זולל וסובא אָנגעפּייפט שענע עטליכע טעג אין יאָהר און וואָלט דאָס מיך ניט געהונגערט, וואָלט איך זיך מיט איהם אָבגערעכענט טאקע אום יום כפּור. נאָר סיי ווי סיי, ער קען לאנג ווארטען איך זאָל זיך מיט איהם בעריהמען, איך זאָל שטעלען דעם מאָגען העכער ווי דעם מח אָדער דאָס הארץ.

דער יום כפּור־מעדאל האָט אָבער צוויי זייטען. פון איין זייט איז מיאוס א מויל מיט אן ארויסגעשטרעקטע צונג און פון דער אנדער זייט איז חלשות א מערידאלניק מיט פויסטען. די קיטעל־אידען דארפען דאָס האָבען אין זינען און זיך ניט לאָזען אויפבורען פון פינסטערע צייטונגס־שארלאטאנעס, וואָס העצען אויף צו פּאָגראָמען אויף פריידענקער.

פאסטען איז אפשר א גוטע זאך פאר דעם, וואָס האָט דער־פון הנאה, פּונקט ווי קראַצען זיך, דאָך ווען איינער וויל דאָס ניט איז ער אויך ניט דער ערגסטער.

צו קאָקעטירען מיט'ן פאסטען, זיך איבערנעהמען מיט'ן האקען קאָפּ אָן דער וואנד, מיט פּעטש פאר עליות און גרייזלען קולאקעס אויף איינעם, וואָס וויל ניט ליגען ראקום אויף א אומריינע פּאָדלאָגע פון א שול און וויל זיך ניט בוכטשען אין הארצען קיין „חטאתי“ — יאָ, זיך בויאנעווען פון גאָט'ס ווע־

אבצורעכענען מיט א פרעמדען אדער אייגענעם געפעהרליכען שונא, זיינען זיי אבער שטענדיג געווען שטארק געגוג „אנצו־לערנען“ אן אפיקורס.

קהל האט זיך ניט געקימערט ווער דער מענש איז געווען, קוים איז ער ניט געשטאנען אויף קיין גוטען פוס מיט די תרי״ג מצוות און האט זיך ערלויבט צו מאכען א זויערע מינע אפילו אויף דעם קלענסטען מנהג האט מען שוין געהאט אויף איהם אן אויג.

ווען מען האט געהאלטען ביי אויפטרעטען געגען אונגלוי־ביגע איז אפילו אזא ליכטיגער שטערן ווי ברוך שפינאזא אויך קיין יחסן ניט געווען. מען האט זיך ניט גערעכענט מיט זיינע אונבעגרענצטע ידיעות און ערהויבענע דעות און חקירות, זאנ־דערן מען האט פערלאנגט פון איהם א פאלשטענדיגע חרטה אויף זיינע פרייע געדאנקען, ווען ער האט ניט געפאלגט, האט מען איהם אריינגעלייגט אין חרם.

אפילו דער רמב״ם אליין האט ביי די פערברענטע פרומא־קעס קיין צורה ניט געהאט, מען האט איהם אויך ניט געשאנע־וועט. ווען עס האבען זיך געפונען רבנים, וואס האבען געזעהען אין רמב״ם׳ס ספרים אפיקורסות האבען זיי דעם מחבר מחרים געווען און זיינע ווערק פער׳משפט צום פייער.

ווער וויים ניט פון די צרות, וואס א אידישער לעהרער׳ל, אדער סתם א משכיל פלעגט א מאל אויסשטעהן אין די קליינע אידישע שטעדטלאך פון ליטא, פוילען און גאליציען? מען פלעגט נאכשפירען זיינע טריט און בעטראכטען די בעוועגונג פון זיין שאטען. מען פלעגט וועגען און מעסטען זיינע ווער־טער מאמער וועט מען אין זיי געפינען אפיקורסות. אין א

משומדים און פרייע דענקער

דער גורל פוןביידע ביי אידען און אַנדערע פעלקער אמאָל און היינט.

צ ייט די וועלט געשיכטע האָט אָנגעהויבען ווארפען איהר ליכט אויף מענשליכע מעשים זעהען מיר א שטארקע שנאה צו די וואָס גלויבען ניט, אָדער גלויבען אַנדערש ווי דער כלל. דער אונגלויביגער, דער אפיקורס איז שטענדיג געווען א פלעק אויף דער משפחה, אן אונגעבעטענער גאסט ביי זיינע קרובים, אן אונגעווינשטער מיטגליעד אין דער קהלה און א פערדעכטיגער שכן ביי זיינע שכנים.

אין די „אלטע גוטע צייטען" ווען פרומקייט האָט נאָך געטהראָנט צווישען די שטערבליכע; די גייסטליכקייט האָט נאָך געטראָגען איהר שלאָפראָק אויף ביידע ארבעל; רעליגיאָן האָט איינגעמאָהנט איהר חוב ביד חזקה און „דער צוועק האָט געהייליגט די מיטעל", — אין יענע צייטען פלעגען זיך די „קטני אמונה", די קליין-גלויביגע אויסריכטען א פינסטערן סוף.

ווען איז געווען דעם, וואָס האָט זיך ערלויבט צו דיינקען אין אמונה זאכען אנדערש ווי דער כלל, זיין שיקזאל איז דאָן געווען צוגעזיעגעלט. אָט ווי שוואַך אידען זיינען געווען זיך

עס איז דערפאר זעלבסטפערשטענדליך געווען א גרויסע מצוה צו פערייאגען אן אפיקורס ווי א חיה רעה און איהם אנ־טאן עינוים קשים.

א פיעל בעסערען מזל האבען אבער ביי אונז אידען גע־האט די משומדים. אט די זרע מרעים האבען פאר אונז קיינ־מאל קיין מורא ניט געהאט און מיר פלעגען זיי טאקע, ניט נאר אבטרעטען דעם וועג, נאר דאס רוב אבגעבען גרויס כבוד און מאכען מיט זיי גאנצע פאראדען. אין דער צייט וואס מיר פלעגען אויסגיסען אונזער גאנצע גאל אויף דעם אפיקורס, אב־וואהל ער האט זאנסט געמעגט זיין דער בעסטער און טהייער־סטער מענש, אט אין דער צייט פלעגען מיר ציטערן אויסריידען א שלעכט ווארט דעם משומד.

דיעזע העפליכקייט אדער פריינדליכקייט געגען משומד איז ביי אונז אידען ניט געקומען חלילה דערפון, וואס מיר האבען איהם שטארק ליעב געהאט. ניט מיט ליעבשאפט האט דער איד געקוקט אויף דעם בן סורר ומורה, זאנדערן מיט פורכט, מיט א שטילען אונבעוואוסטען ציטער: „סטייטש א משומד, ווער וויים, וואס ער קען נאך א מאל עפעס אויפטהון געגען אידען“. און אידען האבען אין דעם פרט קיין טעות ניט געהאט, דען די בלוטיגסטע פון די אינקוויזיטארען אין שפאניען און אין מאנכע אנדערע לענדער זיינען געווען אידישע משומדים, רבנים זאגאר. וואס האבען זיך גע׳שמד׳ט אום זיך שפעטער צו קענען באדען אין אידיש בלוט. דעם איינציגען זכות, וואס מען האט געקענט אויף מאנכע משומדים געפינען איז דאס, וואס אידען האבען זיי געטריעבען צום שמד מיט זייער פערפאלגונג פאר ניט־פרומקייט. נאטירליך ווען זיי האבען שפעטער אנגענומען די

תענית פלעגט מען היטען אויב ער פאסט, צו „עלינו" פלעגט מען אכטונג געבען צו ער שפייט אויס, דען די אמאָליגע קליינ־שטעדטעלדיגע אפּיקורסים פלעגען נאָך זאָגאר אויסשפּייען צו „עלינו", די יעצטיגע נאטירליך שפּייען שוין אויפ'ן גאנצען דאַוונען.

בנוגע צו פערפאָלגען אונגלויביגע, אָדער מענשען, וואָס זיינען סתם געווען פעררעכענט אלס „געכאפּט אין דער מעשה", זיינען די אידען קיינמאָל ניט געשטאנען אליין. זייערע שכנים האָבען דאָס נאָך פּראקטיצירט מיט מעהר הארטנעקיגקייט און אכזריות. איבערהויפּט האָבען זיך אויסגעצייכענט אין דעם די ליעב־הארציגע קריסטען. די קריסטליכע אינקוויזיציאָן צו בע־שטראָפען אפּיקורסים האָט קיין פערגלייך אין דער געשיכטע פון מענשליכע ווילדקייט און בלוטדורשטיגקייט.

די פרומאקעס, די קנאים האָבען קיינמאָל ניט געוואָלט וואַרטען ביז גאָט אליין וועט איינמאָנען זיינע קריוודעס און זיך אָברעכענען מיט זיינע אונגעהאָרכזאמע קנעכט, נאָר אזוי ווי די „לינטשערס" אין זייד אמעריקא, פלעגען זיי שטענדיג נעהמען דאָס געזעץ אין זייערע אייגענע הענד אום איינצושפּאָ־רען דעם רבונו של עולם א שטיקעל ארבייט. דער כעס אויף די „ניט־פרומע" פלעגט זעהר אָפט זיין ניט אזוי פיעל פאר זייער ניט פרומקייט ווי דערפאר, וואָס דער עולם האָט גע־גלויבט, אז צוליעב די אפּיקורסים שטראָפט גאָט אנדערע, אונ־שולדיגע מענשען. צוליעב דעם אפּיקורס, האָבען זיי געגלויבט, שטארבען קליינע קינדער, קינפּעטאָרענס, שדים כאפּען זיך אריין אין שטאָדט און פערנארען מוהלים, חתנים און כלות, און שטעלען חופות אין וואלד.

לאָזען אין אונז זייער געפעהרליכען גיפט, וואָס פלעגט אונז ברייגנען דעם טויט.

דער אפּיקורס איז שטענדיג געווען אונזערער, ער האָט שטענדיג געזוכט אונז צופריעדען צו שטעלען און אונז צו פער־אינטערעסירען מיט זיין אויפריכטיגע פריינדשאפט און אידיש הארץ, וועהרענד דער משומד האָט נאר געזוכט צו געפעלען אונזערע שונאים. פּונקט ווי דער דעזערטיר, וואס אנטלויפט פון זיינע אייגענע רייהען צום שונא אין לאגער, קען זיך נאָר ניצליך און פערדיענט מאכען אין זיין נייעם אָרט, ווען ער ווייזט דאָרט אָן די שוואכע פּונקטען פון זיינע פריהערדיגע קאמעראדען, אזוי קען אויך דער משומד נאָר אויסנעהמען ביי זיינע נייע „פריינד" אנווייזענדיג דעם אידענס שוואכקייטען, און דער משומד האָט זיי שטענדיג אנגעוויזען פאר דער גאנצער וועלט.

אפּיקורס און משומד! עס איז צווישען זיי קיין פערגלייך ניטאָ. דער רמב"ם און דער אינקוויזיטאָר פּאולוס, שפּינאָזא און פּעפּערקאָרען, מענדעלזאהן א. ז. וו., א. ז. וו. ווער וועט דאָס פּרובירען דיעזע מענשען צו פערגלייכען? זעלבסטפער־שטענדליך, אז מען קען צווישען די געפעהרליכע משומדים ניט איינרעכענען אזעלכע, וואָס זיינען צוגעשטאנען צו א פרעמדען גלויבען איבער גוואלד. מיר ריידען דאָ ניט וועגען אנוסים, נעגען וועלכע דער שונא האָט געהאלטען אין איין האנד די עבודה זרה און אין די צווייטע דעם שווערד. מיר ריידען פון משומדים בכלל, ווי זיי ווערען געוועהנליך פערשטאנען. מיר ריידען פון הפקר יונגען, וואָס געהען זוכען ליעבע אין א פרעמ־דען שוים.

אמונה פון דער הערשענדער מאכט האָבען זיי זיך נוקם געווען אָן זייערע פערפאָלגער. דער משומד האָט נאָר פערלאָרען א ביסעל פון זיין גלאנץ אין די פרייערע לענדער, וואו אידען פרעגען ניט נאָך זייערע מסירות און בלבולים, דער אפיקורס אָבער איז אפילו אין דיעזע לענדער אויך ניט אין גאנצען פריי פון רדיפות און אידען האָבען נאָך דאָ אויך מעהר דרך ארץ פאר א משומד, זיי וועלען זיך מיט איהם גיכער חבר'ן, איהם אָנטרויען זייערע ענינים ווי דעם אפיקורס.

— עט — זאָגען זיי — זאָל ער זיין א גוי, אבי ער גלויבט אין עפּעס...

אידען לאָזען דאָ געהן זייערע קינדער אין מיסיאָנערסקע שוהלען און „קינדער גארדענס", און עס ארט זיי גאָר ניט, קוים אבער וואלטען זיי זיך דערוואוסט, אז דיעזע שוהלען און „קינדער גארדענס" זיינען פון פריי־דענקער, אפיקורסים, וואָל־טען זיי די קינדער באלד פון דאָרטען צוגעכאפּט. די אפיקורסים, וואָס זיינען געבליבען מיט אונז, האָבען אונז שטענ־דיג אָבגעצאָהלט מיט ברכות פאר קללות. מיר האָבען זיי פער־אכטעט, גע'רודף'ט, פערביטערט זייער לעבען, אוועקגענומען זייער ברויט און זיי האָבען רייך געמאכט אונזער געשיכטע. זיי האָבען פאר אונז געשטריטען אין אלע אונזערע מלחמות, פערטהיידיגט אונז געגען די שונאים און פול געמאכט די וועלט־ביבליאָטעקען מיט אונזערע אונשטערבליכע ווערק. די משומדים אָבער האָבען מיר קיינמאָל ניט געקענט צופריעדען שטעלען. וואָס מעהר מיר האָבען זיך צו זיי מקרב געווען, אלץ מעהר האָבען זיי אונז געזוכט צו פערשווארצען דעם פנים און אריינ־

פאַמיליע

דאָך ווי עס שיינט איז דעם משומד'ס צייט אריבער. מענ־
שען ווערען אויפגעקלערט, מען גלויבט ניט מעהר דעם גע־
שמד'טען, אז ער מיינט ערנסט מיט זיין אויסטויש. זיינע נייע
רעליגיאָנס גענאָסען קוקען אויף איהם מיט פערדאכט און איי־
לען זיך ניט אזוי גיך איהם צו שיינקען זייער צוטרויען. דאס
קומט נאטירליך דערפון, וואָס דער עולם איז יעצט איבערהויפּט
ניט מעהר אזוי גלויביג און זוכט אין משומד'ס איבערקעהרעניס
אנדערע מאָטיוועו ווי די פערליעבענעס אין א נייעם גאָט און
א נייע תורה. די וועלט פאנגט אויף אָן צו קוקען פיעל מילדער
אויף דעם אפּיקורס און מענשען „אַטוואזשניקעס" געהען נאָך
זאָגאר הערען אפּיקורסישע דרשות און בעצאָלען פאר א בילעט.
די צייט האָט אונז געלערנט צו זיין ווייכער און גערעכטער גע־
גען די, וואָס זיינען ניט אזוי פערפרומט און דענקען אנדערש
ווי מיר. מיר האָבען יעצט אָנגעפאנגען צו זוכען אין דעם מענ־
שען דעם מענש, אָבגעזעהען אויב ער עסט אין א יארמולקע
אָדער אָהן א היטעל, אויב ער דאווענט מנחה בציבור, אָדער ער
איז עטליכע מעת לעת נאָך „ברכו". אמאָל פלעגט מען פרעגען:
„איז ער עפּעס א פרומער איד?" און יעצט פרעגט מען: „איז
ער עפּעס אן ע ה ר ל י כ ע ר איד?" עהרליכקייט און מענש־
ליכקייט הייבען אלץ אָן מעהר צו פערנעמען דעם אָרט פון פרומ־
קייט און די מורא פאר דעם אונגלויביגען'ס חטאים האלט ביים
פערשווינדען.

אידען און קריסטען,ביידע זיינען יעצט געקומען צום בע־
שלום, אז דאָס וואָס מען פלעגט אמאָל רופען „אפּיקורסות"
וואָלט גאָר יעצט געווען פרומקייט און עס איז דערפאר א מורא
צו פערפאָלגען די יעצטיגע אפּיקורסים, ווייל זיי וועלען נאָך
אפשר זיין די נביאים פון דער צוקונפט...

רייד מיט אַ אידענע

אַ טענה מיט שפּרינצע די „ארורה“, וואָס פוילט זיך צו פּערקאַמען און אַרומוואַשען, ווייל זי האָט שוין חתונה געהאַט.

שפּרינצע! פּארוואס טהוסטו זיך ניט אָן ווי אַ מענש? פּארוואס פּערקאמסטו ניט דיינע האָר און קוקסט זיך ניט איין אין שפּיגעל וואס פאר אַ פּנים דו האָסט?

— גאָר אַ נייעס, זיך אויספּוצען! אַ מיידעל בין איך, וואָס? איך האָב דאָך שוין אַ לויב צו גאָט, חתונה געהאט און געפּעל מיינעם אזוי אויך...

— שפּרינצע, דו האָסט אַ טעות. מיר דאכט, אז דו גע־פּעלסט איהם שוין גאָר ניט און טאקע נאָר דערפּאר ווייל דו האָסט שוין חתונה געהאט...

— משוגע, סאָנע שראָעל, (שונא ישראל) וואָס פּלוידערט איהר?

— דאָס וואָס דו הערסט, שפּרינצע: איך וועל דיר פּער־טרויען אַ סוד, צווישען אונז ביידען זאָל דאָס בלייבען, זיי ווי־סען, שפּרינצע, אז ווען דו זעהסט ניט, מאַכט דיינער חן׳רעלאך צו דער אידענע פון „יענער שטוב“ און צו דער „ווייבעל פון אויבען“.

דו ווייסט פאר וואָס ער טהוט דאָס?

שוין ציעמליך גוט אָבגעבלאקירט, שוין א ביסעל צוגעלעגען. קיין וואונדער, שפּרינצע, עס איז דיר ניט צו פערדיינקען: א פּאָר קינדערלעך, וואשען, ביגלען, קאָכען, סקראָבען, בריהען — דאָס אלץ לייגט זיך אין די ביינער.

— אהא, איהר קומט שוין צום שכל, איהר כאפּט שוין פערשטעהן אן עסק.

— דאָס פערשטעה איך שוין פון לאנג, שפּרינצע, דאָך „דיינער" לעקט אויך ניט קיין האָניג. ער זיצט אויך ניט אויפ'ן אויווען און ווארימט זיך. ער ארבייט, שפּרינצע, ער זעהט אז דו זאָלסט האָבען פון וואנען צו לעבען. די מינוט אָבער, וואָס דיינער איז א היים, מוזטו איהם דאָס לעבען פערזיסען אבער ניט פערמיאוסען.

דו מיינסט, אז ער איז דיינער מוז ער דאָס שטענדיג זיין דיינער אונטער אלע אומשטענדען? ער קען ווערען אן אנדע־רערס אויך ווען דו וועסט קיין שכל ניט האָבען. קיין גוואלד זאכען זיינען ניטאָ אויף דער וועלט, און הלואי זאָל דאָס אזוי ניט טרעפען ווי עס טרעפט!

דו לייענסט א מאָל צייטונגען? אויב דו לייענסט וועסטו געפינען גענוג טראגעדיעס צוליעב אונגעראָטענע ווייבער. דער שלומפּער האָט אָנגעמאכט מעהר גרושות און עגונות ווי ערגעץ א חסרון אין דער וועלט.

— איך פערשטעה דאָס ניט. פאַרוואָס בין איך מיינעם געפּעלען געווארען פאר דער חתונה? בין איך ניט די זעלביגע שפּרינצע וואָס פריהער?

— געוויס ביזטו די זעלביגע שפּרינצע, און וועסט די זעל־ביגע פערבלייבען ביז אין טויט אריין, א שפּרינצע בייט זיך

— נו... נו... סיי ווי סיי, פארוואָס?

— האָב געדולד, שפּרינצע, כאַפּ ניט! איך וועל דיר דער־ציילען „פּארוואָס", אָט טאקע דערפאר וואָס די אידענע פון „יענער שטוב" ווייס זיך ווי צו טראָגען, און די „ווייבעל פון אויבען", כאָטש זי איז ניט אינגער און ניט שענער פון דיר, האלט זיך אָבער א סך ריינער, און גיט אכטונג אויף זיך מעהר ווי דו.

נאָר דערפאר געפעלען זיי „דיינעם".

— ווייס איך וואָס! איך גלויב דאָס ניט אויף מיין מאַן, דאכט זיך, אז ער האָט מיר נאָך קיינמאָל ניט אויסגערעדט.

— און איך זאָג דיר, שפּרינצע, דו זאָלסט דאָס גלויבען. ווען ניט, וועסטו חרטה האָבען. דיר דאכט זיך דאס נאָר אז „דיינער" רעדט ניט, ער רעדט שוין גאָר, שפּרינצע, אוי רעדט ער, מיט באקציינער! אויב ער רעדט ניט צו דיר, רעדט ער צו מיר... ער דערציילט מיר אלץ, איך ווייס אלץ, מיר זיינען אלטע גוטע פריינד, אלטע חברים...

אויב איך האָב קיין טעות ניט האָט שוין „דיינער" דיר אליין אויך א מאָל אויסגערעדט פאר וואָס דו „קוקסט ניט אויף זיך". פרוף זיך נאָר גוט צו דערמאנען! „דיינער" איז א קלו־גער, שפּרינצע, ער איז דוקא א שטילער און האָט פיינד פיעל צו ריידען, אויב דו פערשטעהסט איהם ניט אויפ'ן וואונק ביזטו אויף צרות.

— אויף צרות גאָר? צו מיינע שונאים'ס קעפּ!

— יאָ, יאָ, שפּרינצע, דו ווייסט, אז „דיינער" איז נאָך גאָר א יונגער מאנטשיק, וואָס זעהט נאָך אוים „נישט צו פער־זינדיגען": פיינע וואָנצעם און א יונג פּנים'ל. דו אָבער ביזט

פון אלין האלט זיך אליין אין אָרדנונג, ווייל מיט דער הויז האָט דיינער ניט חתונה געהאט, מיט דיר אָבער דאַרף ער פער־ברייננגען זיין גאנין לעבען. זעה דו זאָלסט איהם ניט נמאס ווערען!

פראָביר ניט דיינעם אויב ער ועט דיך ליעבען אין א שלומפּער, ווייל ער וועט האָבען א ברירה און דו וועסט שפּעטער חרטה האָבען.

דו דאַרפסט וויסען, אז די ביליגעסטע זאכען אין דער וועלט זיינען זייף און וואסער און ווי ווייט דיעזע ארטיקלען קענען האַלטען דיך און דיין הויז אין אָרדנונג דאַרף איך דיר ניט זאָגען.

האָב ניט מורא צו קוקען אין שפּיעגעל, דו וועסט איהם קיין עין הרע ניט געבען, דאָך שטענדיג זאָלסטו האָבען א קאם דערביי, קענסט זיך גאר ניט פאָרשטעלען וואס'ער א ניצליכע זאך א קאם איז ווען מען געברויכט דאס נאר אזוי אפט ווי מעגליך.

דו טאָרסט קיינמאָל ניט פערגעסען אז צאָהן־פּולווער קאָסט אין גאנצען א קליינינגקייט און איז ניט אָבצושאצען מיט מי־ליאָנען.

— וואָס! איז דאָס דער גאנצער צוועק פון הייראטען? אימער און אייביג זעהן צו געפעלען דעם מאן, איהם שאפען פערגניגען און זוכען צו זיין פאר איהם א קוקלע? אזא בע־גריף, האָט איהר דאָס מענער, פון א פרוי אפילו יעצט אין די אויפגעקלערטע צייטען? אפשר גאָר אָנטאָן זיך פאר איהם אין לייב קאליר און טוליענע קליידלעך ווי א באלעט טענצערקע? פוי, דאָס איז שענדליך!

ניט איבער... פערלאז זיך אבער ניט אויף דעם, וואס דו האסט א מאל „ריינעם" געפעלען געוואָרען.

ערשטענס ביזטו געווען יונגער, און א יונג שפרינגעל איז גאר אן אנדער זאך... צווייטענס האבסט געארבייט מיט דער גאל שונאי ישראל, דיין מאן צו געווינען.

די האבסט איהם איינגעריצט מיט א שפיצינע זאדיל, מיט בענדלאך, מיט שפיצען, מיט א בערפיצמע הוט, מיט שיכלעך און געלע שנאלען, מיט פאמשעריקעס, מיט א מיל און מאלע מיט א ביבעלע שמינקע און א פלעשעלע פארפומע. האבסט געזוכט צו שיינען און צו שמעקען.

יעצט אבער ביזטו א „אידענע", דער אמאליגער בשמים איז געבליבען אין זאאל, וואו דיינער האט דיך מקדש געווען. די גאלדענע ליעבע האט זיך געענדיגט באלד נאך די גאלדענע וואך...

אָט העט, אדרבא, וואס א גרויסער דייטשער דיכטער האט א מאל געזונגען וועגען אלע „שפרינגעס" און אלע ליעבעס אָהן אן אויסנאהם:

„אך! דעם ליעבעס שענסטע בליהט ענדיגט איך דען לעד־בענס מאי; מיט דעם גירטעל, מיט דעם שלייער רייסט דער שענער וואהן ענטצוויי". דאס הייסט אויף פּראָסטע מאמע לשון, אין אידישע אידיש: „דער הערמיק און דאס חתונה געניי, אַ, נאך דער חופה איז א בראך צו זיי"...

געדיינק דערפאר, שפרינצע, וואס איך פערזאג דיר! דאס זיינען עטליכע כללים, וואס דו מעגסט זיי אויסלערנען און גוט איינ'חזר'ן אויף אויסענווייניג, זיי וועלען דיר צוניץ קומען אין לעבען.

דו מוזט זעהן צו האלטען ארדנונג אין הויז, דאך פריהער

מיט יעקעל שפּרינצעס

א וכוח איבער דער פראגע פון „איך מאן, דו ווייב, איך שלאָג, דו שווייג“ און עטליכע ווערטער וועגען פרעמדע ליעבע.

ענדליך, יעקעל, ביזטו דאך „ארוים פון די כלים“ און האָסט דיך צוקריגט מיט דיין שפּרינצען. איז דאָס אָבער אָרענטליך, איז דאָס גוט, איז דאָס מענשליך זיך צו קריגען מיט דעם ווייב, מיט דער לעבענס־בעגלייטערין?

— קריעגען! א ברירה האָב איך געהאט? גען, פינסטער אָב א לעבען מיט אזא שלאק ווי מיינע, גען, לעב מיט אזא אידענע ווי שפּרינצע די ארורה און האלט דאָס מויל!

נו, און יענעמ׳ס „אידענע“, יעקעל, מיינסטו איז אנדערש? עס איז, גלויב מיר, די זעלבע „שפּרינצע“ נאָר מיט אן אנדער נאָמען און דו ביסט א גרויסער לעקעש, במחילה, ווען דו ווילסט דאָס ניט פערשטעהן.

זיי וויסען, אז יענעמ׳ס „אידענע“ געפעלט דיר נאָר, ווייל זי איז יענעמ׳ס, קוים וועט זי זיין דיינע, וועט זי ווידער ניט טויגען. אין גרונט גענומען געפעלט דאָך דיר ניט נאָר יענעמ׳ס אידענע, נאָר אלץ וואָס עס איז יענעמ׳ס איז בעסער ווי דיינע. אָט פּרוביר זיך מיט יענעם ביישען ווערסטו אויסגעפינען, אז דו האָסט זיך מיאוס אָבגענארט.

— חלילה! דאָס מיין איך ניט, שפרינצע, דאָך אויב דו מיינסט אז דיין מאן האָט דיך גענומען ווייל ער האָט זיך פער־ביינקט נאָך קינדער, אָדער ווייל ער האָט ניט געקראָגען וואָס צו עסען אָדער וואו צו שלאָפען — האָסטו ווידער אַ טעות.

„דיינער" האָט נאָר ד י ך, דיך אליין גענומען, שפרינ־צע, דיך צוליעב דיר אליין, ווייל דו ביסט איהם געפעלען גע־וואָרען. אויב ער האָט דיך אפילו געהייראט צוליעב דיינע פאָר טאָלער, אויב געלד איז געווען דער הויפט צוועק, דאן וועט זיך דיעזער צוועק שנעל אויסצוועקלען און דער עיקר וועסטו זיין, און דו קענסט זיין דער עיקר דורך דיין האלטונג.

די פרוי מוז שטענדיג זיין אַ שטיקעל חצופה, אָבער נאָר פאר איהר מאן.

— איז דאָס אָבער גוט אזוי? האָט נאָר די פרוי פליכ־טען און דער מאן גאָר ניט?

— געוויס האָט דער מאן פפליכטען. געוויס, שפרינצע, דו וועסט הערען וואָס'ר אַ צעטעל איך וועל איהם לייענען, אן אנדער מאָל, דאָך חן און זיסקייט זוכט מען ביי דער פרוי. עס איז נאטירליך אז די פרוי זאָל ערשיינען שענער ווי דער מאן, די נאטור האָט איהר שען געמאכט, געגעבען איהר אַ ערדעלערע הויט, רייכערע פארבען, פיינערע פאָרמען און גליעדער און דאָס וואָס די נאטור האָט אליין אויסגעצאצקעט זאָל דער מענש ניט פערדארבען.

— יעצט זיי געזונד, שפרינצע, איך וועל ערגעץ געהן אויפ־זוכען דיין יעקלען.

—... געהט... געזונד!

שטאלט פאר איהר? זאָג דעם אמת, יעקעל, שעם זיך נים! האָסטו זיך געוויזען פאר דיין שפּרינצען מיט אלע דיינע חסרונות? דו מוזט מודה זיין, אז דו ביזט אויך ניט כולו צאצקע.

א פערמעגענס, יעקעל, פיעל דיר פעהלט נאָך צו א עכ־טען רזשענטעלמען!

האָסטו דערצעהלט דיין שפּרינצען פיעל מיידלעך דו האָסט געקענט איידער דו האָסט זיך פער'קנס'ט מיט איהר? האָסטו איהר דערצעהלט וואו דו פלעגסט אלס בחור אָפטמאָל פער־ברייננגען גאנצע נעכט...

ניין, יעקעל, דו האָסט דאס איהר ניט געזאגט, דו האָסט איהר אָבגענארט, מיאוס אָבגענארט און יעצט האָסטו נאָך פּרע־טענזיעס!

דו רעדסט וועגען „א ווייבעל פון אויבען", יעקעל, ווייס־טו דען ניט, אז דאָס ווייבעל פון אויבען האָט א מאן? און זאָל שוין זיין, אז זי וועט אוועקוואַרפען א י ה ר ע ן און געהען וואוינען מיט דיר, קענסטו אויף אזא פרוי א סך בויען? מיט וואס ביזטו זיכער, אז זי וועט שפּעטער דיך ניט אויסבייטען אויף אַן אנדערען?

— אָבער האָט איהר אליין ניט געזאָגט, מיין ליעבער לי־טעראט, אז „יעדע פרוי דארף זיין א שטיקעל חצופה פאר איהר אייגענעם מאן?" בכן האלט איך פון אייער לעהרע און פאָדער דאָס פון מיין שפּרינצען.

יאָ, אמת, יעקעל, יעדע פרוי ד א ר ף זיין א שטיקעל חצופה פאר איהר אייגענעם מאן. געדיינק זשע! זי ד א ר ף דאָס זיין, אָבער זי מ ו ז דאָס ניט זיין. זי ד א ר ף דאָס נאָר זיין אייגענטליך פון שלום בית וועגען, ווען איהר מאן איז צו

— מעגליך, אז דאס איז אמת, אבער דאָס ווייבעל פון אויבען למשל, איז דאָך מעהר מענש ווי מיינע. זי איז דאָך מעהר אויפגעראמט ביי זיך, זי האָט א שענערע האלטונג, א פיינערעס בענעהמען. מיין שפרינצע מעג זיך כ'לעבען אויף איהר פערקוקען און נאָכפאָלגען איהרביישפיעל.

דאָס דאכט זיך דיר נאָר, יעקעל, ווייל זי וואוינט מיט א טרעפ העכער... מעגליך אפשר, אז דיינע קען זיך ניט אזוי דרייהען אויפ'ן קנאפעל, דערפאר אָבער איז זי דיר מעהר געטריי ווי „דאָס ווייבעל פון אויבען". דאָס מוזטו צוגעבען. און געטריישאפט איז א זאך וואָס וואלגערט זיך ניט אויפ'ן גאס אין אונזער וועלט. און ניט נאָר געטריי אליין איז דיר דיין שפרינצע, זאָנדערן זי ליעבט דיך אויך, און א מענש, וואָס ליעבט, פערדיענט געליעבט צו ווערען.

— וואָס קומט אָבער ארויס וואָס זי ליעבט מיך, אז איך ליעב איהר ניט מעהר?

אָבער א מאָל האָסטו דאָך איהר יאָ געליעבט, יעקעל, זאָנסט וואָלסטו דאָך מיט איהר ניט חתונה געהאט. האָב קיין טעות און זיי ניט קיין יעקעלע נאַר, זי איז די זעלבע שפרינצע וואָס פריהער... אויב זי האָט זיך אונטער דער צייט א ביסעל פערענדערט, איז דאָס נאָר דערפאר, ווייל אלץ אין לעבען ענדערט זיך און שטעהט ניט אויף אָן אָרט.

ביזטו דער אייגענער יעקעל וואָס מיט עטליכע יאָהר צוריק?

עס הויבט זיך גאָר ניט אָן!

עס קען זיין, אז דיינע האָט זיך א ביסעל צוגע'חן'דעלט, צוגעפוצט אום דיר צו געפעלען, דאָס הייסט: זי האָט דיך א ביסעל אָבגענארט. האָסטו אָבער ארויסגעוויזען דיין אמת'ע גע-

יעקעלס, מיין ליעבער יעקעל, דו האָסט פפליכטען פונקט אזוי גוט ווי דיין ווייב.

— איך ט ו מיין פפליכט, האָב דאָס ש ט ע נ ד י ג גע־טאָן. איך ארבייט פאר מיין פאמיליע.

נו, און דיין „אידענע“ געהט ארום ליידיג? זעה ווי זי זעהט אויס! דאָס איז ניט פון צו פיעל וואוילטאָג. האָט זי אזוי אויסגעזעהען פאר דער חתונה? זאָג דעם אמת, יעקעל, וואָלסטו איהר „גענומען“ ווען זי וואָלט געהאט אזא צורה אלס מיידעל? גלויבסטו, אז ווען זי וואָלט אזוי אויסזעהען וואָלט איהר געהאלפען דאס חן׳דלען זיך, די שמינקע מיט דעם יאקעל, די שיכלעך מיט די שנאָלען און די הוט מיט די בלומען?

דאָס האָט זי ביי דיר געקראָגען אזא צורה. איך וויים נ־ט אויב דו ביזט אין גאנצען פערא נטוואָרטליך דערפאר, איין זאך איז אָבער זיכער: ביי דעם מאן, וואָס האָט איינזעהענים מיט זיין פרוי און בעטראכט זי אלס זיין גלייכען, אדער אלס עט־וואס העכערעס — וועט זי ניט אזוי גיך אבבלאקירען. א פרוי איז די עדעלסטע בלום אויף דר׳ערד, מען מוז זיין פארזיכטיג מיט איהר,אויב מען וויל זי זאל ניט אזוי גיך פערוועלקען.

דו האָסט עפעס פריהער גערעדט וועגען „ניט ליעבען“, יע־קעל, מיינסטו אז דו און דיין „אידענע“ זיינען דאָס די איינ־ציגע פאָר פאָלק ביי וועמען די ליעבע קיהלט זיך אָב אין עט־ליכע יאָהר נאָך דער חתונה? פרעג דיינע בעקאנטע און הער וואָס זיי וועלען דיר זאָגען!

ליעבע איז א קריעגעלע מיט טייערע פארפומע פון וועל־כען די הייראט נעהמט ארויס די פראָפען. פון אָנפאנג שמעקט דאָס שטארק, גאנץ שטארק, אָבער לאנגזאם, לאנגזאם דומפפט

פיעל וואוילער יונג, צו פיעל מפונק, ווייל ער האָט שוין גענאשט פון אלע קיכען, קיכלעך פון פערשיעדענע אויוועגס...

א פרוי, וואָס האָט א לייטישען מאן, א בעל הבית'ישען מענשען, און ניט קיין „חברה מאן", קיין דורכגעמאכטען, דורכגעטריבענעם יונגאטש — איז זיך גאָר ניט מחויב אזוי שטארק צו פוצען און צו חן'דלען. א מאן, אן אמת'ער, אָרענטליכער, קלוגער מאן דארף האָבען אנשטאנד און שכל גענוג אזא זאך גאָר ניט צו פערלאנגען, ווייל ביי חצופות איז קיין גרונד ניטאָ...

קוים וועט זיך דיין שפּרינצע אָנהויבען שטארק צו פוצען און קאָקעטעווען פאר דיר אליין ביסטו ניט זיכער, אז זי וועט ניט געפעלען א צ ו ו י י ט ע ן. אן אויסגעפוצטע שפּרינצע געפינט שטענדיג א בעלן... דאס זיינען זאכען, וואס האָבען שוין געטראָפען און טרעפען יעדען טאָג אין יאָהר.

היינט פערשטעה איך סתם ניט דיין בעגריף פון פערהייראטען לעבען, יעקעל. דו מיינסט, אז דער נאָמען „מאן" איז שוין א גענוגער תירוץ אויף אלע קשיות. דיין שפּרינצע דארף זיין א ווייב, א דיענסט, אן אם, א בעל־הבית'טע, א מוטער, א ספּעציעלע צאצקע פאר דיר זיך צו שפּיעלען ווען דו ביסט גוט געלוינט און אן עקסטרא „שווארץ יאהר" צו וועמען דו זאלסט בטלן אלע בייזע חלומות ווען דו קומסט אָפּט מאָל א היים מיט א פערביטערט הארץ. דו ביסט הינטערשטעליג, מיין פריינד, א סך הינטערשטעליג ווען דו האלסט נאָך פון דעם פערשימעלטען כלל : „איך מאן, דו ווייב, איך שלאָג דו שוויג" דער עולם'שער ווערטעל פון „והוא ימשל בה, קאָך מיר לאָקשען", איז שוין לאנג ארויס פון דער מאָדע.

די „שפּרינצעס" זיינען יעצט די זעלבע יחכנים ווי די

פרויען וואָס ווילען „אויסגעפינען"

פערבינדען זיך די צייהן און שרייען, און ברייננגען אויס דעם מאַן אָדער דעם חתן געלד, צו הערען וואָס ער וועט זאָגען.

א פרוי איז אזוי איינגעוואוינט צו זיין איהר מאַן'ס צאצקע, אז זי וואָלט וועלען אלע ווייליע אויסגעפינען אויב זי איז איהם שוין ניט מיאוס געוואָרען, אויב זי איז נאָך אלץ זיין שפּיעל פויגעלע, זיין ליאלקע, ווי א מאָל.

און אויסגעפינען ווילען דאָס א ל ע פרויען אָהן אויסנאהם — אלט און יונג. איהר וועט זעהר אָפט בעמערקען ווי עלטערע פרויען, וועלכע האָבען שוין אייניקלעך, זוכען נאָך אלץ זיך איינצושמייכלען ביים מאַן און פּרובירען אויף פערשיעדענע ארטען זיין ליעבשאפט.

די פרוי איז כמעט קיינמאָל ניט זיכער מיט איהר מאַן'ס טריישאפט, נאטירליך, דאכט זיך דאס איהר אזוי. זי האָט שטענדיג מורא ער זאָל זיך ניט פערליעבען אין א צווייטע, א שענערע, א אינגערע, אָדער א געראָטענערע. כל זמן די פרוי איז נאָךווירקליך יונג און שען, ארט דאָס איהר ניט אזוי שטארק; זי גיט זיך א קלער: „נישט קשה, איך קען נאָך גע־

דאָס אוים און עס בלייבט דערפון ניט מעהר ווי א ביסעל אויס־געוועבטע וואסער... אומזיסט זוכסטו דעם פריהערדיגען אראַמאט אין דעם קריעגעל. עס איז ניטאָ מעהר. עס איז אויסגעגאנגען ווי א זיסער חלום, ווי א גאָלדענער טרוים אין א זומער נאכט...

אָט וואָס איז ליעבע, מיין פריינד!

— אויב אזוי קומט דאָך אונז אויס צו פערברייננגען א האלבען לעבען אהן ליעבע און קוים שטארבט אב די ליעבשאפט טאָ וואָס בלייבט איבער צו פערבינדען מאן און ווייב?

דאן פערבלייבט די פריינדשאפט, יעקעל, די אינטערעסע, די שותפות'דיגע פערבינדונג אין קינדער. שותפים דארפען זיך ניט שטענדיג ליעבען, זעהר אָפט איז גענוג די טאָלעראנץ, מען דולדעט זיך און מען איז רוהיג.

אָט זיינען עטליכע עיקרים, וואָס וועלען דיר זעהר גוט צו־ניץ קומען אין פאמיליען לעבען.

זיי גליקליך מיט דער פרוי, וואָס האָט דיר איהר ערשטע ליעבע געשאָנקען און האָב אין זינען, אז זי וועט דיר שפּעטער דארפען זיין א פריינד. שטעל ניט דיין פרוי צו פיעל פאָדערונגען, ווייל די נאטור האָט איהר שוין גענוג בעשווערט. זיי שטענדיג גערעכט צו דעם שוואכען. קוק ניט אויף דעם, וואָס יענעמ'ס פרוי איז שען, ווייל דו ביסט ניט דער איינציגער, וואָס קוקט אויף איהר און האָבען קען איהר נאָר איינער. ווען א פרעמדע פרוי, באָט דיר אָן איהר ליעבע, טאָ געה אהיים און ליעב דיין אייגענע ווייב, ווייל די בעסטע ליעבע דאַרף דער מאן געפינען ביי זיך אין דער היים.

מיין „מיסטער“ איז געווען א ליעבהאָבער אויף קרעפּלעך, אז ער וואָלט געצאָהלט א רענדעל א קרעפּעל. ער פלעגט אָבער אויסגעריסען ווערען, איידער זיין ווייבעלע פלגט דאס איהם געבען.

אָפּטמאָל פלעגט זי אויספּרובירען „איהרען“ אויף אן אנדער ארט: זי פלעגט זיך עקסטרא אוועקגעהן פון דערהיים און ניט מאכען קיין וועטשערע, און ווען איהר מאן פלעגט קומען פון דער ארבייט, פלעגט ער געפינען פערשלאָסען די טהיר. שפּעטער פלעגט זי קומען מיט א תירוץ, אז זי האָט זיך פערזאממט. זי פלעגט דאן היטען איהר מאנ'ס מינעס און וועגען זיינע ווערטער און בעוועגונגען, און ווען ער האָט איהר חלילה אויסגערעדט א וואָרט, האָט זי געוויינט ביז האלבע נאכט...

אויף מאָרגען אָבער פלעגט זיין א ראָסעל פלייש מיט קנאָבעל יויך און פעטע קניידלאך. מיין מיסטער פלעגט דאָס אויך זעהר שטארק ליעבען, אָבער ער האָט געמוזט פריהער גוט אָנקריינקען איידער זיין אידענע פלעגט זיך איהם לאָזען צוכאַפּען צו די קניידלאך.

אנדערע ווייבער געברויכען אנדערע מיטעל. זיי רופען דעם מאן ער זאָל געהן מיט זיי אויף א חתונה, אויף א באָלל, אָדער אין טהעאטער דוקא דאן, ווען ער איז ניט אויפגעלייגט דאָס צו טאָן, אָדער ווען ער איז סתם בעשעפטיגט ביי זיין ארבייט. ווען דער מאן טהוט ניט זייער פערלאנג, זיינען זיי איהם מקצר ימים מיט טענות, אז ער האָט זיי שוין „ניט ליעב“ און אז „איימיצער אנדערש“ וואָלט איהם גערופען, וואָלט ער געגאנגען.

אָבער ניט נאָר פערהייראטע פרויען פּרובירען די מענער, נאָר מיידלאך אויך. די פרוי הערט אויף צו האָבען צוטרוי צום

פינען א בעלן". קוים אָבער ווערט זי א ביסעל אָבגעבליאקירט, דערשרעקט זי זיך.

גאנץ פערשיעדען זיינען אָבער די פרוביר־מיטלען, וואָס די פרויען ווענדען אָן צו פרובירען זייערע מענער. די פראָ־בען קומען לויט די עלטער. אָן אַלטע אידענע וועט זיך ניט איינשפּארען, אז זי וויל דוקא א הוט מיט א פויגעל, און א יונגער ווייבעל וועט זיך ניט פערוועלען א „גאנג" נייע תחנות, פרויען האָבען שוין זייערע קאפּריזען דורך וועלכע זיי טאפּען אָן דעם ליעבעם דופק פון זייערע בעשערטע. זייערע פּראָבען זיינען אָבער פיעל מאָל ניט קיין ריכטיגע. זיי פערלאנגען אָפט פון זייערע מענער אזעלכע זאכען, וואס זיינען שווער דורכצו־פיהרען און ווען זייער וואונש ווערט ניט ערפילט, קלאָגען זיי אויף זייער בייזע מערכה.

איך בין אמאָל געווען א לאָזשער ביי א „מיסעס", אפילו א גאנץ שען ווייבעל, נאר א נאריש, וואס האָט געהאט מאָד־נע מיטלען ווי צו פרובירען איהר מאנ'ס הארץ. זי פלעגט זיך פלוצלונג ארומבינדען א באק און שרייען אויף די צייהן. זי פלעגט איהר מאן, אָן אָפּערייטאָר, א „לעקעש", מאכען דעם טויט און ניט לאָזען שלאָפען ביי נאכט. ער פלעגט ארום איהר טאנצען און לויפען ווי א משוגענער און זי האָט געקרעכצט... דערפאר אָבער פלעגט זי איהם אויף מאָרגען מאכען די בעסטע געריכטען און פלעגט זיך האלטען אין איין בעריהמען פאר די שכנה'טעס, אז א י ה ר ע ר איז איין גוטער מאן, און אז ער האָט איהר אזוי ליעב, דאָס ער איז צוליעב איהר אויף גאנצע נעכט. איך האָב שוין געוואוסט, אז ווען דער „מיסעס" דרייען די צייהנער, וועט שוין מאָרגען זיין קרעפּלעך אויף מיטאָג.

מיידעל, און דעם אמת'ן אמת זעהט מען זיך ערשט ארום נאָך דער חתונה.

די פערהייראטע פרוי האָט אמאָל אויך דעם זעלבען טעות. זי בעטראכט איהר מאנ'ס געדולד אלס א צייכען פון ליעבע; אין גרונט גענומען אָבער, וויל ער ניט האָבען צו טאָן און גיט איהר אלץ נאָך צוליעב שלום בית וועגען. אָבער עס קען טאקע זיין, אז ער האָט ליעב זיין ווייב און האָט זיך ערגעץ נאָך א געליעבטע, וואָס ער האָט אויך ניט פיינד. דאָס קען פונקט אזוי מעגליך זיין, ווי עס איז מעגליך, אז די פרוי זאָל זיך האָבען א שטילען געליעבטען, פון וועלכען דער מאן ווייס ניט.

פרויען האָבען שוין א סך מאָל אויסגעפונען, אז זייער כלל איז קיין כלל ניט, אז די בעסטע מענער, מיט וועלכע מען האָט א גוט לעבען זיינען זיך גאָר אוועק וואוינען מיט אנדערע ווייבער אָדער מיידלאך. געטרייע מענער זיינען אוועק פון אייראָפּא נאָך אמעריקא און געלאָזען די ווייבער אייביגע עגונות און מענער מיט וועלכע מען האָט זיך אין דערהיים ארומגעריסען, האָבען שפּעטער אראָבגעבראכט זייערע פרויען און לעבען גליקליך צוזאמען.

עס איז אָבער פארפאלען, איהר קענט דאָס א פרוי ניט איינריידען און זי וועט שטענדיג האלטען אין איין אויסגעפינען, וואָס דער מאן דיינקט וועגען איהר, און צו ליעבט ער איהר מעהר פון אלע פרויען.

שטארקען געשלעכט אזוי גיך ווי זי קומט נאָר צו איהר פולען פערשטאנד. איהר אויג קוקט שטענדיג מיט א חשד אויף דעם מאנסביל, וואָס דרייט זיך ארום איהר, עפּעס וויל זי איהם ניט גלויבען, אז ער מיינט ניט איהר רעה.

דאָס קלוגע, איבערשפּיצטע מיידעל זוכט זעהר אפט אבצו־נארען איהר חתן, אום אויסצוגעפינען זיין כאראקטער און זיין ליעבע. זי זאָגט איהם צו צו געהן מיט איהם היינט אין טהע־אטער. ער קויפט צוויי בילעטען און אָפּטמאָל דריי, פאר דער צוקינפטיגער שוויגער אויך, דאָך ווען ער קומט אן אויסגעפּוצ־טער אין עסיג און אין האָניג, געפינט ער איהר זיצענדיג אין מאמעס שפּענצער לעזענדיג א ראָמאן.

סטייטש, וואָס איז דער מעהר?

זי פיהלט עפּעס ניט גוט.

זי זוכט איהם כלומרשט איינצוריידען, אז ער זאל געהן מיט איהר מאמען און ווארט וואָס ער וועט טאָן. אויף אזא אופן מאכט זי א דאָפּעלטע ערפינדונג: ערשטענס, אויב ער האָט איהר טאקע ליעב מיט אן אמת און וועט בלייבען מיט איהר אין דערהיים און צווייטענס — אויב ער איז א קארגער און וועט זיך ערגערען איבער די עטליכע סענט פון די חמץ׳־דיגע בילעטען.

מאנכע מיידלאך זוכען צו מאכען זייערע חתנים אייפער־זיכטיג. זיי מאכען חן׳דלאך צו יונגע לייט, וואָס זיי ליעבען גאָר ניט, אום צו זעהן, וואָס דער חתן וועט רעדען. עס איז אָבער כדאי צו וויסען, אז אָט די אלע פּראָבעס זיינען אָפּטמאָל ניט ווערט קיין שמעק טאבאק. דען פּונקט ווי דאָס מיידעל מאס־קירט זיך פאר׳ן בחור, אזוי מאסקירט זיך דער בחור פאר דעם

אויף א היטעלע. די גרעסטע חרפה, וואָס איהר קענט צוּוואַר־פּען א פרוי, וואָס פארבט זיך איז, אז ז י פ א ר ב ט ז י ך.

טאָן טוט זי דאָס, נאָר ריידען וועגען דעם וויל זי ניט.

וואָס איז די אורזאכע?

די מענער ווערען האָבען ליעב צו בעריידען א מיידעל, אָדער א ווייבעל מיט אן אָבגעפארבטען פנים, אין אמת'ן אָבער לויפען זיי נאָך ווי משוגעים נאָך א געפארבטע צורה'קעלע און נאָך א פארפומירטען שפּענצער...

מען דארף די פרויען אָט דעם סוד ניט דערצעהלען, זיי ווייסען דאָס גאַנץ גוט אליין. ערפאהרונג האָט זיי געלערנט צו פערשטעהן, וואָס מענער האָבען ליעב און זיי ווענדען אָן אלע מיטעל דעם מאן צו געפעלען.

די נויטיגקייט פון פארבען און שמירען דעם קערפּער מיט שמעקעדיגע זאלבען האָט, זעהט זיך, די פרוי שוין זעהר לאנג געוואוסט. איבערהויפּט זיינען די מיטעל גענוצט געוואָרען אין די הארעמס, אין די פרויען בודוארען, פון די קעניגע און הער־שער אין די עלטעסטע צייטען פון דער מענשהייט.

ווען מען האָט געוואָלט, אז דער אלטער פערסישער בעל עבירה אחשורש זאָל ווארפען אן אויג אויף מרדכי'ס פלימע־ניצע אסתר, דערצעהלט די מגילה, האָט מען איהר „אָנגע־פארבט" און איינגעריבען אין „עסיג און אין האָניג" און זי איז טאקי געפעלען געוואָרען.

שמינקע ווערט געברויכט ביי די ווילדע פעלקער און ביי די הויך ציוויליזירטע. אומעטום זוכט די פרוי צו געפעלען, אומעטום זוכט זי אונטערצוהעלפען די נאטור און אונטערצוקווי־פען דעם מאן מיט א שען פנים'ל...

דאַרפען זיך פרויען פארבען?

די שמינקע ציהט צו די פרויען און שרעקט זיי אָב. מיידלאך וואָס וויסען ניט, אויב זיי זאָלען פאַרבען די באַקען אָדער ניט.

דארפען זיך פרויען פארבען? מיינט ניט, אז דאָס איז א פראגע, וואָס מען פטור'ט איינס און צוויי! איהר וועט זיך מיט פרויען שמינקע אזוי גיך ניט רעכענען...

עס וואָלט געווען נאטירליך, אז פרויען זאָלען גאָר אזא פראגע ניט וועלען הערען, ווייל כאָטש זיי פארבען זיך א ביסעלע צו, געברויכען דעם פינזעלע, דאָס פולווער־פושקעלע און דאָס קעסטעלע פאָמאדע — ווילען זיי פון דעסטוועגען, אז מען זאָל וועגען דעם ניט ריידען...

פרויען ווילען מען זאָל מיינען, דאָס זייערע ליפעלעך און בעקעלאך זיינען אבגעפארבט פון דער נאטור, דאס זיי שיינען און שמעקען טאקע מיט אן אמת.

זייענדיג די „רויזען" פון דעם מענשליכען געשלעכט, ווילען זיי זיין אמת'ע רויזען, ניט קיין געפארבטע, ווי די בלומען

יעצט פרעגט זי זיך די פראגע אויב עס לוינט איהר די „מאנכע“ צו געפעלען. עפעס זאָגט איהר דאָס הארץ, דאָס די יונגע לייט, וואָס קוקען בעסער אויף געפּארבטע פּנים׳לאך און אָבגעשווארצטע ברעמען, זיינען ניט די בעסטע. זי וואָלט בע־סער געוואָלט געפעלען אָהן ,שמינקע.

אין אמת׳ן קען זיך דען א פרוי אייביג פארבען אום צו געפעלען? וואָס לוינט דאָס זיך אליין צו נארען?

די בעשיידענע, מיושב׳ע פרוי אָדער מיידעל ווערט קיינ־מאָל ניט קיין חבר׳טע מיט דער פארב־פּושקעלע. זי האָט מורא פאר איהם פונקט ווי דאָרט וואָלט געזעסען דער טייפעל... אין גרונד גענומען זיינען געפּארבטע פרויען ניט די ערגסטע. מאנ־כע ווייבער און מיידלאך זיינען איינגעוואהנט זיך אביסעלע א פארב צו טאָן, צו בעשטרייכען גאנץ דין די באקען מיט א ראָ־זאָווע פארב, אָבער זיי טוען דאָס מיט א גאנץ אונשולדיגע כונה. זיי זיינען גוטע ווירטהינס אין הויז, גוטע, געטרייע פרויען צו זייערע מענער און פיינע, אָרענטליכע כלה׳ס, א ברכה פאר זייערע חתנים, א גליק פאר די, וואָס קענען מיט זיי שטעהן אונטער דער חופּה.

דער טייפעל ליעגט ניט אין קעסטעלע פארב און ניט אין דער פלעשעלע פארפומע, דאָס רוב ליעגט ער אין קאָפּ, אָדער אין הארצען. אויב די געדאנקען און געפיהלען זיינען ניט פער־טייפעלט וועט זיי די שמינקע ניט שאדען.

איך וויים פון א פאל, וואָס א מיידעל, א כלה האָט זיך נעקריעגט מיט דעם בחור, וואָס האָט איהר אויסגעביטען אויף א צווייטע. זי האָט געשאָלטען און בעליידיגט דאָס צווייטע מיידעל דערפאר וואָס זי פארבט זיך. זי האָט איהר גערופען

וויסענדיג דאָס אלץ פרעגט זיך אָבער די פראגע: פאר־וואָס שעהמט זיך די פרוי דערמיט? פארוואָס וועט א געוועהנ־ליכע בעל הבית'ישע פרוי אָדער מיידעל זיך ניט איילען אָב־צופארבען דעם פנים? מאנכע פרויען ליידען בעסער דעם אינ־אנגענעהמען געפיהל פון ניט שען זיין איידער זיי זאָלען שמינ־קען זייערע באקען.

ווי עס שיינט, בעשליסט זיך א פרוי ניט אזוי לייכט צו פארבען איהר געזיכט. ניט שנעל ווערט א מיידעל א מחותן'עסטע מיט'ן פינזעלע, ניט לייכט טרויט זי איהם אָן איהר געשטאלט, ער זאָל עס פערבעסערען און פערשענען. אָט ווי שטארק דער געפיהל פון שענהייט איז ביי א פרוי, אָט ווי גרויס איהר חשק איז צו געפעלען און אויסזעהן שטענדיג פריש ווי א ערשט געעפענטע קאָנספע, פון דעסטוועגען זעהען מיר דאָך דאָס ניט יעדע פרוי פועל'ט ביי זיך אָבצושמירען איהרע ליפען און באקען מיט רויטע פארב און אונטערשטרייכען אונ־טער די אויגען און איבער די ברעמען מיט'ן שווארצען צויבער שטעקעלע.

פארבען דאָס געזיכט ערוועקט אין מאנכע פרויען א ניט ריינעם געדאנק און עפעס אינסטינקטיוו פיהלען זיי דערפאר א מורא און אן עקעל. א מיידעל פאנגט אָן איבערצוטראכטען, וואָס פאר א ווירקונג איהר געפארבטער פנים וועט האָבען אויף א יונגען מאן. אן אינוועניגסטע שטימע זאָגט איהר אונטער, אז מיט א ביסעלע רויטערע ליפעלעך און שפיץ בעקעלעך וואלט זי געמאכט א סך א בעסערען איינדרוק אויף מ א נ כ ע יונ־גע לייט. אָבער נאָר אויף מ א נ כ ע. זי ווייס בעשטימט אז ניט אויף אלע. אנדערע, ווייס זי, האָבען דאָס פיינד...

גט און קדושין

א בליק אין די נשמה פון פאמאליען-לעבען.

פאפסט פיוס דער צעהנטער האָט ארויסגעלאזט א ווארנונג צו זיינע מאמינים אים נאָמען פון „טאטען מיט דעם מאמען מיט'ן בן יחיד", אז אויב דער צלם איז זיי ליעב, זאלען זיי זיך דערווייטערען פון גט'ן. דער קדוש פון וואטיקאן רופט אָן זיין ווארנונג „טהרת המשפחה", און ער זאָגט מיט א טאָן פון „ביט פאָסעמו", אז „איינמאָל חתונה געהאט איז פערפאלען, דען דער גט ערמוטהיגט אויסגעלאסענהייט און פערברייטעט זינד".

נאטירליך זיינען דאָס די „געטליכע" ווערטער פון עוואנגעליום, וואָס די קירכע זוכט מחזק צו זיין.

דער פאפסט איז אָבער ניט אזוי נאריש אום ניט צו וויסען, אז זיין ווארנונג קען ניט איבערשרעקען דעם גאָט פון ליעבע, ווען ער האלט זיך אין פעקלען... אָט ווי דער הייליגער „טאטע פאָטער" איז אָפיציעל א „בחור", אן אלטער בחור דערצו, פערשטעהט ער פון דעסטוועגען, אז דעם שטארקען קנופ, וואָס דער גלח מאכט, קען דאָס לעבען לייכט פאנאנדערקניפען און, אז א געצוואונגענע „טהרת המשפחה" איז נאָך ערגער ווי אויסגעלאסענהייט.

מיט מיאוס'ע נעמען און האָט געוואָרפען א חשד אויף איהר עהרליכקייט. דאס איז אבער געווען א ליעגען. דאס מיידעל, וואָס האָט זיך אביסעלע צוגעפארבט, איז געווען א גאנץ פיין קינד און איהר איינציגער פערברעכען, אויב דאָס איז א פערברעכען, איז נאָר געווען דאָס ביסעלע פארב און ניט מעהר.

איך קען א יונג ווייבעל אָן אלמנה, א חן'עווריג שען קינד, זי מוז אָבער נעבאך געהן ארבייטען. אָט די אלמנה פארבט זיך אביסעל. דער פאָרמאן אין שאפּ האָט דאָס געהאלטען פאר א בעווייז אויף עפּעס, וואָס זיינע מיאוס'ע מחשבות האָבען איהם דערצעהלט, ער האָט אָבער שנעל דערפיהלט זיין טעות ווען די יונגע אלמנה האָט איהם אראָבעגלאָזט צוויי פייערדיגע פּעטש, אז ער האָט דערזעהן פאר זיך דעם בארג סיני, מיט משה רבנו, מיט די לוחות און די עשרת הדברות מיט דעם בעריהמטען „לא“...

געוועהנליך איז דאָס אָנגענומען, אז געפארבטע פרויען זיינען ניט פון דעם ריינסטען מין. פארב אויף א פרויען באק פערלאנגט א פירוש, אָבער ניט אלע מאָל איז דער פירוש א ריכטיגער, עס איז טאקע אלץ אמת און עס איז דאָך א ליגען.

נו, טאָ ווי בלייבט? הער איך ווי מען פרעגט, דארף זיך א פרוי פארבען אָדער ניט?

זאָל זי טאָן ווי זי פערשטעהט.

רעמען די הערצער פון אויסגעפראַרענע ליעבע און דאָרט, וואו דער וויעדער־קול פון די „שבעה ברכות“ איז פערפלויגען מיט'ן ווינד, יאָ, דאָרט איז די איינציגע ישועה דער גט.

ווי שרעקליך, ווי געפעהרליך, ווי זינדיג וואָלט געוועזן אזא הייראט, וואָס וואָלט געמוזט צונויפשמידען איבער־גוואלד צוויי קערפערס אויף אייביג! איך זאג „קערפערס“, ווייל נשמות קען מען ניט „שמידען“, אפילו גאָט אליין קען דאָס אויך ניט...

נאָר די קירכע, וועלכע איז דער היפוך פון לעבען און דער מלאך המות פון אמת'ע ליעבע און פרייהייט, קען מאכען די קדושין פאר אן „אוקאז“ און די הייראט פאר א שליסעלבורג.

די קירכע, וועלכע זאָגט, אז עס גיבט ניט קיין אנדער לע־בען ווי דער „הימעל־רייך“ און קיין אנדער „ליעבע“, ווי כריס־טוס, קען פער'משפט'ן הערצער צו א מורא'דיגען גיהנום, וואו זיי זאָלען זיך אייביג בראָטען און צאפּלען, און זיך קיין מאָל ניט בעפרייען.

אונזערע געלעהרטע די חכמי המשנה האָבען געזאָגט: „אף צבת בצבת עשויה“. דאָס הייסט, אז צווישען די „צעהן זאַ־כען“, וואָס גאָט האָט בעשאפען ערב שבת בין השמשות, פריי־טאָג פאר־נאכט, געפינט זיך אויך „די צוואנג אָנצונעהמען א צוואנג“.

דאָס איז איינער פון די וויכטיגסטע אינסטרומענטען, אָהן וועלכע די בריאה וואָלט ניט געוועזן פערפעקט און די וועלט וואָלט זיך ניט געקענט קיין עצה געבען. אין פלוג האָט זיך גאָט פערגעסען אָן דעם, ער האָט זיך אָבער דערמאָהנט פרייטאָג פאר „ליכט בענשען“ און האָט עס אונז בעשאפען...

וואָס פאר א גליקליכער מאָמענט דאָס איז געווען! וואָס

אלא וואָס דען ?

גאָר ניט !

פאפסט איז פאפסט און אמת איז אמת.

צוויי בעזונדערע זאכען.

ווען מען זאָל זיך אפילו ווערען א קנייטש טאָן און צוגע־בען, אז כריסטוס איז געווען א „רעפאָרמער“, א „רעוואָלוציאָנער“, א „ראדיקאל“, און אפשר גאר אן „אנארכיסט“, מוז מען אָבער דאָך פערדאמען זיין אונמענשליכען, אוננאטירליכען פסק געגען גט, און מען מוז מודה זיין, אז אָט אין ד ע ם ענין זעהט ער אויס ווי א קארליק געגען א ריעז אין פערגלייך מיט דעם אידישען געזעץ געבער.

כסדר.

וואָס איז הייליגער: די קדושין אָדער דער גט ?

לויט תורת משה זיינען זיי ביידע עגאל הייליג און שטארק: וואָס די חופה פערבינדט קען דער גט צורייסען און וואָס דער גט צורייסט קען די חופה ווידער פערבינדען.

די געזעצען, וואָס רוהען אויף די פונדאמענטען פון ריינעם פערנונפט און האָבען זייערע יסודות טיעף אין דער מענשליכער נאטור, האָבען ניט ארויפגעלייגט קיין שלאָס אויף א פאָר פאָלק, וואָס זאָל זיי מ ו ז ע ן אייביג צוזאמענהאלטען.

דער גרינדער פון דעם אידישען פאלק איז זיין קאָרעקס האָט געגעבען א שליסעל צו די מעכטיגע פעסטונג פון פא־מיליען־לעבען.

אָט דער דאָזיגער שליסעל איז דער ג ט.

דאָס געזעץ, וואָס איז געשטיצט אויף מענשליכקייט ווייס, אז דאס קאלטע שטיקעל פאפיער פון דער כתובה קען ניט ווא־

דאָס, וואָס ק ע ן נ י ט זיין ז אָ ל נ י ט זיין.
דאָס, וואָס איז אונגאטירליך איז אונמענשליך.
קיין טורמע פאר דער זעעלע, קיין צוואנג פאר הערצער,
קיין שלאָס פאר געפיהלען און קיין פאסטקע פאר'ן גייסט!

דאָס מויל, וואָס האָט געזאָגט „איך ליעב דיך ווי מיין לעבען" מעג זאָגען „איך האס דיך ווי דעם טויט", אויב דאָס הארץ פיהלט נאָר אזוי. און די ליפען, וואָס האָבען געזאָגט „מיר וועלען ביידע וואָהנען צוזאמען ווי צוויי טייבעלאך", מעגען, מיט הארץ'ס ערלויבענים, זאָגען „מיר מוזען זיך שיידען און ווייכען איינע פון די אנדערע וואו פעפער וואקסט".

קאלטע ליעבע קען מען ניט אָנווארעמען אויף דער סקאווראָדע פון נייעם טעסטאמענט.

וואָס אונז ווארפט זיך נאָר אין די אויגען ווען מיר קוקען אויף דעם א י ד י ש ע ן דין וועגען גט און וואָס אונז, אלס ציוויליזירטע מענשען, ק ע ן נ י ט און ד א ר ף ניט געפעלען, זיינען די ווערטער „כ י י מ צ א ב ה ע ר ו ת ד ב ר", דאָס הייסט „אויב ע ר וועט עפעס אויסגעפינען אין איהר א חסרון זאָל ער א י ה ר געבען א גט". לויט דעם טרוקענעם פשט פון די דאָזיגע ווערטער איז ע ר דער בעל־הבית איבער א י ה ר. די גמרא פערבעסערט נאָך דעם עסק און זאָגט „א פ י ל ו ש ק ד ח ה א ת ת ב ש י ל ה", דאָס מיינט, „א ו י ב ז י ה אָ ט נ אָ ר א פ י לו א י־ב ע ר ג ע ז א ל צ ע ן ד אָ ס ג ע ק ע כ ט ס" איז שוין נענוג אורזאכע, אז דער מאן זאָל איהר אָב'גט'ן און אוועקשיקען.

אידען זיינען אָבער ניט קיין שקלאווען צו ווערטער, ניט

פאר א געטליכע בעגייסטערונג האָט דאָס דעמאָלט אויפגע־וואכט אין דעם בעשעפער פון די וועלטען, צו בעשאפען דאָס נויטיגסטע פאר די מענשען!

קריסטענטהום האָט ניט אָט דעם הייליגען אינסטרומענט; זי האָט קיין מיטעל אָנצונעהמען דעם צוואנג פון קרושין און זי שרייט מיט קולי־קולות, איינמאָל ארייגעליינגט דעם צוואנג אין פייער איז פארפאלען. מען קען דאָרט די הענד ניט שטע־קען, עס איז צו געפעהרליך. זאָלען זיך די אונגליקליכע ברע־נען און בראָטען אין די גליהענדע קוילען פון האס און מחלוקות; עס איז ניטאָ קיין צוואנג זיי פון דעם בראנד ארויסצונעמען.

די לעהרע, וואָס האלט אין איין פעראורטיילען מענשען צו אייביגע פערדאמנים, ארט ניט די ליידען פון אונגליקליכע, עס ארט איהר ניט, וואָס א געצוואונגענע חבר'שאפט צווישען מאן און ווייב וועט לאָזען א שווארצען רושם אויף דור דורות.

קריסטענטהום איז אוננאטירליך און זי שטעלט דאָס ו ו אָ ר ט העכער ווי די נ א ט ו ר.

די קירכע זאָגט אין איהר עוואנגעליום, אז „צום ערשטען איז געווען דאָס וואָרט". אלזאָ, ביי'ם קריסטענטהום שטעהט דאָס „וואָרט" העכער ווי דער, וואָס האָט דאָס „וואָרט" גע־רעדט, און יודענטהום זאָגט: „הפה שאסר הוא הפה שהתיר". דאָס מויל, וואָס האָט פ ע ר ב אָ ט ע ן קען וויעדער מ ת י ר מאכען, דער מענש איז דער בעל הבית פון וואָרט און ניט דאָס וואָרט פון מענשען.

דאָס איז דער יסוד פון פאָרטשריט, דער סוד פון פרייהייט.

די פראגע פון א אונגעראָטענעם זיווג איז ביי אידען פער־ענטפערט געוואָרען — דער ג ט!

אַרטיקלען און פעליעטאנען

צ ו פ י ע ל שקלאַווען, און זיי האָבען אַט דעם דאָזיגען דין צימליך גוט „צוגעפּיקסט", דען עס איז אבסאָלוט ניט פּאראַן א רב, וואָס זאָל ניט זיין מוכן ומזומן צו גט'ן א פּאָאַר פאָלק צו יעדער צייט, וואָס זיי זיינען ביידע איינשטימיג דערצו. א פרוי האָט ביי'ן בית דין דאָס זעלביגע רעכט אָבצו'גט'ן איהר מאַן, ווי א מאַן זיין פרוי.

לויט אידישקייט און מענשליכקייט איז די חופּה א הימעל און ניט קיין נעץ. די פערהייראַטע מענשען זיינען פ ר י י ע מענשען און זיי דאַרפען נאָר לעבען צוזאַמען אזוי לאַנג ווי זיי האָבען איינע צו אנדערע קיין ערנסטע פּרעטענזיעס, און אין די צוויי הערצער פלאַנטערט זיך ניט א דריטע אָדער א פערטע און די ליעבע בלייבט אזוי הייליג ווי אין דעם מאָמענט פון די קדושין.

אין גרונט גענומען קומט נאָר דער גט אָבצובינדען דעם לעצטען פאַמיליען-קניפּעל, וואָס איז שוין סיי ווי סיי לויז גע־וואָרען, דען די קדושין ווערען אייגענטליך בטל באַלד נאָך דער ערשטער קללה, אָדער נאָך דער ערשטער קריעג צווישען מאַן און ווייב, היינט ווער שמועסט שוין וועגען דעם ערשטען קלאַפּ?

די פּראָפּאַגאַנדא פון דער קירכע צו פערוועהרען דאָס גט'ן זיך איז אן אָנגריף אויף מענשליכקייט, א פּויסט געגען דעם ווילען פון פרייע מענשען. פאַר די קאַטוילישע גלחים, וואָס זיינען אלע „בחורים", קען אפשר לוינען בעסער אויפצוהאַלטען די אונצופריעדענע פאַמיליען-לעבענס צוליעב כמה טעמים... דער פּאָרטשריט אָבער לאַכט פון זיי.

דער גט איז פּונקט אזוי הייליג ווי די קדושין.

די אינדיקעס און די רויטע

(געדאנקען וועגען „טהענקס גיווינג דעי“, ווען די אמעריקאנער עסען אינדיקעס).

„טהיינקס גיווינג דעי“, דער טאג פון דאנקבארקייט, ווען איך זעה די גרעסטע נקמה אויף דעם אמעריקאנעם אינדיק, וועלכער הענגט אן אבגעבריהטער, הויל און אבגעפליקט אין אלע אמעריקאנער יאטקעס.

א אינדיק איז א אינדיק אין דער גאנצער וועלט, ער בלאזט זיך אומעטום און האלדערט מיט כעס, דערזעהענדיג א רויטע פאטשיילקע; דער אמעריקאנער אינדיק אבער בלאזט זיך אויף רויטע, אז ער ווערט שיער צופלאצט, ער ציטערט פאר א רויטען בענדיל, פאר א רויטען פאדים; דערפאר אבער ווען דער היגער עולם געהט דאנקען גאט פאר זיין גנאד און לייטזעלטיגקייט, וואס ער טהוט מיט די „פיער הונדערט“ און מיט זיינע רעגיערער און פיהרער, איז די ערשטע כפרה דער אינדיק...

איך בין ניט קיין געבארענער, נאר א געוואַ־רענער אַמעריקאַנער און אַזוי ווי אַלע געוואָרענע האָב איך דאָ נאָך געוועלט איבערשטייגען די אמת'ע אַמעריקאַנער, די עכטע יענקים — די אור־אור אייניקלאך פון די „פּילגרימס“, די ערשטע אַמעריקאַנער אימיגראַנטען, וואָס האָבען געפייערט דעם ערשטען „טהיינקס גיווינג דעי“ ווען זיי האָבען ענטדעקט אין די ווילדע מחנות ווילדע אינדיקעס, וואָס זיינען געווען די ערשטע קרבנות אין דער נייער וועלט.

יאָ, איך האָב אויך געוואָלט אויפשטעהן מיט'ן ערשטען גלאָקען־קלונג און אנהויבען דאַנקען און לויבען, אָבער וואָס מעהר איך האָב געוואָלט זאָגען „אהבתי“, איך האָב ליעב, האָט זיך מיר געפּלאָנטערט אונטערען צונג דער „לא לנו“ און דער „בצאת ישראל“... ביז איך בין געקומען צום בעשלוס, אַז אַמעריקאַ איז נאָך אויך „לא לנו“, ניט פאַר אונז אידען געדאַכט; אַז דאָ וועט נאָך אפשר חלילה אויך אַמאָל קלינגען דער „בצאת ישראל“, יאָ, אַז ישראל וועט נאָך אפשר פון דאַנען אויך מוזען אויסוואַנדערען, ווי ער האָט אויסגעוואַנדערט פון אַנדערע מצרים'ס...

דער העלער, ליכטיגער און פרייליכער „אהבתי“ פון הלל האָט זיך מיר אַלץ צונויפגעמישט מיט דעם פינסטערען, שרעקליכען „אהבתי“ פון חומש, מיט דעם „אהבתי את אדוני“... וואו דער אונגעוויסענדער שקלאַוו זאָגט „איך האָב ליעב מיין בעל הבית און וויל זיך ניט בעפרייען“... דער געדעכטער, געטליכער כעס האָט אויסגעפילט מיין נשמה און אנשטאָט צו נעהמען אין האַנד דעם סידור האָב איך געוואָלט א כאַפּ טאָן דעם אָהל און שלעפּען דעם ערשטען בעסטען „אינדיק“ צום

ער בלאָזט זיך און קאָכט זיך ביי׳ם לעבען, זעהענדיג אפילו א רויטען בוראק, דערפאר ווערט ביי איהם דעם ער־שטען רויט אונטערען קאָלנער און ער באקט זיך, בראָט זיך, שמאָרט זיך און פּרעגעלט זיך אויף אלע אויוועגס, וואו עס איז נאר דאָ קליין געלד אויף קוליען.

„טהיינקס גיווינג דעי“, דער טאָג פון „גאָט צו דאנקען“, און אלס אן עכט פּאטריאטישער פויגעל ווערט דער אינדיק אויפגעגעסען דער ערשטער און דוקא מיט „קרעמבעררים“, א מין רויטע יאגדעס.

איך בין מיט׳ן אינדיק א קנאפּער מחותן, פּונקט ווי מיט זיין פּרעסערשען דאנקבארקייטס יום טוב. איך האָב פיינד א פויגעל, וואס קען זיך בלאָזען אנשטאט פליהען, און פּלוידערען אנשטאט זינגען... איך האס איהם, פּונקט ווי איך האס א יום טוב, וואס הייסט מיר „דאנקען“ פאר בעגראָבענע קאָהלען־גרעבער, פאר הונגעריגע „סלעק אפּרייטערס“, פאר סטרייקענ־דע קבצנים פון כל המינים; פאר טייערע מילך און ביליגעס בלוט...

די גלאָקען קלינגען און רופען אין קירכע, אבער דער קאנסערוואטיווער אינדיק ליעגט מיט׳ן ביילעק דערויסען און דאס קאָמישע דערביי איז, וואס די לעבעדיגע אינדיקעס הערען זיך פון דעסטוועגען ניט אויף צו בלאָזען, פּונקט ווי עס וואלט גאר קיין זאך ניט פּאסירט, דער גלח פּרעדיגט און דער אינ־דיק האָלדערט צו. ער זעהט וואס אין די יאטקעס טוט זיך, נאר ער איז פון דעסטוועגען דאנקבאר. ער בלאָזט זיך און האָלדערט, ווייל ער לעבט נאך דערווייל און קען זיך נאך ביי־זערען אויף רויטע...

זויגט מיר אוים דאס ביסעל בלוט, וואס די טראסטס לאזען נאך איבער, האב איך אויף דער האנד אנגעטאן א ווייסע הענד־שקע. דער בים איז אפילו געוועזן פון אן אמעריקאנער בעשעפע־ניס, פון א „יענקי“, אבער איך האב ניט געוואלט רייצען די אינדיקעם און זיי ניט געבען קיין געלעגענהייט זיך צו ערגע־רען...

ווען איך האב געזעהן, אז איך בין אין גאנצען אונשעד־ליך, אהן א שום סימן פון א סטראשיגען פארב און בין גוט גענוג אפילו צו זיין אן אמעריקאנער פרעזידענט, האב איך מיר איין גע'חזר'ט, שטעהענדיג געגען שפיעגעל, א אייביגען שמייכעל אויף די ליפען און בין אוועק זוכען א לעבעדיגען אינדיק, מיט וועלכען איך זאל זיך קענען פערהערען.

דאס איז געוועזן ניט קיין לייכטע שטיקעל ארבייט.

ענדליך, נאך לאנגען זוכען האב איך געפונען א לעבעדיגען אינדיק, א יונג מיט ביינער, ארומשפאצירען אין א פענסטער פון א ביער־סאלון, דערביי איז געלעגען א צעטעלע דערצעהלענדיג, אז דער דאזיגער אינדיק וועט ווערען אוועקגעגעבען אלס מתנה צו דעם בעסטען קונד, וואס וועט קויפען די גרעסטע מאס ביער.

איך האב געוואוסט, אז איך קען איהם ניט געווינען.

דער אינדיק איז ארומגעגאנגען אין פענסטער מיט א צו־שפרייטען עק, שטאלץ און שטייף פונקט ווי ער וואלט בעקו־מען „די פרייהייט פון דער שטאדט ניו יארק“... און ער האט דאס אפשר טאקע געהאט אויך, דען דער פרייסטער ארט אין אמעריקא איז דער ביער סאלון...

ביישטידעל פון טהיר און איהם דורכלעכערען דעם אויער... איך האָב איהם געוואָלט זאָגען: „דער אויער, וואס האָט גע־הערט די „דעקלערייישען אָוו אינדיפּענדענס“, וועלכע ער־קלערט, אז אלע מענשען זיינען פריי און גלייך, זאל זיך ניט לאזען פערשקלאפען און זיך ניט בלאזען אויפ׳ן פרייען :ע־דאנק“...

ניין! איך האָב ניט געקענט זאגען קיין הלל אויף א לאנד, וואָס בעשטעהט פון טראסטס און עזעל, וואו דער צלם רוקט זיך אונטער׳ן לעהר־בוך, דער בייטש אונטער׳ן הויט און אינ־דיקעס זיינען די פויגעל פון דאנקבארקייט...

ארומגעהענדיג מיט אזעלכע שרעקליכע געדאנקען, האָט אין מיר ערוואכט א חשק, זיך פאנאנדער צו טענה׳ן מיט א פּאָר אינדיקעס און הערען וואָס זיי האָבען צו זאגען אויף זייער אויפגעבלאזענקייט און וואס עס איז דער יחוס מיט זייער אמעריקא.

נאר געה, טענה זיך אוים מיט א אינדיק!

ערשטענס האָב איך זיך געשטעלט פאר׳ן שפּיגעל און זיך ארומגעקוקט פון קאָפּ ביז די פים אויב עס זעהט זיך ניט ארוים ביי מיר עפּעס א שטיקעל רויטע... א רויטער קנעפּעל, אדער א בענדעל. איך האָב אויסגעטאן מיין רויטע שניפּסעל, האָב אוועקגעווארפען מיין רויטע טאשענטיכעל, איך האָב גע־האט איין רויטען האָר אין דער לינקער וואָנסע, האָב איך איהם אויסגעריסען און אויף מיין רויטע בראָדעווקע אונטערען אוי־ער האָב איך ארויפגעקלעפּט א שווארצען פלאסטער... איך האָב געהאט א רויטען בים אויפ׳ן האנד פון מיינעם אן אומ־זיסטען שכן, וועלכער וואוינט ביי מיר אין שלאָפצימער און

שטעהסט? איך ערמוטהיג מסחור, האנדעל, דערצו בין איך א׳ן עכטער אמעריקאנער.

„מען וועט מיך אויפעסען זאגסטו, ווער בלייבט אויף דער וועלט ניט קיין אויפגעגעסענער? וואס איז די נפקא מינה, וועלכער שכור עס פערצעהרט מיך; אויב דאס איז די שכור׳ניצע ד׳י צייט, אדער סתם א שכור פון א ביער־שיינק ? מיר זיינען אלע ניט מעהר ווי א שלונג ביי א טרינקער, א צוביים נאך א גלעזעל בראנפען... קודם בין איך א׳ן אמעריקאנער אינדיק, ביי מיר אין דער היים בין איך א יחסן, מעג איך זיך בלאזען, איך וועל שטארבען דא, וואו איך בין געבארען געווארען, איך וועל ליעגען מיט מיינע אבות־אינדיקעס. איך וויל בעסער זיין א טויטער אינדיק אין מיין אייגענע יאטקע איידער א לעבעדיגער אדלער אין א פרעמדע שטייג. איך ווער אויפגעגעסען, אבער ביי מיר אין דער היים, אויף מיין אייגענעם באדען, אונטער מיין אייגענע פאהן פון שטערען און שטרייפען, איך בין דער מאלצייט פון מיינע אייגענע גרויסע לייט און יחסנים, מיינע פרומע, גאטספארכטיגע גדולים, א רויטער קען דאס ניט פערשטעהן...

ווער ווייס ווי לאנג דער אינדיק וואלט נאך געהאלדערט און פילאזאפירט, ווען ניט דער שיינקער — א גראבער, אירלענדער גוי מיט א רויטען קארק, א גראבען רויטען פרצוף און א רויטע נאז מיט רויטע וויינפערלאך, יא, ווען ניט דער דאזיגער אומגעלומפערטער פעטער עשיו, וועלכער האט אנגענומען דעם „קלוגען“ אינדיק פאר א שפיץ פליעגעל און איהם דערלאנגט צו א שכור׳ן גוי, וואס איז געפאלען פון די פיס, אז צוויי אונטערפיהרערס האבען איהם געמוזט צוהאלטען.

איך האָב אנגעקלאפּט אין פענסטער, דער אינדיק האָט א קוק געטאָן און דערקענענדיג מן הסתם, אז איך בין ניט קיין סאלון־מענש, האָט ער זיך אויסגעדרייט מיט'ן עק צו דער גאס און געבליבען שטעהן. ווען איך האָב ווידער אנגעקלאפּט, האָט ער זיך גענומען בלאָזען. א אינדיק האָט פיינד מען זאל איהם דאָקוטשען...

—הער נאָר, אינדיק, — האָב איך געזאָגט, — וואָס בלאָזטו זיך אזוי? וואָס איז מיט דיר די שטייפקייט? דו זעהסט גאר ניט איבער'ן וועג ווי דיינע חברה־ברידער און שוועסטער־ליעגען הוילע און נאקעטע, ארויסגעפליקט דאָס ביסעל פעדערען? וואָס מיינסטו וועט זיין דער סוף מיט דיר? וועסט אריינפאלען אין די לאַפּעס פון א גרויסען שכור, פון ג ר ע ס ט ע ן שכור, וואס וועט דיר אראָבהאקען דעם קאָפּ און אריינרוקען אין אויווען. וואָס בלאָזטו זיך? מען וועט דאָך דיך אויפעסען סיי ווי סיי!

דער אינדיק האָט פּלוצלונג בעמערקט ביי מיר דורכ'ן ארבעל, אז איך טראָג א רויטע אונטערהעמד און האָט אויפגעציטערט, ווי א פייער האָט ער אויפגעברענט:

— דו ביסט א רויטער, — האָט ער אויסגעהאָלדערט — איך האָב מיט דיר ניט קיין געשעפטען, ביי דיר איז די רויטקייט בעהאלטען, דאס איז נאך ערגער... וואָלסטו ערשט איצט געקומען נאך אמעריקא, וואלט איך געהייסען מיינע עמיגראציאָנס־בעאמטע זיי זאָלען דיר די מינוט צוריקשיקען... א מענש מיט רויטע אונטער־הויזען, במחילה, איז א געפאהר פאר'ן לאנד... וואָס איז דיר אייגענטליך דער וואונדער וואָס איך בלאָז זיך? צוליעב מיר מאכט מען ביזנעס, געשעפט, פער־

פארק-טראגעדיעס

דער עלענד פון די „געוועזענע“.

יאָ, מען זעהט זיך אָפּטמאָל אָן
אזעלכע מאָדנע זאכען,
אז מען ווייס ניט וואס צו טהאָן —
וויינען אדער לאכען.

נים אלץ אין א טראגעדיע, וואס ענדיגט זיך אומעטיג, פונקט ווי ניט אלץ איז א קאמעדיע, וואס ענדיגט זיך מיט א געלעכטער.

מענשען האָבען זעהר אפט א טעות. זיי קרימען זיך דארט, וואו מען דארף זיך האלטען פאר'ן בויך לאכענדיג און לאכען דאָרט, וואו עס איז א גאָט'ס רחמנות.

זיי לאכען ווען איינער גליטשט זיך אויס אין גאס און צוברעכט זיך האלז און נאקען, און בליפען ביטער לייענענדיג א שונד ראָמאַן.

איך האָב אמאָל געזעהען ווי אן ארימע אידענע איז גע־גאנגען אין אויסגעדרייטע שיך דורך קאנעל סטריט און גע־טראָגען א קערבעל מיט אייער. פלוצלונג האָט זי ארויפגעטרע־

ארויסגעהענדיג פון סאלון האָט זיך דער גליקליכער אי־בערגעקעהרט, ארויפפאלענדיג אויף זיין טהייערע מתנה... אבער ליגענדיג אויף דער ערד אין בלאָטע, אונטער דעם מיאוס'ען שכור, האָט זיך נאָך דער אינדיק געבלאזען און געקוקט מיט רציחה ביי מיר אין ארבעל...

„טהיינקס גיווינג דעי"...

מען דאַרף נאר מאכען א שפּאציר אין איינעם פון די דאָזיגע פּארקס צו זעהן, אז דארט זיינען דאָ מעהר „טראגעדיעס" ווי קאמארעס. יאָ, נייע מאָדנע טראגעדיעס, וואס האָבען זיך אנגעהויבען מיט א מנין גרויסע הייזער; מיט ר'ייזעס נאָך איירָאפּא; מיט אויטאָמאָבילס; מיט דריי דיענסטען; מיט פינף טויזענד דאָלארדיגע וואהנונגען א יאהר — און האָבען זיך געענדיגט מיט אויסגעלאפענע „מאָרטגיידזשעס", היפּאָטעקען און אנגעלאָפענע פּראָצענטניקעס; מיט צוגענומענע הייזער און מיט א זומער וואָקאציע אונטער א יאלעווען בוים, וואס קישעט מיט קדחת...

נאָך קיינמאָל, זייט אויסגעקראכענע בוימער און „ווייסע" גראָז זיינען עדות פון שבת'דיגע און זונטאגדיגע ליעבעס, וואס ווערען געשלאסען נעבען טאָרביצקעס מיט ניסלאך אדער לעקענדיג „לאלי פּאפּס", — יאָ, נאך קיינמאָל, זייט נויארקער קהל'שע האלב כשר'ע, האלב פאַרעווע שטאדט־פּארקס און „פּארקלאך" האָבען געהערט און געזעהען ליעבעס טראגעדיעס, האָבען זיי ניט ביינעוואהנט אזעלכע טראגעדיעס, ווי די וואס ווייזען דארט דעם חורבן פון טוידטע זומער פּלעזשורס.

אָט איז נאך גאר א נישטקשה'דיג ווייבעל, אנגעטאן, ווי זאנט יענער, גאר, גאר אויפ'ן דרך; די האָר פערקאמט נאכ'ן לעצטען שניט. זי זיצט אונטער איינעם פון די יאלעווע בוימער, אדער ווי זיי הייסען אין גמרא־לשון „אילני סרק" פון קראטאָנא פּארק אין די בראָנקס.

זי זיצט דארט און חלום'ט פון אטלאנטיק סיטי; פון לאנג ברענטש; קיימישאָ לייק און די אדיראנדייקס, וואו זי האָט זיך אין די פריהערדיגע זומערס געפרעגעלט פאר נחת.

טען אויף א פרישע באנאנא־שאָלעכטס און זיך דערלאנגט א ציה אויס אזוי גרויס ווי זי איז געווען.

ווען זי האָט זיך קוים מיט צרות אויפגעהויבען איז זי געווען איינגעטונקט פון קאָפּ ביז די פיס אין איהר צובראכענע סחורה.

קיין „גרינע" איז שוין די אידענע אויך ניט געווען, דען כאָטש זי האָט געלייגט די תוכחה אויף קאלאמבוס'ען, אויף „אמעריקא גנב", זי זאל „פערכאפּט ווערען". און אויף די „פּי־נענעס". די שטיקער „חלב", וואס „דער שווארץ יאהר ווייס ווי מען נעהמט דאס אין מויל אריין" — דאך איז זי געווען „געל" פון טשעפּוק ביז א שטיק איבער'ן פּארטוך...

פערשיעדענע „לצים", וואוילע יונגען און יונגאטשעס האָבען אנגעקוקט די צו'ממית'טע אידענע, וואס האָט אויסגעזעהען ווי א רויהער פּאנקוכען און האָבען זיך געקייקעלט פאר געלעכטער, דאך ווי ווייט דאס איז געווען א קאמעדיע זאל אייך „דער גבאי זאגען".

צו זעהען טראגעדיעס איז אויך ניט דער איינציגער ארט דאס טעאטער, וואו מען קוילעט זיך מיט א פאפּירענעם חלף. עס איז אויך ניט דער בית עולם, וואו א „גרינער" קאצאפּ גראָבט קברים פאר אויסגעגרינטע אידען אויף אמעריקאנער אידישע בית החיים'ס.

זעהר אפט איז דאס אין „דזשעקסאָן סטריט פּארק", אין „מאונט מאררים פּארק", אדער אין א בראָנקס פּארק — זיצענ־דיג אונטער א פליכאָוואטען בוים מיט קאמארעס, לעזענדיג א מעשה ביכעל, אדער שטופּענדיג א קינדער־וועגעלע.

בען פופצעהן טויזענד דאלאר גדן, האָפּענדיג צו זיין אן „אָלל רייטניצע" און איצט איז ניטאָ אויף דירה־געלד און זי מוז נאָך האלטען ביי זיך א שוויגער אין א שייטעל.

זי וואלט געגאנגען צוריק צום טאטען איהרען, איז ער אבער אויך אויף צרות. פון אלע זיינע פריהערדיגע „אייגענע" הייזער פּעדלט ער איצט מיט בראנפען און יאגט זיך נאָך טראָגעדיגע ווייבער, זיי זאָלען ביי איהם קויפען שנאפּס אויף „מזל טוב'ס", אדער ברענדי אויף ברית מילות.

אָט קייקלען זיך צוויי בעלייבטע אידענעס איבער קלער־מאָנט פּארק אין די „בראנקס". איינע איז א בעקערקע, די אנדערע — א פישערקע. איידער דער גרויסער קריזיס האָט אנגעפייפט דער „האָררי אָפּ"־הצלחה אין בוזים קעשענע, האָבען זייביידע אוועקגעווארפען די בולקעס מיט די סטינקעס און געפאהרען אין די „קעצענע מייטקעס" (קעטסקעל מאונטיינס). אי, האָבען זיי דארט געגעבען א גאָב דער „חזיר'שער האָטעל קיפּערקע" דערפאר, וואס זי האָט געלאזען עפּעס א שניידערקע טרינקען די מילך פון דער זעלביגער קוה, וואס זיי האָבען גע־טרונקען!

„בערעכענט נאר אקאָרשט די חוצפה דערפון"!

די גאָב, וואס זיי האָבען דאס אוועקגעגעבען דעם „פּאר־מער", ווען די בעט האָט זיך פלוצלונג אין מיטען נאכט צו־בראכען און זיי זיינען ביידע ארויסגעפאלען אויף דר'ערד! ווי זיי האָבען געסטראשעט דעם פארמער צו פערקלאָגען; ווי זיי האָבען דאס אויפגעוועקט אלע געסט און אפילו די געסט פון די ארומיגע „האָטעלען"!

דער פארמער איז „ארומגעגאנגען א טוידטער" פאר

דער בוים, אונטער וועלכען זי זיצט, טוט דאס בעסט, וואס ער קען, איהר צופריעדען צו שטעלען: ער שאקעלט זיך איבער איהר; ער בלאָזט איהר אביסעל אונטער; ער קיצעלט איהר מיט א צווייג, אבער זי איז אין כעס, — „אויך מיר א בוים!“ — טראכט זי, — „אויך מיר א פארק; אויך מיר פעלזשור, מיש־טיינס געזאגט! זעהט נאר די יענטעס ארום! מיט צוויי יאהר צוריק וואלט איך אויף זיי ניט געקוקט; איצט בין איך זייער גלייכען“.

פלוצלונג גיט איהר איין קאמארע א בים אין שפיץ נאָז; א צווייטע אין אויער; א דריטע אין פאטילניצע און זי הויבט אן שילטען מיט טוידטע קולות דעם „מארטגעדזשיר“, וואס האָט צוגענומען די הייזער און די באנק, וואס האָט ניט געגע־בען א נייעם „מאָרטגיידזש“.

אנטקעגען זיצט עפּעס א אידענע און בינדט איבער די ווינדלאך ביי איהר קינד... א ניגערקע מיט א מזומן ניגערלאך קומען און זעצען זיך נעבען איהר, דער געפאלענער פּריצטע, אנידער, זיי קוקען איהר גאָר ניט אָן, פּונקט ווי זיי וואָלטען געוואוסט, אז איהר מאן איז ווידער געווארען א שניידער און זי מוז האלטען לאָזשערס.

אין „מאונט מאררים פּארק“ געהט אן עלטערע אידענע, שוין שטארק אבגעבליאקירט און שטופּט א וועגעלע מיט א „בייבי“. אביסעל ווייטער געהט א יונג ווייבעל און קוקט אויף אָט דער פרוי מיט'ן וועגעלע, און די רציחה קאָכט אין איהר ווי אין א גזלן.

זי איז בייז אויף דער שוויגער, פארוואס איהר זוהן איז ניט אזוי „אָלל רייט“ ווי פאר דער חתונה. זי האָט איהם געגע־

א פערשפעטיגטער „אשמנו"

די חרטה פון א טויטע שלאנג.

ווען מיר, אידען, ווערען אפט פאר גרויס צער און יסורים שטאַלץ אויף אונזער אונשטערבליכקייט, אויף אונזער ביי־קומען אלע אונזערע שונאים, שרייען מיר אויס מיט נצחון: „וואו זיינען בבל, אשור, יון און רוים? וואו זיינען די גרויסע וועלט בעזיעגער? וואו זיינען זייערע טעמפלען, געטער, הערשער, ארמעען און ציוויליזאציאנען? ניטאַ! ניטא זיי קיינעם, מיר האָבען זיי אריבערגעלעבט, מיר וועלען די יעצטיגע פייניגער אויך אריבערלעבען!"

און אונזער טריאומף געשריי איז א גערעכטער.

מיר האָבען די אלע דערמאָנטע רוצחים אויף אזוי ווייט אריבערגעלעבט, אז עס איז פון זיי אפילו איינער ניט געבליבען זיך צו שלאגען אין הארצען „חטאתי". די געשיכטע האָט זיי צומאָל געשטערט די חרטה. אויסגעגאנגען זיינען זיי אלע, אויס־געגאנגען אהן ווידוי... אבגעמעקט מיט אלע זייערע גרויסקייטען.

אלטע, פערזונקענע בית עולם׳ס, וואו די פאנטאזיע פער־בלאָנדזשעט נאָר א מאָל אויף קבר אבות; וואו עס ראָיען זיך

שרעק. זיין איינציגער תירוץ איז געווען, אז זיי זיינעןביידע צו פעט, אז ער האָט זיי אזוי אבגעפּאשעט, דאָס די בעט האָט זיי ניט געקענט איינהאלטען. „אזא חצוף“! אבער ער האָט גע־האט פאר דאס זייניגע!

איצט קייקלען זיי זיך אַ גאנצען זומער אין „קלעמענס פּארק“ און ראנגלען זיך מיט דער חמימה. זיי דיכען ווי די גענז און גיבען זיך אונטער צו די קאמארעס. פון אלע מאָ־יאָנטקעס איז איינע געבליבען ביי א וואש־טאָפּ מיט סטינקעס און די צווייטע ביי אַ מולטער מיט בייגעל.

אט דאס זיינען עטליכע פון די זומער „טראנגעדיעס“ פון די ניו־יארקער פּארקס, וועלכע זעהן אויס ווי קאמעדיעס. קיין דין ווי צו קוקען אויף זיי איז ניטאָ, אז איהר ווילט מעגט איהר שמייכלען...

זייער וויכטיגקייט פאר אונזערע שונאים פון היינט. שפאניען האט אראבגעווארפען דעם צלם פון הארצען, ער פארנעהמט דארט מעהר קיין ארט ניט, און זי ווייזט איהר אלטע צוטרוי־בירטע חרטה־וואונד פאר דער גאנצער וועלט. זי האט ענדליך ארונטערגעשליידערט די שווערע, דריקענדע לאסט, וואס האט נעפרעסט איהר פארפלעקטען געוויסען זייט דעם פינסטערען מיטעל־אלטער; זי האט זיך מודה געווען.

מיר האבען זעהר אפט געהערט ווי שפאניען לאדעט איין צו זיך אידען, ווי זי וואלט ווידער וועלען מאכען מיט אונז שלום. ניט לאנג צוריק האט אפילו אן אמעריקאנער רעפארמיר־טער ראבבינער אן עצה געגעבען די איינלאדונג אנצונעהמען; זיך לאזען איבערבעטען פון די באנקראטירטע שפאנישע קירכע, איהר מוחל זיין דעם הייליגען שייטער־הייפען, די אינקוויזיציע און זיך ווידער אריבערפעקלען אויף די טמא ערד פון בלוט און קללות. אפיציעל אבער האט זיך שפאניען געשעמט צו גע־שטעהן, אז זי ליידעט צוליעב איהר סקאנדאל געגען אונזער פאלק, ביז עס איז איהר דערגאנגען צום ביין און זי האט אויס־געפלאצט אין א היסטערישען „אשמנו“.

דיעזער וידוי הגדול איהרער איז ערשיענען אין די פארם פון א מאגאזין ארטיקעל, געשריעבען פון איינעם פון איהרע גרעסטע און בעריהמטעסטע שריפטשטעלער, סעניאר זשעראני־מא בעקאר, אין דער „נועסטרא טיעמפא“ אין שפאניען. דער שפאנישער „על חטא“ גיסט זיך איבער דאס אידישע הארץ ווי א קוויקענדער באלזאם און פילט אן די מיעדע, אויסגעוויינטע, אלטע אויגען פון דעם וועלט־מארטירער מיט טרעהרען פון פרייד און האפנונג.

די וויסענשאפט־ווערים און די קוריאזיטעט קוקט אין די מוזע־אומס אויף די אויסגעגראבענע טרונעס פון די פערגעסענע טי־ראנען און זייערע הייליגטימער.

איין „גלגול“, נאר פון א סך א שפעטערדיגען שונא אונ־זערען, ראטעלט נאך מיט זיין געביין און גלאצט מיט די אויס־געלאשענע אויגען. ער לעבט נאך כלומרשט, אבער נאר אום צו זעהן די אייגענע מפלה און צו שלעפען דעם טויטען „איך“ מיט ביטערע געוויסענסביסע דורך די דורות.

איין ענטגיפטעטע שלאנג פון די פערשאלטענע פעלקער איז נאך פאראן, וועלכע קלאפט איהר צוהאקטען עק אן דר'ערד פאר חרטה אויף איהר גרויזאמקייט צו די אידען. יא, איין קלאפער־שלאנג, וועלכע א פערבארגענע האנד האט א כאפ־געטאן פאר'ן קאפ און ארויסגעקוועטשט דעם סם המות. זי קריכט יעצט ארום אויף איהר בויך, אין זאמד און שטויב קריכט זי און קאיט די ערד... זי זעהט ווי מיר, איהרע געווע־זענע אפפער, לעבען פונקט ווי פריהער און ווי איהר טויטליכער ביס האט אונז ניט פערניכטעט.

דיעזע אונגליקליכע, פערשאלטענע שלאנג איז קיין אנדע־רע ווי שפאניען. זי לעבט, אבער אך און וועה צו אזא לעבען! שפאניען איז ביז רוסלאנד געווען אונזער אינגסטע רוט, עס איז דערפאר פון גרויסער בעדייטונג פאר אונז און פאר אלעמען צו הערען, וואס זי האט צו זאגען וועגען איהר יעצטיגע לאגע.

ווי מיר ווען באלד זעהן, זאגט זי זעהר פיעל, א סך מעהר ווי מען האט געקענט ערווארטען. איהר וידוי איז פאלשטענדיג און אפען. איהרע ווערטער זיינען איינפאך און שארף, יעדער איינער קען זיי פארשטעהן און קען קיין טעות ניט האבען אין

דאָך, ווי עס שיינט, האָט מען גאר בין יעצט ניט געוואוסט ווי שלעכט דער ארימער שפאניען איז געוועזן מיט א צעהנדליג יאהר צוריק, ביז זי האָט פערלארען דעם לעצטען חלום פון איהר אמאָליגען יחוס אין איהר מלחמה מיט אמעריקא. אָט ווי דער אויסגעשפיעלטער מלוכה איז יעצט ביטער און טרויעריג, איז, לויט די ערקלעהרונג פון א מאדרידער פראפעסאר, איהר א סך ערגער געוועזן, און אין דער צייט, וואס מען האָט נאָך גע־גלויבט אז שפאניען איז „עפּעס“, האָט דאָס געהאלטען ביי א פאָהן פון א עפענטליכע ליציטאציע איבער מאדריד. אָט דעם סוד האָט מען זיך ערשט יעצט דערוואוסט דורך א פאליטישען ארטיקעל פון פראפ. לואיס גארציא גואידזשאררא (פון דער שפאנישער הויפט שטאדט) אין די „יעיל רעוויו“, א זשורנאל פון יעיל קאלעדזש.

דאָס, וואס שפאניען איז פטור געווארען פון קובא און די פיליפינען — שרייבט פראפעסאר גואידזשאררא — האָט איהר בעפרייט פון א קריטישע לאגע און געשטעלט א ביסעל פעסטער אויף די פיס. זי האָט מעהר קיין כוח ניט געהאט אנצוהאלטען איהרע קאָלאָניעס, צו וועלכע מען האָט געדארפט צולייגען מעהר ווי געווינען, און נאכמעהר, מען האָט נעדארפט צו זיי אן איי־זערנע האנד, — א זאך וואס שפאניען האָט שוין פון לאנג ניט מעהר. דער פראפעסאר ווייזט, אז אמעריקא האָט שפאניען ניט געשלאגען, נאר פארקעהרט: געהאלפען, אז דער שפאנישער פערלוסט איז אין גרונד גענומען גאר געוועזן א זיעג. דאס פטור ווערען פון די צרה׳דיגע קאָלאָניעס און די פאאר צעהנדליג מי־ליאנען, וואס שפאניען האָט נעקראגען פון אמעריקא פאר די

„וואס איז מיט אונז געשעהן?" פרעגט סעניאר בעקאר, „פאר וואס זיינען מיר אזוי גיך אויסגעמעקט געווארען פון דעם צעטעל פון די גרויסע און מעכטיגע? פאר וואס האָט שפאניען ניט געקענט אויפהאלטען איהר היסטארישע גרויסקייט אזוי לאנג ווי פראנקרייך און ענגלאנד? פאר וואס זיינען מיר פלוצ־לונג אראב פון דער פעלקער־ביהנע עפעס גראָד דאן, ווען מיר האָבען נאר וואס אנגעהויבען צו לעבען; ווען מיר האָבען ענט־דעקט א נייע וועלט?" (אמעריקא).

מען זעהט ווי די דאזיגע שמערצליכע שאלות רייסען זיך פון א שווער געמיטה; פון א צוריסענעם בוזים; ווי זיי ווארפען א קאלטען שוידער אויף די רויטע פריצ'טע פון אמאָל, וואס האָט קאקעטירט מיט א פרעכען שטאלץ ביי די בעשיצטע ברע־גען פון מיטעל־לענדישען ים, פון אטלאנטישען אָקעאן און ביי דעם שטארקען וואסער פאס פון גיבראלטאר.

אָט איז דער אמת'ער און איינציגער תירוץ, וואס זשעראָ־נימאָ האָט אויף אלע זיינע פייניליכע קשיות:

„מיר האָבען זיך איבערגעפיהרט מיט אונזער שלעכטקייט. דאָס ארויסטרייבען די אידען האָט אונז בערויבט פון אינטע־ליגענטע סוחרים און מאטעריעלע קוועלען... רעליגיעזע געמיינ־הייט און צבוע'יאקישע שטיק האָט אונז אבגעזונדערט פון דער וועלט; די קירכע האָט אונז צושטערט די אחדות און צוריסען דעם צוטרוי פון די פערשיעדענע נאציאנאליטעטען, וואס האָ־בען צונויפגעשטעלט דאָס שפאנישע רייך".

אט אזוי האָט א קינד פון די אמאליגע מרשעת אויף איהר מצדיק הדין געווען. איהרע אייגענע בייזע מעשים האָבען איהר בעשטראפט; זי האָט זיך אליין אראבגעשטופט פון דער סצענע.

סוכות און דער האָרסאָן=פולטאָן פּאַראַד

דער דאמפּפער און דער גלות.

מיר האָבען היינטיגען סוכות צווייערליי פּאראדען: אין שוהל און אין דרויסען.

אין שוהל דרייט מען זיך מיט אתרוגים און לולבים, און אויף די גאסען מיט אמעריקאנער און האָללענדער פּאָהנעס.

סוכות און דער האָדסאָן־פולטאָן יום־טוב.

ארום באלמעמער דרייען זיך די „ברידער“ „פּרעזידענטען“ און גבאים און דער עולם קוקט זיך איין, און אין בראדוויי, און אנדערע „וויען“, דרייען זיך די ניו־יארקער פּאליטיקער און פערשיעדענע קהל׳שע שלעק און די מאסען שלעפּען זיך נאָך, אדער שטעהען אויף די דעכער און קוועלען...

אבערביידע עולם׳ס: דער עולם פון שוהל און דער עולם פון גאס, טאנצען דא אויף פרעמדע חתונות.

די קבצנים פון דער לינקער זייט בימה פרייען זיך מיט די שענע אתרוגים און בכבוד׳ע פּיטום׳ס, מיט וועלכע די גבאים שפּאציערען און אליין מוזען זיי בארגען אן „אתרוג בענשען“ ביי׳ם שמש: און די קבצנים פון דער לינקער זייט געזעלשאפט,

פיליפינען, האָט דער פער'חלש'טער רעגיערונג אביסעל אבגע־מינטערט פון איהר ניט־גוטקייט.

דאָס איז א זיעג, וואס מיר פערגינען שפאניען פון גאנ־צען הארצען, שוין נאָך אלע איהרע געשטענדניסען. דאס איז איינער פון יענע זיעגען, וואס מיר וואלטען פערגונען רומעניען אויך, און עס איז קיין ספק, אז מיר וועלען דאָס דערלעבען. שפאניען און רומעניען, דאס זיינען לענדער, וועלכע וועלען קיין מאָל די אידישע סימפאטהיע ניט ערוועקען.

שפאניען'ס „אשמנו" איז זעהר א ריהרענדער, אבער ער איז געקומען צו שפעט, רומעניענס וועט זיין נאך ריהרענדער, אבער ער וועט קומען נאך שפעטער...

אנטיסעמיטיזמוס פון דייטשלאנד און שפעטער פון רוסלאנד האָבען אנגעהויבען טרייבען אידען איבער די ימים.

דער סוכות דערצעהלט פון א לאנגער, שרעקליכער גלות־נסיעה דורך געווילדען און וויסטעניסען, וואס האָבען געסטראַשעט מיט'ן טוידט, און דער האָדסאָן־פולטאן פאראד דערצעהלט אויך פון געפעהרליכע וואנדערונגען איבער טיעפע וואַסערען; איבער ווילדע סטעפעס פון אונבעקאנטע פלוטען און סכנות'דיגע וואסער־וועלטען, קעמפפענדיג און זוכענדיג א וועג דורך פאליעס און געוויטער.

הענרי האָדסאָן האָט אויסגעפונען דעם אמעריקאנעם רייהן, דעם פרעכטיגסטען טייך, וואס פליסט פארביי די מעכטיגע פיס פון ערהאבענע בערג, וואו רייכע אידען לעבען אין נחת און גדולה, און ראָבערט פולטאן האָט בעשאפען דעם דאמפּפער, וואס פערקירצט דעם גלות איבער די ימים און פערגרינגערט דעם אייביגען וואנדערער דעם שטירמישען וועג צו פערשיעדענע לענדער, וואו ער שלאָגט אויף זיינע „סוכות"...

ניט האָדסאָן און ניט פולטאן האָבען ביי זייערע אונטערנעהמונגען געהאט אין זינען די אידען, דאָך קריעגענדיג שטיינער אנשטאט לויב און שאנד, אנשטאט כבוד פאר זייערע גרויסע לייסטונגען פאר די מענשהייט, — האָבען זיי, אלס דיינקענדע מענשען, געמוזט א קלעהר טאָן, אז זיי האָבען דעם זעלביגען גורל, וואס דער איד, וועלכער דיענענדיג דער וועלט אזוי נעטריי, בעקומט פון איהר דעם ערגסטען חלק.

אויב די צוויי אונשטערבליכע ערפינדער האָבען דאס, אלס קריסטען, דעמאָלט ניט געטראכט, דאן טראכטען מיר דאס היינט. זייער אמאליגע אומזיסטע בעליידיגונג מאכט זיי

וואס פרייען זיך מיט די ענטדעקונג פון דעם שענעם טייך האָדסאָן און די דאמפף שיף מוזען זיך אפט אריינוואַרפען אין האָדסאָן פאר הונגער אדער אנטלויפען פון אמעריקאנער „גליקען“ צוריק נאך רוסלאנד, רומעניען, גאליציען אדער איטאליען אויף א זעגעל־שיף צו אויף אן אָקסען־שיף.

שמחות און ימים טובים זיינען זעהר אפט ניט דאס, וואס זיי שיינען צו זיין: אידישע און אמעריקאנער שמחות איבערהויפט. גיט א קראַץ א אידישע שמחה און איהר וועט געפינען א צרה; קאַשערט אויף אן אמעריקאנער פאראד און איהר וועט געפינען פאליטיקע.

און דאך זיינען סוכות און דער האָדסאָן־פולטאָן ספעקטאקעל ניט שולדיג, וואס מען זוכט זיי צו פערשוועכען.ביידע ימים טובים האָבען געננג ערדעלע בעדייטונגען, מיט וועלכע מענשען און אידען מעגען זיך פרייען.

סוכות און דער האָדסאָן־פולטאָן „סעלעברייישאָן“.

ביידע האָבען אין זיך פאטהעטישעס, ריהרענדעס.

ביידע דערמאַהנען אן רייזען: אָן וואנדערען... ביידע דערמאהנען אן מארטירערטהום...

עס שווימען ארויף אויפ׳ן געדאנקען דער בעלייידיגטער ערפינדער און דער בעלייידיגטער איד; דער גלות און די דאמפף־שיף און ביידע פייערטעג פאסען זיך אין דער זעלביגער צייט, פונקט ווי א הימעלשע האנד וואלט זיי צונויפגעפיהרט אין איין מאָמענט אין די זעלביגע וואָך.

אזוי ווי קאָלאָמבוס האָט ענטדעקט אמעריקא אין דער צייט, וועם די שפאנישע אידען האָבען געדאַרפט א נייע היים, אזוי האָט ראבערט פולטאָן ערפונדען דעם דאמפפער, ווען דער

און צום פארטשריט. זיי זיינען די בעסטע אדוואקאטען איינ־צומאָהנען פערלייגנערטע חובות...

די געשיכטע באנקראטירט ניט.

דערווייַלע זיצען מיר אין „סוכות“. ווען מיר וועלען איינ־קאסירען אונזערע שולדען, וועלען מיר זיצען אין ה י י ז ע ר. מיר וועלען דאן ניט ניצען דעם דאמפפער צו זוכען א צוקאָ־פּענס, נאר צו זוכען פערגניגען.

און אונזערע טענות זיינען ריכטיגע.

פולטאן האָט ערפונדען די דאמפּף־שיף, מיר האָבען ער־פונדען די פרייהייט.

ביי דעם גרויסען פאראד פון אונזער אנערקענונג וועלען ניט דונערען קיין קאנאָנען, ניט פאראדירען קיין שלאכט־שיפען און קיין געפּאנצערטע קרייצערס.

פאראוים וועט געהן א גרויסער אקער־אייזען, געמאכט פון צושמאלצענע שווערדען און געפיהרט פון א „קוה מיט א בער“, צוגעלויכטען פון א גאלא־פייער פון פערברענטע „צלמים“, פאליציי־קניפּעלס, שונד־ראָמאנען און אנטיסעמיטי־שע ביכער.

און האָבען וועלען מיר אונזער חוב ניט ווי האָדסאָן און פולטאן, נאכ׳ן טויט, נאָר ביי׳ם לעבען, ווען דער איד, פונקט ווי זיין ליעבע צו פרייהייט, וועט לעבען אייביג. זיין „אתרוג“ שמעקט נאך און זיינע „ערבות“ גרינען...

סוכות און האָדסאָן־פולטאָן סעלעברייישאן, — ווי שען זיי האָבען זיך צוזאמענגעטראפען!

פאר מאַרטירער, פאר אונזערע פריינד, און מיר פרייען זיך דאַפּעלט מיט דער וועלט'ס ערוואַכטען געוויסען, וואס קרוינט זייער אנדיינקען מיט די עדעלסטע בלומען, מיט געוויסענס־בלומען, מיט די רויזען פון חרטה, וואס וועלען קיין מאָל ניט וועלקען, און אום צו מאכען זייער קראַנץ פון אונשטערבליכקייט קאמפּליט און גאַנץ, פלעכטען מיר אין איהם אריין אונזער אתרוג מיט די הדסים און ערבות...

די ערפינדונג פון דער „נייער וועלט" אפּעליערט צו די אידישע דאנקבארקייט, אבער דיזע ערפינדונג וואלט אונז ניט אין גאנצען געפרייט ווען אונזערע עמיגראנטען וואלטען גע־דארפט אבפינסטערען זייערע רייזעס אויף זעגעל־שיפען, ציטע־רענדיג פאר יעדען בלאָז פון ווינד, ער זאָל ניט פערוואַרפען די שיף אין געפעהרליכע ערטער, אדער שפּיעלען מיט איהר קאָץ־און־מויז, טרייבענדיג איהר הין און צוריק, און ענדליך בריינ־גען איהרע פאסאזשירען צו א קאניבאלען אינזעל...

און אזוי ווי אונזערע וואנדערונגען איבער די וואסערען זיינען נאך ניט געענדיגט, און אזוי ווי נאָך יעדער וואנדערונג מאכען מיר „סוכות", פייערען מיר היינט א דאפּעלטען יום־טוב.

האַדסאָן און פולטאָן זיינען אונזערע קאָללעגען. פונקט ווי מיר, זיינען זיי געווען ערפינדער און ווי מיר — מארטירער. זייער אנערקענונג איז שוין געשעהן, אבער מיר פערצווייפלען נאָך אויך ניט. די געשיכטע בלייבט קיינעם ניט שולדיג. דער גרעסטער בעל חוב איז זי אונז, אבער מיר טרויען איהר... די מענשהייט נעהמט ביי אונז אויף באָרג, זי נעהמט אויפ'ן ביכעל, אבער מיר פערשרייבען אלץ; מיר וועלען איהר ניט שיינקען. מיר האָבען איבערגעגעבען אונזערע חשבונות צו דער צייט

א צוועק. זי קען פון זיך ניט אנטלויפען און קען זיך ניט מעהר ווידער כאפען...

צוויי כחות מיט איין מאָל זיינען די וועקער געוועזן, צוויי שטארקע כחות — דער נאציאָנאלער און אינטערנאציאָנאלער. א צומישטע וועקענים און א צומישטער אויפשטעהן.

אזוי ווי א מעכטיגער, דורכלויפענדער ווינד ברענגט צו־נויף די צווייגען פון דערווייטערטע בוימער איינע צו די אנ־דערע און זיי כאפען זיך ארום מיט א קושעריי, כדי זיך באלד ווידער פונאנדערצוטיילען, אזוי האָט דער שטארקער הערצל׳־שער מזרח־ווינד אריינגעוואָרפען דערווייטערטע אידען איינע די אנדערע אין די ארעמס אום זיי מיט מעהר קראפט פונאנ־דערצורייסען...

דאָס האָט געטאָן דער ציוניזמוס.

די רוסישע רעוואָלוציאָן אָבער האָט גאָר ניט אָנגעהויבען די אידען צו פעראייניגען.

ווי גיך דער רעוואָלוציאָנערער ווינד האָט א בלאָז געטאָן איבער די סטעפּעס פון רוסישען לעבען, האָט ער באלד אוועק־געטראָגען דעם לייכטען, יונגען דור פון דעם אלטען און אָנגע־מאכט א מהומה. די ווערקשטאט איז באלד געוואָרען א דם שונא די שוהל און דעם בית המדרש. דער יונגער בעל מלאכה איז ניט מעהר געגאנגען בין מנחה למעריב אין קלויז הערען דעם רבי׳ן „זאָגען“, זאָנדערן אין וואלד, הערען דעם אגיטאטאָר. עס איז געווארען א ביטערע פערצווייפעלטע מחלוקות אויף לע־בען און טויט. דער בונדיסט האָט זיך פערמאָסטען מיט מארקס׳ „קאפיטאל“ געגען שומר שבת׳ניק׳ס „אלשיך“ און די מאר־סעליעזע האָט געוואָלט אריבערשרייען דעם „שיר היחוד“...

די צומישעניס

א בליק אויף אונזער נאציאָנאלע בויד.

נאָך קיינמאָל, זייט אידען עקזיסטירען, האָט ביי זיי געהערשט אזא גייסטיגע אונרוהיגקייט, אזא תוהו ובוהו פון ריכ־טונגען און אידעען ווי איצט.

די איינגעשלאָפענע, האלב־דערשטיקטע אומה, אין דעם ענגען, דושנעם שלאָף־צימער פון אלט אייראָפא האָט זיך פּלוצ־לונג אויפגעכאפּט; מען האָט איהר אויפגעוועקט און איידער זי האָט זיך נאָך גוט ארומגעוואשען און אָנגעטאָן, האָט זי גע־נומען לויפען, אָדער בעסער געזאָגט, א נ ט ל ו י פ ע ן.

שלאָפענדיג האָט זי ניט געקענט זעהן וואָס פאר א פּנים זי האָט. קוים האָט זי האסטיג, מיט איין מאָל א קוק געטאָן אין דעם גרויסען, נייעם שפּיעגעל פון דער צייט, האָט זי זיך דערשראָקען פאר איהר אייגענעם געשטאלט און האָט גענומען אוועקלויפען פון זיך אליין...

פון איהר אייגענעם פּער׳חושך׳טען, טרויעריג־דערשלאָ־גענעם „איך" איז זי געלאָפען, ניט וויסענדיג וואוהין, אָבער וואָס מעהר זי איז פון ז י ך אנטלאָפען, אלץ מעהר האָט זי זיך אליין נאָכגעיאָגט, און אזוי האלט זי אין בריקעווען אָהן

אין שטיקער. אונזער נאציאָנאלער „וואָגען“ אונזער „בויד“ איז ליידער אויף אזא מטושטש'ן אופן איינגעשפאנט. מיר האָבען אזוי פיעל „פערד“ פון אלע זייטען, אז מען זעהט דעם וואָגען ניט ארויס און יעדער איינער פון זיי וויל זיך געהן זיין וועגס, פיהרען, וואו זיין צוטראָגענע פאנטאזיע הייסט איהם און דער וואָגען שטעהט אין געהאקטע וואונדען אויף איין אָרט... די פארשוינען, וואָס זיצען אינעווייניג, ווייסען צייטענווייס ניט וואָס צו טאָן, אויב זיי זאָלען ווארטען דער געשפאן זאָל זיך נעהמען ריהרען, אָדער זיי זאָלען איהם פערלאָזען אין גאנ־צען... דער בייטש אָבער, דער פאָרטשריט, לאָזט ניט שטעהן, ער שמייסט די „פערד“, זיי הירזשען, טופען מיט די פיס, האַ־קען מיט די קאָפּיטעס און קלאפּען מיט די גרויסע, פערדישע קעפּ איינע די אנדערע... שפּרינגען מיט צושוימטע מיילער אין דער הויך און שפּאלטען דעם באָדען אונטער זיך, עס איז א שרעקליכע סצענע אָנצוקוקען...

דאָ, אין אמעריקא, וואָלט מען אפשר פון די רמ"ח קליינ־לאך און שס"ה בעוועגעכצען ניט געליטען, ווען ניט די ניי־אריבערגעקומענע. אין אמעריקא, וואו עס פעהלט די קדושה און דער ערנסט פון גרויסע אידעאלען, האָט דער ציוניזמוס, למשל, אפילו אין זיין גלאנץ־פעריאָדע אויך ניט געטראָגען די הייליגקייט, וואָס אין דער אלטער וועלט. דער ציוניזמוס איז דאָ שטענדיג געווען א מיטעל פאר עטליכע מאכער צו זוכען פּאָפּולאריטעט און שווימען פון אויבען.

דער היגער ארטאָדאָקסישער יודענטום האָט נאָר א פאב־ריצירטע ממשות; ער איז שוין לאנג „ניט דאָס“. דער אלטער, פרומער דור שטארבט אָב און דאָס יונגווארג וויים נאָר, אז

דער צוהיצטער אידישער רעוואָלוציאָנער האָט געזוכט מיט געוואלד צו שלעפּען דעם פּרוש אויף די באריקאדע. דער יונ־גער דור האָט געוואָלט פערוואנדלען דעם עלטערען אין א „רוי־טען", אָבער דער עלטערער האָט שוין מעהר אין זיך קיין בלוט און קיין פייער ניט געהאט, ער האָט זיי געלאָזען אויף אנדערע מזבחות... ער איז שוין געווען א פערברענטער קרבן, וואָס מען האָט ניט געקענט נאָך אמאָל מקריב זיין... קינדער פון דרדקי הדרים האָבען גענומען קנעלען מיט זייערע מלמדים לאסאל'ס „אייזערנע געזעצע", עס איז געוואָרען אן איבערקעהרעניס. אָבער ניט אלע קינדער זיינען געווען בונדיסטען, סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען און סתם סאָציאליסטען, אנדערע האָבען זיך אָנגעשמעקט מיט די איבערפלעבליכקייט פון פערשיעדענע נאָ־ציאָנאלע פּראקציאָנען און דער ווילדער בבל האָט זיך אָנגע־פאנגען שוין באלד אין חדר.

אָט אזוי איז דאָס אידישע געמיט צופליקט געוואָרען אין רצועות און יעדער רצועה בעזונדער האָט אונז אָנגעהויבען שלאָגען אָדער סתם פערוויקלען און פערפּלאָנטערען הענד און פיס, מיר זאָלען זיך ניט קענען א ריהר טאָן. אָט וויפיעל גאַ־סען און געסלאך אין די אידישע „גהעטאָס" אזוי פיעל געטער האָבען מיר איצט. און יעדער גאָט האָט זיך זיין בית המקדש, יעדער בית המקדש זיינע כהנים, יעדער כהן זיין מזבח און יעדער מזבח זיינע קרבנות...

מיר האָבען תרי"ג בעוועגונגען, וואָס לאָזען זיך דעם פאָלק ניט בעוועגען. די סיבה דערפון איז פשוט: א וואָגען, וואָס האָט איינגעשפּאנט פערד פון אלע זייטען קען זיך ניט ריה־רען פון אָרט. העכסטענס, וואָס ער קען, איז צוריסען ווערען

זי איז בלויז א „מיאוס׳ע דיענסט־מויד" איז שוין אויך ארי־בערגעשלעפט געוואָרען אויף דער זייט ים.

עס איז קאָמיש־טרויעריג צו זעהען ווי מאנכע קלאָגעדיגע ושארגאָן פאטשקונעס און הפקר־יונגען קעמפפען דאָ אויף טאָ־טערשע אידיש געגען זייער אייגענעם מאמע־לשון; ווי זיי שטשירען זייערע פערדישע צייהן פאר שמחה מיט לשון־קודש אָדער ענגליש, וואָס זיי קענען ניט...

אָט די דאָזיגע פעדער־פארטאטשעס, וואָס קאָרמענען דעם עולם מיט קובעבע און לאקעריץ, דערציילען, אז אידיש איז ניט מסוגל אויסצודריקען גלייכע געדאנקען אין שענע פאָרמען און איהר פסק איז צו שטעהן אין קונע מען זאָל אויף איהר שפייען. זיי זאָגען דאָס מיט א לייכט געמיט, עס ארט זיי ניט, זיי האָבען ניט וואָס צו בעדויערען, זיי האָבען סיי ווי סיי ניט געשאפען אזוינס, וואָס זאָל זיי אריבער לעבען אפילו איין איינציגען טאָג. אלץ, וואָס זייער מיאוס׳ער גייסט, דער פער־זעהענים, האָט געבאָרען, איז געווען טויט באלד אויפ׳ן בראָכ־שטוהל. בעדויערען זיי די נעכטיגע וועטשערע, וואס איז שוין מעהר ניטאָ? זייער שמירעכץ איז שוין אויך ניטאָ.

אבער ביי אונז הערשט א צומישעניש. אט ווייל א כאָפּטע כניאָקעס דרייען אוים מיט׳ן גראָבען פינגער, אויף וועלכען עס שטעקט א שמוציגער נאָגעל, די חרפה פאר׳ן אידיש, האָבען מיר פון דער אנדערער זייט א פומפּדיתא מיט צודרומשקעטע פילאָזאָפען און חסידים פון אידיש, וואָס ווילען דוקא מזכה זיין אונגעשולטע אידישע בעלי מלאכות מיט א מאגאזין פון די „העכסטע וויסענשאפט" און די ווילדעסטע דעקארענץ אין בראָסטען אידיש. די כונה איז א גוטע, שוין צו גוט...

אידען טאָרען יום כפור ניט עסען ביי זיך אין דערהיים, נאָר אין קריסטליכע רעסטאָראַנטען...

די רעפאָרמירטע „יאהודים“ פון די גאָלדענע געהעטאָ, וואָל־טען זיך שוין לאנג מיט אידען ניט געח'בר'ט, כאָטש עס איז אָך און וועה צו אזא חבר'שאפט, ווען זיי וואָלטען ניט גע־דארפט אָנקומען צום אידישען קווארטאל נאָך שטימען פאר זייערע פּאָליטישע צוועקען און איבערהויפּט ווען זיי וואָלטען ניט געדארפט זוכען ביי די איינגעוואנדערטע דאָס ביסעל עה־רע, וואָס זיי קענען ניט קריעגען ביי די אמעריקאנער.

די אידישע סאָציאליסטען האָבען צו טאָן בלויז מיט די סאָציאלע און עקאָנאָמישע פראגען. ספּעציעלע אידישע שאלות איז זיי נאָר אויף אזוי ווייט נוגע, ווי ווייט זיי האָבען א שייכות מיט זייערע לעהרען א. ז. וו.

דער כלל, אין אמעריקא, וואָלט גאנץ רוהיג געווען, דען וואו עס איז ניטאָ קיין ליעבע איז ניטאָ קיין אייפערזוכט און עס וואָלט געווען שא, שטיל ווי אין א מויזען־לאָך. די ארטאָ־דאָקסען וואָלטען מיט דער צייט געוואָרען רעפאָרמער, די רע־פאָרמער — גוים, ווען מען וואָלט זיי נאָר ניט ארויסגעטריע־בען פון די קריסטליכע האָטעלען. זיי מאכען סיי ווי סיי חן'דלאך צום צלם; שפּעטער וואָלטען זיי זיך מיט איהם פער'־קנסט און עס וואָלט געווען שלום ושלוה.

אָבער אידען קענען קיין שלום ניט האָבען... און די אמע־ריקאנער בני ישראל האָבען איצט אלץ, וואָס זייערע ברידער אין שניפּישאָק, מינסק און ווילנא. אפילו דער נארישער סכסוך אויב אידיש איז א שפּראך, א „בעלהבית'טע“ פאר זיך, אָדער

די יונגע טערקען

אויף די אראבזעצונג פון טערקישען סולטאן אבדול האמיד און די בעקרעפטיגונג פון דער טערקישער קאנסטיטוציע.

רעדט וואס איהר ווילט, איך בין א יונגער טערק!...

איך קען ניט קיין טערקיש, איך וויים ניט גענוי

וואס עם געהט פאר אין טערקיי, די צייטונגען זיינען פול מיט סברות, אז די הריגות אין יענער מדינה זיינען ניט פאר פולע פרייהייט און גלייכהייט; איך וויים, אז נאך אלע זיעבען זאכען וועט טערקיי בלייבען מעהר טערקיש ווי מענשיש, דאך פיהל איך מיט די יונגע טערקען.

איך בין א יונגער טערק!

ווען די יונגע רוסען האבען מיט א פאר יאהר צוריק גע־וואלט מאכען דעם זעלביגען קונץ אין זייער מדינה, בין איך געוועזן א יונגער רוס און ווען אונזער אמעריקא זאל פלוצלונג קומען צום שכל און ווייזען וואס זי קען טאן, וואלט איך געוועזן א יונגער אמעריקאנער...

איך גלויב אין די יוגענד.

איך גלויב, אז אלץ וואס איז אלט, צו אלט, איז איבעריג,

פארפאלען! ניטאָ ביי אונז קיין מיטעל־וועג, ניטאָ קיין בערעכנונג. עס איז אָדער ג אָ ר, אָדער ג אָ ר נ י ט. אָדער מען קען אויף אידיש קיין ידידות־בריעפעלע ניט אָנשרייבען אָדער מען קען אויף איהם שרייבען הומבאָלד'ס „קאָסמאָס“. אָט אזוי איז מיט אלע אונזערע „פראגען“, מיט דעם גאנצען אידישען לעבען, און אָט מיט אזא צוטומעלטע ארמעע געהט דאָס יעצט ישראל אין דער גרויסער, געפעהרליכער מלחמה פאר זיין קיום. וועט זיך ריהרען די בויד? וועלען מיר פאָהרען ווייטער?

און וויסט איהר פארוואָס איך פיהל יעצט ווי א יונגער טערק? ווייל איך בין שוין אן עלטערער איד...

וואָס עלטער א איד איז, אלץ אינגער ווערט ער; אלץ מיהר געפינט ער אויס, אז ער געהערט צו די צוקונפט...

וואָס פינסטערער עס ווערט דער וועג הינטער איהם, אלץ גרעסער איז די ליכט, וואָס ווינקט איהם אנטקעגען. דער איד געהט שטענדיג מיט'ן פנים צו מזרח. ער שטעהט שמונה עשרה מיט די אויגען צו דער מאָרגען־זייט, צו דער יונגער, ריינער ליכט...

און איך זעה א ליכט אין מזרח, איך זעה ווי עס ווערט ליכטיג אין אזיע וואו דער אידישער הימעל איז א מאָל געוועזן דער ליכטיגסטער.

ביז פופצעהן טויזענד קריסטען האָט מען אויסגעקוילעט אין טערקיי, אָבער דאָס האָבען ניט געטאָן די יונגע טערקען. דאָס האָט דער קאָראן גע'ממית'ט דעם נייעם טעסטאמענט. די יוגענד איז געגאנגען מיט דער קאָנסטיטוציע.

א קאָנסטיטוציע האָט אויך א שווערד, אָבער זי שלייפט איהם ניט אויף דעם שאַרפשטיין פון אמונה.

„איך וויין ניט אויף די געשאָכטענע ארמעניער; זיי האָבען אויף קישינעוו אויך ניט געוויינט, די וועלט־געשיכטע איז בלוטיג, מיר זיינען שוין געוואָהנט דערצו. די קריסטליכע פעל־קער ארט דאָס אויך ניט; זיי האסען מעהר דעם פאָרטשריט ווי זיי ליעבען דעם צלם.

זאָלען מחמד'אנער מערדערען קריסטען אבי טערקיי זאָל ניט האָבען קיין פּארלאמענט. גלויבען איז דער צעמענט פון די טהראָנען און אבדול האמיד האָט זיך געזוכט דערמיט צו

ניט נוציג און מוז בלייבען פון הינטען און אלץ וואָס איז יונג, ניי און קרעפטיג מוז געהן פאָראויס.

גיטשע גלויבט אין שטאַרקייט, איך אויך. און דער שטאַרקסטער עלעמענט אין דער וועלט־געשיכטע איז דער יונגער, ער האָט שטענדיג געזיעגט, ער קומט צו ז ײ ן, צו פ ע ר ב ל י י־ב ע ן ביז אין זיין הויבען עלטער...

דאָס אלטע בלאַט מעג זיך וועך ווייס ווי בריה׳ן אויף דעם בוים, ענדליך מוז עס דאָך מאַכען פלאַץ פאַר דאָס יונגע בלעטיל; דאָס וועלקען מוז אָבטרעטען פאַר׳ן בליהען.

די פאַנאַטישע רעאַקציאָנערע בלעטער, וואָס האָבען גראַד געטראָצט שטורם, רעגען, שנעע און געוויטער און זיינען געבליעבען הענגען אויף זייערע ערטער, מיינען אומזיסט, אַז זיי האָבען גע־ירש׳עט די צווייגען, דאָך כאָטש זיי האָבען אויסגעהאַלטען די עקשנות פון הערבסט און ווינטער, וועלען זיי ניט קענען ווידערשטעהן דעם פריהלינג, ווען עס יוגענד עס איז געבאָרען אויף דעם גרינעם שוים פון נצחון.

די בלעטער שרייבען אלס א וואונדער, דאָס צווישען די יונג־טערקען געפינען זיך זעהר פיעל אלטע, גרייז־גראָהע געגעראַלען, פראָפעסאָרען און געלעהרטע.

וואָס איז דאָס פאַר א וואונדער!

ווען דער גייסט איז גראָה, דאַמאָלס איז דער מענש אלט.

יאָהרען זאָגען גאַר ניט ווען די נשמה רעדט.

געטהע איז געשטאָרבען צו זיין 83־טען יאָהר און איז קיינמאָל ניט אלט געוואָרען. זיינע לעצטע שריפטען דופטען מיט די זעלביגע פרישקייט ווי זיינע כתבים פון דער יוגענד.

אין דעם פרייהייטס־בוך פון דער מענשהייט; מעג די קאָנסטי־
טוציע קלעפּען אויף א קעניג, א סולטאן אָדער א פּרעזידענט.

אונזער אייגענע מיטעל־יעהריגע אמעריקא, וועלכע ווערט
נעבעך אלט און צוקנייטשט פאר צרות, האָט אמאָל אויך געהאט
איהרע „יונגע", אָבער זיי זיינען שוין לאנג געשטאָרבען און
איצט ווערען דאָ געבאָרען פארטיגע „זקנים", „אלטע", גאַטס
פּאָרכטיגע בעלי הבתים, גלויביג, שטיל, צופריעדען און מיושב...

די איצטיגע אמעריקאנער גלויבען, אז זייערע עלטערען
האָבען זיי שוין „מוציא" געוועזן מיט „יונגקייט", אז די אמאָ־
ליגע העלדען האָבען שוין געקעמפּפט און געזיעגט פאר אלע
צייטען.

די איצטיגע אמעריקאנער גלויבען, אז אויסער „פוטבאָל"
און „רייסעס" איז פאר זיי קיין זאך ניט געבליבען.

די אמעריקאנער קאָכען זיך איצט ניט מעהר. האָבען זיי
חיונה, איז מה טוב, ווען ניט בעגעהען זיי זעלבסטמאָרד, ווערען
זיי משוגע פאר צרות, פילען אָן די וואָרקהייזער, די קהל'שע
הקדשים, אָבער אלץ אויף דעם געזעצליכען, פרייהייטליכען,
קאָנסטיטוציאָנעלען אופן...

און גערעכט זיינען זיי, די יענקים!

אויף וועמען וועלען זיי זיך בייזערען? קיין קיסר האָבען
זיי ניט, דעם פּרעזידענט קען מען ניט בעשולדיגען, זיי האָבען
דאָך איהם אליין „אויסגעקליבען". אין פיער יאָהר ארום ווע־
לען זיי ווידער „אויסקלייבען".

עס איז געוואָרען א קריזיס אין לאנד.

נישט קשה, עס וועט בעסער ווערען.

בעפעסטיגען; קריסטענטהום איז דעספאָטיזמוס און זי האָט סימפּאטהיזירט מיט דעם טערקישען דעספּאָט.

וואָס מיך פערדריסט, וואָס יעדען פאָרטגעשריטענעם מענשען מוז ביי דעם יעצטיגען אויגענבליק פערדריסען איז, וואָס עס ווערט פערגאָסען אזוי פיעל בלוט אין א מלחמה, וועלכע וועט דעם ריכטיגען, גרויסען זיעג ניט ברייגגען.

טערקיי וועט האָבען א סולטאן, א הערשער, און יעדער הערשער מוז האָבען בעהערשטע און בעהערשטע זיינען שקלאפען.

ענגלאנד האָט שוין זייט דורות אויסגעקאסירט איהרע אבזאָלוטע הערשער; זי איז יעצט דער מוסטער פון א קאָנסטיטוציאָנעלער מדינה; זי האָט א קאָנסטיטוציאָנעלען מאָנארך, וואָס האָט ניט קיין אייגענעם ווילען; דאָך אין זיינע טהראָנרעדעס רעדט ער ניט פון זיינע בירגער, נאָר פון זיינע אונטערטהאנען. די „פרייע" ענגלאנד איז אונטערטהעניג צו איהר געקרוינטען און זיין „האוז אָוו לאָרדס" האָט דאָס העכסטע וואָרט; די אדעליגע בלייבען דער פריווילעגירטער קלאס און דאָס פאָלק שפּיעלט אלץ ניט די ערשטע פידעל אין דער רעגיערונג.

עס איז אָבער פערפאלען! דערווייל מוז דאָס אזוי זיין. מיר קומען שטופענווייז אויפ'ן שפּיץ לייטער, מען קען ניט שפּרינגען איבער די שטאפּלען אָהן א סכנה געהרג'עט צו ווערען. דער קאמפף פון די יונג־טערקען איז דערפאר א קאמפף פאר'ן פאָרטשריט און דער טיטעל „יונגער טערק" איז היינט אן עהרענטיטעל.

ניין! א קאָנסטיטוציע איז ווייט ניט דאָס לעצטע וואָרט

און דאָך פרייה איך מיך מיט די יונגע טערקען. איך קוועל, קוקענדיג ווי דער קוטאס פון דער רויטער, טערקישער יארמולקע שאָקעלט צום אבזאָלוטיזמוס „ניין“, א ליכט גערט דאָך אויף אין מזרח, אפילו דער גרויסער קנופ פון טורבאן איז ניט דיק גענוג, אז די שטראהלען פון דער פרייהייטס־זון זאָלען איהם ניט דורכדרינגען, אלטע פעלקער ווערען פערױונגט, פאר־וואָס זאָל דער איד אויך ניט האָפען?...

עס איז געוואָרען א יקרות אויף ברויט.

ווער איז שולדיג? גאָט איז שולדיג!

האָט ער געדארפט בעשאפען די מענשען מיט בולקעס אין די קעשענים, אָדער גאָר אָבגעגעסענע און זיי האָבען נאָר געדארפט קומען אויף דער וועלט בענשען...

דעמאָלט וואָלט נאטירליך ניט געוואָרען קיין טראָסט אויף ווייץ און קיינער וואָלט ניט געליטען.

דערפון איז צו זעהן, אז די יונגע טערקען וואָלטען ניט גליקליך געווען ווען זיי וואָלטען זיך אפילו פערוואנדעלט אין רעפובליקאנער. דעם פאָלק וואָלט א האָר ניט בעסער געגאנגען ווי די פראנצויזען אָדער די אמעריקאנער. טערקיי, מאכט יעצט דורך דעם היסטאָרישען חיבוט הקבר, וואָס א סך מדינות האָבען שוין דורכגעמאכט, אָבער אין גן עדן וועט זי נאָכדעם סיי ווי סיי ניט אריין.

וואָס מיר אידען קענען פון דער פעריוננגטער טערקיי ער־ווארטען, איז דערווייל אונבעשטימט. אויב די יונגע טערקען זאָלען בלייבען פעסט אין זאָטעל, וועלען א סך אידישע קאפי־טאליסטען האָבען מיט דער צייט א גוטע געלעגענהייט איינצו־שפאנען זייערע מיליאָנען אין טערקיי, סיריען און פאלעסטינא. אָבער די גאולה פון די אידישע קאפיטאליסטען איז קיינמאָל ניט געווען די גאולה פון אידישען פאָלק.

די „כנסת ישראל“ געהט טאקע שטענדיג א „כשר טאנץ“ מיט דעם געלד־זאק, אָבער זי טאנצט אלץ אויף פרעמדע ברע־טער, אויף א פרעמדען באָדען. די בירגער רעכט פון א ראָטה־שילד, א סאסון און א שיף זיינען ניט די זעלביגע וואָס חיים דעם בינלער׳ס — קיינמאָל ניט.

מען קען זיי נאָר אין די קליינע קאַליזשעס, וואו זיי פּליושקען זיך.

זיי צו ענטפּערען מיינט זיי צו רעקלאַמירען, צו לאָזען וויסען, אז זיי עקסיסטירען, זיי צו מאַכען א שם, און דאָס איז טאקע אַלץ, וואָס זיי ווילען... הײנט געה, קריעג זיך מיט א מחויר דערפאַר וואָס ער שמעקט ניט, ווייז די וועלט, אז דו ראַנגעלסט זיך מיט א סטינקע, דאָס מיינט זיך אליין צו בלאַמירען, דאָס קען איך ניט...

ביי לייטען שונאים, לוינט זיך אפּט צו ווייזען ווי זיי פּער־שעמען זייער משפּחה, ווי זיי זיינען דער פלעק פון זייער פאַמיליע, פון זייער סביבה, מיט מיינע שונאים קען איך אפילו דאָס אויך ניט.

איך קען ניט דערמאָהנען זייער יחוס, זייערע פריינד און חברים אין דער עפענטליכקייט אום ניט צו בעליידיגען די מאָראַלישע און עסטהעטישע געפיהלען פון די לעזער.

דער צעטיל פון מיינע שונאים׳ס יחוס וואָלט זיך געמוזט ציהען דורך אמעריקאַנער תפיסות... דורך טורמעס אין גאַליציען... דורך מיאוס׳ע הייזער... דורך מחנות משומדים... דורך קאָרטעוואַניעס... דורך בערזען־ספּעקולאַנטען און פילאַנטראָפּישע פּראָצענטניקעס... דורך יאהודים׳שע שפּיאָנען... א. ז. וו., א. ז. וו.

ניין ! איך קען וועגען מיינע שונאים׳ס משפּחות, וועגען זייערע פריינד און זייער אומגעבונג אויך ניט ריידען. דערפאַר וואָלט איך זיך אין גאַנצען אויסגעלאַכט פון זייערע קעפּ, ליידער האָבען זיי דאָס ניט... און איהר קענט אויף לומפּען קיין קעפּ ניט אַרויפזעצען, ווייל קעפּ־מענשען זיינען ניט אזוי פערדאָר־

גיט מיר שונאים

(פּאָלעמישעס).

„סבבוני כלבים רבים עדת מרעים“. (תהילים).

איהר זאגט דאס גליק.

צו אַ ל ע דאַרף מען האָבען גליק, אפילו צו שונאים. לייט האָבען שונאים איז כאטש קיין אום־כבוד זיי צו ענטפערען, זיך מיט זיי צו פערהערען, אדער, אין ערגסטען פאל, זיי אָנצושפּייען אין פּנים. מ י י נ ע שונאים אָבער האָבען גאָר קיין פּנים ניט...

שפּיי אויף אַ הויפען מיסט!

אַ סך וועסטו איהם דערמיט פערשעמען. ביי איהם וועט דאָס נאָך גאָר זיין אַ עהרע: ער האָט געקראָגען אַ פּאָעטישען שפּיי... ער וואָלט נאָך געדאנקט די זון זי זאָל דאָס קיינמאָל ניט אָבטריקענען, ניט פערמעקען, די גאנצע וועלט זאָל זעהן זיין יחסנות, ווער עס האָט אויף איהם אַ שפּיי געטאָן...

שונאים קענען אמאָל ארויסברייגגען אַ מענשען פון געדולד אזוי, אז ער זאָל זיי זיין געצוואונגען אָנצורופען ביי זייערע ריכטיגע נעמען. מיינע שונאים האָבען גאָר קיין נאָמען ניט...

טשעטע אידיש אין דער איסט סייד... קינסטלער צו פינגער־מלאכה זיינען זיי אבער אלע.

נו, זיינען זיי גראד איצט געוואָהר געוואָרען, אז איך קען געבען איבער די הענד... פוי! אזעלכע זאכען האָב איך פיינד! אוועק'ט שקצים!

זיי האָבען פערגעסען, די יונגאטשעס, אז איך בין דער אלטער, שטריינגער וועכטער, וועמען די השגחה האָט אוועקגעשטעלט צו פערהיטען די פאָלקס־קעשענעס פון די פערשיעדענע פינגער־מכשפים, וואָס רוקען זיך דאָרט... זיי האָבען פערגעסען, אז זיי וועלען ניט זיין די ערשטע גנבים וועמען איך האָב געפאקט און צוגענעגעלט צום שאנד קלאָץ אין פערלויף פון מיין וועכטער־קאריערע...

יא, זיי האָבען דאָס פערגעסען!

איך האָב פיינד לאנגע הענד. מעג דאָס זיין א ווייכע, פוכאָווע, אויסגערוהטע האנד מיט שענע, געפוצטע „מאניקיור־טע" נענעל און דימענטענע רינגען... מעג דאָס זיין א „שווארצע האנד" מיט שמוציגע נענעל און ארומגעדרייט מיט רצועות... אָדער סתם אן אונריינע האנד מיט א בלאָטיגע פען... מיט איין וואָרט, אָט די אלע הענד לאָז איך ניט קריכען צום עולם'ס קע־שענע און צו מיינע געוויס ניט...

קיינמאָל ניט!

אלץ, וואָס דאָרט געפינט זיך, אין די קעשענעס מיינע, איז מיין אייגענעס, שווער־פערהאָרעוועטעס, בלוטיג־שווערעס געהאלט פאר מיין עהרליכע פראצע, און קיין קעשענע־גנב, קיין פאָלקס־פערפיהרער, מעג עס זיין א „יאהודי" אָדער א מאס־קירטער איד, וועט דאָס ניט דערלעבען צו בעריהרען...

בען, אזוי ניעדריג, אזוי נאריש צו זוכען פּאָפּולאריטעט דורך מסירות און זלזולים.

מיינע שונאים טהוען דאָס.

אָבער דאָ ליעגט דער טעות פון יענעם קארליק: איהם האָט פערדראָסען פארוואָס דער ריעז איז אזוי הויך, האָט ער געזוכט א מיטעל איהם אָנצונעהמען פאר די האָר און ארונ־טערשלעפּען צו זיך, כדי זיי זאָלען זיין ביידע גלייך...

האָט קיין טעות, רבותי, איך האלט זיך ניט חלילה פאר א ריעז, אפילו ניט פאר איינעם פון מיטעלען הויך... נאָר וואָס זאָל איך טאָן, אז מיינע שונאים זיינען אזוי קליין, דאָס אין פערגלייך מיט זיי בין איך א גליות הפלשתי...

אלזאָ זוכען זיי מיר אָנצונעהמען פאר די האָר, די שונאים מיינע, די קארליקעס. קענען זיי ניט דערגרייכען. בייזערען זיי זיך, זידלען זיי, מסר'ן זיי, קריצען זיי מיט די ציינער. העלפט דאָס זיי ניט.

האָבען זיי אָבער, אָט די פיגמעען, די קארליקעס, לאנגע הענד... זעהר לאנגע הענד. וואָלטען זיי דוקא ווען כאָטש גרייכען מיינע קעשענעס, דאָרט אריינשטעקען די לאנגע הענד זייערע און מיך אויף אזא ארט ארונטערררייסען...

צו שטעקען די הענד אין פרעמדע קעשענעס זיינען זיי מזיקים, משונה'דיגע בריות, און איך וואָלט אויך ניט געווען דער איינציגער וועמען זיי וואָלטען דאָס געטאָן, ווייל דאָס איז זייער פרנסה... אנדערע פון זיי טהוען דאָס ט ע ג ל י ך... און אנדערע — איין מאָל אין וואָך... מאנכע טהוען דאָס אויף ענג־ליש אין דער 5טער עוועניו... און מאנכע — אויף צוקאָליע־

און דער גאנצער קארליק־טהורם וועט צופאלען אין פּיץ־פּיצלאַך און זינקען אין שאול תחתיה.

און שונאים ווילט זיך דאָך האָבען.

מענשליכע שונאים, עהרענהאפטע שונאים, מעכטיגע שונאים, וואָס זאָלען טאקע ריכטיג וועה טאָן, א שטאָך טאָן ביז אין סאמע ביין אריין. שונאים וואָס זאָלען שלאָגען מיט'ן אמת און ניט מיט שקרים. דער שקר קראצט און איז עקעל־האפט, דער אמת טהוט וועה און ער איז נאָבעל.

גוואלד גיט מיר שונאים!

מיינע קעשענעס זיינען ריין, זויבער, אונבעפלעקט, הייליג, און ווען איך וועל שטארבען זאָל מען זיי אויסשניידען, די קע־שענעס מיינע, און זיי מיר מיטגעבען אין קבר.

רעספעקט, קעשעניקעס, פאר מיינע קעשענעס! רעספעקט אפילו איהר אויסגעקלונגענע פילאנטראָפען, וואָס צאָלען גזלה פאר כבוד, פרעמד בלוט און טרערען פאר אונשטערבליכקייט, און פערקויפט „וואסער“ אָנשטאָט גאָלד און פערוואנדעלט די רייכסטע נאציאָן אין א מיזעראבעלע בעטלערקע — רעספעקט פאר א קראנקען, אויסגעמוטשעטען, אויסגעזאָרגטען קינד פון א קראנקע, אויסגעמוטשעטע און אויסגעזאָרגטע אומה!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

קענען זיי מיר הייסט דאָס ניט גרייכען.

האָבען זיי געפונען אן אנדער מיטעל. איינע אויף די אנדערע האָבען זיי זיך געשטעלט, די קארליקעס. יאָ, איינע אויף די אנדערע. די דיקע, די גראָב־בייכיגע, די אָבגעפרעסענע פון „אויבען־אָן“, פון “אפטאון” האָבען זיך אוועקגעשטעלט ראַ־קום אלס פונדאמענטען... אויף זיי האָבען זיך אוועקגעשטעלט די דארע, די הונגעריגע, די שפילקע־קעפּעלדיגע, די נבזה׳דיגע און אויף זיי — נאָך קלענערע, נאָך מיאוס׳ערע, נאָך עקעלהאפ־טערע, נאָר מיט גרעסערע מיילער, מיט מעהר עזות, ביז די ערגסטע יונגאטשעס זיינען אויסגעקומען פון אויבען...

א מין ראקום־ליטער האָבען זיי געמאכט און האָבען גע־מיינט אָט, אָט האָבען זיי מיך שוין דערגרייכט, לאָזט זיך אָבער אויס, אז זיי האלטען מיך גאָר פאר א פיאטע און קיצלען מיך און אָנשטאָט צו פיהלען א סכנה מאכען זיי מיך לאכען... און לאכען וועל איך מן הסתם ביז איך וועל דערלאנגען א בריק

בייטען און דאס ערנסטע — קיין געלד די נויטיגע זאכען זיך איינצושאפען.

יעצט האָט ער א פערד, א גוטע קוה, א גארטען מיט קאר־טאָפעל און אלערהאנד ווערטהפולע גרינוואַרג פאר'ן ווינטער און עס איז איהם ניט שלעכט. דער שטארקער ווילען פון איהם און זיין פרוי האָבען דורכגעקעמפפט דעם שווערען ווינטער אין די בערג, און די שרעקליכע אונבעקוועמליכקייט פון אן ארע־מעם לעבען אויף איינזאמע פעלדער.

די גוטע מידות פון אן ע ה ר ל י כ ע ן אידען, ניט קיין פרומער, האָבען דעם דאזיגען פארמער געוואונען די גונסט און אכטונג פון זיינע קריסטליכע שכנים און זיי האָבען איהם ברידערליך געהאלפען. זיי האָבען איהם געוויזען ווי צו בעאר־בייטען דאס פעלד און האָבען איהם געבארגט דערצו זייער פארם־געצייג. איידער ער האָט געהאט זיין אייגענע קוה האָ־בען איהם מאנכע גוטהערציגע, קריסטליכע פארמערס צוגע־פיהרט אומזיסט גאנצע קאנען מילך.

אויסגעהאלטען האָט ער דעם קריזיס פון דעם ערשטען יאהר, ווייל ער האָט אביסעל געארבייט מאלעריי פאר די פאר־מערס, אבער דאס אליין וואָלט ניט פיעל געהאלפען ווען ער, אדער זיין פרוי וואָלט זיך פלוצלונג פערביינגט נאך א אידישען טהעאטער, מוזיק־האָלל אדער „מואווינג פיקטשור שאָו“; אדער ווען דער פרוי וואלט נעבאך געגומען חלש'ן דאס הארץ צו בע־ריידען דער „אידענע פון יענער שטוב“, אדער ווען זי וואָלט סתם געגומען גאהרען נאָך „מציאות“ אויף שטופּ־וועגעלאך, „פושקארטס“, אדער נאך א רעשטיל פיש אויף שבת; צו נאָך א פעטען מארך־ביין, א צולייג צו א האלב פונט פלייש.

אין די יאגדעס-בערג

איך געפין זיך יעצט אויף א פארם, א אידישען פארם, אין קאָלאָמביא קאונטי, ניו יארק, ניט ווייט פון דעם שעה־נעם האָדסאָן ריווער, צווישען „די בערג פון שווארצע יאגדעס", „האָקעלבעררי מאונטיינס".

ווי די מעהרסטע אידישע פארמערס אין אמעריקא, איז אויך מיין פארמער געווען א שטאדט־מאן און א בעל מלאכה דערצו: א מאלער פון הייזער, א „פיינטער", און האָט אזוי לאנג געארבייט אין שטאדט ביז ער האָט זיך ארויפגעארבייט צום רעכטען שפיץ פון א קירכע און איז פון דאָרט אראבגעפאַלען, פון א „סקעפאָלד", און זיך צובראכען א פוס. דאס איז מעהר ווי ער האָט דורכגעמאכט אלס אמעריקאנישער סאלדאט אין דער שפאניש־אמעריקאנישע מלחמה, קעמפפענדיג צוזאַמען מיט רוזוועלט'ען ביי סאן זשואן בארג.

יעצט וואהנט ער מיט זיין פרוי און פיער קליינע קינדער אויף א געדונגענעם פארם און זוכט מיט אלע קרעפטען צו מאַכען א לעבען און ער מאכט דאס. מיט די גרעסטע געדולד און אויסדויער, וואס זיינען שווער צו טרעפען ביי אידען, האָט דער ארימער מענש געליטען דעם ערשטען יאהר, ניט האָבענדיג קיין געצייג, קיין פערד און קיין בהמות דאס לאנד צו בעאַר־

פרישע אייער, וועלכע זי האָט אונטערגעלייגט אונטער דער ציעג אנשטאט אונטער די הינער. אזוי ווי א ציעג בריהט ניט אויס קיין הינדלאך, האָט זי נאטירליך צובראכען די אייער און זיך אזוי איינגעשמירט, אז דער מלמד מיט דער רבצין האָבען געארבייט מיט דער גאל ביז זיי האָבען איהר אבגערייניגט און א דארפישער פּאָעט האָט געמאכט דערפון א שעהנעם ליעד, וואס אלע פארמערס זינגען. נישטאָ א גוי אין דעם גאנצען געגענד ארום וואס זאל ניט קענען דעם ליעד פון „די ראבבי ענד די גאָוט" דער „מלמד מיט דער ציעג".

ווי חן'עוודיג דאס ליעד איז קענט איהר זעהן פון דער איבערזעצונג:

דער מלמד און די ציעג.

דער ראבבי האָט געהאט א ציעג
אוי, וועה, אוי, וועה,
האָט ער געזאגט „אויף אייער ליעג"
אוי, וועה, אוי, וועה,
די ציעג ווי דער ראבבי, ניט געגאָלט,
האָט בריהען הינדלאך ניט געוואלט.
זי האָט צובראכען יעדער איי,
אָ, דומע ציעג, אוי, וועה, אוי, וועה.

ווען איך האָב געהערט דעם ראָזינגען ליעד און די גאנצע מעשה מיט דער ציעג און די אייער, האָב איך פערשוואָרען מיין בעל הבית, ער זאל מיך צופיהרען צום מלמד'ישען פארמער, איך וויל זיך מיט איהם בעקענען. מיין פארמער האָט אבער

אויף א פארם האנדעלט מען מיט דער נאטור, מען קען זיך מיט איהר ניט דינגען. מען קען שרייען פון היינט ביז משיח וועט קומען וועט זי ניט „צולייגען" וואס א האָר איז ווערטה. וואס זי גיט, דאס מוז מען געדולדיג און גוטמוטהיג צונעהמען. גיט זי א גערעטעניס, איז געוויס רעכט, חלילה ניט — אין אויך פארפאלען. מען קען די ערד און דעם הימעל פאר־קיינעם ניט איינ־מסור'ן און זיך מיט זיי ניט פערהערען אין יחוס, דען זיי זיינען עלטער פאר'ן מענשען לכל הדעות.

אויב דער דאזיגער פארמער וואָלט געווען אזוי געדולדיג אויפ'ן לאנד מיט א פּאָאר געזונדע, גאנצע פיס איז ניט גרינג צו זאגען; דאך ניט טויגענדיג מעהר פאר דער שטאָדט, האָט ער זיך געמוזט צופּאסען צו דער נאטור; ניט קענענדיג מעהר ארבייטען פאר יענעם, האָט ער זיך בעשלאסען צו ארבייטען פאר זיך.

דער מענש קומט זעהר אָפט צום שכל אויס נויט.

געוועהנליך קענען זיך שטאדט־לייט, בעלי מלאכות אי־בערהויפט, שווערליך צוגעוואוינען צו אן איינזאמען לעבען אויפ'ן דארף; פערפרומטע, אָרטהאָדאָקסישע אידען קענען גע־ווים ניט אזוי לייכט ווערען ערד ארבייטער, וואוינענדיג ארומ־גערינגעלט מיט גוים, אהן א בית המדרש, א מקוה, א כשר'ן קצב און א טרפה'ן לענדלאָרד.

ניט ווייט פון דעם ארט, וואו איך שרייב דיזע צייל'ען, האט א מלמד געקויפט א שטיקעל פארם, ער האָט דאָס גע־טהאָן צוליעב זיין געזונדהייט, אבער ער האָט נאך „גע־קריינקט" מעהר ווי אין שטאָדט. זיין פלונית'טע די מלמד'יכע האָט איהם אין איין טאָג געמאכט א תל פון עטליכע צעהנדליג

שמארקע שפּארען און גרויסען קאָם נעבען שטאָהל און קרייט זיין הייזעריגען „קוקעריקו“ גאַנץ בעזונדער...

דער פערד און די קוה האָבען, זעהט זיך, גרויס נחת פון איהם, דען זיי ענטפערען איהם מיט א הירזשען און מרוקען, די יונגע העהנדלעך אבער מישען זיך מיט איהם ניט און מיר דאכט זיך אויך, אז ער קרייט צו אלט מאָדיש, צו אומעטיג, ניטאָ עפּעס אין איהם קיין טראָפּען גייסט, קיין התפּעלות. איך האָב שוין געהערט דעם זעלביגען „קרייה“, דעם אייגענעם „קו־קעריקו“ מיט פיער צעהנדליג יאָהר צוריק אין דער ליטא...

דאס איז דעם ערשטען מאָל אין מיין לעבען, וואס איך בין אויף א אידישען פּארם, וואו דער איד זאָל זיין מיט אן אמת צופריעדען צו זיין א פּארמער און זאל נאך צוריידען אנדערע אידען ארויסצוציהען אויפ'ן דאָרף.

„אין שטאדט פלעגט ביי אונז א גאנצען הערבסט און ווינ־טער ניט אוועק א וואך מיר זאלען ניט האָבען אין הויז א דאקטאר פאר די קינדער, האָט מיר די פרוי געזאגט, מעדיצין איז געווען ביי אונז אזא הוצאה ווי דירה־געלד און ווי ברויט. דאך זייט מיר וואוינען דאָ צווישען די יאגדעם־בערג, האָט אונז נאך גאָט צו דאנקען קיינעם קיינמאָל אפילו קיין פינגער ניט וועה געטאָן, ברויט און מילך, קעז, פּוטער און אייער זיינען אונזערע רפואות און זיי העלפען אונז, הלואי ווייטער, מיר זיי־נען אלע געזונד“.

איך האָב ניט געצווייפעלט אין דעם אמת פון איהרע רייד, די רויטע, פּוצעלעוואטע בעקלאך פון די קינדער און מיין גע־זונדהייטס צושטאנד אין די עטליכע טעג, וואָס איך בין דאָ, האָבען מיר איבערצייגט, אז מען קען דאָ זיין געזונד און צו־

קיין צייט געהאט און א קריסטליכער פארמער האט מיך צוגע־פיהרט אהין.

איך האב די מלמד'יכע ניט געפונען, זי איז געווען אין ניו יארק אויפ'ן אידישען בית עולם „פעלד מעסטען". דער מלמד חיים נחום איז א „איד מיט די ביינער", אין מיטעלען על־טער. ווען איך האב איהם א מאפ געטהאָן מכח „האָדעוועז היה־נער" האט ער מיר דערצעהלט זיינע צרות און האט דערביי בע־מערקט, אז ער איז ניט דער איינציגער איד ,וואס טויג זיך ניט צו א פארם.

— ניט ווייט פון דאנען, האט ער מיר ערקלעהרט, וואוינט א אידישער פארמער, א געוועזענער ניו יארקער שניידער, וואס ניט האבענדיג קיין געצייג צו בעארבייטען די ערד, האט געאַ־קערט זיין גאָרטען מיט א שעהר.

אויף דעם פארם, ביי וועלכען איך וואָהן האט אבער דער מלמד מיט דער ציעג און דער שניידער מיט דער שעהר קיין איינפלוס ניט געהאט. ער האט טאקי געאקערט זיין פעלד ווי געהעריג איז און האט ארייגעלייגט אייער אין א „אינקיוביי־טאָר" און האט יעצט ביז 440 היהנער און העהנער, וואס לאָ־זען מיר גאנצע נעכט ניט צו מאכען מיט אן אויג. און איך ווייס, אז איך בין אויף א פארם.

אויף אזוי ווייט בין איך אבער נאציאנאליסטיש געשטימט, אז מיך אַרט דאס ניט שלאפען, אבי אידישע היהנער האל־טען מיך וואך...

א פּאָר יונגע העהנדלאך האלטען נאַכאנאנד אין איין קרייען אויפ'ן קוויטש און מיר דאכט, אז זיי קרייען מיט'ן נגון פון „התקוה"... דער אלטער האָהן אבער שטעהט מיט זיינע

לויטער „גרינע“... יעצט האָט שוין דער וואַלד אַלע קאָלירען: גרין, רויט, ברוין, געל און שווארצלעך. דער הויפּט קאָליר פון די ביימער איז רויט.

איך קוק אויף זיי און דערמאָהן מיך אן דער „רויטער“ אידישער גאס... און שפּאַצירענדיג אין די האָקעלבעררי מאָונ־טיינס, בורטשע איך מיר דעם גרויסען „רויטען“ ליעד, וואס וועט איבער לעבען די בערג...

פריערדען אהן א שטאדט און איהרע איבעריגע גענוסען און ניט־
נוציגע ציוויליזירטע לוקסוסען. מיינע ערצטע האָבען מיר גע־
הייסען אנקומען אין א סאניטאריום פאר נערוועז שוואכע, זיך
צו בערוהיגען; אבער דיזער אידישער פארם איז, גלויב איך,
פאר מיר דער בעסטער סאניטאריום.

דער פרישער ווינד, וואס וועהט דאָ פון די „האָקעלבעררי
מאונטיינס" האָט אין זיך מעהר היילונגס שטאָף ווי אלע אפּ־
טייקען פון ניו יארק צוזאמען. מיין דאקטאר איז די נאטור. די
העהנער איבערטרייבען דאס מאנכעס מאָל, אבער אידישע העה־
נער — איך בין זיי מוחל, וואו האָט א אידישער „האָהן" די
געלעגענהייט צו קרייען אויף אן אייגענעם הויף?... דאס רוב
מאכען זיך אונזערע „העהנער" דעם אנשטעל אויף פרעמדע
הויפען; זיי פאטשען מיט די פליגעל און וועקען א פרעמדען
עולם, קרייענדיג אויף לייטישע מיסט קאסטענס...

דאָ אבער וועקען זיי אידען...

איבערהויפּט בין איך דא ניט קיין לאָזשער, דער פארמער
האלט ני טקיין זומער־געסט; דער זומער איז שוין סיי ווי סיי
באלד אוועק. איך בין דאָ ווי ביי זיך אין דער היים. איך רוף
דאָ די קוה און דעם פערד ביי זייערע נעמען. די קוה הייסט
„באשע" און דער פערד „היק". אין אמת'ן אבער איז די קוה
דיק און דעם פערד קען מען איבערצעהלען די ביינער.

די פעלדער זיינען יעצט אינטערעסאנטער ווי אין מיטען
זומער, ווען אלע בוימער זיינען גרין. זיינדיג אזוי לאנג אין
אמעריקא, זיינען מיר שוין אבגעוואוינט צו זעהן א וועלט פון

מיר דערוויילע אריין געריטען אין שטאל, דערלאנגענדיג מיר א פלעם דעם מח אָן דעם ביישטידעל פון טהיר, אז איך האָב שיער דעם קאָפּ פערלארען.

דאָ האָט דעם מלמד אזוי פערקלעמט דאס הארץ, אז עס זיינען איהם ארויסגעטרעטען טרעהרען אין די אויגען.

— נו, און אייער „אידענע“? — האָב איך איהם תּם׳־עוואטע א טאפּ געטהאָן.

— פרעגט שוין גאר ניט — זי טויג לחלוטין גאר ניט. א אידינע ממש, נור צו זאגען ברכה...

— וואס איז, א בת תּלמיד חכם? — האָב איך אונטערגע־כאפּט.

— א שאלה! א מלמד׳ס א טאָכטער פון דרישקיניץ.

אזוי ריידענדיג האָב איך בעגלייט מיין העלד אויפ׳ן סוף ביז צום טייכעל. דאָרט האָט דער פערד ארייננעלאָזט דעם קאָפּ אין וואסער און דער מלמד איז געבליעבען אויף איהם רייטען. ער האָט פעררוכט די יארמולקע און האָט מיר גענומען דערצעה־לען, אז די לאָנקע מיט׳ן טייכעל געהערען צו איהם און אז די לאָנקע שוויבעלט און גריבעלט מיט הושענות...

— וואס רעכענט איהר איצט מיט זיי צו טהאָן? — האָב איך איהם געפרעגט.

— וואס זאל איך טהאָן? — האָט ער מיר געענטפערט מיט א בעזארגטע קשיא — נעה, פערקויף תּפילין ביי דאָנסקע קאָזאקען! — האט ער ווייטער געזאגט, טהו, מאך, אז דא וואָה־נען לויטער גוים.

— אָ, ווען אייער לאָנקע מיט די הושענות וואָלט זיך

דער מלמד און איך

די צרות פון הושענית.

איך פרעה מיך מיט חיים נחום דעם מלמד און זיין „פארם" נעבען די יאגדעס בערג.

איך האָב איהם נעכטען וויעדער בעזוכט. ער איז מיר אנטקעגנען געריטען אין א יארמאלקע. איך בין גראָד געקומען אין דער צייט, וואס ער האָט געפיהרט דעם פערד טרינקען. דער מלמד האָט אויסגעזעהן אויפ'ן גרויסען, מאָגערען, ביינער־דיגען פערד, ווי להבדיל, א פליעג אויף א מדרש.

איך האָב מיך מיט דעם דאָזיגען פארמער גרינדליך צו־שמועסט מכח מלמדות און ערד־ארבייט. דאס הייסט: מכח בעארבייטען די ערד און „ליעגען אין דר'ערד" און ער האָט מיר מודה געווען, אז עס שטעקט מעהר מזל־ברכה אין פארמעריי, ווי אין קנעלען. — נאר וואס העלפט דאס? — האָט ער געזיפצט, מורא האָבענדיג די שקאפע זאל איהם ניט אראָפּוואָרפען, איך בין, לא עליכם דערצו קיין מענש ניט... טא־קע גאר פשוט א מלמד... אנומעלט האָב איך זיך רייטענדיג פערטראכט אויף א מאמר אין „ילקוט" און דער פערד איז מיט

ען דאך ניט שלאגען הושענות מיט א גאנצע לאַנקע... דער פערד וועט זיי צוטרעטען מיט די טמא פיס...

ווען דער מלמד האָט געזעהן, ווי זיין עלענד ברעכט מיר דאס הארץ, איז איהם ענדליך איינגעפאלען מיר אנצומוטהען איך זאל ווערען זיין קאָמיסיאָנער פון הושענות אין ניו יארק... ער האָט מיר אפילו צוגעזאגט א גרויסע קאמיסיאן, נאר איך ווייס עפּעס ניט פארוואס איך האָב דעם געשעפט ניט אנגענו־מען און האָב מיך ארויסגעדרעהט מיט א תירוץ, אז איך בין ניט קיין געשעפטס־מאן, אז איבערהויפּט האנדעל איך ניט מיט אידישקייט און, אז דאס ביסעלע אידישקייט, וואס איך פערמאג, וואלט איך פאר מיליאנען אויך ניט פערקויפט...

אויף מיין פראגע, פארוואס ער פערקויפט ניט זיינע הושענות אין דער שטעדטעל האָדסאָן, וועלכע האָט א שעהנע נייע שוהל, וואס איך האָב בעטראכט פארבייפאהרענדיג מיט מיין פארמער, ביי וועלכען איך וואָהן, האָט ער מיר געענט־פערט, אז ארום דאס שטעדטעל האָדסאָן וואָהנען עטליכע אידי־שע פארמערס, וואס האָבען אויף דעם דאזיגען ארטיקעל און מען ווארט דאָרט ניט אויף זיין וואארע...

טענה'ענדיג מיט דעם לא יוצלח־פארמער האָב איך זיך דערוואוסט א סך זאכען. ערשטענס, אז עס געפינען זיך אייניגע אידישע פארמערס אין דעם געגענד; האָב זיך אויך דערוואוסט, אז זיי מאכען אלע א לעבען און, אז עס וואקסען הושענות ארום האָדסאָן... מיך האָט פערדראסען פארוואס דאָ וואָהנען ניט מעהר אידען, פארוואס בני ישראל מוזען זיך דריקען און שטי־קען אין ענגע, דומפּפּע גאסען פון דער „איסט סייד", הארלעם, בראנקס און בראנזוויל. סוכות וואלטען זיי דאך דאָ א סך געלד

איצט געפונען אויף ראָטגערס סקווער, ניו יאָרק! — האָב איך אויסגעשריען.

— אהא! — האָט דער רייטענדער מלמד אויסגעקרעכצט, און גענומען קראַצען די האַלב שוואַרצע, האַלב שיווע קאָזע־בערדיל — וואָס וואָלט דער בלינדער געזאָרגט, ווען ער וואָלט געזעהן דעם וועג! — האָט ער געענדיגט מיט אַ טיעפען זיפץ.

עס האָט מיר פּשוט דאָס האַרץ געריהרט, איך האָב אויף דעם מענשען גרויס רחמנות געהאַט. אין אמת'ן, מען זאָגט דאָס גלות! האָט שוין אַ איד אַ שטיקעל פּאַרם דאַרף דאָס גאַר זיין הונדערט תחום־שבת'ן פון ניו יאָרק... ערגעץ אויפ'ן מיטען פעלד... העט, אַזש אין קאַלאָמביאַ קאַונטי... טאַמער האַסטו אַזאַ טהייערען אַרטיקעל ווי הושענות, האַסטו דאָס גאַר ניט וואו צו פערקויפען, ניטאָ אויף דעם קיין ריכטיגער מאַרק ביז עסעקס סטריט...

אַך, גלות! גלות!...

— און בערעכענט נאָר די גבורות הבורא! האָט דער מלמד צוגעזעצט, אַרויסרייטענדיג פון זומפּ, — בערעכענט נאָר! אַלע צמחים דאַרף מען פּלאַנצען. למשל, קנאָבעל, ציבעלע, רעטאַך, אוגערקעס, קירבעס, מעהרען, חריין און בוריקעס מוז מען פער־זייען און הושענות וואַקסען פון זיך אַליין... אַ גאָט'ס זאַך...

— און איהר גלויבט, אַז זיי וועלען דאָ אַלע מוזען צו־פוילט ווערען? — האַב איך איהם ווייעדער מיט רחמנות גע־פרעגט.

— אַ ברירה וועלען זיי האָבען? — האָט דער אָרעמער, אידישער פאַרמער געמורמעלט — איך מיט מיין אידענע קע־

דען צו מיין פֿויער און ניט אויף ענגליש, ווי די ארטיקלען צו רופען, ריידענדיג וועגען זיי מיט אן ענגלישען פארמער. היינט געה לערן זיך מיר פארמעריי אויף טאַטעריש! — האָט ער אויפ־געציטערט פאר כעס.

דער אָרעמער איד איז נעבאך גערעכט געווען און איך האָב איהם געגעבען מיין עהרענוואָרט, אז איך וועל אויפמערקזאם מאכען דעם „אידישען פארמער", ער זאָל עפּעס טהאָן וועגען דעם. איך האָב דעם מלמד ערקלערט, ער זאָל וויסען, אז דער זאָגענאנטער „אידיש" פון אלע אמעריקאנער „אידישע" צייטונגען איז ליידער ניט פיעל בעסער און אין מאנכע פּרטים נאך ערגער; אז די רעדאקציעס זיינען שרעקליך נאכלעסיג און מאכען פון דער עלענדער גלות־שפּראך אן אמת'ע פערזעהענים און צווינגען מיט געוואלד צו שפּייען אויף א אידיש וואָרט.

— זעהט למה'ש איהר זאלט דאס ניט פערגעסען די לייט צו דערמאָהנען! — האָט דאס אידעל זיך געבעטען רחמים, ווען איך האָב מיך מיט איהם פעראבשיידעט.

איינגעשפּאָרט — הושענות און סכך זיינען דאָך א הוצאה, פון וועלכער אידען ווייסען דאָ ניט. דערצו וואָלטען זיי דא געהאט א גוטען ראש השנה׳דיגען און סוכות׳דיגען צימעס פון אייגענע פרישע מעהרען, נאר וואס פון גאָרטען... אלס אידישע פּאַר־מערס וואָלטען זיי טאקע געוואוסט פון חג האסיף...

ווער ווייס ווי לאנג איך וואלט מיך אזוי בעגייסטערט פאר אידישע פארמעריי, פליהענדיג מיט׳ן אידישען אקער־אייזען אין די הימלען, ווען דער מלמד וואָלט זיך פּלוצלנוג ניט גענומען בעקלאגען פאר מיר אויף דעם אונגליק פון אמעריקא־נער „אידישע אידיש". די דאָזיגע קלאגע האָט ער געמאכט ווען איך האָב איהם געפרעגט פון וואנען ער ווייס כאָטש עפּעס ווי צו בעארבייטען דאס לאנד. ערשטענס, האָט ער מיר ערקלערט, אז ער אליין בעארבייט גאר ניט, אז ער האָט א גרינעם רוסי־שען קאצאפּ, וואס אקערט, זעעט און דרעשט, און שפּאנט איין און שפּאנט אויס דעם פערד, און צווייטענס, אז ער קריעגט צו־געשיקט דורך פּאסט פון ניו יארק א „אידישען פארמער", א פּאפּירענעם, נאטירליך, וועלכער „מעהנט אפשר גוט, נאר..."

— הערט איין איינפאל! — האָט דער מלמד אויסגעשריען — מען דרוקט א „אידישע" בלעטיל פאר גרינע אידישע מענשען, וואס ווילען לערנען פארמעריי, און קענען ניט קיין ענגליש און מען רעדט צו זיי אויף טאָטעריש. זיי דערצעהלען אייך פון „זימקא ראי און „יארקע ראי". בכן איז דאס וואָרט „זימקע" ר ו ס י ש און „ראי" — ע נ ג ל י ש. ממה־נפשך, אדער מען זאל דאָס רופען אין גאנצען ענגליש, אדער אין גאנ־צען רוסיש. איצט אבער ווייס איך סיי ווי סיי ניט ווי מען רופט ווינטער קאָרען און זומער קאָרען ניט אויף רוסיש, ווי צו ריי־

שיכלאך, איך האָב אריינגעצויגען אויף מיין פארם אָהן א גראָ־שען און מוז איצט אויסצאָהלען מיינע חובות. אָבער גאָט צו דאנק! מיין פאמיליע איז דאָ א סך געזינטער געהענדיג באָרפוס ווי זיי זיינען געווען אין שטאָדט טראָגענדיג שיך מיט קאלאָ־שען.

און אזוי ווי ער האָט צו מיר גערעדט איז אריינגעלאפען א באָרפוסע מיידעלע אין גאָרטען און אויסגעריסען א רונדע, פעטע, רויטע טאָמייטאָ, וואס האָט אויסגעזעהן אזוי ווי איינע פון איהרע בעקעלאך.

— נו, — האָט ער צו מיר ווידער געזאגט, — קענט איהר דאָס זעהן אפילו אין קאנעל סטריט, אדער איסט בראָד־וויי, וואו אונזערע „פיער הונדערט" וואָהנען?

איך האָב איהם מודה געווען, אז ער איז גערעכט.

— און איך פערזיכער אייך — האָט ער ווייטער צוגע־זעצט — אז אָט דאָס מיידעלע וועט אויסוואקסען געזונד ניט נאר אין קערפער, זאנדערן אויך אין גייסט. דאָ איז ניטאָ די געדיכטע, איבערפילטע גאַס מיט איהר מיש־מאַש פון צוויי־פעלהאפטע כאראקטערען, וואָס זאָל א מיידעל אראבפיהרען פון וועג; דאָ איז פרעמד די טעענמענט הויז, די פאבריק און דער געשעפט פון האלטען לאָזשערס אין דער פאמיליע, און דער פערדאָרבענער איינפלוס פון די אלע זאכען.

ווען מיינע צוויי מיידלעך וועלען גרעסער ווערען, וועלען זיי האָדעווען עופות און זיך פערדיענען אויף נדן. מיינע אינ־גלאך וועלען מיר העלפען אין פעלד, און איך האָף צו האָבען מיט מיין פרוי א גליקליכע עלטער. איך האָף אויך צו געבען מיינע קינדער א גוטע אידישע און וועלטליכע בילדונג. איירא־

אין אידישען גארטען

די קוקורוזע און דער מלמד.

איך האָב מורא, מען זאל מיך דאָ ניט „שמד'ן“ אויף א פארמער

מיין אידישער בעל הבית, וועלכער איז אַן אנטהוזי־אסטישער ערד ארבייטער, האלט מיך אין איין ארומפיהרען אין זיין גארטען; אין איין ווייזען זיינע געשוואלענע קירבים, או־גערקעס, טאָמייטאָוס, פאטייטאָוס (קארטאָפעל בלע"ז), בורי־קעס, מעהרען, ריבען, רעטאך קנאָבעל פאסטרנאק, קרויט און פעטרישקע.

ווען ער איז פארטיג מיט'ן ווייזען מיר דעם פעלד־גאָרטען, ווייזט ער מיר זיין פאמיליען־גאָרטען.

— זעהט א פּאָאָר באקען, ווי פּאמפּושקעס, זעהט קיין עין הרע א בוזים! — ווייזט ער מיר אויף זיין „אידענע“ — וואו האָט איהר אין ניו יארק, אדער אין אַן אנדער שטאדט אין אמעריקא אזא מין אידישע פרוי? — זיי זיינען דאָך נעבעך אלע אויסגעדארט ווי א קאטוילישער פריסטאג... און זעהט נאר, אונבעשריען, מיינע קליינע מוציקעס! זיי געהען נעבעך אָהן

כירט מיט די פערשיעדענע פראָדוקטען. איך האָב אראָבגעוואר־
פען מיט א ריטעל א וואָרים פון א קאָפּ קרויט...

איך קען ניט זעהן אידישע פראצע א רויב פון ווערים...

דער קיהלער, ערב ראש השנה'דיגער אבענד־ווינטעל האָט געמורמעלט אומעטיג, עפּעס אין „המלך"־טאָן צווישען די גרינ־סען און געוויעגט די הויכע זאנגען־קערפּערם פון די בעבערדיל־טע קאקערוזע. איך האָב בעטראכט יעדער זאנג, יעדער קאָט־שאָן, יעדער קרייטער בעזונדער, און האָב זיך כמעט ניט גע־גלויבט, אז דיעזער פוללער געבענטשטער גאָרטען איז די אר־בייט פון אידישע הענד...

איך האָב געזעהן אידישע דארע, אויסגעמאטערטע, פער־שוויצטע הענד זיך צאפּלענדיג אין פערשיעדענע ווערקשטא־טען, „שעפּער" און פאבריקען; איך האָב זיי געזעהן שטופּענ־דיג שטופּ־וועגעלעך, „פּוש־קאָרטס", דורך די ענגע, ברודנע גאסען פון ניו יארקער „איסט סייד", און אין די איבערגע־שטאָפּטע גאסען פון אנדערע גרויסע שטעדט פון אמעריקא און ענגלאנד, איך האָב אבער זעהר ווייניג אידישע הענד געזעהן ביי דער סאָכע, בראָנע, קאָסע, אָדער דרעש מאשין. איך האָב געזעהן א אידישען לאָמבארד, א „פּאָון שאָפּ", מיט דריי גרוי־סע מעשענע פּילקעס, אבער זעלטען א אידישען גארטען מיט דריי גרויסע אידישע קאווינעס, „וואָטער מעלאָנס", איך האָב געזעהן ווי איין איד פאטשט דעם צווייטען פאר א'ן עליה, אבער ניט ווי א אידישער פארמער פאטשט א פערד להבדיל אין הינטער־טהייל, במחילה, ער זאל געהן א ביסעל גיכער. מיין נשמה האָט זיך אזוי אנגעזעטיגט מיט גרויסקייט און יחוס, אז

פּעאישע אידישע ישוב׳ניקעס פּלעגען נעהמען צו זיך אויפ׳ן דאָרף העברעאישע לעהרער, מלמדים פאר זייערע קינדער. פאר־וואָס קען דאס א היגער פארמער ניט טהאָן? וואו עס איז דאָ א ווילען, איז דאָ א וועג.

איך האָב איהם ווידער צוגעגעבען, אז ער איז גערעכט, אז זיינע ווערטער זיינען דער אמת אליין.

— איך בין ניט קיין פערפּרומטער איד, — האָט ער צו־געזעצט מיט א בעוואוסטען שטאָלץ, — דאָך, מיינע קינדער וועלען קענען אידישע געשיכטע און וויסען אויף וואָס זיי מע־גען שטאָלץ זיין. נישט קשה, מען קען קריעגען גענוג אידעאלי־סטישע יונגע משכילים אין אמעריקא, וואס זאלען פערבייטען דעם פער׳סם׳ענדען טומעל פון שטאדט אויף דעם שטילען, עהרליכען לעבען אויף א אידישען פארם. זיי וועלען זיך גליק־ליך שעצען צו לעהרנען אמעריקאנער אידישע פארמער־ קינדער די רייכע געשיכטע פון זייערע בעריהמטע עלטערען אין דעם לשון פון די פּראָפעטען.

ביי דיזע ווערטער איז דער פארמער שטאָלץ געווארען ביי זיך, זיין טאָן האָט זיך אנגעפילט מיט א גדלות און צוהיג־קענדיג אויף זיין צובראָכענע פוס, האָט ער אויפגעהויבען פון ד׳ערד די בייטש און א קנאק געטהאָן:

— אידען זיינען אָלל רייט!...

— אָלל רייט... האָט דאָס אבגעקלונגען צווישען די בערג...

דער פארמער איז דאן אוועק אנטרינקען זיין סוה, און איך בין געבליעבען ארומגעהן אין גארטען איינער אליין צווישען די בייטען מיט גרינסען. איך האָב זיך שטארק פעראינטערע־

מסירת נפש און האָט זיך דאך איינגעמושטירט אין זיין נייע דיענסט, נאר דערפאר, וואס ער איז ניט קיין הולטיי, קיין שכור; דערפאר, וואס ער קען ליידען פערשיעדענע שרעקליכע וועטערען, — דערפאר, וואס ער איז א איד!..

ווען איך האָב געהאלטען אין מיטען ריידען מיט דעם אידישען גאָרטען איז פּלוצלונג אנגעפאהרען דער מלמד־פארמער פון אט דעם געגענד:

— אהא! האָט ער אויסגעשריען, — איך הער אייך רייי־דען צו די בערג, איהר ערקלעהרט זיך זיי אין ליעבע... ווי מיר שיינט, האָט אמעריקא געוואונען נאך א אידישען פארמער.

שטעהענדיג נעבען דעם קאקערוזע־זאנג, וועלכען איך האָב פריהער געהאלטען פאר'ן בערדיל, האָט דער מלמד אויס־געזעהן, ווי דעם זאנג'ס א ברודער, ווי א לעבעדיגער, בעבער־דילטער קאטשאן.

— וואס איז? — האָב איך דעם מלמד געענטפערט — איהר דארפט דאָ אפשר נאָך א אידענע, וואס זאל זעצען א ציעג אויף אייער און נאך א אידען, וואס זאל, טראכטענדיג וועגען א ילקוט, אריינגרייטען אין שטאל זיך צוברעכענדיג דעם מח?

— דאס מיינט מען מיך און מיין פלונית'טע — האָט דער מלמד א שמייכעל געטהאָן — קיין סכנות! א איד וועט זיך נאָך גיכער אויסלערנען צו זיין אפארמער, ווי א גוי א בלאט גמרא...

איך בין צוגעגאנגען צו א הויכען קאָקערוזע־קאַטשאַן, האָב איהם אנגענומען פאר׳ן בערדיל און געזאגט:

— נו, דו ימח׳שמו׳ניק איינער, וואס פעהלט דיר, אז א איד האָט דיר פערזייט? ביזטו ניט אויסגעוואקסען הויך און געזונד? האָסטו ניט א בכבוד׳ע בערדיל? זיינען ניט דיינע צייהנער (קערנער) אלע געזונד און קלאהר ווי טאָג־ליכט און אנגעזעצט ווי שורות טהייערע פערל? ווער האָט דאס דיר איינגערעדט, אז דו מוזט זיין א גוי? אז אידען וועלען דיך ניט וויסען צו בעהאנדלען?.. זעה נאר, בעטראכט דיינע חברים און חבר׳טעס אין פעלד און אין גארטען, און זאג, אויב עס איז אויף זיי ניט א ברכה צו מאכען?... וואקס און קוועל דו שעהנער, זאַטער קאָקערוזע־זאנג און זיי א׳ן עדות אויף אידישע ניצליכקייט, ענערגיע און עהרליכע ארבייט! וויז וואס אידען קענען טהאָן, ווען מען לאזט זיי נאר!"

פערלאזענדיג די קאָקערוזע האָב איך מיך געווענדעט צו די אנדערע גרינסען, איבערהויפט צו די גרויסע, געראָטענע קעפ קרויט:

— איהר גרויסע, מאסיווע קעפ פון די פעלדער — האָב איך געזאגט, — הויבט זיך אויף אין פראָטעסט געגען די פאלשקייט פון די אידישע שונאים, וואָס ווארפען אונז נאָר צו דעם „שאכער מאכער", דעם „האנדעל, האנדעל" און אנדערע אונרייינע געשעפטען. געדיינקט, אז אין אייערע גרינע טורבאַנען זיינען איינגעוויקעלט דעם אידען׳ס כחות, זיין פליים און אפפערווילינקייט. פערגעסט ניט, אז איהר זייט די גאָרטען־פרוכט פון א פעראונגליקטען, ארעמען, אמעריקאניש־אידישען שטאָדט־בעל מלאכה, וואס איז געווארען א פארמער מיט

בכבוד'ען מויער, ווייל איך וויל דאָרט טאקע באלד מאָרגען אבענד זיך אריינקרויזשקען. גיסט אויך אוים פאראיינס, אויב מעגליך, אן עקסטרא בעד־רום'קע פון הינטען פאר מיין שוויגער און א קליינע רומקע פאר א „באָרדערקע" פון פאָרענט. איך שטעה ניט אום געלד, מיך ארט ניט, אז עס וועט מיר קאָסטען נאָך א „ניקעל"... אויפ'ן ערשטען עטאזש זאָלט איהר מוחל זיין אויסגיסען פון דער זייט א רחבת ידים'דיג צימער פאר א חדר, דען איך בין פערשטעהט איהר מיך א מלמד און דארף האָבען וואו צו קנעלען. גיסט אָן א ביסעל מעהר אויף די טרעפּ, די יונגאטשעס זאלען ניט צוברעכען, איהר קענט אויך אויסגיסען אן אלמער פאר ספרים, וואו איך זאָל קענען האלטען מיין שבת־דיגען בגד און מיין צילינדער מיט דער ווייסער שניפּסעל, דען איך בין ברוך השם א רביל אין א חברה בין איך. מאכט למה"ש אלץ, וואָס איך בעט אייך, איך וועל מיט כ'טאָר ניט געדיינקענס הילף פאר אלץ בעפרידיגען... דאָ שיק איך אייך דעם פּלאן און דעם נומער פון דעם „לאָט". איהר קענט דעם פּלאן א ביסעלע איבערמאכען לויט מיין פערלאנג, און האָט מיר א גוטען.

פון מיר אייער, אלי בינוש בר' טודרוס.

אָט אזוי אומגעפעהר זאָגט דער בעריהמטער ערפינדער־טהאָמאס עדיסאָן, וועלען זיך די מענשען א שמועס טאָן גאָר אין דער נאָהענטער צוקונפט.

מען וועט ניט מעהר בויען קיין הייזער. מען וועט זיי גיסען. פונקט ווי מען גיסט איצט וואסער אין מילך, קראָכמאל אין פוטער, אָדער ליגענס אין „גאָלע" בלעטער. א געגאָסענער־מאיאָנטעק וועט אין גאנצען קאָסטען טויזענד דאָלאר מיט די

ערפינדונגען און מענשען

עס שטרעבט דער מענשליכער פערשטאנד
די אלטע וועלט צו מאכען אינגער.
ער וויל פערלייכטערען די האנד:
וויל מאכען אונזער פראצע גרינגער.

ער רעדט צום שטראהל, ער זאגט איהם „טוה“!
מאשינען ארבייטען און פייפען.
עס „ווערט“, דו ווייסט ניט ווי און וואו,
דו שטוינסט, דו קענסט עס ניט בעגרייפען.

עס לויפען וועגענער אהן פערד,
עס בליצט דאס ווארט אריבער ים'ן.
עס ארבייט ווינד און לופט, און ערד,
און גאָט מיט דער נאטור צוזאמען.

עס שאפט פאר דיר דאס גאנץ בעשאַף,
אָה, מענש, פארוואָס ביסט דו נאָך שקלאַף?

צו די פעראייניגטע אויסגוס-קאָמפּאניע.
טהייערע דזשענטעל-לייט לעבען!
שיקט מיר, זייט מוחל, מאָרגען אום זעקס אוהר אין דער
פריה אייער דריי עטאזשיגען פורם און גיסט מיר אויס א

א „כל ישראל“ אידען וועלען ווידער ארוים די כשרה קישקעס אנגעפילט מיט זוהר, מיט יארמולקע־שמאלץ, מיט פלפול, מיט מים אחרונים, מיט א שבת־גויה אין א שייטעל, וואס וועט דאס אלץ ברייננגען צוטראגען און ארויפשטעלען אויפ׳ן טיש. מען קען זיך שוין איצט אויף אלצדינג ריכטען; עס איז ניט פאראן קיין „מען קען נישט“; אלץ קען מען; און שפעטער וועט מען נאך מעהר קענען.

יא, מען קען א סך און מען וועט אלץ קענען, נאר פון דעסטוועגען, רבותים, דארפט איהר זיך מיט די אלע ערפינדונגען ניט צופיעל פרייען. אויב איהר וועט ניט בעצאהלען קיין דירה־געלד, וועט מען אייך ארויסגיסען אין גאס. יא, ארויסגיסען פונקט ווי א נעכטיגע וועטשערע. איהר וועט, איך האב זעהר שטארק מורא, פון די „גענאסענע“ הייזער האבען אזוי פיעל ווי פון די געמויערטע. איהר וועט פון דעם גיס־מאשין האבען אזוי פיעל ווי פון דעם נעה־מאשין, פון זעג־מאשין, פון דרעש מאשין און פון אמעריקאנער פאליטישען „מאשין“, וועלכען איהר גיט אב אייער שטים־רעכט און קריגט דערפאר אייער שטום־רעכט — דאס רעכט צו שטומען, דען אפילו אין אונזער פיעל בעזונגענער און בעקלונגענער מדינה טאר מען אויך ניט זאגען און שרייבען דעם גאנצען אמת.

ערפינדונגען, מאשינען, דאך וואס האט איהר דערפון?

געגאסען צו געמויערט,
געמויערט צו געזעגט,
דאך אייער עלענד דויערט
ביז וואנען איהר פערעקט.

מאטעריאל, מיט דער מלאכה מיט אלץ מיט אנאנדער. דאָס מאכט אוים א פערציגער א עטאזש און א „טינפע“ א צימער. ביליגער ווי באָרשט.

אין צוועלף שעה וועט מען אויסגיסען אייער דירה. אין פינף מינוט וועט איהר דאָרט אריינציהען אויף דעם עלעקט־רישען וואָגען, אין א רגע וועט איהר אָנזאָגען דורכ׳ן דראָטלאָזען טעלעגראף אייער „בעשערטען“, וועלכער איז א ביגלער אין אפ־ריקא, ער זאָל קומען צופליהען מיט א שטונדע פריהער אהיים אייך העלפען „אויסבריהען די בעטען“ און צונויפשטעלען די זאכען...

נישט קשה, דער לופט־באלאָן וועט איהם ברייננגען פונקט צו דער צייט נאָך העסטער סטריט.

נאָר א קשיא אויף א מעשה, מען וועט אפשר דאן גאָר קיין זאכען ניט דארפען, פונקט ווי מען דארף זיי יעצט און מען האָט זיי ניט... מען וועט גיסענדיג דאָס הויז, שוין פאראיינס אויסגיסען א פערענע מיט קישענס, מיט ליילעכער, מיט טיש־טיכער, מיט שלאָפמיצלאך, מיט מזוזות, מיט דאָבעלטע שיר־המעלות׳ן פאר א קינפעטאָרען, מיט אלע מכשירים.

מען וועט אפשר דאן ניט דארפען קאָכען אויך. מען וועט א דריק טאָן דעם קצב וועט ארויס א פארטיגער קאלבס־בראטען אָדער א געדויכערטער לעבער. מען וועט א קוועטש טאָן דעם רעסטאָראטער און עס וועלען ארויס הייסע פאמפושקעס, פאס־טעטען, א פלוימען־צימעס, לעקעכלאך מיט יאָגדרעס, גאָרציצען, נייע אוגערקעס, א פלעשיל „אָטשישטשינע“ און א ניגער משרת, וואָס וועט דאָס אלץ דערלאנגען.

בילדער פון הגדה

אונזערע אייגענע עשר מכות.

איך האָב צוויי הגדות אײנע איז א „ליטוואטשקע“, א ווילנער, דער צוויי־טער׳ס ביאָגראפיע האָב איך ניט געוואוסט ביז איצט.

די ערשטע האָב איך זיך אליין איינגעהאנדעלט, מיט די צווייטע־האָט מיר א פריינד מזכה געווען.

איך האָב געליעבט מיט ליטווישע הגדה, האָב פון איהר גרויס הנאה געהאט. זי איז געווען א דאָבעלט בריסטינגע: מיט צוויי וואזשנע פרושים א חוץ עברי־טייטש און דעם דובנער׳ס משלים.

אָבער אזוי ווי אלץ אויף דער וועלט ווערט פערעלטערט און אָבגעניצט איז אויך מיין „ליטוואטשקע“ אלט געוואָרען, פערוועלקט, אָבגעריבען און צוריסען. עס האָט זיך נאָך אפילו ארויסגעזעהן דער „כי לו נאה, כי לו יאה“ און עס האָט נאָך גע׳חן׳דעלט און געוואונקען: „לך ולך לך כי לך לך אף לך“, אָבער עס האָט שוין קיין טעם ניט געהאט...

איך האָב זיך א וואָרף געטאָן צו דער צווייטער און זעה, זי איז גאָר א יחסן׳טע. איך גיעב איהר א קאשער אויף דאָס

עס האט נאך א מאַשינע
איך קיינמאָל ניט געבראכט
קיין פריווילעגירטע מינע,
קיין שטראהל אין איער נאכט.

איהר מוזט זיך איצטער ראנגלען
מיט אייזען און מיט שטאל
כדי איהר זאלט ניט מאַנגלען
און האָבען אויף דאס מאָל.

עס צאַפּלען אייערע לייבער
אין דער מאַשינעס גוואלד,
עס צאַפּלען אייערע ווייבער,
עס צאַפּלען יונג און אַלט.

איהר האָט קיין זאַך געגאָסען
פון אונזער גרויסע צייט,
געמויערט צי געגאָסען,
איהר זייט פון לעבען ווייט.

די דרעש־מאַשין גיט קאָרען,
די שעהר־מאַשינע — וואָל,
דאָך איהר זייט אלץ פערלאָרען
אַט איצטער ווי אַמאָל.

אויף זיי. „כדאי“ — האָב איך א זיפץ געטאָן — „זיך צו פערטיעפען אין אידישע בעפרייאונג מען זאָל נאָכדעם האָבען אזא צורה אין דער ווינער הגדה“.

איך מיש ווייטער...

אהא, זיי זיינען דאָ די פיער גאציאָנאלע העלדען אונזערע, די „ארבעה בנים“: חכם, רשע, תם און שאינו יודע לשאול. מילא דער חכם איז דער בעוואוסטער „חכם פון מה נשתנה“, דער תם האָט מיר דערמאָנט אָן קוני לעמלען און דער שאינו יודע לשאול אָן שמענדריק׳ען. דער רשע אָבער איז געווען אן „אמת׳ער“ רשע, מיט א שווערד ביי דער זייט און א שפיעז אין האנד, א ראזבאָיניק...

גוואלד געשריען, פרעג איך ביי זיך אליין. וואו האָבען אידען אזעלכע „רשעים“? א איד איז בעבערדילט, אָבער ניט בעשווערדילט... ביי אידען א רשע גיט פעטש פאר אן עליה, ער רוקט זיך אונטער מיט א מסירה׳לע, ער איז א „געלער“ זשור־נאליסט, נאָך „געלער“ ווי א גוי׳אישער... ער איז מבזה תלמידי הכמים, אָדער ער איז סתם א יונגאטש, א פאסקודניק. ווי קומט אָבער א אידישער רשע צו כלי זיין? אז א איד וויל הרג׳ענען יענעם, ממית׳ט ער זיך אליין...

מיט מיין ווילנער הגדה, א ליכטיגען גן עדן זאָל זי האָבען, וואָלט איך זיך פאר אזא זאך צואווערטעלט, דאָ איז אָבער א מעשה מיט ווין... איך מיש ווייטער.

א „בילד“ ווי די מלאכים זאָגען אָן אברהם׳ען, אז שרה וועט האָבען א „קדיש“. איך קוק אויפ׳ן „בילד“ און מיר דאכט, אז שרה שמייכעלט און מיר ווילט זיך אויך שמייכלען... באלד אָבער בין איך געוואָרען ערנסט: א בשורה דאָס איז א ביסעל!

פאָדער־בלאט, ערשט זי איז א וויענערין... פון פראנץ יאָזעף׳ס רעזידענץ־שטאָדט. גוט אויסגעביטען, קלער איך מיר און איך בעטראכט דעם „שער“.

איך קוק אויף דעם „טויער“, וואָס עפענט זיך צו דער סאמע מעשה פון אונזער אמאָליגע גאולה און עס איז טאקע אינטע־רעסאנט.

דער דרוק, דערצעהלט מיר דאס טיטעל־בלאט, איז פון וויען, מיט „ציורים“, צייכענונגען בלע״ז. ניטאָ אפילו דער נאָמען פון דעם קינסטלער, נאָר וואָס מאכט דאָס אויס? א קליינינקייט א וויענער ארטיסט!

אָט דאָס הייסט אן הגדה, טראכט איך, און איך האָב דאָס גאָר ניט געוואוסט, און זיך געהאלטען מיט די ווילנערקע, גע־קוויקט זיך מיט איהרע מפרשים.

איך גיעב א מיש...

די ערשטע צייכענונג: „סימן לסדר של פסח“. דאָס בילד זאָל אייגענטליך פאָרשטעלען ווי אידען פראווען דעם סדר, אָבער איך זעה ניט קיין סדר און זעה ניט קיין מענשען. א אידיש בילד, ווערט ביי מיר רעכט, א אידישער סדר איז אָהן א סדר און אידען זיינען משמעות קיין מענשען ניט... דער צייכנער מוז זיין א סימבאָליקער... איך הויב אָן צו קלערען און מיש ווייטער.

א בילד פון די „חכמים“, די „בני ברק“ ווי זיי זיצען פער־טיעפט אין די געשעהענים פון יציאת מצרים א גאנצע נאכט, ביז א שטיק אין ווייסען טאָג אריין.

קוקענדיג אויף דעם דאָזיגען „בילד“ האָב איך צום ערשטען מאָל אין מיין לעבען דערזעהן, וואָס פאר א פנים „חכמים“ האָ־בען ביי אידען... דאָס הארץ האָט מיר פערקלעמט קוקענדיג

אָפּלאָזען, ווייל זאָנסט שלאָפען זיי איין; אָדער זיי ווערען גאָר פּראַצענטניקעס...

איך מיש ווייטער.

א „בילד" פון מופתים. איך קוק זיך איין, אבער איך זעה קיין זאך ניט. דאָס גאנצע בלעטעל איז פערשמירט פון אלע זייטען און איך האָב וויעדער טענות צו וויען... סטייטש! איך געפין אָבער גלייך א תירוץ: מיר זיינען ניט ווערט היינטיגע צייטען צו זעהן די מופתים פון א מאָל... דער דרוקער קען זיין האָט דאָס אפשר געזעהן, אָבער איך בין משמעות צו זינדיג, א אידישער שרייבער, משטיינס געזאָגט!...

איך מיש ווייטער און קום צו דער גרויסער פאָרשטעלונג פון די מכות.

דאָס בילד איז ניט געווען קיין קאָמפּלימענט פאר עסט־רייך׳ס מעטראָפּאָלים. עס האָט איהר קונסט ניט געגעבען קיין רעקאָמענדאציע. אמת, איך האָב דאָרט ניט ערוואַרטעט צו זעהן קיין ריכטיגע „כנים" אדער „שחין", אין וויען פערשטעה איך זיינען די דריטע און די זעקסטע מכות ניט אזוי פּאָפּולער ווי למשל אין א ליטווישע, גאליציאַנער אדער רומעניער שטעד־טעל... א וויענער מאהלער, וואָס זאָלען וועלען אזעלכע זאכען פּאָרשטעלען ווי געהעריג איז, רעאליסטיש, עס זאָל „לעבען", וואָלט געדאַרפט מאכען א „יאזרע" נאָך טראָכטאָוואָליע, נאָך מאזשנעביץ אָדער מאמעליגעווע, נאָר פון רעסטוועגען האָבען געמעגט די מכות א סך בעסער ארויס...

דאָך האָב איך דאָס בלעטעל ניט אזוי גיך פערמישט. די מכות האָבען מיך אָנגעהויבען „רופען", מען קען זאָגען ווער

הלואי וואָלט זי בעסער געבליעבען א בעזדיעטניצע, וואָלטען מיר יעצט ניט געהאט קיין יודענפראגע און קיין הגדות מיט אזעלכע „ציורים"...

נאָר וואָס העלפט דאָס, איך מיש ווייטער.

דאס בילד פון די „רעכטע גערעכטע" ! משה הרג'עט דעם מצרי, דעם עגיפטישען „פאָרמאן", פאר'ן שלאָגען א אידישען ארבייטער, א „בריק-לייער" דאכט זיך... דאס בילד בין איך אייך מוחל, נאָר די מעשה געפעלט מיר, זי פאסט פאר א גערשוני...

סאָלאָמאָן סאָלאָמאָן'ס אָדער יאָזעף איזראעלס וואָלטען נאטירליך געמאכט דערפון א בעסערעס בילד, א שעהנערע שטי־קעל ארבייט, זיי זיינען אָבער פערטאָן מיט אנדערע זאכען.... איך קוק ווייטער אויף דער צייכנונג : אידען בויען פתם מיט רעמסס. איך בעטראכט די אידען און בעטראכט די בנינים, און איך פערקלער זיך...

האָבען הפנים אידען א מאָל עפּעס יאָ אויפגעבויט און דוקא זאכען וואָס האָבען געהאט א ממשות... איך דערמאָן זיך אָבער באלד, אז דאָס איז נאָך געווען פאר מתן תורה און אידען זיינען נאָר דאן געווען קאנדידאטען אויף אידען... הייגט האָבען זיי סתם געבויט פאר אנדערע, פאר פרעמדע, א זאך וואָס אידען האָבען שטענדיג ליעב געהאט צו טאָן און זיי טוען נאָך עד היום... זיי קענען נאָר ניט בויען פאר זיך ; פאר זייערע שונאים אָבער, פאר די פרעה'ס זיינען זיי די גרעס־טע אויפטהוער. נאָר אפילו דאן מוז מען אויך שטעהן איבער זיי מיט א שטעקען, מיט א נאהייקע, מען טאָר זיי א רגע ניט

קנעפּלעך

„וואָס פאר א קלוגע וועלט דאס איז“ — האָט א מאָל געזאָגט א „גרינער“ בעטראכטענדיג דעם פאָראָנדעק פון א ניו יאָרקער טענעמענט־הויז — „מען קוועטשט אויבען דעם קנעפּעל עפּענט זיך אונטען די „טהיר“.

דער „גרינער“ איז אָבער טאקע געווען נאָך גאָר א גרינער. ער האָט ניט געוואוסט, אז מען קען א מאָל קוועטשען דעם קנעפּעל און די טהיר זאָל זיך דאָך ניט עפּענען, ווייל די באטערייע איז קאַליע און דער אויבערשטער קנעפּעל מיט דעם אונטערשטען זיינען מעהר קיין „קנעפּלאך“ ניט...

איך זאָג דאָס מכח אונזער אמעריקאנער טהיר, וואָס איז געוואָרען שווער צו עפּענען.

מען דריקט און מען דריקט דעם קנעפּעל, מען דריקט זיך אָן א היהנער אויג אויפ׳ן פינגער און די טהיר בלייבט דאָך פערמאכט. דריק היינט, דריק מאָרגען, די קנעפּלאך זיינען אוים „קנעפּלאך“ און דו בלייבסט אין דרויסען.

די באטערייע איז קאַליע!

עס איז זעהר ניט אנגענעהם צו זיין א גאסט פון דער לינקער זייט טהיר, צו שטעהן און קוקען אויפ׳ן שוועל מיט גלעזערנע אויגען, ווי א „סלעק־אפּרייטאָר“ אויף א בעקער־

טאָן. וואָס מעהר איך האָב וועגען זיי געטראַכט אַלץ מעהר האָב איך דערפיהלט, אַז מיר אַליין ליידען פון זיי.

איך מיש ווייטער... די לעצטע צוויי בילדער.

איין צייכנונג ווי אידען „וואַנדערען". ווי זיי געהען, ווי זיי „ציהען" פון רעמסס אין סוכות און... פון סוכות... אין... נאָר וואָס איז די נפקה מינה, וואו אידען געהען? וואו עס איז גוט וועלען זיי קיינמאָל ניט קומען...

די לעצטע צייכנונג: — ק ר י ע ת   י ם   ס ו ף. אידען מאַרשירען מיט פּעקלאַך און „פּופּקעס" דורכ'ן רויטען ים... ז י י זינגען און די שונאים — זינקען, דאָס בילד איז „פלאַך", אָבער די געשיכטע איז אַ טיעפע...

איך פערטיעף זיך אין איהר... און איך דערמאָהן זיך אָן די פּירושים פון מיין אַלטע הגדה... אָן די אָבגעריבענע ליעבע „שמות" און זיסע משלים... איך זעה די „קריעה" און הער די „שירה" און איך פערטראַכט זיך אויף ביידע הגדות...

געשטעלט ווי צוויי אָבגעריסענע הינד ביי דער היעגער פריי־הייטס טהיר און לאָזען קיין מענשען ניט אריין... איבערהויפּט שרעקען זיי זיך פאר דעם א י ד י ש ע ן אימיגראַנט. איך מיין פאר דעם אידישען ש ט ע ק ע ן, וועלכער קען טויגען געגען די אמעריקאַנער כלבים ווי געגען די רוסישע...

ביידע: אי בעלמאָנט, אי גאָמפּערס, ווייסען, אז רוסישע אידען לאָזען זיך ניט בייסען אָהן א פּראָטעסט און אז די הינטישע צייהן זיינען אין גרויס סכנה אויסגעהאקט צו ווערען, דערפאַר ווילען זיי דאָס, די בילער, פאנאנדערבייסען די ספּרו־ושינעם פון מענשען־געפיהל דאָ אין לאנד, אז די הערצענס־טהיר פון מיטלייד זאָל זיך ניט עפענען פאר'ן אונטערדריקטען און פרייהייט זאָל זיין אויס קנעפּעל מיט אידען.

דאָס איז דאָס טרויעריגסטע, וואָס גראד אידען מאכען דעם גלות אין אמעריקא פּונקט ווי זיי העלפען איהם מאכען אין רוסלאנד. איך בין נתפעל געוואָרען לעזענדיג אין א פּע־טערבורגער צייטונג, אז דער הויפּט מענעדזשער פון רוסלאנד'ס שווארץ־טומאה, די „נאָוואָיע ווּרעמיא", איז א געוויסער הערר גאָלדשטיין.

גאָלדשטיין!... גאָלדשטיין!... האָב איך עטליכע מאָל אי־בערגע'חזר'ט דעם נאָמען. דאכט זיך, ניט קיין געבאָרענער אירלענדער, קיין גרעק אויך ניט און דארף זיין א שעהנעם תחום שבת פון א טערק אָדער א „סטאראָ־ווערעץ".

גאָלד... שטיין... יא, דאָס איז א איד! א איד מיט די ביינער! פאר ג אָ ל ד וועט ער ווארפען א ש ט י י ן זיין אייגענעם טאטען, זיין מאמען, זיין פאָלק — זיך אליין! גאָלד־שטיין פון דער „נאָוואָיע ווּרעמיא", אָדער ער איז שוין אן אָבגע־

שאפּ, און זיין געצוואונגען צו זאָגען דעם פּסוק: „השיבנו נאזאד“.
מערקווירדיג איז דאָס אָבער ווי עקסטרעמען טרעפען זיך אמאָל צוזאמען.
ווען עס דרייען די צייהנער גיט מען אייך קנאקען ניס־לאך, ווען איהר האָט מאזאָלעס אויף די פיס פערשמעלט מען אייך די שיך, ווען איהר ווינקט צו דער שכנה דארף גראד אָנקומען דאָס ווייב, ווען איהר גרייזעלט די קולאקעס צו א געשלעג דערלאנגט מען אייך א שמעק טאבאק... ווען איהר קומט מיט אן אדרעס קיין ניו יאָרק האָט גאָר יענער ארויסגע־צויגען אין קאליפאָרניא, ווען איהר אנטלויפט פון רוסישע הו־ליגאנעם טרעפט איהר אמעריקאנער עמיגריישאָן בעאמטע, און ווען איהר דרייט זיך אויס פון קרושעוואנען און פּאָביעדאָנאָס־צעוו בעגעגענט איהר גראד אויף צופוקענים בעלמאָנט׳ען מיט גאָמפּערס׳ען, די צוויי העלדען פון דער „סיוויק פעדערײשאָן“ וואס זיינען געגען אימיגראציאָן.
ביטערע ענטוישונגען!
און אויף קיינעם וואונדערט מיך ניט אזוי שטארק ווי אויף אָט די צוויי אידלאך, בעלמאָנט און גאָמפּערס, די אויס־געריסענע קנעפּלאך פון דער כנסת ישראל׳ס זשופּיצע. דאָס הייסט, איינער איז שוין אין גאנצען אויסגעריסען מיט א שטיק סחורה מיט אלעמען, און דער צווייטער האָט געמעגט אויסגע־ריסען ווערען, אָבער ער האלט זיך נאָך דערווייל אויף א צו־דריבעלטען פאָדים. ניט אויף א „כשר׳ן פאָדים“ חלילה, ווייל דערפון האָט מען „קדחת“ אין אמעריקא...
אָט די צוויי אויסגעריסענע אידען האָבען זיך דאָס אוועק־

ניט מעהר קיין „קנעפלאך“ מיט אונז און די וואס זיינען צו־פיעל קנעפלאך.

א, די צופיעל קנעפלאך זיינען פיעל שעדליכער!

זיי שטעלען זיך ארוים אלס אונזערע כלל טהוער, אלס אונזערע פערטרעטער, אונגעבעטענערהייד קומען זיי אונז העל־פען — איבערפיהרען! זיי קושען אונז יענעם בעקאנטען הים־טארישען עשו־קוש. דעם „וישקהו“ מיט פינטעלאך... זייער קוש איז גנבה און זייער גלעט — איינפאכע פינגער מלאכה.

גוואלד, איך האב פיינד א „קנעפעל“, איך ליעב שוין בע־סער א „העקעל“. ער איז אפילו אויך טויב ווי די וואנד, אבער ער האט כאטש אויערלאך... ער איז ניט אזוי דורכגעלעכערט, דורכגעווערימט אין רעכטען מיטען הארץ... דער „העקעל“ האט כאטש עפעס א שטיקעל האצעק אן וואס זיך אנצוכאפען... ווען איין העקעל רייסט זיך אוים בלייבט אם ווענינגסטענס דער אנ־דערער. איז ניט אויערלאך איז האצעק, איז ניט האצעק — איז אויערלאך, דער „קנעפעל“ אבער איז פאלש ווי אן אמערי־קאנער פאליטישען, ווי די רוסישע קאנסטיטוציע, ווי די פרע־טענזיעס פון א כל ישראל־בלאט, א קנעפעל איז לייכט צו דרייען אהין און אהער... א אידישער קנעפעל איז סתם א הפקר־יונג. יעדער איינער קען איהם אנגעהמען און דערצעה־לען א מעשה און אויף אזא ארט ביסטו קיינמאל ניט זיכער מיט איהם...

און זעהט נאר אקארשט אידעלאך, קרוינעלאך, וויפיעל „קנעפלאך“ מיר האבען דאס יעצט! ווען עס ווערט נאר עפעס א לעכעל אין דעם נאציאנאלען אידישען „בגד“ בעווייזען זיך

ריסענער קנעפּעל ווי בעלמאָנט, אָדער ער הענגט נאָך אָן אונז ווי אן „אָבגענומענער“ גליעד, ווי גאָמפּערס.

קוקענדיג אויף דעם רוסישען גאָלדשטיין האָב איך ערשט ריכטיג דערגאַנגען דעם סוד, אז ניט אלץ איז גאָלד, וואָס טראָגט דעם נאָמען. איך האָב קיינמאָל ניט געהאט קיין דרך ארץ פאר גאָלד. איך האָב געוואוסט, אז וואו ג אָ ל ד דאָרט איז ש ט י י ן, ניט איינצובייסען... איך האָב גוט געוואוסט, אז גאלד און זילבער קענען א מענשען ר י י ך מאכען, אָבער ניט גוט מאכען. און וואָלט מען יעצט ניט געדארפט האָבען אזוי פיעל גאָלד צו שיצען און שטיצען די אידען אין רוסלאנד, און וואָלט איך אליין ניט געדארפט האָבען עטליכע שילינג וואָלט איך געזאָגט אז מען דארף דאָס האָבען אויף כפרות.

יעצט אָבער איז פארפאלען, מען מוז האָבען געלד.

כל זמן מיר האָבען א ג אָ ל ד ש ט י י ן אין פּעטער־בורג, און א סאפּירשטיין אין ניו יאָרק, יאָ, כל זמן מיר האָ־בען נאָך אזעלכע ש ט י י נ ע ר אין וועג, אין וועג פון פרייהייט און פאָרטשריט, אין וועג, אין רעכטען מיטען וועג פון דער מענשליכער ערלייזונג — מוזען מיר האָבען גאָלד די שטיי־נער צו בעזייטיגען.

נעגען גיפט פאר גיפט און גאָלד פאר גאָלד.

מיר מוזען בעקעמפּפען די שטיינער, די שטרויכלונגען אין וועג מיט זייערע אייגענע כלי זין. זיי פערקויפען דעם כלל פאר גאָלד מוזען מיר זאמלען גאָלד אונזערע פערקויפער אונשעדליך צו מאכען, מיר מוזען בעשטרייטען די, וואָס זיינען

בּערל דער פּיסקאַטער

סאַטירע אויף די גראַמענפלעכטער פון דער

אידישער גאַס.

פלוצלונג די „קנעפלאך". קיינער נייט זיי ניט אָן, זיי נייען זיך אליין אָן אזוי ווי מיט א כשוף. אָדער בעסער געזאָגט, זיי וואקסען אוים ווי בראָדעווקעס, ווי היהנער אויגען, ווי טו־מאָרס, פון דער העלער הוים וואקסען זיי אוים און שפארען זיך, שטופען זיך, קריגען זיך ווי יעקב׳ס שטיינער. יעדער „קנע־פעל" וויל זיך ארייןשפארען, ארייןקוועטשען אין דעם אידי־שען רים, אין דעם גוואלד־רים און אונז פערקנעפלען... כאָטש מען דארף דאָרט א לאטע און ניט קיין קנעפעל...

עס פערשטעהט זיך, אז די לעכער, דער רים ווערט נאָך גרעסער, זיי צושפארען, צודריבלען דאָס, און ווען דער רים ווערט פיעל צו גרוים און צו גוואלדיג, כאפען זיי זיך אלע אריין און פאלען איינציגווייז דורך... זיי ווערען אויסגעריסען, עס קומט אן אויסרייסענעס אויף זיי און מיר בלייבען מיט אָפענע פאָלעס און א נאקעטע ברוסט געגען שטורם־ווינד...

אָ, קנעפלאך, קנעפלאך! וואָס ווילט איהר פון אונז?

ערשטער קאפיטעל

ווי אָזוי „בעריל דער פיסקאַטער“ האט זיך אָנגעטראָפען מיט „חיים די געמבע“ אוןביידע האָבען געקלאַפּט פון איין „ספר“ און וואָס פון דעם איז ארויסגע־קומען פאר דער וועלט־פּאָליטיק.

אַ חתונה אָהן א בדחן איז ווי להבדיל א מרחץ אָהן א פארסטשיק. עס איז טאקע דאָ גענוג היץ, גענוג פּאַרע סיי ווי סיי, עס פעהלט אָבער דער ריכטיגער בעל דבר, וואָס זאָל אייך ארויפנעהמען אויפ׳ן פּאָל און גוט דורכ־בעזימען, דורכשמייסען, אז די נשמה זאָל זיך קראַצען פאר התפּעלות און געשמאקהייט: „אי גוט, גוט, לאנג לעבען זאָלט איהר, גוט, א מחיה... א טעם גן ערן!...

אידען זיינען א פערזויערט פאָלק. קיין צרות פעהלט זיי ניט, אפילו די שמחות זייערע זיינען אויך ניט אזוי ווי ביי לייטען. מען פינסטערט זיך גענוג אָן, מען פּארעט, לויפּט, טומעלט, מען יאָגט, שונא ישראל פון זיך ארויס די נשמה ביז מען דערלעבט די חתונה, אמעריקאנער חתונות, מישטיינס געזאָגט! און ווען עס קומט שוין צום סאמע שפּיץ, צו די רעכטע גע־

דער שמחה; אָהן איהם איז די פרייליכקייט א געצוואונגענע, ער רופט ארוים נאַטירליכע געפּיהלען.

עס איז אָבער א גרויסער אונטערשיעד צווישען דעם „היי־מישען“ בדחן און דעם היגען. דאָרט, אין דער אלטער וועלט, ווערט דער מארשעלעק געבעטען אויף דער שמחה, בשעת דאָ קומט ער אליין. דאָרט מאכט מען פאר איהם א ווארע, א פּאַראַד, מען „אכט“ איהם ארויף אויפ׳ן רעכטען אויבען־אָן, מעשה מענש, בשעת דאָ, קומט ער מעהרסטענס אליין. א צאצקע איז ער טאקע, אָבער א צאצקע מיט פּיס, וואָס קומט אין שטוב גאָר אונגעבעטען. ווי קראָפּאָווע איז ער דאָ, וואו מען זעעט איהם ניט, געהט ער אויף.

דער ניו יאָרקער בדחן האָט אויפ׳ן רייסטער אלע מעוברת׳ע ווייבלאך און ער צעהלט פאר זיי די חדשים... זיי קענען אמאָל א טעות האָבען, ער, אָבער — קיין מאָל ניט, און אויב עס איז א ברית, וויים ער דאָס גיכער ווי די קינפּעטאָרען, דען ער ארבייט קאָאָפּעראַטיוו מיט די העבאמעס, מיט די וואָרטס־פּרויען, די קוכערס און די מוהלים. ער וויים וואו עס וועט זיין א תנאים אָדער א חתונה נאָך איידער מען האָט גערעדט דעם שידוך, ווייל ער קען אלע שדכנים און אלע כלי־זמר.

שטארק בעקאנט אין דעם אידישען קוואַרטאַל איז דער „הויכער מיט דער געמבע“. ער איז א מזיק אריינצוקריכען אפילו דורכ׳ן קוימען. וואו מען ריכט זיך אויף איהם צום קנאַפּסטען, קומט ער אַם מעהרסטען, פּונקט ווי אַן עין הרע. אָט ווי גרויס און גראָב ער איז, קען ער פון דעסטוועגען אריינקריכען ערגעץ אין א קעשענע אָדער אין א קליידער־שראנק און

דיכטע, ווי זאָגט יענער, איז אפילו ניטאָ קיין כח צו מאכען א שנאפס. די מענער רוקען זיך נאָך ווי עס איז צו צום פלעשעל, די אָרעמע ווייבער, אָבער, מוז מען געבען גאָר אן אנדער מין משקה.

זיי קען נאָר אָנ'שיכור'ן דער כלי־זמר, דער בדחן, מיט א שענעם „בעזעצענס", א פיינעם „חסיד'ל" אָדער מיט א נע־שמאקען ליעד פון א „בת מלכה", מיט א „בן מלך". א פיעדע־לע און א ליעדעלע זיינען בראנפען פאר א אידעלע, און פאר א אידענע געוויס.

דעם הויפט רושם, אָבער, מאכט נאָר דער בדחן, און מעהרסטענס צווישען די עלטערע ווייבער, וואָס זיינען געוואוינט צו איהם פון „דערהיים". ער וואָרפט זיך אום, דער בדחן, מיט די ווייבערשע נשמה, ווי מיט א פילקע און רופט אין איהר ארוים אלערליי שטימונגען. אָט ווײנט זי, און אָט לאכט זי. אָט קנייפט ער זי, די ווייבערשע נשמה, מיט א צוואנג פון גראַ־מען און אָט קיצעלט ער זי מיט א פינגער פון וויצען.

דער בדחן איז א מאדים צו מאכען וויינען, אָבער נאָך מעהר צו מאכען לאכען. אויף לוסטיגע שטיקלעך איז ער פשוט א מחבל. ער מאכט, אז א קאָטשערע זאָל קייכען פאר געלעכ־טער, פאר די בייכער זאָל מען זיך האלטען, א וועלט קעהרט ער איבער מיט זיינע גראמען, „נאָז און אויער אוועק צו גע־בען" פאר זיינע פריוויליכע איינפאלען און המצאות'לאך.

נו, איז שוין א וואונדער, וואָס אידען דארפען א בדחן אויף זייערע הוליאנקעס? זיי קענען זיך ממש אָהן איהם ניט בעגעהן, ער איז די סאמע צאצקע, דער הויפט שיינדעל פון

סען דער „גרויסער מיט דער געמבע“ און האָט געמאכט דעם ערשטען שנאפּס. אין א האלבע שעה שפּעטער האָט מען דער־זעהען „בערל דעם פּיסקאטען“.ביידע האָבען זיך אָנגעקוקט ווי די העהנער. עס האָט אויסגעזעהען, אז דער „גרויסער“ וועט איינשלינגען דעם „פּיסקאטען“, נאָר ער האָט משמעות מורא געהאט ער זאָל זיך ניט דערווערגען מיט יענעמס שפּיצינע גראָמען.

ווי גיך די צוויי לצים האָבען זיך צונויף געטראָפען איז געוואָרען פריילעך. עס איז געוועזען שען צו הערען ווי זיי האָבען ביידע מיט אמאָל אָנגעהויבען „זאָגען“, און ווי עס שיינט, האָ־בען ביידע גענאָגט פון דעמזעלביגען ביכעל. דער עולם האָט זיך געשטיקט פאר געלעכטער. מילא בערל האָט באלד איינגע־זעהען דעם טעות, האָט ער זיך פארקירעוועט אָן א זייט און אָנגעהויבען דרעשען אויף אן אנדער נוסח. דער „גרויסער מיט דער געמבע“, אָבער, האָט געהאקט ווי אין קרויט. באלד האָט זיך אָנגעפאנגען א מחלוקת: וועלכער פון די צוויי עס זאָל בליי־בען ביז איבער דער חתונה, און עס איז געבליבען דער „פּיס־קאטער“. דער „גרויסער“ האָט זיך אָבגעטראָגען מיט א דאָלאר און א זייגעריל...

אז בערל איז געבליבען אליין, האָט ער געוויזען, וואָס ער קען. ער האָט ארויסגעשלעפּט פון בוזים־קעשענע א ביכעל מיט פערשיעדענע גראַמען צו אלערהאנדיגע שמחות, וואָס קען נאָר פאָרקומען ביי אידען. גראַמען, וואָס פּאסען צו אלע נע־מען, קאָמפּלימענטען צו מחותנים, מחותנת'טעס, חתנים, כלה'ס, קינפּעטאָרינס, בעלי ברית'ן, גבאים, רבנים און פּאָליטישענס.

פלוצלונג וואקסט ער אוים מיט א טעלער אין האנד און מאכט איך א „מי־שברך"...

דער „גרויסער מיט דער געמבע" איז א זעלטענער קאָמי־קער. ער קען מאכן, אז א קיילעכדיגער סאלון־קיפער זאָל פּלא־צען פאר געלעכטער, און עס זאָל זיך א פּליוכע טאָן אומזיסט ביער און בראנפען פאר'ן גאנצען עולם... נאָך אלע זיעבען זא־כען איז ער אָבער דאָך ניט דער בעסטער, דען בערל דער פּיס־קאטער שאָקעלט איהם אוים פון ארבעל, ער ווישט איהם אב מיט א גראם.

מיט בערל דעם פּיסקאטען האָט די וועלט צו טאָן. ער פלעגט גראמען ווי קיטקעס און ווארפט גלייכווערטלאך ווי באָב. ער איז דער קאָנטראסט פון „גרויסען מיט דער געמבע". „בערל דער פּיסקאטער" איז אין גאנצען גרוים ווי א מינוט און איז אויך א בריה צו ערשיינען אומגעבעטען. ער קומט אויך פּלוצ־לונג, מיט אמאָל, ווי אפּענדיסיטים, אָט איז ער דאָ און איהר האלט זיך שוין פאר'ן בויך...

איך וועל לאנג געדיינקען דעם איינדרוק, וואָס די צוויי אויבענדערמאָנטע ברחנים האָבען אויף מיר געמאכט, אויף א חתונה. דאָס איז געווען אפּריוואט־חתונה, ניט אין א זאל, נאָר אין א פּראָסטע דירה. אין יענער דירה האָט גראָד לאָזשירט מיי־נער א בעקאנטער און ווען איך בין אין אָבענד געקומען איהם זעהן, האָט מען מיך פערהאלטען ביז איבער דער שמחה.

קיין ברחנים האָט מען דאָרט ניט איינגעלאדען, עס איז דערפאר געווען א גרויסע איבערראשונג פאר אלעמען, ווען עס איז פּלוצלונג, ביי דער ערשטער גלעזעל בראנפען, אויסגעוואק־

אויף אַ חתן בחור, א יתום, וואָס הייסט אברהם'ל, איז פאראַן אזא מין זאַך:

להחתן היתום אברהם'ל.

(א בעזעצענס עס זאל נעהמען)

אברהם'ל, אברהם'ל,
דו ביסט דאָך קיין קעמעל,
קיין עזעל און קיין פערד,
אז מען זאל דיר שלאָגען
דו זאלסט איצטער קלאָגען
אויף דיין טאַטען אין דר'ערד.

צו ווייזען ווי פלינק ער איז צו פערפאסען זאכען, האָט בערל דער פיסקאטער געמאכט א ליעדעל אויף מיר אליין. איך גיעב עס איך איבער ווי עס שטעהט און געהט:

להשרייבער פון ציימונג חזק,
וואס איז זיך גאָר ניט קיין דוראַק,
גאָט זאל איהם געבען חי־ק"ק,
ער זאל קענען שרייבען געשמאַק
אנטגעגען באָכעס און געלד־זאַק,
אנטגעגען לופעק און צופעק,
א געשוויר זיי אין באַק,
און א געזונד איהם אין פופעק.

אָט אזוי האָט בערל דער פיסקאטער אָבגעארבייט ביז נאָכ'ן בענשען, און דער עולם האָט געוויינט און געלאכט. עס

ווי ווייט די גראמען פאסען צו די נעמען און צו די אנגעלע־
גענהייטען קענט איהר אליין זעהן:

להיתומה מרת רייצע.

(בעזעצענס).

אָי, ראַיצע, ראיצע,
אז אָך און וואַי צו
דיר אין דיעזער שטונד!
דיין טאַטע ליפּע,
אָי, וויין און כליפּע,
איז טויט, און זייט צע
מיר אלע געזונד.

נאָך „ר" קומט, נאטירליך, „ש" און אָט האָט איהר נאָך א
פּראָבקע:

להיתומה מרת שאָשע.

(בעזעצענס מיט א קנאַק)

טהייערע כלה שאָשע,
דערפילט איז דיין בקשה,
דיין מאַמע יענטע דוואָשע
האָט זיך אין קבר געמיחט,
ווי איך בין א איד.

שבת־יויך פאר דעם „ליעבע־שרייבער“ און ער מאכט דאָס שוין צורעכט אין א בריוועלע צום געליעבטען, אָדער צו די געליעבטע.

געוועהנליך זיינען אין אָט די מלאכה אויך פאראן עקספערטען, און אן עקספערט רייסט אמאָל ארויף נאָך א מטבע אויף א בריוועלע, אָבער דאָס דארף שוין זיין א שטיקעל ארבייט, וואָס זאָל נעהמען. מען דארף זיך קענען פערליעבען אין די ווערטער גופא, אפילו ווען דאָס מיידעל זאָל האָבען א ריפּקוכען און דעם בחור זאָל פעהלען א ניר.

אזא מין ליעב־הארציגער שרייבער דארף קענען זיין פלינק אויף א גראם. ער דארף אלע ווייליע קענען ארייננוואַרפען עטליכע גראמען, אָדער א גאנץ ליעדעלע, ווייל גראמען ג ר א מ י־ ר ע ן אזוי די ליעבע אז זי קומט גאָר שענער ארויס... עס איז דערפאר איבעריג צו בעמערקען, אז איינער פון די הויפּט „ליעבע־שרייבער“ אין דער אידישער גאס און אפשר טאקע אין גאנץ אמעריקא — שוין די פיליפּינען און פּאָרטאָ ריקאָ איינגערעכענט — איז דער בעוואוסטער ברחן בערל דער פיסקאטער.

בערל'ס בריוועלאך קענען צוזאמענבריינגען א וואנד מיט א וואנד, זיי רייסען דעכער און קעהרען איבער קאפּויר די וועלט. ווען א שטעקען זאָל קענען לייענען בערל'ס א ליעבע־בריוועל, וואָלט ער געקראָגען פליגעל ווי א וואָראָבייטשיק; דער אונגליק איז נאָר, וואָס בערל איז כמעט קיינמאָל אין דערהיים ניטאָ, ער איז שטענדיג אויף חתונות און ברית'ן, און תנאים'ס, און „סיום'ס“ און אנדערע שמחות, און זעלטען ווען מען קען איהם כאפּען ער זאָל שרייבען א ליעבע־בריוועלע טאקע ווי ער קען.

אָפּט ווען בערל ווערט אין כעס וואָס מען ראקוטשעט איהם אזוי פיעל מיט פרעמדע ליעבעס, אגב אורחא, בערל דער פיס־

האָט אפילו געטראָפּען א סיבה: א בלעטעל אין דעם חתן'ס בעזעצענס איז געוועז פערוועגדט, און בערל האָט אין מיטען דערינען אָנגעהויבען צו ריידען וועגען א ברית־מילה, אז עס וועט זיך איהם „איה"ש שנעל פערהיילען", און ער וועט זוכה זיין „געלד צו ציילען", אָבער די ווייבער האָבען זיך דאָס ניט ארומגעזעהען און האָבען געוויינט סיי ווי סיי...

אויף מיר האָט „בערל דער פיסקאטער" געמאכט אזא רושם, אז איך האָב זיך בעשלאָסען צו היטען זיינע שמחות און זיך אָפּטערס מיט איהם צו בעגעגענען.

צווייטער קאפּיטעל

בערל דער פּיסקאַטער שרייבט ליעבעס־בריוועלאַך אין גראַמען, פערשטעהט זיך.

עס איז אפשר ניט אלעמען בעקאנט, אז אין דעם ים הגדול פון אידישען קווארטאל, וואו עס „ווידמען" און פּרוכּפּערען, און מעהרען זיך אלערהאנדיגע ברואים — גע־פינט זיך אויך א בריאה, וואָס הייסט „ליעבע־שרייבער". אָט דער דאָזיגער „שרייבער" איז אָנגעגאָסען מיט „ליעבע" ווי א לאָמפּ מיט נאפט און א מטבע איז די שוועבעלע, וואָס צינדט איהם אָן.

וואו עס געפינט זיך נאָר ערגעץ א פערליעבטע נשמה, א פערשמאכט הארץ, וואָס קריינקט אין דער שטיל און רעדט נאָר צו דעם שטומען שלאָפצימער... קומט און צוגיסט זיך ווי א

מיט אלע בעזעסענע בתולות פון א גאנץ יאָהר. ער האָט ניט לאנג געוואַרט און גענומען זאָגען:

אלטע מיידען.

א קלאָג צו אייך, אלטע מיידען,
וואס געדיינקען נאָך מיין זיידען,
זאל ער האָבען א ליכטיגען גן עדן, —
צו אייך וויל איך איצט טהאָן ריידען:

ווען איהר זייט יונג און נישט קשה,
און מען בעט אייך א בקשה,
האלט איהר אונז א גאנצע דרשה,
ווי עס וואָלט נאר זיין א י י ן שאַשע.

איצט, ווען איהר זייט קיין בע'טעמ'טע,
לויפט איהר ארום ווי פער'סמ'טע,
איהר זוכט ברייוועלאך געגראַמטע,
אבי א טאַמטע דעבאַמטע.
זאל זיין זלמן, קלמן, שלמן,
זאל כאטש זיין אן אלטער אלמן,
זאל כאטש זיין אויפ'ן בית עלמן...

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז נאָך אזא פּאַרציע איז שוין דער בתולה פערגאנגען דער אפעטיט פון חתונה האָבען, און אויסשרייענדיג: „בערל דער פּיסקאטער"! האָט זי געכאפּט די קלייד אין האנד, האָט א קלאפּ געטאָן מיט'ן טהיר און איז אוועק ווי א „דאָנער וועטער".

קאטער איז נאָך א בחור, — מאכט ער די גאנצע ליעבע צו קליין געלד. ער ווישט איהר אָב מיט עטליכע גראמען.

אמאָל האָט איהם אן עלטערע בתולה אזוי שטארק געדור־רעט מיט איהר ליעבע צו אן אלמן, אז ער, בערל ניט דער אלמן, האָט אויסגעשריען מיט כעס:

ליעבעלע, שמיבעלע,
גראבט אייך א גריבעלע,
נאָט אייך א ציבעלע
פאר אלע ליובקעס!
באלד נאָך דער חתונה,
קומט שוין אַזאַ שנאה,
קומט שוין א קוואסנינע,
רייסט מען די טשופקעס.

די פערזעסענע פערליעבטע האָט נעבאך מורא געהאט בערל'ען ארויסצוטרייבען אין גאנצען פון די כלים און האָט איהם געזאָגט, אז זי וועט דערווייליע אונטערוואַרטען ביז ער וועט זיין אויפגעליגט צו שרייבען איהר בריוועלע, זי האָט איהם ערקלערט, אז זי האָט מורא צו לאָזען דעם שידוך לאנג אין באנק כדי אימיצער זאָל דאָס ניט אויסכאפען...

דאָס האָט בערלען נאָך מעהר אויפגערעגט. זיין געוועהנ־ליכע שנאה צו אלטע מוידען, אלס אלטער בחור און אלס בדחן, האָט זיך אויפגעבלאָזען ווי א פאמפושקע. אין אמת'ן: דו מיאוס'ע מויד! ביז יעצט האָסטו זיך ניט געאיילט און פלוצ־לונג איז אויסגעפאלען אויף דיר א בייזע איילעניש!...

און בערל האָט זיך אָבגערעכענט מיט איהר און פאר־איינס

געהאט אויף דעם ארעמען קוילמאן, וואָס ליידעט אזוי פיעל און זיך אויספרעגענדיג ביי איהם אלע איינצעלהייטען האָט זיך בערל אוועקגעזעצט און געמאכט אָט דעם דאָזיגען בריוועלע:

דעם קוילמאנ׳ס ליעבע.

צו דיר, מיין געליעבטע באַשע.
דאָס הארץ צוקריכט מיר ווי א קאַשע.
אָ, וואָס זאל איך מאכען אחנע
דיר, דו מיין האלבע לבנה?
דער הימעל שיינט מיר קרעציג
אהן דיר. איך ארמער „יאַכנעציג“!
איך ליג איינגעלייגט אין קעלער,
בעקום פון ליעבע א פעהלער...
ווען איך זעה, דו האלסט דעם בעזים,
וואָלט איך צוריבען ווי קעז איהם!
ווען איך זעה, דו וואשט די טרעפען,
וואלט איך זיי געלאזען קעפען.
די איפערזזוכט בייסט ווי וואנצען.
אָ, ווי דיינע אויגען גלאנצען!
איך ברען ווי טהייערע קוילען,
דער פייער שטייגט אזש ביז פוילען.
און שוויינסטו, אויף מיין אמונה
כ׳נעהם איין א מיתה משונה!
פון מיר, דיין געליעבטער מאָטעל,
וואס געהט אום ווי עובר בטול.

ווי עס שיינט אָבער, האָט בערל זיך ניט געקענט אָבטשע־פען דעם טאָג פון די ליעבע בריוולאך, דען ווי גיך די אלטע מויד איז אנטלאָפען, איז ארייננעקומען א קוילמאן, פערליעבט און איינגעשמירט ביז איבער די אויערן. ער האָט אפילו ניט געהאט קיין צייט זיך ארומצוזאוואשען. ווען בערל האָט א קוק געטאָן אויף זיין שווארץ חן׳עוודיגען קונד, האָט ער זיך עפּעס אזוי ווי דערשראָקען פאר איהם. דער קוילמאן אָבער האָט באלד פערמאכט זיין זאק און געעפענט דאָס הארץ פאר בערל דעם פּיסקאטען. מיט טרערען, שווארצע ווי סאזשע, האָט נעבאך דער אָרעמער קוילמאן פערטרויט בערל׳ען, אז ער איז פערליעבט אין דער ארעמער „הויזקיפערקע“, און אז יעדעס מאָל וואָס ער זעהט איהר קעהרענדיג די טרעפ קעהרט זיך איהם איבער דאָס הארץ, און ווען זי שטעהט ביי דער פעסעל מיסט וואָלט ער איהר וועלען ארומנעהמען און איינשלינגען מיט׳ן פעסעל מיט אלעמען, — דער כלל, ער וויל איהר שרייבען א הייסען, א ברע־נענדיגען ליעבע בריוועלע, וועלכער זאָל זיך וואָס־מעהר גראַ־מען.

גראמען, שטראמען,
כאַפּ דער מאַמען,
כאַפּ דעם זיידען,
כאַפּ אונז ביידען.

האָט בערל א זאָג געטאָן ווייזענדיג, אז גראמען פעהלען איהם ניט און, אז ער וואָלט געקענט אָנקאָרמענען מיט גראמען אלע אידישע צייטונגען און זשורנאלען פון אמעריקא און איי־ראָפּא... און בערל האָט ווי עס שיינט טאקע אמת׳דיג רחמנות

איהר מעגט מיר געבען רענדלאך,
וויל איך ניט מעהר קיין שמעלקע,
וואס טראגט א קאריבעלקע.
געהט, קלאפּט אין אלע קראָמען,
ביי מיר וועט איהר ניט „דראָמען“.
פון מיר, די שיינע איטקע,
וואס גיט פאר אייך קיין דידקע.

דריטער קאפּיטעל

בערל דער פּיסקאַטער פערפאַסט אַ היסטאָרישע אָפּערא נאַטירליך איז דאָס אין גראַמען.

ווען לוסטיגע יונגען האָבען איינגערעדט בערל דעם פּיסקאַטען, אז ער איז דער זוהן פון די בדחנים און זייענע חכמות זיינען א שרעק אין דער וועלט, האָט ער אנגעהויבען צו קלערען וועגען דראמאטורגיע. חברה לצים האָבען בערל׳ען א נעהם געטאָן ער זאָל פערפאסען אן אָפּערא. זיי האָבען איהם געגעבען צו פערשטעהן, אז אזוי ווי ער רעדט נאָר אין גראמען, וועט ער מאכען א היסטאָרישע אָפּערא איבער נאכט און וועט פערדיענען 25 דאָלאר במזומן, אן אומזיסטען בילעט אין טהעאטער און — בשותפות מיט איטעצען — א בענעפיט...

ווען בערל דער פיסקאטער האָט איבערגעלייענט אָט דעם דאָזיגען ליעבע בריוועלע צו דער „הויזקיפּערקע“ האָט דער קויל־מאן געגאָסען טרערען ווי בעבלאָך און א גאנצער „קוואָדער“ מיט א „ניקעל“ זיינען געלעגען אויפ׳ן טיש און געמאכט חן׳דלאָך צו בערלען.

ווי אזוי איך האָב געקריגען צו זעהן בערל דעם פיסקא־טענס בריוולאָך איז א זאך, וואָס איך קען גראד יעצט ניט דערצעהלען, דאס איז א פּריוואט זאך און איך מוז דאס האל־טען בסוד סודות. אלץ וואָס איך קען אייך זאָגען איז, אז צווי־שען מיר און בערל׳ען זיינען דאָ צווישען געהערס, „גא ביטווינס“, ווי דער ענגלישמאן זאָגט, און וואָס ביי בערל׳ען זאָל זיך פּערמישען אין אן איי קריעג איך באלד צו וויסען.

איך וויים, אז בערל איז ניט נאָר א מאדים אויף צו שריי־בען ליעבע בריעף, נאָר אויך אויף אָבצוזאָגען ליעבעס. בעסער געזאָגט, פאר צוריקווייזען א ליע־פאר אָבזאָגען, אָדער בע אין גראמען איז דער פּרייז פופצעהן סענט. בערל מאכט מיט אזעלכע שטיקלאך ארבייט קיין גרויסע שיהות, מיט עט־ליכע שורות פּטר׳ט ער אָב אפילו א כראָנישע ליעבע, וואָס שלעפּט זיך זייט יאָהרען. אלס א פּראָבע קען איך דיענען אָט דער דאָזיגער בריוועל, אין וועלכען א מיידעל זאָגט אָב א קאַ־רעבעלניק, וואָס פאָהרט ארום מיט סחורה אין די פּראָווינצען.

אוים שמעלקע.

מיין אלטער, גוטער חתן,
איך האָב זיך דאך בעשלאסען
איך אבצוזאגען ענדליך,

איהר טרינקער פון טהע און קאַווע,
איך האָב אייך געבראכט א פּאַטראַווע,
א אפּערע אין גראמען פּיינע,
די מעשה דערפון איז דהיינו,
אזוי ווי איהר ווייסט דערפון אלע,
איז זיך דער נאמען פון דער כלה
ניט חיענע, ניט גרונע, ניט טאָלצע,
זי איז אונזער תורה די שטאלצע,
א י ה ר שטעל איך פאר אין טהעאטער,
איהר חתן איז דער איד הודאי,
מיט מתנות א גאנצע סטאדע,
און גאט אליין איז דער... קוואַטער...

אָרעמער בערל! ער האָט מן הסתם געוואָלט זאָגען פאטער, האָט זיך איהם ארויסגעכאפּט „קוואטער“. עס איז אפילו ניט געווען בערל'ען צו פערדיינקען, דען קוקענדיג אויף מאנכע „קריטיקער“, האָט ער זיך דערמאָהנט אָן א ברית מילה און איז נעבאך מיאוס אריינגעפאָהרען...

דער עולם אָבער איז געקראָכען אויף טיש און אויף בייז צו הערען בערל'ס פראָלאָג פון זיין נייע היסטאָרישע אָפּערא. הייסע גלעזער טהע און קאפּע האָבען זיך געגאָסען אויף דר'ערד. מען האָט געטרעטען אויף קאפּעלושען און אויף טעצלאך, מען האָט געקלעטערט אָנצוקוקען דעם נייעם דראמאטורג פון דער „גהעטאָ“.

אונזער ערשטע ארבייט איז געווען, נאטירליך, צו טראַקטירען בערל'ען מיט טהע, צו דערווארעמען אין איהם די קונסט, אז ער זאָל טאקע אָנהויבען ווייזען מיט אן אמת, וואָס ער קען.

אָפּערע, חראָפּערע,
קומט „האררי אָפּ" עהרע,
געלד און אַ פּאטשעריי.
איך מאך קיין קוואטשעריי,
מיין יעדער גראמעלע
איז אוי, וועה, מאמעלע!

אַט אזוי האָט בערל געענטפערט זיינע „חסידים", וואָס האָבען איהם גענומען אויף זיכער. ער האָט זיי בעוויעזען, אז ער קען אויף „הארי אָפּ" פּערדיענען „געלד" און „עהרע", און ווען בערל דער פּיסקאטער איז פּארטיג געווארען מיט זיין „שמיק", האָבען איהם חברה געבראכט אין דער ליטערארישער קאפּע הויז פון דער „איסט סייד", ער זאָל דאָרט מאכען א פּאָרלעזונג פאר די מבינים און קריטיקער...

איך האָב שוין געוואוסט פון דער מעשה מיט א טאָג פריהער און בין אויך געקומען הערען בערל'ס פּיעסע.

די קאפּע הויז איז געוועזן געפּאקט מיט וואיילע יונגען, „נעדערים נעהמער", וואָס קוועלען אָן ווען עס מאכט זיך זיי נאָר א געלעגענהייט צו כאפּען א יאָלד.

דאָס איז געוועזן אין אבענד. אלע זיינען געזעסען ווי אויף שפּילקעס, מען האָט געווארט אויף בערל דעם פּיסקאטען מיט זיין „קונסט שטיק" און אז מען ווארט דערוואַרט מען זיך, און בערל איז ענדליך געקומען אין בעגלייטונג פון צוויי לצים, וואָס האָבען שוין געוואונקען צו אונז איידער בערל האָט נאָך אריינגעטראָטען אין קאפּע הויז. ווי גיך דער קינסטלער איז נאָר אריין, האָט ער אונז באלד מכבד געוועזן מיט דער דאָזי־גער פּאָרציע:

„די פאָרלעזונג", דאָס איז געווען אַלץ, וואָס אונז האָט געאַרט, און די פאָרלעזונג איז געקומען.

בערל האָט אַרויסגעשלעפּט פון אונטערן פּאַכווע אַ בינטעל און האָט דאָס גענומען אויסבינדען. ער האָט אַראָבגענומען דערפון אַ חלה טישטאַכעל, אַ ווינדעל, אַ קינדערשען פּאַרטוכעל און אַ נעכטיגע צייטונג. דאַן האָט ער פון אַ פּאַפּירענע טאָרבעצקע, וואָס איז געווען צוגעבונדען מיט אַ ציצה און אַ שנירעל פון אַ קאָרסעט, אַרויסגענומען אַ ביכעל...

בערל האָט מן הסתם מורא געהאַט זיין היסטאָרישע „כראָפּערע" זאָל ניט כאַפּען אַ צוג, אָדער אַ „גוט אויג" און האָט איהר גוט אַרומגעבונדען און צוגעדעקט. היסטאָרישע אָפּעראַס האָבען מורא פאַר אַן עין הרע, פון אַ „בעז אויג" קענען זיי אמאָל אויסטריקענען און גאָר ניט ווערען נאָך איידער זיי קומען אויף די ברעטער... דערפאַר האָט זיך דער פּערפאַסער גוט בעוואָרענט...

עס איז איבעריג צו בעמערקען, אַז דעם דראַמאַטורג'ס פּעקעל איז געווען אינטערסאַנטער ווי זיין פּיעסע, און, אַז חברה האָבען זיך געשטיקט פאַר געלעכטער קוקענדיג אויף בערל דעם פּיסקאַטען מיט זיין ציטעריגען גייסטיגען קדיש, וואָס האָט געזאָלט פּערטומלען דעם קוואַרטאַל.

בעשערט אָבער אַ אידישען מחבר זאָל געהן מיט די פּוטער אַראָב, און בערל האָט אנשטאָט זיין אָפּעראַ גאָר איינגעבונדען זיינעם אַ ביכעל, אין וועלכען עס זיינען פּערצייכענט געווען לויט דעם „אלף בית" און אין גראַמען אַלע מעוברת'ע ווייבער פון גרויס ניו יאָרק. האָבענדיג אַ נידעריגע ראיה, האָט דאָס בערל ניט בעמערקט, און זייענדיג צוהיצט און איבער־

און בערל האָט ניט פיעל געדאַרפט, זייענדיג גרויס ווי א רגע, האָט מען איהם מיט צוויי גלעזער טהע געקענט אָנפיללען פון די שיך ביז׳ן קאָלנער.

אָבער ווי עס שיינט, איז בערל ניט געווען קיין גרויסער ליעבהאָבער אויף טהע, דען ער האָט אָנגעהויבען אזוי צו זאָגען:

אז אך איז איך און אז וועה,
איהר טרינקט קאלעמוטנע טהע,
איהר גיסט אָן א פולען בויך
מיט אייערע גודנע יויך,
אייער טרונק איז נים פאר מיר,
איך טרינק מיר... ביער... און... שנאפס...

דאָ האָט זיך בערל וויעדער פערפלאָנטערט און געגראַמט מיט „שנאפּס“ אנשטאָט מיט ב י ע ר. די קאפע הויז איז געוואָרען לעבעדיג, בערל האָט ארויסגערופען דעם ערשטען גרויסען אפּלאָדיסמענט. ווען דער „הויכער מיט דער געמבע“ „קאָטאָרי“ וועלכער האָלט זיך פאר׳ן גרעסטען בדחן אין אמעריקא, וואָלט יעצט א קוק געטאָן אויף בערל׳ס כבוד, וואָלט ער זיך שוין מיט איהם אָבגערעכענט ערגעץ אויף א חתונה. ער וואָלט איהם ערגעץ אויסגעכאפּט א ברית, אדער „צוגעדריקט“ זיין „מי שברך געלד...

צום גליק אָבער איז אין קאפע הויז געווען נאָר די אינטעליגענץ, וואָס האָט אָנגעקוואָלען פון דעם זעלטענעם אידעל, וועלכער האָט אויסגעזעהן ווי א באָמבע אָנגעפילט מיט לצנות. דען בערלען האָט מען נאָר געדאַרפט א ריהר טאָן, האָט ער עקספּלאָדירט אין גראַמען. מיר זיינען געוואָרען זעהר אונרוהיג:

אַט דער נאַטיץ האָט בערל דעם פּיסקאַטען אויפגעוועקט פון זיין טעות און ער האָט פּלוצלונג דערזעהן וואו ער איז אין דער וועלט, און ווייל מיר האָבען זיך אלע געקייקעלט ממש אויף דר'ערד פאר געלעכטער, האָט זיך בערל א פערשעהמטער ארויס־געכאַפּט פון קאַפּע הויז מיט א פערביטענעם קאַפּעלוש.

אַט אזוי האָט זיך געענדיגט די פּאַרלעזונג פון א היסטאָ־רישע אָפּערא.

פערטער קאַפּיטעל

ווי בערל דער פּיסקאַטער ווערט אַ ציימונגס־שרייבער און זיין ביטערער טעות, וועלכער לאָזט זיך אויס אין אַ ווילדען געלעכטער.

כאָטש בערל איז מיט זיין ערשטע פארלעזונג אלס דראַ־מאטורג מיאוס ארייגעפאלען, און האָט זיך שוין געזוכט אבצושעפּען פון די וואוילע יונגען, וואס האָבען איהם שטארק דאָקוטשעט, דאָך טיעף אין הארצען האָט איהם גענאגט דער וואָרים פון בעריהמטהיים. עס האָט זיך איהם געוואָלט ווערען עפּעס מעהר ווי א בדחן...

די נאָהענטע בעקאנטע, וואָס זיינען געוועזן מעהר פערטרויט מיט בערל'ס געהיימען וואונש, האָבען געזעהן אין איהם אויפ־צובלאָזען דעם בעהאלטענעם פערלאנג. מאנכע גאנץ ערנסטע

ראשט פון זיך אליין, האָט ער פערגעסען וואו ער איז אין דער וועלט און האָט אָנגעהויבען לייענען אויפ'ן קול:

אינהאלט פון ווייבער
מיט שווערע לייבער.

איטקע, פון יאנקעל דעם גראבען,
אין 9טען און דארף באלד האָבען.
בוניע, פון יאָסעל דעם פעטען,
א פיצעל, ניט לאנג פערטרעטען.
געליע, פון ברוך קניידעל,
מסתמא ווידער א מיידעל.
דאברוש, פון הערשקע דרילינג,
עס זעהט אויס צו זיין א צווילינג.
הינדע, פון שמעיה דעם דינעם,
געווים א ברית, נאָר בחינם.
ויכנע, פון מאָקס דעם אָפערייטער,
ערשט דער חודש דער צווייטער.
זעלדע, פון פייווקע דעם שדכן,
ווער דארף דארט האָבען א בדחן?
חאָנצע דעם גבאי'ס, פון באָרדער...
אין פערטען, און אלץ איז אין אָרדער.
טאָלצע רחמיאל'ס, פון שכן,
אין גאנצען נאך א פאָר וואָכען.
יענטע דעם טויבענס, מיט אימפעט!
זי מוז שוין ליעגען אין קימפעט!

בערל האָט אָנגעשטעלט דעם וועק־זייגער צו וועקען פונקט האלבע נאכט. און ריכטיג צו „חצות“, מיט'ן קרעה פון האָהן, האָט ער זיך אוועקגעזעצט אין זיין שלאָפציממער אָנגעטאָן בלויז אין א נאכט־העמד און גאטקעס, במחילה, און האָט קודם אָנגעשריעבען אָט דאָס:

א תפלה צום רעדאקטער.

צום טהייערען רעדאקטער,
וואס איז אן איינגעבאקטער
אין יעדען'ס הארץ און מח,
וואס האָט א שווארצען כח
צו פערפאסען אנטיקלאך,
וואס מען שלינגט זיינע שטיקלאך
ווי קאָכעדיגע ארבעס,
וואס לעהרנט שקצים תרבות,
צו איהם שיק איך מיין שרייבען.
ער זאל מיך ניט פערטרייבען
מיט מיינע געדאנקען
איבער דעם פלאנקען,
דען מיין ליעד איז א וואוילער,
ווי איך בין א הוילער!
איך זאל פערשפארען פאסטען
דעם בריעף־קאסטען ניט צו זעהן...

ווען בערל האָט אויפגעשריעבען אָט די ראזיגע „תפילה צום רעדאקטער“, האָט ער דאָס עטליכע מאָל איבערגעלייענט, אָבער

בדחנים, וואָס האָבען טאקע ממש געהאלטען זייער פּיסקאטען קאָלענא פאר א גאון, האָבען איהם נביאות געזאָגט, אז ער וועט נאָך אמאָל פערקלינגען די וועלט, די לצים אָבער האָבען אויס־געניצט די גוטע געלעגענהייט צו נעהמען דעם בדחן אויף זיכער.

זיי האָבען זיך אָנגעטאָן אָן איהם ניט אנדערש און ניט אנדערש בערל זאָל ווערען א צייטונגס־שרייבער...

בערל האָט זיך אפילו געקווויינקעלט.

— א צייטונג! ווער ווייס?

אפשר נעהמט מען גאָר ניט אָן זיין שרייבען?

כאָטש ער האָט אין מאנכע צייטונגען געזעהן אָנגענומענע זאכען, וואָס איז ניטאָ וואָס אָנצונעהמען, דאָך האָט ער גע־וואוסט, אז א בלאָט איז ניט א חתונה, וואו צו יעדער גראם זאָגט מען „באם“.

איבערהויפּט האָט בערל געציטערט פאר'ן בריעף־קאסטען.

— וואָס טהוט מען זיי, די כל־בו'ניקעס, ווען זיי גיבען א שטעל אריין אין בריעף־קאסטען אָט אזא מין טאראראם?

„מאכט זיך ניט נאריש, פּיסקאַטער,
איהר זייט ניט קיין ליטעראַטער,
ניט רוקט זיך ווייטער, ר' בערל,
מיר ווילען ניט אייערע פּערל!
ארבייט זיך ניט אָן קיין האָרב
שאפּענדיג פאר אונזער קאָרב“.

האָט זיך אָבער „פּויסט“ געקענט ארויסדרייען פון טייפעל? אזוי האָט בערל דער פּיסקאטער ניט געקענט בייקומען זיי־נע לצים און ער האָט זיך בעשלאָסען זיי צו פאָלגען.

אויפגעכאפט מיט א גוואלד פארוואָס ער לאָזט נים שלאָפען און האָט אויפגעוועקט איהר מאן מיט דער בייבי, (דאָס קינד).

ביבע, דרייבע,
אייער לייבע
וועט נאָך כראָפּען,
וועט נאָך סאָפּען
און דער קליינער
ממזר'וק איינער —
וועט נאָך פּאָפען,
לאָמיר האָפען!

אָט אזוי האָט בערל דער פּיסקאטער אויסגעשריען מיט כעס אויף זיין מאדאם'ס בעמערקונג.

בערל איז געוועז ביי זיך יחסן'דיג, ווייל זיין לאָדזשינג מאדאם האָט כמעט געצויגען פון איהם א האלבע חיונה. ער האָט ביי איהר נים נאָר לאָזשירט, נאָר געגעסען אויך און זעהר אָפּט פלעגט ער ברייננען פון שמחות פולע טיכלאך גריבענעס, טאָרט, לעקאך און פּירות. „לייבע", זיין לאָדזשינג מייסטער, איז געווען א שטיקעל פּעדלעריל אויפ'ן פּראָווינץ און בערל איז געוועז דער גאנצער בעל הבית אין דער היים...

עס איז דערפאר קיין חידוש, וואָס בערל האָט זיך נים געקימערט, וואָס ער האָט אלעמען אויפגעוועקט. „בייבע דריי־בע" וואָס ארט דאָס בערלען אין א מינוט ווען די גראמען שפּארען?

און בערל דער פּיסקאטער איז טאקע דאָס מאָל געוועזן אמת'דיג בעגייסטערט. ער האָט זיך אוועקגעזעצט מאכען זיין געדיכט מיט דער כונה אז באלד אין דער פריה מיט דער ער־

אין גרוים בעגייסטערונג האָט ער ניט בעמערקט דעם טעות פון זיינע לעצטע צוויי גראַמען.

בערלען איז איינגעפאַלען א געדאַנק: אפשר מיט דער „תפילה" צושיקען א פּאָר דאָלאַר, פשוט בעצאָהלען דעם רעדאַק־טער ער זאָל דרוקען. בערל האָט עפּעס געהערט מן הצד, אז אין מאַנכער רעדאַקציע מוזען די שרייבער אַראָבגעבען דעם רעדאַקטער א פּראָצענט פון זייער פערדיענסט...

אָבער דאָס איז ניט געווען דער עיקר. בערל האָט גע־וואוסט, אז דערווייל האָט ער נאָר אויסגעגאָסען זיין געגראַמטע נשמה אין א געבעט, יעצט אָבער מוז מען שרייבען די פּאָעזיע גופא.

בערל האָט אַראָבגעדרייט דעם לאָמפּ און האָט זיך גענומען פערטראַכטען אין דער פינסטער... ער האָט זיך פערגעסען, אז ד'רויסען איז א משונה־ווינטערדיג וועטער און זיצענדיג א האַלב נאַקעטער האָט ער געעפענט דעם פענסטער צו כאַפּען א קוק אויף דער לבנה...

א הויפען שנעע איז איהם אריינגעפאַלען גלייך אין בוזים...

נים לייכט ווי מען רעדט
ווערט מען א פּאָעט.

האָט בערל א בורטשע געטאָן און האָט האַסטיג צוגעמאַכט דעם פענסטער.

ער האָט יעצט געזעהן, אז אויף דער לבנה האָט ער ניט וואָס צו האָפען. פערפאַלען! ער קען איהר ניט זעהן און ער האָט אָנגעהויבען צו שעפּען בעגייסטערונג פון זיין אייגענע פאַנטאַזיע... אָבער אָנהויבענדיג פאַנטאַזירען אויפ'ן קול האָט ער דערווייל אויפגעוועקט זיין לאָדזשינג מאַדאַם און זי האָט זיך

די מאדאם מיט איהר ליבע זיינען געלעגען און געהערט ווי בעריל דער פיסקאטער גראמט פאר פייער און פאר וואסער, ווי ער פלוידערט נאָכאנאנד „חיענקע, סצענקע, רעדאקטער, כאראק־טער" און ווי ער האָט אָנגעשאָלטען צום גראם א פולען קאָפּ טאָדרעס דעם געשטופעלטען, וואָס האָט איהם לעצטע וואָך אויס־געכאפּט א „סיום התורה" דערצעהלענדיג, אז ער איז בעריל דער פיסקאטער, און האָט זיך אָבגעטראָגען מיט א פולע בייטעל און א זילבערנע טייטעל נאָך שעריף סטריט...

ווען בעריל האָט זיך אויפגעכאפּט זיינען שוין געשטאנען צוויי וואוילע יונגען, וואָס האָבען איהם איינגערעדט, אז זיי ווילען געהן מיט איהם צום רעדאקטאָר, ביי וועלכען זיי האָבען א גרויסע דעה. בערלען איז דאָס שטארק געפעלען געוואָרען. ער האָט האסטיג ארויפגעכאפּט אויף זיך די תחתונים, במחילה, האָט אויסגעטרונקען א פּאָר שיטערע אייער און צוגעביסען מיט א פּאָמפּעניק.

די אייער האָט בעריל געטרונקען צוליעב דער שטימע. חברה האָבען איהם איינגערעדט, אז ער וועט מוזען זינגען פאר'ן רעדאקטאָר, ווייל אָהן א ניגון געהט דאָס ניט. נאָכ'ן עסען האָט בעריל א כאפּ געטאָן פון זיין טיש א בינטעל כתבים און איז אוועק מיט חברה צום צייטונגס־אָפיס.

די וואוילע יונגען האָבען אָבער ניט געפיהרט בעריל דעם פיסקאטען אין רעדאקציע. זיי האָבען איהם אראָבגעפיהרט אין „פרעס־רום", האָבען איהם צוגעפיהרט צו א הויכען פּענסיל־וויינער דייטש, א סטעראָטייפּער, וועלכען זיי האָבען שוין פרי־הער דערציילט די גאנצע מעשה. דאָרט האָבען זיי בערלען פאָרגעשטעלט פאר'ן „רעדאקטער" און געהייסען זינגען.

שטער פּאָסט וועט ער דאָס אוועקשיקען צו א אידישע צייטונג. ער האָט זיך נאָך א ווײלע פערטראַכט און האָט אָנגעשריעבען.

צו חיענקען.

לבנה קרוין, דו הימעלס פּופּעק!
איך קוק דיך אן און בין מסופק
אויב דו האָסט ערגעץ אין די וואָלקען,
וואס שטעהן פּונקט ווי אויסגעמאָלקען, —
געטראָפּען מיין געליעבטע חיענקען?
א צאצקע אוי, אז זאל איך קריינקען,
אויב איך קען אויפהערען צו בייגקען!
די שנעע הערט אלץ ניט אויף צו שיטען,
מיין ליעבע פאָהרט ווי אין א שליטען
אוואו איך געה איז זי אין מיטען...
בעזעץ איך ערגיץ א יתומה,
ערשיינט זי ווי דער מלאך דומה,
איהר נעזעל לייכט מיר ווי עטרות,
פון חיענקעס ליעבע האָב איך כרות!
שעהן איז ציפּקע, נאָך שעהנער רייכעל.
דאך חיענקע איז דאך פּראָסט א מאכל.
די מיסעס איז דאך אויך א בריאה,
נאר חיענקע איז מיר מעהר מציאה,
וואס ארט מיך וועגוס צי שולמית?
איך וועך משוגע ווי אין תמוז...

ענדיגענדיג די לעצטע שורה איז בעריל איינגעשלאָפען פאר זיסקייט. אין שלאָף האָט ער געהאקט גראמען ווי אין קרויט.

דו מוזט יעצט ביוטען דיין טינע,
דו מאָרסט מעהר ניט שרייען „שיבי"
דו דארפסט ניט שפּילען אין פערדלאך
ניט רייסען אידישע בערדלאך,
ביסט געווען גענוג א לויפער,
א שייגעץ גאר אהן אן אויפהער
איצט, מיינע ווערטער שטעה אויף הער!
מוגסט הייסען גימפּעל צי חיים
לשנה הבאה בירושלים...

דער סטעראָטייפּער איז געשטאנען די גאנצע צייט, האָט אָנגעקוקט בערלען און געשמייכעלט. די אידישע לצים, וואָס זיינען געווען דערביי האָבען זיך געקייקעלט פאר געלעכטער, אָבער בעריל אליין האָט דערזעהן זיין טעות אין די לעצטע ווערטער און האָט זיך ארויסגעכאפּט פון דער חברה ווי אן אָבגעבריהטער.

פינפטער קאפּיטעל

בערל ווערט פּאָפּולער אין פּראָווינץ, פערשיעדענע חברות פערלאנגען זיין טהעטיגקייט. זיין בריעף צו דער רוסישער רעגיערונג.

זייט איך האָב בערל דעם פּיסקאטען, דעם הויפּט בדחן פון די בדחנים, ארויסגעפיהרט אין דער עפענטליכקייט, האָב איך ניט קיין ריינע טעג. בריעף קומען מיר אַן פון

דער געררוף פון די הייסע בלוי איז אריין בערלען אין די נאָז־לעכער און אין האלז און האָט איהם פערדאָרבען די שטימע. דער פענסילווייניער שייגעץ האָט אָנגעהויבען איינ'טענה'ן מיט בערלען, אָבער בעריל האָט איהם ניט פערשטאנען

— א רעדאקטער, האָט יעצט בערעל געטראכט, איז עפּעס גאָר אַן אנדער מין בריאה, עפּעס גאָר ניט ווי אלע מענשען... זיין אידיש איז גאָר קיין אידיש ניט. ווער קען מיט אזעלכען איינ'טענה'ן? עס איז דאָך גאָר א גוואלד אין דער וועלט.

ווען דער „רעדאקטער" האָט אָבער געהייסען בערלען פאַר־זינגען זיין געדיכט, האָט געטראָפען די אלטע קאטאסטראָפע.

אין איילעניש האָט בעריל געלאָזען זיין ליעד „צו חיענקען" מיט דער „תפילה" אין דער היים און האָט מיטגעבראכט מיט זיך א נייעם שיר, וואָס ער האָט פערפאסט צו א בר מצוה. ער האָט עס גיך אויסגעוויקעלט און גענומען לעזען פאר דעם הויכען פענסילווייניער גוי, זינגענדיג יעדעס וואָרט מיט א מעלאָדיע:

צום בר מצוה.

הער אוים, דו בר מצות בחור!
ס'וועט דיר צוגיץ קומען נאָכהער
זאלסט וויסען זיין, אז מיט תפילין
דארף מען וויסען ווי צו צילען.
מען טאר זיך מיט זיי ניט שפּיעלען,
זיי שפּאנען דיר איין אין סאָבע,
מוזט באלד מאכען א ברכה,
אהן זיי קענסטו ניט פארזוכען
קיין ביסעל בראנפען, קיין קוכען,

וואַלענע שטיקלאך אין פּראָזא. אזוי ווי זיי רעכענען אויפצו־געבען זייערע שמאטע־ביזנעס און ווערען ארויסגעבער פון א ציימונג ווילען זיי האָבען בערלען אלס רעדאקטאָר. זיי מעלדען מיר, אז ביי זיי אין שטעדטיל האָט זיך שוין געגרינדעט א פער־איין פון „סרעקליכע קענערש", וואס ווילען די אונטערנעהמונג „אונטערסטיטשען".

אין זייערע אייגענע ווערטער לעזט זיך ווייטער זייער ברי־וועל בזה הלשון:

„מיר ווילען מעהר ניט זשיין קיין רעגש פעדלערש ווילען מיר ניט, ווילען מיר ארויש געהן פאר'ן עולם מיט א גוטע זשאך... אזשוי ווי אידען זשענען יעצט סרעקליך צוקאָכט מיט די רושישע פּאָגראָמען און אלע סיטען זיך פּשוט אָב מיט טאָלערש, קען מען ביי אונזש אויך מאכען געלד ווי שמאטעש... ווען מען זשאָל פארטרעטען אלעמענש פרינטשיפּען... דער פעראיין פון סרעקליכע קענערש איזש שוים רעדי די ציימונג צו מאכען א שוקשעס, אזש אלע מאשען און קלאשען זשאָלען האָבען וואָש צו נאשען, און זשאָלען אונזש טאקע האָלד האָבען אויך זשאָלען זשיי אונזש, און זשאָלען איהר לעזשען אויך, ווילען מיר מישטער בערל דעם פּישקאטענש אדרעש ער זשאָל אונזש ראידאקי־רען זשאָל ער אונזש, פון אונזש אייערע נייע פריינד וואָש גרישען אייך...

ד ע ר ש ע ק ר ט ע ר.

דער כלל, איך האָב שוין פון די דאָזיגע בריעף שיער גע־קראָגען דעם קייך־הוסט. אין אמת'ן, וואָס איז דאָס פאר א

אלע עקען און זייטען איך זאָל מגלה זיין בערל׳ס אדרעס פאַר דער גאנצער וועלט.

ד ע ר וויל איהם איינלאדען אויף א שמחה, י ע נ ע ר וויל מאכען א שמחה מיט בערלען גופא, און אנדערע ווילען ער זאָל זיי שרייבען ליעבעס בריוולאך. אייניגע ליטעראַרישע פער־איינען ווילען איהם איינלאדען ער זאָל זיי קומען „פאָרלעזען“ זיין טהעאטער שטיק און זיינע געדיכטע... ווען ניט, זאָל ער כאָטש קומען הערען ווי אנדערע „בעגייסטערטע יונגע לייט“ לעזען פאַר זיינע זאכען...

א שמש פון א „איסט סייד“ חברה האָט מיך פערשוואָרען און פער׳חרם׳ט איך זאָל איהם געבען בערל׳ס אדרעס, ווייל ער האָט פאַר איהם א שידוך. „ווי לאנג איז דער שיעור — שרייבט ער מיר — „א מאנסביל זאָל זיצען אָהן א ווייב, דאָס ברייננגט דאך חס ושלום צו אן עבירה“... א ענטוזיאסט פון דער פראָווינץ וויל וויסען ווען בערל גיט ארויס זיינע „ווערקע“ אין א בוך, און אויב ער שרייבט אויך סקיצען און ערצעהלונגען, עס איז איהם שטארק נוגע, עס געהט איהם גאָר אין לעבען אריין...

א אידישע קהילה פון ליטוואקעס, וואָס וויל זיך „רעפאָר־מירען“ פרעגט מיך אויב בעריל דער פיסקאטער וואָלט איהם געקענט האלטען „סערמענעס“ אין גראמען. די קהילה־קדושה האָט געמיינט „סערמאָנס“, אָדער גאָר פשוט דרשות. דער „ברודער פרעזידענט“ גלויבט, אז געגראמטע „סערמענעס“ וואָלט זיין א „נאָוועלטי“ און וואָלט אפשר צוגעצויגען דעם עולם צום טעמפעל...

א גרומאדע שמאטניקעס פון א קאָנטרי שטאָדט וויל דורכ־אויס וויסען אויב בערל דער פיסקאטער קען עפעס געבען גוטע,

אַט אזוי האָט אמאָל בערל א שאָט געטאָן א גאנצע קוואָרט גראמען מיט אמאָל און האָט אויסגעלאָזען כל חמתו צו די „חזיר־דיגע פראָזע". זייט ראן ווייסען בערל'ס נאָהענטע בעקאנטע, אז ער איז ניט „קיין קאָזע" און האָט פיינד פראָזע ווי א קאָזאק געהן צו פוס.

מיט אָט דער דאָזיגער ערקלעהרונג, פיהל איך, איז מיר אראָב א שטיין פון הארצען. איך בין כמעט זיכער, אז יעצט וועט מיר קיינער מעהר ניט פרעגען אויף בערל'ס אדרעס און וועט ניט חלום'ען פון בערל דעם פיסקאטען און פראָזא אין איין נאכט, ווייל דאָס זיינען צוויי בעזונדערע זאכען, פייער מיט וואסער!

איך בין זיך אָבער מודה ומתודה, אז מיט אייניגע טעג צוריק האָב איך בשום אופן ניט געקענטביישטעהן דעם נסיון און האָב געמוזט איינעם געבען בערל'ס אדרעס. דער מאן, וואָס האָט דאָס פערלאנגט, האָט מיר דערצעהלט, אז ער וויל בערל זאָל איהם שרייבען א נויטיגען בריעף פאר רוסלאנד און דאָס בריוועל מוז דוקא זיין אין גראמען און ווייטער זאָל איך ניט פרעגען קיין קשיות...

רוסלאנד, האָב איך געטראכט, איז שוין גאָר אן אנדער זאך. „אפשר עפעס א מין ציוניסטישער רעוואָלוציאָנערער, אפשר א טעריטאריאליסט, אפשר א טעראָריסט, אדער אן אנ־דער „איסט", האָב איך געקלערט, עפּעס א קאטאָוועס רוסלאנד!...

איך האָב ניט פיעל געטראכט און האָב דעם מאן געגעבען די אדרעס. ערשט שפּעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אז אָט דער מאן איז געווען א וואוילער יונג, א לץ, וואָס האָט גענומען

חוצפה צו טרובירען א מענשען? אויב זיי וועלען מיך נים אויפ־הערען נודען מים זייערע בריעף, וועל איך זיין געצוואונגען אריינצושרייבען א „שטימע אויסען פאָלק“ אין די צייטונגען און שטארק פראָטעסטירען. דערווייל אָבער בין איך מזהיר ומודיע איינמאָל פאר אלע מאָל, אז איך גיב נים בערל'ס אד־רעס ווען דאָ זאָל זיך אפילו איבערקעהרען די וועלט קאפויר. איך גיב נים, און טהוט מיר עפּעס!

ווייטער גיב איך א ווארנונג, אז בערל שרייבט נים און רעדט נים קיין פּראָזא און הערט אויף אומזיסט צו מוטשען א י ה ם און מיך! וואָס האָט איהר צו אונז? איך האָב אייך איינמאָל געזאָגט, אז בערל דער פּיסקאטער איז דורכאויס גראַ־מען, אפילו פון שלאָף רעדט ער אויך צום גראם... און ער איז שרעקליך בייז ווען מען פערלאנגט פון איהם אזא פּראָסטע, אלטעגליכע זאך ווי פּראָזא.

וואס איז דאס פאר א תעזה
צו בעטען מיר א דאָזע
פון חזיר'דיגע פּראָזע?
איך בין דאָך נים קיין קאָזע,
צו זיין אזוי קוריאָזע,
צו שטיין אין אזא פּאָזע.
און קענט איהר מיך פער'סם'ן,
איהר וועט פון מיר נים קאָמען
קיין אנדער זאך ווי גראמען...
איך שווער אייך ביי דער מאמען,
איך שווער דאס ביי דער באָבען,
גן עדן זאל זי האָבען.

באנגעלסק... און מען ווערט פלוצלונג איבערראשט ווען מען טרעפט דארט אָן א פעדלער מיט ציצית, יארמולקעס און געבאקטע קארטאָפעל.

רבונו של עולם! ווי קומען קאצאפעס צו אידישקייט?

עס איז דערפאר ממילא מובן, אז בערל האָט זיך באלד דערלאנגט א זעץ אוועק און האָט אנגעשריעבען אָט דעם דאָזיגען חן'עוודיגען בריוועלע.

אַ איד אַ וויסטער
צום מיניסטער.

צום האַרר פון דער רעגיערעריי,
וואס איז א גאנצער אַי, אַי, אַי,
וואס איז א גרויסער חכם סתם
און אן אלטער „יאָ טעביע דאָם!“
צו דיר, מיניסטעריל קרוין!
צו דיר ווענדעט זיך יעדער פאַרשוין.
פון ישיבה בחור אין קלויז
ביז אונטער'ן אויוועז די מויז, —
צו דיר גיעב איך זיך יעצט א קעהר,
וואס דארפסטו חלעבען זיין א בער,
זיך דרייען אַהין און אַהער?
און די מעשה פאלט דאך דיר שווער.
פערקעהרט געדעדט: ווער ביסטו, ווער?
א שטיק קאַצאַפּ, א אידיאָט!
אסור־חזיר אויב דו ביסט גאָט...
בעהאלטסט זיך אין לאָך ווי א קראָט,

בערלען אויף זיכער און האט איהם אבגעשפיעלט אזא שפיצעל אז עס האט דערמיט נעקאכט דער גאנצער קווארטאל.

דער חברה־מאן האט דערצעהלט בערלען, אז ער איז געשיקט געווארען צו איהם אלס דעלעגאט פון דער איסט סייד, אדער בעסער געזאגט פון דער קאמיטע אוו „סעלף דעפענס“, זעלבסט־פערטיידיגונג, מיט דעם פערלאנג, אז ער, בערל, זאל שרייבען א בריוועלע צום מיניסטער אין פעטערבורג. דער מאן האט איהם ערקלערט, אז צו א מיניסטער פאסט ניט צו קומען מיט דעם לשון, וואס אלע מענשען ריידען. צו א מיניסטער מוז מען ריידען אין גראמען און בערל איז דער איינציגער איד אין אידישען קווארטאל, וואס קען נאר גראמען און ווייטער גאר ניט. דער מאן האט איהם ווייטער פערזיכערט, אז דער בריוועל וועט איבערזעצט ווערען אין רוסיש און א ספעציעלע קאמיטע פון אידישע דאקטוירים, וועלט־בעריהמטע אידיש־רוסישע רעדנער און פילאזאפיש־קריטישע און קריטיש־פילאזאפישע אינטערנאציאנאל־נאציאנאלע פאלקס בעוועגער, אדוואקאטען, רעוורענדס, און דאנסקע קאזאקען וועלען עקסטרא פאהרען נאך פעטערהאף איבערצוגעבען דאס בריוועל.

בערל דעם פיסקאטען איז די זאך געפעלען. זיינע קליינע שפיצינע אויגעלאך האבען אויפגעלויכטען מיט שמחה. עפעס א קאטאוועס מען טרויט איהם אן אזא גרויסע היסטארישע אויפגאבע! היינט וויל ער סתם העלפען די רוסישע אידען... ווער וויל דאס יעצט ניט העלפען די רוסישע אידען... אפילו די רוסישע מוזשיקעס? זייט עס האט זיך גענומען קאטלעוועין אין רוסלאנד, זיינען בראדוויי, קאנעל סטריט און דיוויזשאן סטריט פערוואנדעלט געווארען אין טאמסק, אירקוטסק און אר־

זעקסטער קאפיטעל

מיין בעגעגעניס מיט בערל דעם פיסקאַטען אויף די קעטס־קיל בערג, וואו איך בין געקומען זוכען געזונד. בערל ווערט בעפאלען פון אויפגעקומענע גבירים און גביר'טעס ער זאָל זיי שרייבען בריף אַהיים.

ווען גאָט העלפט אייך איהר פאָהרט אין די קעטסקיל בערג האָבען פערגעניגען, ווען איהר זיך גאָר ניט פאָרשטעלען וועמען איהר קענט דאָרט אמאָל געפינען. איהר שטעהט אויף אין דער פריה צוביסען פון די קאמארעס און דערטאפט פלוצלינג נעבען פריהשטיק־טיש אייער אמאָליגע דיענסט־מויד. זי קען אייך ניט מעהר... איהר מאן פאבריצירט און זי איז געקומען ווייזען די בערג איהרע דיאמאנטען, זיך רייצען מיט זיי... זי איז זעהר ניט צופריעדען, וואָס דער „פארמער" האָט איהר אוועקגעזעצט נעבען אייך, און זי בעט איהם ער זאָל איהר בייטען דעם זיטץ ביי אן אנדער טיש...

אמאָל קענט איהר זיך גאָר געפינען אין איין בעט מיט'ן קוילמאַן, וועמען איהר זייט נאָך שולדיג פאר אן עמער קוילען פון די „אלטע גוטע צייטען". יעצט איז ער ניט מעהר פערשווארצט, ער איז א לענד־לאָרד, א בעזיצער פון הייזער, איהר זייט פון דעם דאָזיגען „זווג" ניט שטארק ענטציקט. איהר זייט געקומען אין די קעטסקילס זיך אָבקיהלען, אָבער ניט ליעגען נעבען אזא ווארעמען בעל הבית...

איהר קענט דאָ אָפט טרעפען אייערען א בעל־הבית, וואָס האָט אייך אמאָל ארויסגעשטעלט די ביסעל בעבעכעס אין גאס

און דער טייוועל נעהמט דיך אָט, אָט!
צו וואס דארפסטו די גאנצע קראָם?
וואָס'ער מאכל איז א פאָגראָם?
תער אויף דיין אלטע „גיע פאָטשאָם"!
וועסט האָבען דערפון א חלאת...
געדיינק! א איד קען ווערן אין כעס.
דאן וועסטו כאָרכלען אויפ'ן באס...
עס וועט דיר ניט העלפען קיין קוואס,
אויך ניט די מאמע די מרשעת.
אָט דערפאר, מיין טהייערער הארר!
ניט זיי קיין חזיר און קיין נאַר!
זיי בעסער מבטל דעם גזר!
וואס טויג א לאנד מיט א פערשפאר?
וואס דארפסטו א חופה מיט צער?...
דאס בעט דיך די גאנצע איסט סייד
שוין צייט, חלעבען, צו זיין א לייט...
פערגעס אויך ניט אונזער „אָפּ-טאָן"!
דארט איז ממן קורת פאַראַן...
ווען דו וועסט ניט זיין קיין בולוואן
קענסטו דאָרט דערלאנגען א שפאן...
אים נאמען פון יעדער פעראיין
ונאמר אמן, אמן ואמן.

ער זאל חלילה ניט ווערען ערגער
אין די משונה'דיגע בערגער,
וואס גרייזבען וואך־וועכלאך
ביז כביכל'ס קנעבלאך,
עס זאלען די שוועבעל־בערער
אייך שטארקען דאס לעדער...
און היילען די אויגען,
זיי זאלען נאר טויגען
צו לייכטען און קוקען
אויף צו דרוקען ווערק...

בערל! האָב איך א געשריי געטאָן. איך האָב איהם דער־קענט אָן דעם פערדרייטען גראם.

בערל דער פיסקאטער, וואָס האָט מיר צו פערדאנקען זיין גרויסע פּאָפּולאריטעט, האָט זיך א וואָרף געטאָן צו מיר מיט א זעלטענע שמחה. ווען איך האָב איהם געפרעגט ווי אזוי ער האָט מיר אויסגעפונען אין אזא אָבגעלעגענעם געגענד, ווייט פון פארקסוויל, פון סענטערוויל, פון מאונטיין־דייל און פון לוד־לאָוו סטריט, האָט ער אויף זיין געוועהנליכען אלטען שטייגער דערלאנגט א פליוך:

אויך מיר א טראבעל!
ר' „זושע קנאָבעל"
האָט מיר אין די קעטס־קילס געבראכט, די פעטס
פון מיינע גראמען
זאל איהם בע'טעמ'ען,

פאר דירה געלד. איהר דערקענט איינע די אנדערע. איהר פיהלט ווי איהר וואָלט איהם איצט בעצאָהלט די דירה־געלד אפילו אויף די געהעכערטע רענט, מיט אלע געריכט־הוצאות, אבי ער זאָל נאָר ניט אויסשטעלען אויף אייך אזעלכע מלאך המות־אויגען...

עס קען אויך פאסירען איהר זאָלט דאָ אָנקומען פנים אל פנים מיט אייערען א פערצייטיגען ארבייט־געבער, א „באָס“, און איהר גיט א קלער: „נאָך לעבט ער“? פון אייערטיוועגען וואָלט ער שוין ניט געדארפט זיין מיט יענע פופצעהן יאָהר צוריק. יעצט מוזט איהר שטעהן ביידע אין איין אידישען פארם, געביסען ווערען פון די זעלבע פליעגען, זיך אויפכאפּען פארטאָג פון די זעלביגע הינד און היהנער, וואָס שטעהען אויף „כעלות השחר“ צו זאָגען שירה...

איהר וועט זיך דערפאר ניט וואונדערען פון מיין זעלטענע איבערראשונג צו דערטאפען אין די קעטסקילס אונזער אלטען, ליעבענסווירדיגען, פרייליכען גוטען פריינד, בערל דעם פּיס־קאטען.

א באנדע אויפגעקומענע האָבען אראבגעבראכט איהם אהער אויף א משוגענע הוליאנקע און דערהערענדיג אז איך געפין זיך אין די דאָזיגע מקומות איז ער מיר געקומען מבקר חולה זיין...

איך בין נאָר וואָס ארויס פון א שוועבעל־וואנע און בין נאָך געזעסען אין מיין באָד־כאלאט ווען די טהיר האָט זיך האסטיג אויפגעמאכט מיט דעם דאָזיגען פזמון:

להדיכטער מורנו ורבנו,
בין איך געקומען זאגען „עננו“,

בערל האָט דערלאַנגט א שליידער די עטליכע גראַמען עפּעס סתם אין דער וועלט. ווי געזאָגט, ווייס איך וואָס זיי טשעפּען זיך אָן מיר!

סיי ווי סיי, איך האָב איהם געבעטען ער זאָל בלייבען מיט מיר ביז איבער מיטאָג און האָב איהם דערווייל פאָרגעשטעלט פאַר מיינעם א ניו יאָרקער גוטען פריינד, אלס דעם גרעסטען בריה אין דער גראַם־וועלט, וועלכער האָט גאַנצע קעטסקילס מיט גראַמען און קען מאַכען רעגען־שירעם זיך קייקלען פאַר גע־לעכטער.

איך שווער אייך, אז איך ווייס אויף היינטיגען טאָג ניט ווי דאָס איז געשעהן, גאַר פּלוצלינג, אַזוי אַרום פאַר־נאַכט־צייט, האָבען זיך אָנגעהויבען צו קלייבען ביי מיר אין האָטעל אידען און אידענעס פון דער גאַנצער געגענד אַרום. דאָס זיינען געווען מעהרסטענס אויפגעקומענע בעלי־בית'טעס פון ניו יאָרק וועלכע האָבען זיך געפונען אין די אַרומיגע דאַטשעס. זיי קענען גע־באַך ניט מאַכען קיין צלם פאַר אַן אלף און זיינען געקומען בערל דער פּיסקאַטער זאָל זיי שרייבען בריוולאַך אהיים... אי־בערהויפּט זאָל ער זיי פערפאַסען קונציגע, געגראַמטע סאָוועניר־פּאָסטעל־קאַרדס:

סאָוועניר, קליסטיר,
געהט, כאַפּט א געשוויר,
וואָס האָט איהר צו מיר?

דאָס האָט אָבער בערלען ניט געהאָלפען, מען האָט איהם אָנגעהויבען צו קיצלען מיט זילבערנע טאָלערס. איין ברייטע בעלי בית'טע, וואָס האָט, ווי איך האָב ערפאַהרען, פערשפּיעלט אין די קעטסקילס ביז 1000 טאָלער אין קאָרטען, האָט געוויזען

בין איך דערגאנגען
ווי איך צו פאנגען,
און אט בין איך דא,
אין א מזל'דיגע שעה —
צווישען די בערג,
שטארק ווי א טערק...

איך מוז געשטעהן דעם אמת, אז בערל איז פאר מיר געוועזן א מין קרעפטיגונג נאָך דער אָבשוואכענדער באָד. זיינע גראמען, וועלכע איך האָב שוין נים געהערט זיים איך בין קראנק געוואָרען, האָבען ארויסגערופען אין מיר אן אנגענעהמע סענזאציאָן. א מענש זאל מיר ניט, דיר ניט, קומען אין „ווייט כאָלפאָר ספרינגס" שיטען מיט גראמען! איך האָב איהם בעדאנקט פאר זיין פריינדליכען בעזוך און האָב איהם געפרעגט, וואָס עס הערט זיך אין נויאָרק, אין די אידישע ליטעראטור. איך האָב איהם ערקלערט, אז מען האָט מיר פערזיכערט, דאָס ער און א סך פון זיינע פאך־גענאָסען זיינען איצט געוואָרען זעהר פראָמינענט אלס דיכטער... מען לאדט זיי איין אויף ליטעררישע פערזאמלונגען און מען גיט זיי אָב גרויס כבוד. קריטיקער שטעמפלען זיי אלס נייע, אלס דעקאדענטען, און עס טוט זיך גאָר מעשים...

דיכטען, שמיכטען,
סתם געשיכטען,
צו פערניכטען
א געברויכטען...

הענד... זי האָט געהייסען בערלען שרייבען צו איהר מאַן, אַז זי איז געזונד און פריילאַך און וועט קומען זונטאג אהיים... אבער בערל, וויסענדיג, אַז זי קען ניט לעזען, האָט געטאָן וואס ער האָט געוואלט און האָט געשריעבען:

מיין מאַן, מיין תנא בּאַרע,
זאלסט האָבען לאנגע יאַהרע.
די בערגער זיינען מאַכער.
איך ווער דיק ווי א דבר אחר,
איך בעט דיך אום פערצייהען
איך האלט נאָר אין איין קאַיען.
ניט זוך קיין אנדערע באַבעס,
און קום צו מיר אויף שבת...
געדיינק זאלסט מיך ניט נאַרען,
איך קען זיך קוים דערהארען...
איך בין יעצט דיק און פליישיג
און האָב דעם קבצן'ס חשק
צו זעהן דיך, זיס׳ער שמערקע!
פון מיר דיין יענטע מערקע,
דיין ווייבעל, דיין געטריוע,
וואס איז זיך דאָ מחיה.

געלייענט האָט בערל פאר זיין קונד א גאַנץ אנדער זאַך, ניט דאָס, וואָס ער האָט פערפאסט. דאן האָט ער פערזיעגעלט דעם קאָנווערט, אָנגעשריעבען אַן אדרעס און געהייסען פּאָסטען דעם בריעף... דער פּיסקאטער האָט געכאפּט פאר דער ארבייט א שעהנע מטבע און עס איז צוגעגאנגען דער צווייטער קניפּעל. דאס איז געווען א שווינדזיכטיגער לענדלאָרד, אַן אלטער בחור,

בערלען א גאָלד־שטיק. דער כּלל, ער האָט זיך ניט געקענט פון דער כאַפּטע ארויסדרייען און פערזשמורענדיג די קליינע אויג־לאך האָט ער אויפגעעפּענט זיינע לעפצען און געזאָגט:

ליעבע גבירים און גבירטה׳ס,
וואס איהר קומט און שפּאַצירט עס
אין די בערג און פערפיהרט עס,
וואס איהר ברעכט און לאקסירט עס
פון טאג און נאכט זיך שטאָפּען,
איך עפען איך דעם פּראָפּען
פון מיין געפּיללטען זעקעל
און גיעב איך ביז א ברעקעל,
זאל איך וואהל בעקומען!
אהער די מזומן!

עס האָבען גענומען פאלען זילבערנע טאָלערס און איין צולאָזענער, אמעריקאניזירטער יונגאטש האָט גראָד געציעלט און געטראָפען בערלען מיט א טאָלער אין שפּיץ נאָז. עס איז געוואָרען א גרויס געלעכטער. בערל האָט זיך אָנגעצונדען ווי א חנוכה־ליכטעל פאר כעס. די רציחה האָט אויפגערודערט דעם קוואל פון זיינע גראמען. ער האָט געשוויעגען, אָבער די גראַ־מען האָבען געקאָכט אין איהם און ער איז געפאלען אויף א פּלאן זיך אבצורעכענען מיט די ווילדע הולטאיעס.

מען האָט גענומען ציהען קניפלאך פאר וועמען בערל זאָל שרייבען דעם ערשטען בריעף. און דעם ערשטען קניפעל האָט ארויסגעצויגען א גראבע און פערגרעבטע לענד־ליידי, א בעל־הבית׳טע פון גרונט אייגענטהום, מיט קורצע פיס און לאנגע

אויף אזא אופן האָט בערל דער פיסקאטער זיך אָבגערע־
כענט מיט די רייכע גראָבע יונגען. די בריעף און פּאָסט־קאַרדס
זיינען אלע אָבגעשיקט געוואָרען אויף די בעשטימטע אדרעסען
און מען קען זיך פארשטעלען וואס עס האָט זיך געטאָן.

בערלען אָבער האָט דאָס געארט ווי די קאַטץ. ער האָט
פערדיענט א שלל מיט געלד און איז פערבליעבען אין די בערג
קלערען פאר וואָס זיי זיינען אזוי הויך און ער איז אזוי
נידעריג...

זיעבטער קאפיטעל

**נאָך א שטילקייט פון צוויי יאָהר, בערל דער פיסקאַטער
ווערט א קרבן פון אַמעריקאַנער קריזיס אין
יאָהר 1907. ער האָט חתונה מיט אַן
אלמנה און איז אויף צרות.**

דער כלל איך בין פערוואָרפען מיט בריעף איבער די אוי־
ערען. פון ארבע פינות קאָלאָמבוס האָט מען צו מיר גימפעל'ס
פּרעטענזיעס: בערלען מאָנט מען ביי מיר, בערל דעם
פיסקאטען. דעם עולם איז קאלעמוטנע אויפ'ן הארצען, עס
וויל א לוסטיגע פערזאָן אין דער טראַגעדיע...

— גוואלד, וואו האָט איהר ערגעץ אהין געטאָן בערלען?

— גיט אונז בערל דעם פיסקאטען!

— מיר ווילען בערלען, ווילען מיר!

א געוועזענער בלעכער און גרויסער גראָבער יונג, וואס האָט געוואלט שיקען א סאָוועניער פּאָסט־קארטע צו זיין כלה, א יונגע, שענע מיידעל אין פּיטט סטריט. דער חתן האָט געהיימען שרייבען, אז ער איז געזונד און שטארק ווי אן אָקס, און באלד ווי ער וועט קומען צוריק וועט זיין חתונה. בעריל האָט אָנגעקוקט מיט זיינע אויגעלאך דעם האלב גע'פגר'טען בעל הבית און געשריעבען:

מיין גוטע שארלאָטע,
איך האָב געלד ווי בלאָטע,
נאר איך האָב די סוחאָטע.
איך הוסט און איך חראקע,
עס העלפט מיר א מכה
די רענט, וואס איך העכער
אין שטאדט אויף די לעכער...
איך זופּ מילך און אייער,
דאך וויים איך אויף פּרייער
אומזיסט איז מיין זופּען.
איך פּיהל שוין דאס שטופּען
פון קרבן אין פּלייצע.
איך שיק דיר אן עצת
פון קעטסקילס אריבער:
פּערגעס מיינע שטיבער,
און זוך דיר א זכר,
א קרעפטיגען בחור.
פון מיר חיים טריוטעל
מיט דער פּולער בייטעל.

ווי איהר זעהט האָט שוין בערל חרטה אויפ'ן שדוך, דען מיט אָט דעם דאָזיגען פזמון אנטלויפט ער אָפט פון זיין „אימ־פעריע" ווען זי ברעכט פלוצלונג אוים אין רעוואָלט און שרייט „ברוים אָדער טויט!..." עס איז אן אָפענער סוד פאר גאַנץ גרויס ניו יאָרק, אז בערל איז דער גרעסטער „מזיק" אויף גע־גראמטע ליעבעס־בריוולעך, נאָר וואו ליעבט מען זיך דאָס יעצט אין גראמען? א חוץ אין די אידישע צייטונגען זעהט מען דאָס גאָר אין די אויגען ניט אָן... און ער, אונזער בערל אליין, רייסט זיך שוין געגוג די עטליכע האָר פון דעם פליכעוואטען קאָפּ אויף זיין אייגענע „ליעבע", אין וועלכע ער האָט זיך אזוי־מיאוס אריינגעגראמט. אין אמת'ען, געזעסען אן אלטער בחור ביז אין גרויען באָרד אריין, און צום סוף זיך אויסגעקליבען חתונה האָבען אין א קריזיס! אָט איז וואָס בערל זאָגט וועגען דעם!

וועז עס ברעכען די באַנקען
און ס'לויפען די געדאנקען
איבער ד'עם פלאנקען
מיט צרות פערשיעדענע,
טאָ געה, נעהם א אידענע!

בערעל האָט געמאכט א צווייטע פראָבע צו ווערען א דראַ־מאטורג, עס איז איהם אָבער ווייטער ניט געגאנגען. ער איז א בריה אויף „אָפּעראס", א קינצלער אויף צו מאכען געלעכ־טערס אויף דער ביהנע... קען ער אבער ניט קריגען געגוג „פאַט־ריאָטען", וואָס זאָלען איהם מאכען א „בערל דעם פיסקאַטען'ס קלייזעל" און איהם פאטשען אויף דער גאַליאָרקע, ווי דאָס האָ־

— וואו איז בערל מיט זיינע גראמען ?

שאט! שרייט ניט! מאכט קיין גוואלדען! איך בין ניט קיין קאניבאל, איך האָב בערלען ניט אויפגעגעסען. איך בין לא עליכם אזוי אויך א דיספעפטיק, פעהלט מיר נאָך ארונטער־צושלינגען א בדחן...

בערל לעבט, הלואי זאָלט איהר אזוי לעבען און געזונד זיין! ער איז גאנץ ווי א שענע קדוש־חלה, ער איז דאָ, פונקט ווי אונזערע צרות, נאָר ער איז א ביסעל טעמפ געוואָרען. א בדחן איז פונקט ווי א מענש, און א מענש ווערט אמאָל פער־ענדערט.

אָרעמער בערל! ער, וואָס פלעגט זיך אמאָל פרעגלען ווי א יום טוב קרעפעל אין די פעטס פון גראמען, טרינקט זיך נע־באך איצט ווי א קאקטוס פלאנצונג פון אריזאָנא אין די טרי־קעניש פון פראָזא. די איבערקעהרענים אויף דער בערזע, די גרויסע אמעריקאנער פאניקע פון יאָהר 1907, האָט גע׳ממית׳ט זיין פרנסה. דער פיעל־געזוכטער לאנד־בדחן קריגט יעצט ניט קיין חתונה אויף א רפואה. פאר גרויסע צרות האָט ער נעבאך אליין חתונה געהאט און זיך אליין בעזעצט... אן אלמנה־גרושה מיט אכט „פופקעס" האָט ער גענומען: פינף פון דעם טויטען און א מזומן פון גע׳גט׳ען, און ווי עס איז צו פערשטעהן פון די „יונגע ווייבעל׳ס" הויות זיצט בערל אויך ניט ליידיג...

איך בין א פיינע בריה
מיט א גאנצע אימפעריע
באָרוועסע קאַוואַלעריע,
האָב זיי א כאָלעריע!

בערלען איז נאָך אָבער בעשערט געווען צו האָבען א פּרישטש אויף דער מכה, דען ניט גענוג, וואָס ער איז געקומען צו אזא מדרגה, זיינען נאָך געשטאנען נעבען איהם א פּאָר מנינים פון זיינע אמאָליגע קונדען, וועלכע ער האָט „בעזעצט" און בעזונגען, אָנגראמענדיג זיי א גאָלדענע מערכה — און האָבען אויף געהאלטען לאָפּעטעס און געראמט... זאָנסט זיינען זיי פּעדלערס און ארבייטער. אין דער צייט פון די וואהלען זיינען זיי גאנצע פּאָליטיקער... זיי מארשירען, טראָגען לעמפּלאָך און שרייען „היער, היער!" אנדערע זיינען גאנצע קנאקערס, מיט קאָקארדעס אין די לאצען, יעצט האָבען זיי געראמט דעם שנעע און געקלאפּט מיט די ציינער...

אָבער א לוסטיגע חברה זיינען דאָס געווען, דען זיי האָבען געהאלטען אין איין דערמאָנען בערלען זיין „בעזעצענעס" און זיינע געגרייזעלטע גראמען, זיי האָבען זיך נים שטארק געשעמט... ארבייט איז קיין שאנד ניט... אגב האָבען זיי א פּאָליטישען „דזשאב"... שבת וועלען זיי אָנטאָן די צילינדער העטס מיט די שניפּסלאָך און וועלען זיך פּראסקען פּאר א מפטיר... זיי האָבען בערלען נערוועז געמאכט. גראמען מיט נערוועזיטעט זיינען א שידוך... בערל איז בייז געוואָרען אויף די גראָבע יונגען, און זיין פינסטערען מזל און דעם גוי'אישען אויפזעהער אויף צו־פוקענים האָט ער זיך אוועקגעשטעלט אין מיטען גאס מיט דער לאָפּעטע אין האנד, האָט פערגלאָצט די אויגען צו די רעכער און זיך אָנלאָרענדיג מיט דער לעצטער בדחנישער גבורה, ווי א מין שמשון הגיבור, האָט ער אָנגעפאנגען:

די גאס איז גליציג,
דער הימעל שפּיציג,

בען די וועלט־בעריהמטע, אונפערגלייכליכע און אונאיבערטראָ־
פענע אידישע אקטיאָרען.

בכן, רבותי, איז בערל ניט געשטאָרבען. ער לעבט, און
אויב זיין „ליעבע“ וועט איהם ניט גט'ן און ניט בעגראָבען אין
אויב ער וועט פון זיין „באָרוועסע קאוואלעריע“ ניט קריגען
„די כאָלעריע“ וועט ער נאָך אריבערלעבען די קריזים. אָפּט
גיט זיך בערל אליין האָפנונג און שרייט אויס:

קריזים, שמיזים,
נייע ביזים
וועלען קומען
מיט מזומן,
מיט ממתקים
פון מרחקים.

. . דערווייל זיינען נאָך אבער די „ביזים“ פון „מרחקים“ ניט
געקומען. אונגליקליכער בערל! נאָך דעם גרויסען, כפל שמונה־
דיגען שנעע־שטורם, וואָס האָט שיער געקאָנטשעט בעגראָבען
ניו יאָרק, וועלכע ליעגט סיי ווי סיי אין דר'ערד — האָב איך
איהם נעבאך גאָר געטראָפען אין גאס מיט א לאָפּעטע אין האנד
ראמענדיג שנעע. דאָס איז ניט געוועזען דער בערל פון די
חתונות, די ברית מילה'ס און די סיום התורה'ס... אין א קור־
צען, אָבגעלעבטען פּידזשאק און אלטע וואָליקעס איז ער גע־
שטאנען און געראמט די שנעע און מיר האָט זיך געדאכט, אז
ער ראמט צום גראם... דאָס הארץ האָט מיר פערקלעמט אויף
דעם עלענדען בדחן...

איהם געהייסען געבען טהעע מיט לעמאָן... א געבאקטען הער־רינג, פּאָמפּעניק מיט א פּאפּיראָס... האָב איהם געטרייסט: „אידישע טאלאנטען, האָב איך געזאָגט, מוזען אלצדינג אויס־שטעהן"... דאן האָב איך זיך ארייגעלאָזען מיט איהם אין א הויכען שמועס מכח דער פּאניקע אויף דער בערזע, מכח פּרע־זידענט וואהלען, מכח די מיתה משונה פון דעם פּאָרטוגעזישען קיסר מיט זיין יורש, און מכח ווייבער, אויב זיי דארפען רוי־כערען ליולקעס. אויף אלעס דעם האָט בערל געענטפערט קורץ און שארף.

מיין ליעבער, זיסער מאָררים,
א שר פון גרויסע שררות,
וואס איז פול מיט עטרות
און זינגט דעם באָס „וכרות"...
און וויל מיט בראָך און צרות
כפרות... אָבשלאגען...
הערט אויס מיינע השערות!
אט דעַר איצטיגער קריזיס
וועט ניט האָבען קיין תזות,
און צו דעם גאנצען פּאַניק
וועט באלד נעהמען אן עק.
אויב טאפּט אדער ברייען,
אדער גאר אן אנדער שלייען
וועט אין דעם ים הקרח
פון דעם יענקישען תרח
נעהמען פיהרען דעם דרך,
קען איך אייך נור בדחנ'ען,

ווי קענט איהר זיין וויציג,
און זיך געבען א פרייז?
ווען ס'פעהלט אייך קארטאָפעל
פאנטאָפעל... און... הויזען...
און איהר האלט די שאָוועל
און גראבעלט שנעע
ביי יעדער דריי.
אז וועה... און אָך...

בראוואָ, בערל! האָבען זיך דערהערט קולות פוןביידע זייטען גאס. עס איז געוואָרען א געשפּאר און א געלעכטער. אלע האָבען דערקענט בערל דעם פּיסקאטען. דער גוי, וואָס האָט געהיט די ארבייטער זיי זאָלען ארבייטען, איז געבליעבען שטעהן א צומישטער. ער האָט ניט געוואוסט וואָס דאָ געהט פּאָר. ער איז מן הסתם געווען א גלגול פון א „משכיל", ער האָט זיך פערקרימט אויפ'ן זשארגאָן און ווי מען האָט געקענט מערקען האָט ער פיינד געהאט פּאָעזיע... דען ער איז געוואָרען אן אָנגעצונדענער פאר כעס און ביי יעדער גראם האָט ער א פינטעל געטאָן מיט די אויגען. ענדליך האָט ער א כאפּ געטאָן בערלען פאר א פּוס און האָט איהם ארויפגעהאקט אויפ'ן טרע־טואר. בערל'ס גליק איז געווען, וואָס ער האָט זיך אָנגעשלאָגען אָן א אידישען מוכר ספרים, וואָס האָט צו פערקויפען בערל'ס ליעדער... דער מוכר ספרים איז א הויכער, א שטארקער, א גע־זונדער מענש, א... א גראָבער יונג ווי א קלאָץ, האָט איהם בערל אָנגעכאפּט פאר א כאָליאווע און איז ניצל געוואָרען...

איך בין גלייך געלאָפען, האָב א נעהם געטאָן בערלען צו זיך און האָב איהם אריינגעפיהרט אין א קאפע־הויז. האָב

אז זיי ווערען אלע „לאטכענען“...
ווענען די פארטוגעזער?
א ג׳זונד זיי אין די נעזער!
און אויב זלאטקע צי יולקע
זאל רויבערען א ליולקע,
איז גאנץ גוט אויב זיי קענען,
זאלען זיי אפילו ברענען...

די קאפע־הויז האט זיך געטרייסעלט פאר געלעכטער. איך האב געמוזט מיטלאכען...

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

#480

DEC 12 '78

ספריה עממית בטורונטא
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

MAR 16 '64
NOV 16 1998